

MAGYAR TANYA

ÍRTA:

DR. GESZTELYI NAGY LÁSZLÓ
a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara igazgatója

MÁSODIK KIADÁS

KALOCSA
NYOMATOTT AZ ÁRPÁD RÉSZVÉNYTÁRSASÁG KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1928.

Előszó a II. kiadáshoz.

„Magyar Tanya” cím alatt bocsátom útnak e szerény kis munka II. kiadását is, amelyben a magyar tanyavilág múltjával, jelenével és jövőjével foglalkozom. Azt mondotta Ravasz László, hogy neki a magyar tanyavilág sokszor egy halotthamvasztó, melyben virágzó falvak, városok, tervek, remények omlottak össze és lettek porrá, de sokszor úgy tűnik az fel előtte, mint egy nagy bölcső, melyben ring sok magyar reménység, sok magyar vágy és a magyar jövőendő.

A magyar tanyakérdés ma valóban: magyar feltámadás és magyar jövőendő. Az ország mai lakosságának 19%-a lakik tanyákon s e tanyák az Alföld 10 vármegyéjét hálózzák be többé-kevésbé és a fajmagyarság legértékesebb részének élete folyik itt a tanyák világában.

Csudálatos közönnyel, érzéketlenséggel kezelte a magyar társadalom és a mindenkori magyar kormány a tanyakérdést. Mintha a tanyai lakosok nem is volnának 100%-os állampolgárok, nem fizetnének adót pénzben és vérben. Minden szemrebbetés nélkül nézték el, hogy az anyaközségek és városok a tanyai lakosság véres verejtékével befizetett adóiból hosszú évtizedeken keresztül nem adnak vissza semmit a tanyai lakosság gazdasági, közigazgatási, közegészségügyi, kulturális stb. szükségleteinek kielégítésére. Pedig a magyar tanyakérdés nem a tanyákon senyvedő emberek kérdése, az országos kérdés, országos érdek.

A tanyakérdéssel a múltban, egyes szórványos kivételektől eltekintve, nem igen foglalkoztak. Nagyobb szabású, az egész kérdést felölelő adatgyűjtés alapján kívánta a Magyar Gazdaszövetség Czettler Jenő munkássága nyomán az itt felmerült sürgős problémákat megoldani, amelyet azonban a háború és az utána következő korszak megakadályozott. Ez elkezdett munka eredménye volt az 1921-ben Kecskeméten tartott tanyai kongresszus, amelyen több érdekes és értékes eszme merült fel, sajnos azonban, nagyon kevés jutott azokból a megvalósulás stádiumába.

A mezőgazdasági kamarák felállítása után a két alföldi mezőgazdasági kamara (Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara székhelye Kecskemét és Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara szék-

helye Debrecen) látott hozzá a tanyakérdés feltárásához, megismeréséhez, azért, hogy segíteni tudjon az ottani állapotokon. Hiszen a tanyai lakosság is gazda, kamarai tag és kamarai illetékfizető. Mi éreztük, hogy kötelességünk a tanya lakóival is foglalkozni. Ezért határozta el a két kamara a tanyai lakosság helyzetének tanulmányozását, megismerését. A Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara összeköttetést létesített az Alföld tanyai tanítóságával, akiknek küldjük a Kamara lapját; megküldöttük a szerző által irt „Az Alföld” című füzetet, amelyben az egész tanyaprobléma is megvilágítást nyert. E munkának most jelent meg a II. kiadása, amely e formájában valamennyi alföldi népkönyvtárban helyet foglal. Pályadíjat tűztünk ki falusi és tanyai vezetők jutalmazására, továbbá a tanyakérdést tárgyaló pályamunkákra, mely 8 pályamunkával eredményes is volt. Megalkottuk a kamara tanyai (kulturális) szakosztályát; Magyar Róna című lapunkban „Tanyai Élet” címen állandó rovatot nyitottunk a tanyakérdés tárgyalására. Ezenkívül „Magyar Tanya” címen 1925. 26. iskolai év téli félévében az egyetemi közgazdaságtudományi kar falupolitikai szemináriumában tartottam előadásokat. Ugyancsak előadást tartottam 1925. májusában a Magyar Közgazdasági Társaságban „Az Alföld gazdasági jelentősége” 1926. áprilisában pedig „A magyar tanyarendszer kialakulása” címen. A belügyminiszter által 1927. május 3-án az Országház delegációs termében tartott országos tanyai közigazgatási értekezleten az előadói tisztet én töltöttem be. Javaslataimat kevés módosítással az országos értekezlet elfogadta s a belügyminiszter annak alapján adta ki rendeletét. A Magyar Társaság támogatásával 1927. elején jelent meg a Magyar Tanya című könyvem 1. kiadása, amely már teljesen elfogyott. 1927. október 3.-án Szentesen tanyakongresszust tartott a Kamara, amelyen értékes előadások hangzottak el, értékes határozati javaslatok fogadtattak el. 1928. március 3. és 4-én a Falu Országos Földműves Szövetség falukongresszusán a tanyakérdésről, mint megoldásra váró nemzeti problémáról, tartottam előadást és terjesztettem elő határozati javaslatot.

De legértékesebb munkája az alföldi kamaráknak az úgynevezett tanyalátogatás, amely fogalom megfelelő tartalommal épen a szerző írásai révén került be a közvéleménybe. Elmondhatom 4 éves tanyajáró tapasztalataim alapján, hogy alig van az alföldi ka-

maráknak nagyobb jelentőségű munkája, akciója, mint épen ez a tanyalátogatás, amelynek nyomában azonnal, vagy rövid időn belül mutatkoznak az eredmények. S hogy ez így van, mutatja az a körülmény, hogy a belügyminiszter országos rendeletet adott ki az itteni bajok orvoslása érdekében, hogy az érdekelt tárcák vezetői foglalkoznak e kérdéssel, hogy minden törvényhatóságban tanyabizottságok létesülnek, hogy a földművelésügyi miniszter tanyai kirendeltséget kíván létesíteni az Alföldön a tanyakérdés egységes irányítására. Szóval a tanya-kérdés ma már országos kérdéssé lett, amellyel mindenki foglalkozik s amely a megoldásra váró nemzeti kérdések közé került.

Az alföldi mezőgazdasági kamarák ezt a munkát végzik fáradtságot nem ismerő kitartással, buzgalommal és szorgalommal. Ennek a tanyalátogatásnak, az ez irányú tevékenységnek eredménye jórésben ez a kis munka, amelyben a saját tapasztalataim alapján összegyűjtött anyagot, ezenkívül a mások által összeszedett s aztán a két alföldi Kamara által összegyűjtött adatokat és az egész idevonatkozó irodalmat dolgoztam fel azért, hogy ráterelődjék e kérdésre a közvélemény figyelme, hogy felrúzzuk az összes illetékes tényezőket a tanyai magyarság sorsa érdekében s ne tudjunk nyugodni addig, míg ezeken az elhanyagolt területeken minden irányban meg nem indult a tervszerű, cél-tudatos és következetes munka: a tanyai magyarság gazdasági, kulturális, közegészségügyi, közigazgatási, stb. előbbrevitele érdekében.

E munka célja tehát ezúttal sem más, mint további érdeklődés felkeltése a tanyakérdés iránt, amely immár 4 esztendei munkánk nyomán valóban országos kérdéssé lett; hogy azok, akik elolvassák az itt összehordott adatokat, tapasztalatokat, határozták el magukban, hogy e téren a nemzet jövődjé érdekében minden tőlük telhetőt megtesznek.

Kelt Kecskeméten, 1926. november 12.-én az I. kiadás megjelenésekor s 1928. február 28-án a II. kiadás megjelenésekor.

Dr. Gesztelyi Nagy László.

I. FEJEZET.

A magyar tanyavilág kialakulása.

I.

Az Alföld problémájának elméleti és gyakorlati tanulmányozása közben az Alföld egyik legnagyobb jelentőségű, kérdésébe, a tanyakérdésbe akadtam meg minduntalan; miért is elhatároztam, hogy vizsgálódásaimat a magyar tanyarendszer történeti fejlődésére is kiterjesztem és emellett megismerni és feldolgozni igyekszem az egész tanyakérdést: annak kialakulását, múltját, jelenét és jövőjét. Különösen érdekel a magyar tanyavilág történeti fejlődése, kialakulása, múltja, miután a kérdés mai állását földbirtokpolitikai, szociális, kulturális és gazdasági vonatkozásokban csak úgy lehet megismerni, ha a történeti fejlődés ismereteinek birtokában vagyunk.

Mondanom sem kell, hogy kutatásaim közben igen hiányos forrásokra, adatokra bukkantam, amelyek nagyon megnehezítették munkámat s amelynek célja: egységes kép kialakítása a magyar tanyavilág múltjáról. A hiányos források kiegészítéséül fel kellett használnom a helyszínen végzett tanulmányaimat s az e kérdéssel, vagy ehhez rokonkérdésekkel foglalkozók adatait. Különösen sok értékes adatot kaptam levéltárak és magánlevelezés útján úgy, hogy a kérdés jelentős részét elsődleges forrásokból, sehol fel nem dolgozott adatokból gyűjtöttem össze.

Én a magyar tanyakérdést nemcsak mint az Alföld-probléma legnagyobb jelentőségű részét fogom fel, hanem meggyőződésem, hogy a tanyakérdés ma a nemzet gazdasági feltámadásának is az alapja. Nemcsak azért, mert Magyarország igen tekintélyes részén (kb. 6.000.000 kh.) tanyagazdálkodás folyik, hanem különösen azért, mert a magyarságnak igen értékes és nagy tömegei laknak épen tanyákon, úgy, hogy e kérdéssel foglalkozni ma nemzeti kötelesség; egyenlő a nemzet jövője érdekében teendő legfontosabb intézkedésekkel.

I.

A magyar tanyavilág kialakulásának vizsgálata közben rájöttem arra, hogy a mi tanyavilágunkhoz többé-kevésbé hasonló alakulások külföldön is találhatók. Így Dániában, a Skandináv-államokban, Észak-Németországban Oldenburg tartományban, Ázsia belsejében, Oroszország szibériai részében, Izlandban, Északamerikában stb. Sajnos, az orosz viszonyokról nem tudtam — hosszan tartó levelezéseim dacára sem — megfelelő tájékozást szerezni.

Ázsiában is találunk nyomokat a magyar tanyavilághoz hasonló alakulásról. Erről dr. Almásy György: „Vándorútam Ázsia szívébe” című nagy munkájában tesz említést. Azt mondja ugyanis, Almásy:¹ Az igazi nomádnak is kétféle állandó építménye van, amelyek a letelepüléshez első lépcsőül tekinthetők. Az egyik ezek közül a téli tanyán épített agil (cserény, karám, skol), amely legalább az értékesebb marhaféle (kanca, csikó, koraszülött bárány) részére valami védelmet nyújt a fagyos viharok ellen. Ezek az agilok nemcsak egyszerűen ágakból, földből és kövekből összehányt köralakú kerítések, hanem ezek egyik helyén fedett kalyiba is van ugyanazon anyagból, ahol a marhának legalább egyik része meghúzódhatik. Az agil okát rendszeren úgy építik valami domboldalba, hogy e fészkerforma épület nyílt oldala a szél árnyékában van. A hegyoldalba rendszeren egy darabot bele is ásnak, aztán a két oldalfalat földből, kövekből és fadorongokból építik fel s végre az egészet befedik egy fenyőféle gallyaival. Télen át még egy más építőanyag is járul ezekhez, t. i. tiszjek, az állati hulladék, amit a nomádok szorgalmasan összegyűjtenek, hogy a fészker falai mellett, meg a saját turtjuk körül fészkeren körülhalmozzák. Ezek a halmazok először is kitűnő védelmet nyújtanak a hideg ellen, de meg ez a legfőbb tüzelőanyag is.

A németországi viszonyokra vonatkozólag Bernhard Hans² egy egyetemi székfoglalójában találunk érdekes adatokat. Legegyszerűbb telepforma — írja — a magános szállás, vagy tanya, — mindkét szót a régi értelmében használva. (Használják még régiesen a földje, ülése, telke terminusokat is, de úgy ezek, mint amazok fogalmi tartalma nincs kellőképpen tisztázva.) Egy család, esetleg nemzetség egy darab földet mivel és azon is lakik. Lak,

¹ 684. lap.

² Geogr. Zeitschrift 1919. évf. (Idézve Föld és Ember III. évf.)

lakos és gazdaság tehát itt egyetlen telepegységet alkot. Gyakorlati tekintetből ideális állapot, innen a formának jelenlegi elterjedtsége a gyarmatbirtokokon és a régi kultúrterületek belső gyarmatosításán (pl. olasz és holland ingóványvidék). De így volt ez a korai települések idején is pl. az Alpokban, Skandináviában és a spanyol félszigeten. Mi ennek a magyarázata? Általában az, hogy az a telepforma a természeti körülményekhez, elsősorban a térszínhez való alkalmazkodás következménye, A hegyvidékeken, pl. Norvégiában, ez világosan magyarázható annál könnyebben, mert ez a forma itt olyan korban keletkezett, amikor a nagyobb közbiztonság a falvas települést már nem kívánta meg szükségképpen. Nyugateurópában nagyobb földön uralkodik ez a településmód (Írország, Belgium, Franciaország és Németország), régi, állítólag kelta szállásterületeken, sík vidékeken. Eredete a nemzeti szervezeten, illetőleg birtoklásmodban rejlik, bár a természethez való alkalmazkodás sem tagadható, Meitzen szerint az ír szállás kb. 16 családból, 90 lélekből, többszáz jószágból, 100 há, legelőből állott. Kisebb nem lehetett biztonsági, közlekedési, társadalmi stb, tekintetből. Magános település ez is, ennek a módnak egyik fajtája, némely gyakorlati hátránnyal a faluval szemben.

Átmenetnek vehető a tanya és falu között a tanyabokor, szer vagy kislek (Weiler), mely amattól külsőleg csak nagyságban tér el. Ez is középkori erdőirtáson létesült településforma, különösen az alemann területen. A határok ebben az esetben mozaikszerűen kisebb-nagyobb földdarabokból állanak (Gemeinge), alkalmasint a talaj különböző minőségéből kifolyólag. E településforma általában a síkság és hegyvidék közötti átmeneten, kevésbé termékeny vidékeken otthonos.

Az oldenburgí (Észak-Németország) tanyarendszer kifejlődése a 18-ik század végén és a 19-ik század elején kezdődik, amikor a hajóépítés fellendítésével az erdőirtás nagy mérvet öltött. Mivel az erdőket nem pótolták, a „Heide” terjedt fokrolfokra, hogy a múlt század közepén már, amerre a szem ellátott, Heide területek voltak. A nép így elveszítvén megélhetési forrásait, nagyon elszegényedett, mert a Heideben csak extenzív juhászat és méhészet volt lehetséges. (A Heide-röslein kitűnő méhlegteió.) A hetvenes évek s azt követő időkben a kormány hatalmas erdőtelepítési akciót indított meg. Majd a mezőgazdaságilag mű-

vélhető területeken történt a telepítés a 90-es évektől kezdve. A terület 30—40 hektár, melyet egy-egy telepes kapott. Ez a terület ma részben legelő váltógazdasággal (2—3 évig legelő, azután újból szántó) s gazdag tejjgazdaságok helye, Cloppenburg, Alhorn, Warenburg, stb. környékén néhány év alatt viruló cseréptető telepes házak keletkeztek, hol villanyvilágítás, kitűnő kocsi- és kerékpárutak, telefon, stb. állanak a gazdák szolgálatára. A háború megakasztotta ugyan a fejlődést, de mint a jelek mutatják, ez folytatódni fog. A telepéseknek a megélhetésért a rossz talajon kemény harcot kell vívni; azonban lassan-lassan a földet úgy sikerült megjavítani, hogy a terméseredmények ma már kielégítők.³

Az északi államokra vonatkozólag olyanoktól szereztem adatokat, akik ott jártak. Így Reichenbach Béla közgazd. egyetemi tanár volt szíves Dániára vonatkozó tapasztalatait — amelyet egyébként 1927 nyarán magam is láttam — velem az alábbiakban közölni.⁴ Dániában, ebben a mintaszerű parasztállamban a tanyarendszer nagyon el van terjedve. Érdekelheti a magyar alföldi gazdaközönseget, hogy miként történt Dániában a tanyarendszer a belterjes dán gazdálkodás mellett? Jakobsen szerint régente Dániában is tagosítatlan volt a birtokállapot, de már a XIX. sz. elején szigorú és célszerű tagosítási törvényt hoztak, melynek eredményeképp egy vagy két tagban hasították ki a birtokok. E tagosítás után nemcsak a nagyobb gazdaságok, hanem lassanként a kisgazdák is nagyszámban kivonultak a falvakból és magánbirtokon építettek tanyát. Ma már a tanyarendszer Dániában annyira uralkodó, hogy leginkább csak azok a kisgazdák laknak a falvakbn, akiknek a birtoka egészen a falu mellett fekszik; legnagyobb részük azonban kint él a tanyán. Dániában csak a tanyarendszer előnyeit élvezzi a kisgazda. Nevezetesen: könnyebb és jobb a gazdaság felügyelete, kevesebb a járás-keelésből származó inproduktív munka és jobban kifejleszti a tanyánlakás a gazda egyéniségét és önállóságát. Mivel azonban a falvak Dániában az ország legnagyobb részén egymáshoz közel vannak, kicsi az egyes községek határa, elég sűrű a vasúti hálózat és útjai jók. A tanyán lakó kisgazda nincs oly távol a közgazgatási, kulturális és piaci gócpontoktól, mint a mi Alföldün-

³ Dr. Gesztelyi Nagy Endre leírása saját tanulmánya alapján.

⁴ Reichenbach Béla hozzám intézett leveléből.

kön, ahol gyakran egyik község a másiktól 20—30 km. távolságra esik s a tanyákból a községbe, vagy a vasúti állomásra vezető út télvíz idején sok helyen járhatatlan.

Érdekes adatokat közöl Dániára vonatkozólag még Pogány József.⁵ Tanya-tanya mellett. Alig autófélórák választják el egyik parasztot a másiktól. Dániában tanyán lakik a paraszt. A faluba csak akkor megy be, ha dolga van. Itt nincsenek olyan paraszt községek, mint a magyar Alföldön. A magyar parasztházak összebújtak a török elől, mint a csirkék a héjjá elől. A magyar parasztnak sokszor órákig, sokszor húsz kilométert kell szeke-reznie, míg kijut a földjére, a dán paraszt ott él a földje kellős közepén. A magyar Alföldön a falu a szabály, a tanya a kivétel; a dán lapályon a tanya a szabály, a falu a kivétel.

Dániában a tanyai települések e tökéletes gazdasági formáit 1927 nyarán magam is láttam. Dánia mai gazdasági fejlettségét csakis az ott honos tanyarendszer útján tudta elérni. A gazda földje közepén lakik, van telefonja, postája, köves útja még a földek között is és egy nagyobb gazdának — 80 holdtól felfelé — már gyakran van saját autója, melyet maga vezet és amelyen bejár a városba, vagy a szövetkezetekbe dolgát elintézni. Dániában a gazda élvezi a tanyás gazdálkodás minden előnyét, annak egyetlen hátránya nélkül.

Dr. Szeberényi Lajos Zs. békéscsabai ev. esperes Dániában szerzett tapasztalatairól idevonatkozólag a következőket közli velem:⁶ „A mi tanyarendszerünkhöz egészen hasonló tanyarendszer az egész világon nincsen, mert sehol sem tartoznak a fánvák városhoz, hanem központjukat a falu képezi; azután sehol sincsenek a falutól 15—25 kilométerre fekvő tanyák, mint nálunk. Dániában a tanyarendszer 130 évvel ezelőtt kezdődött, vagyis a jobbágyság megszűnésével. Akkor kezdődött a nagybirtok felaprózása, mely száz év alatt megnyolcszorozódott. 1837-ben a parasztok fele bérlő volt, ma már csak elenyészően kevés bérlő van. 1835-ben önálló gazdaság volt Dániában 157,000, 1895-ben 266,000, ma még sokkal több van. Ez ott természetes folyamat, melyet az állam elő nem mozdított, de meg sem akadályozott.”⁶

„A svéd tanyarendszert láttam, de közelebről nem tanulmányoztam. Azt hiszem, hogy ott — ahol jobbágyság sohasem

⁵ Dánia a parasztdorádó 93. 1.

⁶ Hozzám intézett levelében.

volt, mindig lehettek tanyák — s különösen Svédország alsó részén (Schoonen) láttam a legnagyobb tanyákat.

Sajátságos tanyarendszer van Izlandban, ahol úgyszólván az egész lakható rész tanyákból áll, de rendszeren 2—3 tanya együvé van építve. Itt sem volt sohasem jobbágyság, de voltak kis és nagy parasztok.”

Izlandban tulajdonkép falvak nincsenek, ott, ahol van legelő, tanyák keletkeztek s azt lehet mondani, hogy Izland a világ legnagyobb tanyaországa. Csakhogy a tanyák nincsenek oly sűrűn, mint az Alföld' némely vidékén. Néhol egyik tanya a másiktól néhány órányira van. A tanyaélet központja a templom, rendszeren egy-két tanya közvetlen közelében. Ide lovagolnak messze tanyákról a gazdák vasárnaponként családjukkal. Szép látványt nyújt a templom Jelé lovagló karaván. Templom után aztán találkoznak a legtávolabb eső vidék lakosai és megbeszélik a hét eseményeit, amik ugyan a félreeső vidéken nem sok társalgási anyagot nyújtanak.⁷

Izlandban egy-egy paraszttanya egy külön világ. Az emberek a nagy távolság miatt még szomszédaikkal sem igen érintkeznek. A tanyaépület többnyire fából van építve és ha távolról nézi az ember, azt hiszi, hogy több ház van együvé építve, pedig egy ház az több fedéllel s a szobák, a gazda és cselédje szobái, egymás mellé vannak építve még sokszor az istállókkal is, hogy a hosszú sötét, zord télen jobban tartsák a meleget.⁸

Nagyon érdekesek az Amerikára vonatkozó adatok. Az amerikai település első időszakában a mezőgazdasági népesség többnyire falukba tömörült. A templom volt a középpont s a birtokbavétel nem egyenkint történt, hanem az ekként megalakult község révén. Az első határőrvidéki települések a védelmet, erdőirtást, építkezést közösen intézték. Az állam földpolitikája, panasolja T. N. Carver, különösen az elővételi jog s otthonbiztosító törvények szélső individualista szellemet vittek bele a további településekbe, ezáltal csakhamar szervezetlen, magukra hagyott farmokra bomlottak az eke alá fogott irtványok és mezőségek. Az 1920-iki népszámlálás 42 millió contry population-nel (vidéki lakossággal) szemben csak 9 millió village population-t (falusi lakosságot) talált (40.1 és 8,5 százalék), S még ez a falusi

⁷ A Magas Északon. Irla: Dr. Szebèrényi Lajos Zs. 39. oldal.

⁸ U. ott 57. oldal.

népesség is nagyrészt nem gazdákból tevődik össze, vagy oly farmerekből, akik nagyon messze laknak s csak névleg tartoznak a faluhoz, (Mi az ilyet eszményi községnek szoktuk nevezni.) A nebraskai egyetem megvizsgálta a farmerek elhagyatottságát s azt találta, hogy a farmer átlagban 2.4 kilométernyire lakik a legközelebbi népiskolától, 5.7 kilométernyire a legközelebbi templomtól, 6.3 kilométernyire az orvostól és 27 kilométernyire a kórháztól. Igaz, a farmerek 30.7 százaléka autótulajdonos, 38.8 százaléknak van telefonja, de mindez nem pótolhatja az állandó együttélést. Nebraska államban a farmereknek csak kétharmada tud egymással állandó társadalmi érintkezésben maradni. S az elhagyatottságot enyhítő technikai berendezések az Unióban sem oszlanak el egyenlően. A nagy fensíkon csak minden negyedik, délen csak minden huszadik farmernek van telefonja.

Az egymásközi s a városokkal való hézagosságot persze gyengíti a faromosztály összetartását és rugalmasságát. Bár a farmerblokk szeretettel képviseli a gazdaérdekeket és különböző államokban hatalmas egyesületeik és szövetkezeteik vannak, e képviselők működése többnyire laza és nehézkes. A folytonos ösztönzés s a városi politika gyors állásfoglalása hiányzik a pusztákon. A falu összekötő fontossága sehol sem oly nyilvánvaló, mint itt, ahol hiányzik.⁹

Az Egyesült Államokban tehát a falusi gazda helyzete, amint a fentiekből látható, igen nagy hátrányban van a városban lakóéval szemben. Itt is óriási a városok felé való húzóerő, amit igazol az, hogy az utolsó 10 év alatt a városi lakosság 200 százaléknyi emelkedést mutat, sőt a nagy városokban 526 százalékkal nőtt ez a szám. Nagy mértékben dolgoznak azon a hatóságok is, hogy az állandó pusztákról és falvakról a városokba való özőnlést megakadályozzák. Nagyon szegényesek és származásuk a farmokon az iskolaviszonyok is, ami szintén a tanyán lakókat a város felé tereli. Ezek és ehhez hasonló körülmények magyarázzák meg azt, hogy Kanadában a farmokat nem tudják benépesíteni.¹⁰ Az utolsó 30 év alatt Kanadában a legalább 500 lakost számláló községek lakossága 183%-al, a farmlakosság azonban csak 34%-kal nőtt. 1891-ben a farmerek az összlakosság 68%-át, 1921-ben 50%-át tették.¹¹

⁹ Ifj. Leopold Lajos: Aranykapu 114—115. 1.

¹⁰ Rural problems in the United States: By James E. Boyle.

¹¹ F. Jeigh: 5000 facts about Canada Toronto 1924.

III.

Általánosságban véve az egyes tanyák lényege mindenütt az, hogy mindig a hozzátartozó földön épültek fel, amelyek a telket (a tanya telkét) körülveszik és a tanyához tartozó földeket árkok, növények, fák határolják. Hogy az egyes tanyák keletkezése a birtokfelosztással mennyire összefügg, azt Irland mezőgazdasága igazolja. A legrégebb időkől fennálló grófi uradalmak úgy osztattak fel és adattak bérbbe a földműveseknek, hogy az egyes telekhez tartozó földek mind együtt voltak; ez a birtokfelosztás az egyes tanyák keletkezését teljesen igazolja, mert hiszen mindenki kényelmesen berendezkedhetett a saját földjén, felépíthette házát is.¹²

IV.

A fenti tanyatípusok fejlődésükben és lényegükben többkevesebb hasonlatosságot mutatnak a magyar tanyaviszonyokhoz. Minthogy azonban Magyarország egész alkotmányjogi struktúrája, gazdasági berendezkedése, mezőgazdasági termelése és különösen az Alföld gazdasági, társadalmi és kulturális élete — a sokféle külső körülmény behatása következtében — igen jelentős mértékben önállóan fejlődött, épen azért a magyar tanyavilág kialakulásában inkább ősmagyar motívumok jelentkeznek, mint idegen benyomások. Az ősmagyar pásztorkodás elemei jutnak itt is döntő befolyáshoz, úgy, hogy a régi magyar pásztoréletnek jelentős része van a magyar tanyavilág mai kialakulásában.

Bár a magyar tanyakérdésnek valóban szegényes az irodalma, azért meg kell emlékeznünk azokról, akik e kérdés feldeírítése körül mégis jelentős eredményeket értek el.

A Magyar Gazdaszövetség sokat foglalkozott a tanya problémával, amint ezt kiadványai is igazolják.¹³ Az Országos Magyar Gazdasági Egyesületben Cserhádi Sándor és Forster Géza az alföldi gazdálkodás reformja kapcsán tértek ki a tanyakérdésre. Az újabbak közül különösen Györffy István¹⁴ foglalkozott e kérdéssel legintenzívebben, továbbá Simkó Gyula¹⁵, Tö-

¹² Simkó Gyula: Nyíregyháza és tanyáinak települése 27, 1.

¹³ A kecskeméti tanyai kongresszus naplója. Magyar Gazdák Szemléje 1921. A tanyai tanító és a Magyar Gazdaszövetség c. kiadvány stb.

¹⁴ A Nagykun tanya. Néprajzi Értesítő XI. évf. Az alföldi tanyák Föld és Ember III. évf. és Nagykunsági Krónika.

¹⁵ Nyíregyháza és tanyáinak települése.

mörkény István¹⁰, Zoltai Lajos¹⁷, dr. Czettler Jenő¹⁸, Madarassy László, dr. Pálffy József stb. Sajnos a tanya irodalmának ez, egyébként értékes forrásai nagyon kevés a probléma nagy jelentőségéhez mérten s csodálkozunk kell, hogy a magyar Alföld nagy részét kitevő tanyáknak az élete nem tudta gazdasági és néprajzi íróinkat nagyobb mértékben e kérdés felé terelni.

A tanya elnevezés¹⁹ az Alföld túlnyomó részén használatos, írja Györffy István.²⁰ Délmagyarországon azonban a tanya szállás néven ismeretes. A tanya szláv szó, mely megvan több szláv nyelvben, de mint halászati mesterszó. A régi magyar oklevelekben is kizárólag halászati *műszó*. Innen ment át a halász - gunyhóra, mely a halásznak tanyája, aztán átvették a baromtenyésztők, majd a földmivesek szállásának a jelzésére. A szállás a tanya jelzésére hajdan általános volt az egész Alföldön. Idevonatkozólag Takács Sándornál és Hajdunádudvar község levéltárában találunk régebbi adatokat. Ezekből megállapítható, hogy a *tanya*, vagy eredetibb régi magyar néven *szállás*, a török pusztítás előtt is megvolt s a mai tanyáktól annyiban különbözött, hogy jószágteletető szerepe akkor még sokkal fontosabb volt, mivel abban az időben még földművelésünk a baromtenyésztés mellett eltörpült.

A földközösség volt valószínűleg oka annak, hogy a török hódoltság előtt igen sűrű apró falvakba és nem tanyákba telepedtek magyarjaink. Később a török ellen való védelem nagy városokban és nagy falvakban való letelepedésre készítette alföldi népünket. Ennek eredménye az lett, hogy az egyes telepek közt (mivel apróbb falvak beolvadtak a nagyobb telepekbe) nagy distanciák lettek, a szántóföldek gyakran mérföldekre estek a falutól (mert hiszen a falu határa megnagyobbodott) és ez nagyon megnehezítette a távol eső földek megművelését. E körülmények szükségszerű következményeként elő állott a tanya. Látnivaló tehát, hogy hazánkban a tanyarendszeres település újabb eredetű s a török hódoltság előtt mai formájában nem

¹⁶ A szegedi tanyák építkezése.

¹⁷ Több önálló munkája és értekezései a Debreceni Képes Kalendáriumban.

¹⁸ Tanyai település és tanyai központok. Adatok a tanyai település reformjához, stb.

¹⁹ A tanya szó már az 1036-ik évi szabadalmi levelekben előfordul. (Fejér Cod, Dipl. II. 129. 1.)

²⁰ Nagykun tanya 130. 1,

dívott.²¹ A tanyás-település típusa a falvas-településtől főként lényegileg abban különbözik (eltekintve a formától), hogy, míg a falu társadalmi jellegű tömörülés akár vérségi kapocs, akár védelmi szempont, vagy helyes munkafelosztás, vagy bármely más közös érdek, ősi szokáshoz való ragaszkodás hozza össze lakosait: addig a tanyastelepülés a birtokviszonyokkal, a birtokfelosztással, a telek fogalmával és az agrikultúrával szoros összefüggésben van és mindig a mezőgazdasági cél érdekében történik.²²

A nomád kun s valószínűleg a magyar is fedeles-falás épületet hozott magával keletről, mellyel téli szállásán becsesebb jószágait védelmezte az időjárás ellen. Ez az ól, — istálló — szállás, vagy tanya néven emlegetett épület, melynek jellemző része a tűzhely, a volgamenti nomádságnál is megvan. A törvény aztán a templombaj arás kötelezettségével állandó helyhez kötötte a nomád kun téli szállását, mely lassankint faluvá, majd esetleg várossá nőtt ki.²³

Településeink nagyrésze szláv jellegű, nem azért, mert sok helyen szlávok kezdték, hanem, mert az egész Magyarország (kevés kivétellel) a szláv település-típus területébe tartozik, de nem tiszta szláv, mert kelta és germán jelleg is van benne. Csoportos tanyáink a szláv nemzetiségi tömörülés kitérő példái (házközösségen és földközösségen alapuló ősi szokás maradványai.) Nyíregyházán pl. a városnak zsákutcái, ahol a rokonság összecsoportosult, a bokortanyák, amelyek mindegyikében a rokonság és az elbokrosodott família a lehetőségig együtt maradt, mind igazolják állításunkat. De nemcsak ebben, hanem a telkeknek és a rajtuk épült házaknak egymáshoz és az utcához való helyzetében is teljesen szláv jellegűek, azaz a lakóházak egymáshoz való helyzetükben párhuzamosak és az utca hosszvonalával derékszöget alkotnak; a házak oromzatukkal és nem hosszanti kiterjedésükkel néznek az utcára.²⁴

Voltak már a XVIII. században is birtokosok, akik jobbágyaikat okszerű földművelésre sarkallták s nagymérvű állattenyésztés helyett birtokaikat szántás-vetéssel élték. Ezek főleg az új telepítési helyek voltak, ahová az új betelepülő jobbágyásá-

²¹ Simkó Gyula i. m. 26. 1.

²² U. o. 37. 1.

²³ Györfly I.: Nagykun tanya 148. 1.

²⁴ Nyíregyháza és tanyáinak települése. Írta: Simkó Gyula 39. 1.

got bizonyos szerződésekkel kötötték. Ezek a többnyire sváb-tót jobbágyok magasabb mezőgazdasági kultúráját hozván, hamarosan meggazdagodtak és földjeiket megváltották, mihamarabban jogi lehetősége megvolt. Ezek a területeken az intenzív mezőgazdasági termelés leghamarabb kibontotta szárnyait s a kisparaszt tanyák leghamarabb elszaporodtak. Idetartoznak a békéscsaba környéki tanyatelepülések, Nyíregyháza tanyabokrai, melyek mindegyike típusa a kifejlett alföldi kiscsaba tanyarendszernek,²³

A tanya kérdés tárgyalásánál külön kell megemlékeznünk az uradalmi tanyaokról, az úgynevezett majorokról, amelyek lényegesen különböznek a kiscsaba tanyájától. A majorok nagyobb részt fennállottak már 1848, az ösiség eltörlése előtt is, mint allodiális birtokok. Ezek úgy tekinthetők, mint a birtokos nemesség házi kezelésében művelt birtokai. Mivel a majorokat legtöbb esetben az elpusztult falvak romjaiból, téglatorlémeiből építették, majdnem mindig ezek helyén kell keresnünk az elpusztult falvakat is. Némelyik major ma már olyan népes, hogy szinte felér egy kis faluval. A major tehát a tanyaerő településnek a legrégebb, legtermészetesebb és legfejlettebb formája s ha most a földbirtokreform kapcsán a hozzátartozó ingatlan felosztás alá kerül, feltétlenül önálló faluvá volna fejlesztendő, amint, hogy valamikor az is volt.²⁶

Ezeket ma is tanyaoknak hívják, de ezek semmiféle összefüggésben nincsenek a kiscsabai tanyaival úgy, hogy ezeknek a körülményeiből az igazi alföldi tanya kialakulására és életére semmi következtetést vagy adatot találni nem lehet. Egy nagybirtok nem kezelhető központból, így fel kellett azt osztani kerületekre, amelyek mindegyikén tanyaépületek emeltek, mert az iga jóságokat sem a tenyésztőket, sem a mezőgazdasági gépeket központilag nem lehet elhelyezni. Ezek a körülmények szülték ezeket a majorsági tanyaikat, amelyek már megvoltak a régebbi századokban is és amelyeknek megléte semmi behatással nem volt az alföldi tanyaerő kialakulására.²⁶

A tanya mindenképpen jellemző és magyar jellegű alakulása a kiscsaba tanya. Mi az alábbiakban kizárólag a magyar tanyaerő típusával fogunk foglalkozni.

²³ Györffy I.: Alföldi tanyaerő 7. l.

²⁶ Györffy I.: Alföldi tanyaerő. Föld és ember III. évf.

Számos idegent, aki megismerkedett a magyar Alfölddel, elvarázsolt a magyar pusztáknak sajátos szépsége, amelyet Petőfi és Arany költészetéből átítatott romantikával övezett körül. Csak kevesen tudják, hogy a „puszta” szó etymológiailag a „pusztítani” igéhez tartozik, mely németül annyi, mint „Verwüsten”: a „puszta” értelme tehát németül „Verwüsten”, „Wüste”. A nagy magyar Alföld a török uralom előtt sűrűn be volt népesedve; a törökök pusztították azt el, ők változtatták át pusztává. Itt-ott hirdeti még egy-egy templom romja, egy-egy magányosan kimeredő templomtorony, hogy ott valaha falu állt. A német kultúrtörténet a legaprólékosabb részletekig kimutatta, hogy a harminc éves háború minő sorvasztó hatással volt a lakosság számára, jólétére és a kultúrájára. Ez azonban csak harminc esztendeig tartott, holott Magyarország 160 éven át görnyedt a török rabigában; amellett hazánk véráztatta földjén nem európaiak, nem egyazon erkölcsű népek állottak szemben egymással, hanem két világ: a keresztényiség és az izlám. E török uralomnak az volt a következménye, hogy bukása után az ország jelentékeny részét újra be kellett népesíteni. Az Alföldre lassanként visszatért a lakosság, de az újabb telepítésnek ezzel a módjával együtt járt, hogy aránylag kevés zárt falu keletkezett, mert az új jövevények jobbadán földjük közepén ütötték föl házukat, udvarukat. Órákon át utazhat az ember gyorsvonattal a pusztán keresztül s folyton csak szétszórt magányos parasztházat lát, amelyeket magyarán „tanyáknak” hívunk.²⁷

Tanyákat legsűrűbben találunk az egykori kiváltságos kerületekben, mint a Nagy és Kiskunság, a járság, a Hajdúság, továbbá az alföldi nagy városok határában, mint Szeged, Kecskemét, Nagykőrös, Cegléd, Hódmezővásárhely stb.

Ezekben a kiváltságos kerületekben 1848 előtt teljesen szabad földhasználat volt. Földesúr nem lévén, mindenki azt csinált a földjével, amit akart. Hogy 1848 előtt mégis ezeken a területeken földműves tanyákat nem találunk, annak csak az az oka, hogy a népet — birtokos nemesi osztály itt nem lévén — földművelésre senki sem kényszerítette, azok álattenyésztésből éltek s a határ legnagyobb részét közlegelőnek használták. Mikor azonban a jövedelmező földművelés bekövetkezett, a köz-

²⁷ Gróf Klebersberg előadása Berlinben, Megj. Néptanítók Lapja 1925. nov. 1. sz.

legelőket azonnal szétosztották és feltörték.²⁸

A vármegyés helyeken legelsőbbben a nagyhatárú városokban fejlődött ki a tanyavilág. Ezek a városok ugyanis lassanként magukhoz váltották a birtokos osztály tulajdonában lévő pusztákat s azután áruba bocsátották kis parcellákban a városi lakosságnak, melynek jelentős többsége már 1848 előtt sem volt jobbágy, hanem szabad ember, vagy birtoktalan, u. n. bocskoros nemes, akik aztán a várostól többnyire távol fekvő pusztákat hamarosan megszállották és tanyákkal benépesítették.²⁹

VI.

A magyar tanyavilág kialakulására vonatkozólag sokféle, egymástól többé-kevésbé eltérő vélemény alakult ki azoknál, akik e kérdéssel: több-kevesebb vonatkozásban foglalkoztak. Nagy általánosságban azonban az időpontra és az okokra legtöbben megegyeznek.

Cholnoky Jenő szerint:³⁰ Népeiségünk eloszlása, településének módja és telepjeinek arculata elsősorban a geográfiai viszonyoktól függ, másodsorban a történelmi alakulástól és csak kis mértékben az illető nép nemzetiségétől.

Az Alföldön a falutípus az uralkodó, mert a nép majdnem kizárólagos foglalkozása a legújabb időkig a földmívelés és állattenyésztés volt. A faluszerű települést őseredeti típusában csak Debrecentől északkeletre találjuk meg, a Nyírségen, Szatmárban és a felvidék előtti síkságszegélyen. Itt t. i. az ősi falusi települést a törökpusztítás nem semmisítette meg. A falvak leginkább centrális elrendezésűek, mert nem főközlekedő utak mellé épültek, hanem bizonyos terület agrikultúráiis kihasználására alakultak.

Másféle falusi település-típust találtunk az Alföld déli részén, a Bácskában és a Maros—Duna szögén (Torontál, Termes, Arad), ahol a rajnavidéki német telepesek (vulgo svábok), szerbek és oláhok sakktableszerűen elrendezett, szabályosan épített nagy falvakban laktak, leginkább nevezetes közlekedő utak mentén. Nagyobb mértékű térképen szabályosságuk azonnal feltűnik s rögtön fel ismerjük a török idők után történt telepítést.

²⁹ Györfly István: U. ott.

³⁰ Magyarország gazdasági stb. leírása. Szerk. Lóczy Lajos. Magyarország települési viszonyai 77—79. 1.

²⁸ Györfly István: Az Alföldi tanyák. Föld és ember III. évi. 6. 1.

Az Alföld többi részén az óriásfalu és a hozzácsatlakozó tanyavilág az uralkodó. A török időben a falusi lakosság a nagyobb községekbe menekült, de tulajdonjogát fenntartotta az elpusztult falu területére. Ezt nevezik pusztának. A pusztá tehát eredetileg nem fizikai-földrajzi jellemzés, hanem az elpusztult falu helyét jelezte. Innen vitték át azután az elhanyagolt, elvadult termőföldek, szilaj marhával legeltetett, hajdani kultúrterületek arculatának jellemzésére a pusztá szót

A rekonstruált földekre nem költöztek vissza a tulajdonosok végleg, hanem csak tanyákat építettek földjeikre s csak a munkaidő alatt tanyáznak ott, télen beköltöznek a városba, ahol szintén házuk van. Újabb időben mind több és több „pusztá” került ismét földmívelés alá, mind több tanya épült s ma már állandóan a tanyán lakik a nép nagyrésze s a tanyákon iskolák, templomok, artézi kutak, stb. épültek s itt-ott a faluvá való sűrűsödés nyomai látszanak (pl. Kondoros, Szenttornya Békés-; megyében, Gátér Csongrádban, Orgovány tanyaközség Pest-megyében stb.)!

Fodor Ferenc Magyarország Gazdasági Földrajza című munkájában³¹ a következőket írja:

Az Alföld elsődleges földmívelő települése a török hódoltság alatt csaknem teljesen elpusztult, Az Alföldön a falutípusú település volt az eredeti, de ezt ma csak Debrecentől keletre találjuk meg eredeti formájában (Nyírség, Szatmár.), ahol azokat a török pusztítás megkímélte. Másutt az óriás falvak (földmívelő városok) és a tanyavilág váltotta fel. A falvak legnagyobb része még a XVI. század elején is fennállott. Így Szabadka, 167,000 kat. hold határa 12 elpusztult községből tevődött össze. Debrecen határában 22 elpusztult falu állott (mai határa 80 km, széles); épen ilyen óriási falvak Kecskemét (a kiskunsági pusztákat olvasztotta be), Szeged, Nagykőrös, Cegléd stb. Bácsbodrogban 500 falu pusztult el, úgy, hogy 1718-ban, mikor a török onnan visszavonult, csak Szabadka és néhány falu maradt. A tanyákra való kivonulás a XIX. század közepe táján kezdődött meg, amikor az út- és vasútépítés megindult és a gabonatermelés fellendült. Addig csupán a községek közvetlen közelében folyt gabonatermelés, a távolabbi pusztákon szilajpásztorok dísztorkodás dívott. A település menete: szilaj pásztorok cseré-

³¹ 64-65. l.,

nyét felváltotta a szállás (ideiglenes nyári viskó), ezt a tanya..

Így keletkezett a tanyavilág, amely a mezőgazdaság intenzívebbé válását bizonyítja, de kulturális tekintetben igen egészségtelen viszonyokat teremtett.

Szeberényi Lajos Zsigmond békéscsabai evangélikus eszperes a következőkben magyarázza a tanyavilág kialakulását. A tanyavilág tulajdonképpen csak az 1850—60-as években, a tagosítás után kezd kialakulni az Alföldön és pedig először a parasztvárosok határában, a messzebb fekvő földeken. Amíg a határ tagosítása nem volt keresztül vive, inkább csak kunyhószerű lakást és istállót építettek, A két-három telkes gazdák nem is laktak kint a tanyán, csak a fiatalok és a béresek. A tanyák és állandó tanyai lakások építése csak a múlt század 60-as éveiben indul meg, amikor tűzrendészeti szempontból sem engedik meg, hogy a városi házak udvaraiba takarmányt hozzanak s azt a városok szérűskertjeiben, közvetlen a város alatt voltak kénytelenek elhelyezni. Későbbben a városi házak drágulása és a kigazda könnyebb, jobb és gazdaságosabb földművelése vitte a parasztságot teljesen tanyai rendszerre és lakásra. A várostól 20—30 kilométernyi távolságból, hacsak egyszer is hetenként, a városba jönni költséges és 10—20 holdas gazdának két háztartást vinni luxus. A 70-es évek kezdete óta még jobban megindul a parasztságnak a tanya felé vándorlása. Ekkor kezdenek először a távolabb eső tanyarészeket zugiskolákat szervezni. A városi hatóságok sok helyen rövidlátásból ellenzik a tanyai iskolák felállítását, attól félve, hogy a „szétrebbent lakosságot nehéz lesz adminisztrálni”. A 70-es évek előtt több községet telepítettek a kincstári pusztákon. Csanád- és Aradmegyében az odavonuló rajok is akadályozták a tanyavilág teljes kifejlődését, amennyiben a 10—10 holdat nyert telepések a faluban építettek házat és onnan jártak földsávjaik megművelésére. A tanyavilág felé terelte a parasztságot a parasztvárosok felé tóduló zsidóság is, mely kitűnő szimattal a vasúti állomás felé vezető utcák paraszt házait drága áron megvásárolta s az ottlakó paraszt kiment a tanyára s a nyert pénzen házat ott építette fel s vett még nagyobb földterületet.

Aránylag kevés helység van az Alföldön, — mondja Hunfalvy,³³ gyakran 10—20 és több km. utat kell tennünk, mígnem

³² Hozzám írt levele.

³³ Dr. Hunfalvy János: A magyar birodalom földrajza 50—51. 1...

valami falut vagy várost találunk. Hogy a helységek a nagy síkságon oly gyéren vannak elszórva, annak okát inkább a történelmi eseményekben, mintsem a természeti viszonyokban kell keresnünk. A mohácsi vész után, több mint másfélszáz éven át a török uralkodott az Alföld legnagyobb részén; az egész idő alatt a törökök és tatárok, a kurucok és labancok egymással vetélkedve dulakodtak, égetve, pusztítva a helységeket, öldösve a lakosokat. E szomorú időben sok helység teljesen és nyomtalanul eltűnt a földszínéről; a megmaradt lakosok nagyobb helységekbe húzódtak meg, ahol könnyebben védekezhettek. Mikor a török az országból kiűzetett, egész megyék néptelen sivatagok voltak, A puszták tehát jobbára *elnéptelenült és eltűnt* helységek határaiból lettek, vagy a régi és új nemes birtokosaik kezében maradtak, vagy pedig a megmaradt nagyobb városi községek birtokába jutottak. Innen van, hogy pl. Kecskemét, Szeged, Debrecen stb. területei oly rendkívül nagyok s hogy határjaikhoz oly sok pusztta tartozik, melyeken csak tanyák és majorságok vannak. De most a puszták mindinkább népesülnek, a tanyák egyre szaporodnak, lassanként új községek is támadnak. Aliol még nem régen végtelen legelők voltak, melyeket csak ménesek, gulyák, juh- és sertésnyájak népesítettek s amelyeken csak imitt-amott lehetett látni egy-egy rozszant kunyhót, állást, meg gémeskutat, ott most jól mívelt szántóföldek, dús terméű gyümölcsösök és nyájas tanyák vannak..

tanyavilág múltjáról nagyon sokat nem lehet beszélni, mert a tanya vagy szállás — legalább is a mai formájában — új dolog. A múlt század dereka előtt még ritka látvány volt a tanya; ha voltak is, többnyire jószáglegeltető szállások voltak. Erről legjobban meglehet bizonyosodni, ha az ember az alföldi városok 1850 előtti, régi térképeit tanulmányozza.³⁴ , A határ- és dűlőtérképeken ugyanis tanyák alig szerepelnek.³⁵

A XVIII-ik században tanyák már azért sem alakulhattak, mert sok helyen még a szántó földközösség dívott s közös földre oktalanság lett volna állandó épületeket emelni, hiszen 3—7 év alatt, ha kiélték a földet, egyszerűen parlagnak, legelőnek hagyták s másutt új gyepet törtek fel szántóföldnek. Ahol pedig a föld magántulajdon volt, ott háromfordulós rendszer divatozott

³⁴ L. Errvevonatkozólag a Zoltai Lajos debreceni városi múzeumi igazgató által készített térképeket,

³⁵ Dr. Györfly István hozzám intézett leveléből.

s a szántóföld egy évig ugarban maradt, így itt sem volt célszerű, sőt lehetséges sem a tanyavilág.³⁶

A tanyavilág mai nagymérvű kialakulásához — mint Reiser Szeged Mezőgazdasági történetében erre rámutatott³⁷ — az első lökést a lakosság szaporodása adta meg. A török világ után először a város körül elterülő földeket kezdték művelni, majd a lakosság szaporodtával mind nagyobb területet barázdolt fel az eke s a legelő ebben az aranyban fogyott, így volt ez a Nagykuságon is. A legújabb időben a határ legtávolabbi részében lévő legelőkre is rákerült a sor, a fehér gulyák helyet adtak a fehér tanyáknak. A legelők felosztásával azonban a jószágtartás nem szűnhetett meg, mert nagyobb arányú földműveléshez nagyobbszámú igavonó barom kell. A gazda városi szűk telke e sok nagy jószágot a neki szükséges takarmánnyal nem fogadhatta be, künn a tanyákon kellett telettenie jószágait, amire rákényszerítette még az is, hogy a takarmány hazaszállítása a rendkívüli rossz utak miatt sokszor lehetetlen, továbbá a föld érdeke, hogy a rajta termett szénát, szalmát, csutkát trágya alakjában visszakapja.³⁸

A határ terjedelmes volta is szükségképpen a tanyavilág behozatalát vonta maga után. Elősegítették ezt még 1848 után az úrbér eltörlése és az ezt követő tagosítások is.³⁹

A tanyavilág oka tehát a városok nagy határa s a lakosság elszaporodása. A városok nagy határa a török világ következménye, amikor a sok apró község egy községbe futott össze, mely a lakosság után annak egykori földjét is bekebelezte, J>okszor pedig a pusztán maradt községek bekebelezésére a hosszas használat által szerzett jogcímet.⁴⁰

Czettler Jenő a Magyar Gazdaszövetség volt igazgatója, egyetemi tanár, aki a tanyakérdésnek egyik legalaposabb ismerője, a következőket mondja:⁴¹ A múlt század 60-as éveinek végén, amint a pásztorkodástól fokozatosan tértünk a szemtermelés felé, kezdette a nagyobb városok népfölöslege megszállani a külső területeket. Eleinte csak nyári szállásokat, enyhelyeket csinált magának. Később, különösen a szegényebbje, télvíz idején is meglakta a tanyát. A városi központoktól 40—50 kilo-

³⁶ Györfly: Az alföldi tanyák. 2. 1.

³⁷ Gazdaságtörténeti Szemle 1900, 49. 1,

³⁸⁻⁴⁰ Dr. Györfly I.: A nagykun tanya 129—130. I,

*² Magyar Gazdák Szemléje. 1921. évi. 436. 1.

méternyire fekvő földeket ugyanis intenzíven megmunkálni lehetetlen. Amint tehát az állami és közgazdasági élet fejlődése árútermelővé tette az eddig háztartási gazdaságban élő kisgazdát, amint a föld talajereje kezdett kimerülni, többé már nem lehetett télre beköltözni a városba és a jószág trágyáját elvonni a termelési erejében csökkent földtől. Kétlaki gazdálkodás csak nagy darab területeken lehetséges, 15—20 holdas gazdánál azonban tönkremenést jelent. Megszaporodtak tehát a tanyai lakosok. A baj csak az volt, hogy a hatóság nem tért át a direkt irányításra, hanem a be nem avatkozás álláspontjára helyezkedve, egyszerűen nem törődött a tanyás lakosokkal. Pedig könnyű lett volna ebben az időben a tanyai központok részére 100—150 holdat kisajátítani a közlegelőkből, vagy megváltani a birtokosoktól. A tanyai földnek alig volt ára s egész bizonyos, hogyha templomot, községházát, iskolát építettek volna, a tanyai nép többsége e körül csoportosul, úgy, mint ezt a céltudatosan létesített tanyai községeknél (pl. Kocsér, Lajosmizse, Kerekegyháza, Jászszentandrás stb.) tapasztalhatjuk. Ha így történik a tanyai település, ma tanyai kérdés nem volna. Sajnos, a magára hagyott kiscgazda magasabb szempontokra nem gondolt, mert ezek erejét túlhaladták, hanem derűre-borúra építkezett a saját földjén és ezzel a legaránytalanabb elhelyezkedést idézte elő. Már népesek voltak a pusztaterületek, amikor az első közszükségletről gondoskodás történt: a községek és a felekezetek létesítettek primitív tanyai iskolákat.

Azt mondja Czettler még folytatólagosan, hogy a tanyásrendszer tulajdonképpen a török megszállás következménye. Ha a középkori Magyarország térképét rekonstruálják,⁴² ott, ahol ma a hortobágyi, Jbugaci, Szeged alsótanyai stb. falvatlan térségek elterülnek, mindenütt virágzó falvakra bukkanunk. Egy-egy község határában még ma is négy-öt templom romjai találhatóak az Alföldön, mindmégannyi községet jelentett a múltban, amelyeknek emléke már csak a dülő nevekben él. Ezeket a falvakat a török hódoltság alatti hadfelvonulások, különösen a tatár segítőcsapatok garázdálkodásai semmisítették meg, a lakosság szétszóródott, egyrésztük a felvidékre, másrésztük az alföldi nagyobb városokba menekült, a földet pedig behordta a szél

⁴² L. Debrecenre vonatkozólag Zoltai említett térképeit. (Debr. Városi Múzeum.)

homokkal, elturjánosodott, vagy a legjobb esetben benőtte a gyept.

A törökök kiűzése után ezen segíteni lehetett volna, mint ahogy a korona tartományának szánt Bánátban rendes falutelepülések történtek is. A Duna-Tisza közével és a Marostól északra terjedő Alfölddel azonban senki sem törődött, éppen magyar volta miatt. A XVIII. és XIX. század ezen a téren kötelességét alig teljesítette. Minthogy azonban mind nehezebb lett a föld megművelése a városból, megkezdődött előbb lassan, majd rohamosan a tanyai település, a földtulajdonosnak saját földbirtokán állandó tartózkodása, ősztől tavaszig a külvilágtól elzárva, lelkészt, orvost és bábát nélkülözve, iskolai tanításban nem részesülve, a magyar faj csodás szívósságával állta és állja a tanya népe a küzdelmet annak ellenére, hogy a legnehezebb problémák megoldása tornyosul elé.⁴³

Dr. Takács Sándor a gazdaságtörténetnek, különösen a törökvilág alatti években legkiválóbb ismerője, hozzám intézett levelében azt mondja: „A magyar tanyavilág kialakulása nem a földművelés, hanem pásztorkodás, illetve állattenyésztés következménye.”

Egy másik vélemény szerint is a tanyavilág nem valami ősi magyar intézmény. Már a honfoglalás idejében is csoportokban élt a magyarság s nem egyes családok, hanem a nemzetségek alkották a nemzettestet felépítő sejteket. Már az Árpádok alatt rendes falvakban telepedtek le őseink s csak a mohácsi vést követő másfél százados török uralom alatt változott meg gyökeresen az Alföld település-földrajzi képe. A XVI. század elején még százával állottak a falvak mindenfelé ott, ahol ma csak tanyák vannak s ahol most mérföldekre esnek egymástól a falut jelző karcsú templomtornyok. De amelyik helyiség a sors különös kegyelméből mégis megmaradt, az azután igyekezett kárpótolni a hosszú szenvedésért, hogy mind magához csatolta a szomszédos lakatlan falvak gazdátlan földjeit.⁴⁴

Tanya eredetileg a kóbor életet folytatott emberek, u. m. vadászok, halászok és pásztorok ideiglenes letelepedési helye, melyen sátort ütnek, kunyhót állítanak. Később s különösen az Alföldön kisebb major, melyből a tanyás gazda a tanyához tartozó földeket kezeli. Jelenleg pedig tanya tulajdonképpen gazda-

⁴³ Weis István: Közigazgatási Közlöny. 1926. nov 21.

⁴⁴ Magyarország 1922. jún. 11. sz. Marjalaki K. Lajos cikke.

sági épületekkel ellátott olyan földbirtokot jelent, mely valamely község határában a községhez tartozó földekből alakított s ebben rejlik a tanya és puszta közt fennforgó különbség, mert utóbbinak rendszerint nagyobb területe nem valamely község határából lett kihalászva, hanem önálló terület. JA tanya gazda rendszerint a községben lakik s nyáron költözködik ki a tanyaára, onnét kezelvén a tanyai birtokot. A birtokkezelésnek ezt a módját tanyásgazdálkodásnak, vagy tanyavilágnak nevezik, amely az alföldi gazdálkodásnak sajátos neme s melynek jelentősége abban rejlik, hogy a községtől távol eső földeknek okszerűbb és belterjesebb kezelését teszi lehetővé.⁴⁵

Cserháti Sándor nagyjelentőségű könyvében⁴⁶ szintén megemlékezik erről a kérdésről s épen ezért szükségesnek tartjuk, hogy az ő nézetét is idézzük: „Amíg a határ nagyrésze legelő volt, nem érezték a nagy határ hátrányát, csak amidőn a legelőt egyre-másra feltörték, tapasztalták annak hátrányait. A távolibb földek birtokosai úgy segítettek magiakon, hogy oly növények termelését karolták fel, amelyek nem kívánnak sok munkát, úgyhogy elegendő, ha időnkint künt van a gazda birtokán. Hogy pedig munkaidőben ne kelljen minden este a városba menni, építettek egy kis vискót a gazdának és népének és istállót az igás állatoknak. A tanya azonban nem vált — a legtöbb helyen nem — a gazda állandó lakhelyévé, haszonállatot itt nem tart, oda kimegy a tengeri vetés idején és vissza megy a városba a búza elvetése után. A tanya üresen marad, vagy csak a tanya húzza ki ott a telet.”

Egész alföldi specialitás ez az u. n. tanya településmód. Az Alföldön ugyanis roppant határu községek vannak. Néemelyike (Debrecen, Szabadka, Szeged, Kecskemét,) nagyobb mint egy kisebb német hercegség. Ekkora területen a városból gazdálkodni csak addig lehetett, míg a nyomásokat fel nem törték, vagy még korábban a nomád földközösséggel, melyre már egyik korai árpádházi királyunk (Sz. László) rendelete rávilágít, hogy t. i. „a falvak ne menjenek messze a templomoktól.” A tagosítás után tehát a lakosság kiszállott a tanyaára s kiki a saját birtokán állandó hajlékot, tanyát emelt, mely egyideig csak nyári, de később téli szállássá lett. Így alakult ki a végtelen rónán a szét-

⁴⁵ Révay Nagy Lexikona. XVII. kötet. 851. 1.

⁴⁶ Az Alföld mezőgazdasági viszonyainak reformja 14. 1.

szórt tanyavilág, melyet később iskolák, templomok, temetők stb. követtek. Némely város lakosságának harmada, negyede pusztai lakos s nem egy alföldi községünk ilyen tanyából született.⁴⁷

Az az elvadult tájkép, melyet a török kiűzése után a Duna—Tisza-köze mutatott, az emberi tevékenység következtében hihetetlen változáson ment keresztül. A gyér lakosság a törökök idejében egyes nagy városokban és községekben húzódott meg. De aztán, hogy a háborúk megszűntével a közbiztonság fokozódott, a városok és községek a puszták felé terjeszkedni kezdtek. Az egyre szaporodó lakosság egyrésze elhagyta tartózkodása, szinte fogház szerű helyét s az elvadult vidéken tanya tanya mellett keletkezett. A szabad és független mezői élet csábította az embert a puszták felé s ennek az életnek a varázsa még most is vonzóerővel hat az Alföld népére.⁴⁸

VII.

Ez általánosságban mondott vélemények mellett nagyon érdekes lesz megemlíteni az egyes nagy tanyákkal rendelkező városok és községek tanyavilágának kialakulását, illetőleg az idevonatkozólag kialakult véleményeket. Ezek az adatok az adott konkrét kérdésekre, vagyis az egyes városok és községek határában megindult tanyavilágú alakulásra adnak nagyon érdekes felvilágosítást, mert megjelölik azokat a közvetlen szempontokat és tényezőket, amelyek közvetlenül közrehatottak abban, hogy ezeken a helyeken a tanyavilág úgy, akkor és olyan formában alakult ki, mint azt az adatokból megtudjuk.

E tekintetben a nagyobb tanyákkal rendelkező városok tanyavilágának kialakulására közvetlen forrásokból merített adatok alapján óhajtunk tájékozódást nyújtani.

Kecskeméten a községileg bérlett, vagy zálogolt puszták kötöttebb talajú s szántás-vetésre inkább alkalmas részei *telelőkre*, vagyis néhány százholdas elkülönített területekre osztattak fel, melyek közül a vagyonosabb gazdák *egész telelőt* kaptak, a kisebb tehetségű szegényebb gazdák között pedig egy-egy telelő felosztott több részletre, vagyis *tanyaföldekre*; az így kiosztott puszták gyengébb talajú részei, vagy némely gyenge

⁴⁷ Lóczy L.: A magyar szent korona országainak földrajzi stb. leírása. Bányai Zs.: A magyarság néprajza 144—145.

⁴⁸ Föld és ember 1921. évf. 1. sz. 51. 1.

talajú egész puszták is legelőnek hagytak fenn, mely akkor általában *nyaraló* nevet viselt s az ily nyaraló területeken egyes nagy gazdák ménesei, gulyái s birkanyái, vagy a középosztálybeli gazdáknak gulyákba, ménesekbe s nyájukba összevert szarvasmarháit, lovait és juhait tartattak. Az ily *telelők* vagy *tanya-földek* az egykorú jegyzőkönyvekben „*Város adománya kertek*” nevezete alatt fordulnak elő, ellentétben a városnak saját határterületén levő s szabad adás-vétel tárgyát képező *Városföldi* örök birtokokkal, melyek „Pénzes kertek”-nek neveztettek.⁴⁹

Kecskeméten a XIX. századig tanyai gazdalakossággal még elvétve találkozunk. Ezek a régi külső települések jórészt ideiglenesek; a mai tanyai településnek nem kezdetei, alapjai, hanem csak *előzményei* voltak. A török kivonulása és az ezt követő zavaros idők a Kecskemét környéki virágzó falvakat majd mind elpusztították. Nagy terjedelmű parlagon heverő földek maradtak. Még a latifundiumokkal bíró földesurak birtokán sem találunk majorokat. A várostól távolabb eső, legfőképpen homokos területeket; állattartással hasznosították, úgyhogy az állattenyésztés fénykorát a XVIII. században és a XIX. század elején érte el, amikor Kecskeméten a marha- és a juhtenyésztés a legvirágzóbb. A városi lakosság feltűnő gyarapodásával beálló lakásínség, a földeknek földesuraiktól való megváltása és az 1800-as években a város homok területeinek szülő telepítésére való nagymérvű parcellázásával megindul a tanyák keletkezése és lassú elterjedése.⁵⁰

A gazdák 1830 táján a város három legrégebbi pusztáját szállják meg legelőbb, Talfáját, Városföldet és Csődört, ez utóbbit leginkább, ahol már 1834-ben 40 birtokos család lakott. A földesúri megváltakozás után Szentkirály Borbás is kap nemcsak zsellér, de birtokos gazdatelepéseket is, sőt a távoli Monostoron is találunk már 1835-ben 17 lakott tanyát.

A szabadságharc éveiben a városhoz tartozó szőlőkben és pusztákon harmadfél százánál több kintlakó család volt. A városi tanács 1850-ben megalkudva az új letelepedési viszonyokkal, elrendeli a szőlőbeli és tanyai házak összeírását. *Ettől fogva kezdődik meg Kecskeméten a tanyavilág nagyarányú fejlődése, mely lépést tartott a város által időnkint eszközölt parcellázá-*

⁴⁹ Hornyik János: Kecskemét gazdasági fejlődésének története 142. l.

⁵⁰ Dr. Lakos Béla: Kecskemét gazdasági fejlődése 8—9, 1.

sokkal. A tanyavilág fejlődése 1868 után még nagyobb lendületet vett, midőn hozzáfogtak a művelésre kötöttebb talajú földek feltöréséhez. Amint fogyott a legelő terület, azon mértékben szaporodtak a tanyák.”⁵¹

A kecskeméti tanyák számának gyarapodását az alanti táblázat mutatja:

1830-ban	12 tanya.
1840-ben	127 „
1845-ben	177 „
1910-ben	7275 „
1925-ben	8285 „

Ezenkívül voltak szőlőbeli házak, melyek száma már 1845-ben 123 volt.

A tanyai településnek fejlődése szerves összefüggésben van Kecskemét város birtokpolitikájával. A legelőterületek csökkenése s a mezőgazdasági művelésre alkalmas területeknek a polgárság részére történő eladása, majd később a szőlőkultúra fellendülése következtében a nagyobb terjedelmű szőlőföldek kiosztása tette az itteni tanyai településeket nagyarányúvá, úgyannyira, hogy az 1910. évi népszámlálás adatai szerint a 65,716 lélekből külterületi lakos volt 31,583, a tanyák száma pedig 7,275 volt.^{52, 53}

Az 1.857. évben eladott Borbás, Szentkirály és Alpár puszták minőségüknél fogva gabonatermelésre alkalmasak lévén, a városi közönség ezek eladásával vetette meg alapját az életképes kisbirtokoknak, melyek tulajdonosai a birtokra kiköltözvén, a tanyai településeket nagyobb mérvben megkezdték, amellyel a mostani tanya világ alapjait lerakták.⁵⁴

Pestvármegye monográfiájában⁵⁵ is azt olvassuk, hogy a múlt század első felének utolsó évtizedében már Pestmegye egyes részein az 1857-iki véghitelesítés előtt Ókécske 1843-ban, Keczel 1857-ben egy tagban tagosítottak s tanyás gazdaságot folytattak. A dunapatajiai 1846-ban három dülőben tagosítottak, de itt is vannak már egészen tagosított tanyák s gazdaságok.

⁵¹ Ugyanott.

⁵² Az 1920. évi népszámlálás szerint Kecskemét lakosságának 50.4 százaléka tanyán (külterületen) él. Magyar Stat. Szemle I. 9—12. sz.

⁵³ Dr. Dömötör Lajos: Magyar Gazdák Szemléje 1921. évf. 449. 1.

⁵⁴ Dr. Dömötör Lajos: U. ott.

⁵⁵ Írta: Galgóczy Károly H. kötet 124. 1.

Tószeg szintén 1846-ban osztotta fel közlegelőjét s kezdett el tanyás gazdaságot folytatni. Az alsó pestmegyei részeken mindenfelé túlnyomólag a tanyás gazdaság folyik. A pusztai birtokokat, valamint a megye régi területét a kiskun járásban is szerte-széjjel ellepték majorokkal és tanyákkal. Dömsöd 1863-ban a szántóföldjeit egy tagban tagosította és ezek szintén tanyás gazdálkodást folytattak.

Debrecent illetőleg azt írja Zoltai Lajos:⁵⁶ Azok a szállások, szálláskertek, amelyeknek nyomait már a XVI. és XVII. századokban megtaláljuk Debrecen környékén, felfogásom szerint inkább a nomadizáló szilaj pásztorélet szükségletét elégítették ki. Az állandó jellegű tanyaépületek, mint a mezőgazdaság, a földművelés eszközei, Debrecen határában csakis a XIX. század második évtizedétől fogva keletkezettek| amikor a kincstártól és különböző nemesi családoktól ismét» hosszabb időre zálogba vett puszták szántás-vetésre használt részét az addig is vassal élt „béres földek”-et alzálogba kapták a polgárok. Mert csakis a hosszú zálogidő készíthette a polgárokat nagyobb és állandó beruházásokra. 1818-tól fogva szerződés biztosította őket, hogy legalább is 32 évig háborítatlanul használhatják a nekik jutott földeket. Más volt a helyzet még ezután is sokáig, majdnem a század végéig az erdős pusztákon kiosztott kaszáló-birtokokra nézve, amelyekben állandó jellegű, falakatos tanya-épületeket nem volt szabad előállítani, csak földbe vájt putrikat, ólokat.

Debrecenben a tanyák szaporodását hatalmasan elősegítette két körülmény. Előbb 1876. után a város körül 14,000 kat. hold belső legelőnek a belvárosi háztulajdonosok között történt kiosztása, majd két évtizeddel később a ház utáni ondódi földek szabad forgalmát századokon át gátló statumok megszüntetése. Megállapítható tehát, hogy szerte a nagy magyar Alföldön az urasági majoroktól és a tágas legelők pásztor-kunyhóitól eltekintve, a tanyák ma már sűrű hálózata kiépülésének az úxbériség megszüntetése adta meg a lendületet és a tagosítások általánossá válása segítette elő a *paraszi* és az *úri* tanyák szaporodását.

A debreceni tanyavilág kialakulásáról Zoltai Lajos egy másik munkájában⁵⁷ a következőket mondja:

⁵⁶ Hozzám intézet levele.

⁵⁷ Települések; Egyházas és egyháztalan falvak. 69. 1.

A debreceni határnak közel negyedrésze legelő ma is, hol az ősi nomád szilaj pásztorsága eredetiségéből ugyan sokat veszítve, ma is szívósan él. Ám a szaporodó debreceni polgárság a szomszédos pusztákon, a nyíri tölgyes, nyárias erdők, a legelők, nádas rétek rovására lassankint több-több földet fogott mivelés alá. A feldúlt községi életet ugyan sehol sem állította vissza. Új falvakat nem telepített. De a külterjes gazdálkodásból belterjes jellegű hatalmas tanyavilágot fejlesztett ki, előbb az agyagos kötött talajú nyugoti pusztákon, majd ötven év óta az erdős keleti puszták tisztásain, amelyeken a tanács sokáig csak szénatermelést engedett meg; valamint a házbirtokosok között szétoztott belső legelőkön is.

A debreceni tanyavilág a békési, kunsági tanyás településekhez hasonló. A tanyák tehát nem bokrokat alkotnak, mint a nyíregyházai tirpák-tanyák. A dülő és országutak mentén egymástól kisebb-nagyobb távolságra szétszórta fekszenek. míg Szegeden a városi birtokon régen meghonosodott kisbérlet-rendszer mellett mindjárt kezdetben tanyai központok is keletkeztek: közigazgatási, rendészeti, egészségügyi, kultusz- és kultúr-intézményekkel, addig a debreceni tanyai életben, a hosszú múlttal dicsekedő mátai (hortobágyi) felügyelőségtől eltekintve, csak mostanában kezdenek kifejlődni ilyen tanyai központok. Maguk egy-egy régebb idő óta működő tanyai iskola. Ma már minden népesebb pusztán ezekben az iskolákban vasárnapi isteni tiszteletekre gyűl össze a ref. vallású nép; leányegyházakká szervezkedik és presbitériumokat alakít. A nagy anyaegyház vándorló tanyai lelkészek felállítását tervezi. A városházán is komolyan foglalkoznak azzal a gondolattal, hogy a mindinkább szaporodó tanyai lakosság érdekében körzetenként decentralizálják az alsófokú hatósági szerveket, alkalmas központokban kitelepítsék a közigazgatás közegeit. A szegedi példa után menve tanyai kapitányságok keletkeznek: lelkésszel, tanítóval, orvossal, szülésznővel és rendőrséggel; az iskola mellé templom és népház épül. Modern formában felélednek az elpusztult falvak. Bizonyosan minél több jó út is készül, hogy a puszták lakossága egymással, a várossal és a nagyvilággal olcsón, könnyen, kényelmesen érintkezhessek. Mert a puszták gazdasági és társadalmi jelentősége, súlya és értéke ma már vetekedik az ősi belvárosával. A nagy katasztrófák által rombadől civilizáció a Hor-

tobágy-melléki pusztákon is sietve halad ismét magasabb kultúra felé.

Hódmezővásárhely 22 falu összetelepüléséből keletkezett; az így elhagyott falvak elpusztultak ugyan, de a benne lakók birtokai ottmaradtak, amelyeket a városból kellett kezelni. 1772. évben Mária Terézia úrbéri szabályzata értelmében keletkezett a tanyai kerület, amely külterület birtokai kimérettek és dűlőztettek. Hódmezővásárhely határa 132,000 kat. hold, ezt a nagy határt másképp nem kezelhették a nagy távolságok miatt, mint-hogy maguknak és állataiknak kezdetleges épületeket csináltak, melyeket akkor szállásoknak neveztek el, amint azonban az állattenyésztés mellett a földeket is megművelés alá vevén, növénytermeléssel fokozottabb mértékben kezdtek foglalkozni, akkor e kezdetleges építkezéseket felváltották olyan állandó épületek, melyek egész esztendőn keresztül úgy az ott foglalatostkodó embereknek, mint az állatoknak biztonságosabb, jobb elhelyezést nyújtottak. Így keletkezett itt a mai tanyavilág.⁵⁸

Hódmezővásárhelyről írja még Dr. Jankó:⁵⁹ „Amíg beér, elhajt az ember, „a rossz templom”, a csomorkányi templom romja mellett, eszébe jut, hogy község volt valamikor körülötte; a többi, ahogy hetivásárkor rajzik befelé, jön Mártély, Téglás, Vereskutas, Erzsébet, Hatrongyos, Szikács, Gorzsa, Batída vagy Koppáncs felől, azokon a tájakon romok síncsenek már, csak ásatásokból tudják, hogy falu volt itt is, ott is; az egész határban 22. Ha ez a huszonkét község megvolna, de másképpen nézne ki a gazdákodás Hódmezővásárhely vidékén!

Szarvas határában sem oly régi keletű ez a kifejlett tanyavilág, mint gondolnók. A szántóföldek távolsága miatt költöztek ki a lakosok, hogy jobban tudják földjeiket művelni. Sok esetben pedig azért költöztek ki, mert odakint olcsóbb a telek és épület, meg közelebb érik a munkát. E telepeket leginkább szegény emberek lakják, akik innen járnak napszámra a közeli tanyákra vagy az urasághoz.⁸⁰

Szegeden a fejlődő viszonyoknál, a népesség szaporodásánál és különösen a közbiztonsági állapotok javulásánál fogva a foglalások és megszállások lassanként a távolabb eső terüle-

⁵⁸ Lázár Dezső: Magyar Gazdák Szemléje 1921. évi. 465. 1.

⁵⁸ Dr. Jankó Miksa: Hódmezővásárhely gazdálkodási viszonyai. 3. 1.

⁵⁹ Dr. Ponyitzky Zoltán: Szarvas város települése és építkezése 281. 1.

tekre, pusztákra is kiterjedtek, hol ezidőben új szállások is keletkeztek, melyek már némi tekintetben az egyéni birtok, a magántulajdon jellegét öltötték fel. De az elidegenítések egyelőre korlátozva voltak.

Az örök tulajdonú szállások mindenfelé ekkor keletkeztek s ezek birtoklási viszonya lassanként áthatott a földközösségi birtokok természetére is. Így 1620-ban már Csórván is több szállás volt, melynek népe a kun puszták iránt folyt küzdelemben a halasiak betörése elől menekülni volt kénytelen. 1731-ben Zákányban, a dorozsmai határszélen már 56 szállás volt, melyeket Orczy a kunokhoz kívánt csatolni.

A megszállásokra a tanács adott esetről-esetre engedélyt.⁶¹ E nomád állapot folyománya volt az is, hogy egyéni birtok nem létezett és a birtokközösség jó sokáig fennmaradt és a közbirtoknak váltakozva megszállt részein „szállásokat”, tanyákat alapítva gazdálkodtak.

Hogy Szeged környéke a legrégebb időkben is telve volt tanyákkal és szállásokkal, kitetszik abból is, hogy a város határában többrendbeli középkori pusztatemplom nyoma maradt fenn. Ezenkívül igen figyelemreméltó Istvánfinak az 1552. évi események során tett azon előadása, hogy a hajdúk a város körül fekvő majorokból és tanyákról nagyszámú jószágot hajtottak el.

A kiterjedt határterületen a tanyagazdálkodás rendszerénél fogva a gabonatermelés és állattenyésztés egyformán alkalmazásban volt.⁶²

Ez ősi szállásokat, tanyákat első ízben a tatárok dúlták fel s majd később néhány század után, amikor a Tisza—Duna köze már újra benépesült és a szegedi nagy pusztákon is megsokasodott a szilaj paripák mellett a hófehér gulya, meg a selymes juhnyáj s megeléknült a tanyák, a szállások élete: jött a török, pusztítást, halált hozván a virágzó tanyák cserényei, karámjai közé.} ³ Leölte a vitézül harcoló lakosságot, a semjékes bársony mezőkön vér folyt mindenütt; felperzselte a legelőket, elhajtotta a gulyák és juhnyájak ezreit; szétdúlta a tanyák cserényeit s

⁶¹ L. Reiser F. Szeged mezőgazdaságának története. Magyar Gazdaságtörténeti Szemle. VII. évf. 56. 1.

⁶² Reiser F.: Szeged mezőgazdaságának története. 49. 1.

⁶³ Innen Kovács Lajos: Szeged és népe. 147., 148., 149. 1.

lerombolta a templomokat karcsú tornyaikkal együtt.

A törökök kiűzése után, a XVIII. század első tizedeiben, hogy a csatározások megszűntek és a békés munka mellett megkezdődött a város belterületén a társadalmi és városélet rendezkedése, csakhamar a külterületek pusztáin is megélénkült a régi pásztorélet. Itt is, ott is felépül egy-egy cserény, meg a szárnyék és hogy aztán szaporodott a jószág, meg a belterületen az idegen elem, az állattenyésztő törzslakosság az idegenek elől lassanlassan szállingózott kifelé a nagy pusztaságra s ott állandó tanyát ütött.

A tanya az ősi életmódhoz és viszonyokhoz híven, kezdetben csak a cserényből állott, melyet a négy sarokra vert, karókhöz erősített és vesszőből font embernyi magas falak képeztek, melynek — későbbben már földött — és körülzárolt része a pásztorok tanyáját, otthonát képezte; a hozzászótt nyitott két oldalfal pedig a lószárnyék volt.

A XVIII. század első felében még nagyon kevesen, de már a második felének végső s a XIX. század elején hovatovább többen-többen foglalnak tanyát s bár a hatóság kényszeríteni akarván a gazdákat, hogy a belterületen lakjanak, mindegyre emelkednek a náddal, gyékénnyel földött kis tanyaházak s itt-ott néhány akác- vagy eperfa vet azokra árnyat.

A tanyák gazdálkodói ugyan egy időig még be-bejártak a városra, ahol a legutóbbi időkig, — néhányan még ma is — házzal bírtak és bírnak, ámde a felszaporodott pásztor nép nagy része másfél évtizedet túlhaladó időn át a szegedi templomok tornyait csak a homokbuckák dombjairól látta.

A tanyák házaival szaporodott a nádasok és zsombékos ingoványok menedékeinek veszedelmes lakossága is és már a XVIII-ik század végtizedeitől egészen a XIX. század hetvenes évéig állandóan rettegsben tartotta az egész Alföldet s főleg és különösen a szegedi tanyák munkásnépét.

A tanyavilág e veszedelmes alakjai egyrészt a vad, elhagyott pusztai élet mellett könnyen a tolvaj, futóbetyár, — meg a virtuskodó csárdai élet mellett — a gyilkos, sőt a rablógyilkos névre tettek szert; aztán bandába verődve, a XIX-ik század folyamán gyakran ismétlődő „verbuválások” elől, de meg a katonaságtól is, mint „szökevények” menedéke, mindegyre szaporodtak s évről-évre félelmeesebbekké lettek.

A hatóság nem bírt velük, hiszen a 13 mértföldnyi szegedi határ teljesen úttalan nagy pusztaságát és hepe-hupás halmát, erdeit, nádasait, ingoványos tavait, zombékjait és homoktengerét a városi nagyon gyenge rendőrség, meg a zsandár is alig ismerték. Míg a pusztá szülöttje, lakója, határozott tájékozottsággal vágatott tüskön-bokron keresztül.

Annyi tény, hogy a XIX. század elején megindult tanyai kitelepedés és építkezés, — habár ez időben még egyes tanyacsoportok a várostól mintegy 20—25 s egymástól 5—6 km.-nyi távolságra estek, — a fentebb vázolt közbiztonsági veszedelmek folytán szüneteltek és a betyárság terjedése, a tanyák életének fejlődésére rendkívül káros hatással volt, csak a szerencsétlen véggel lezajlott nemzeti küzdelem után kezdett a szegedi nép a német elől a tanyákra újból kihúzódni.

A tanyák, a szállások élete nagy lendületet az 1879. évi árvízveszedelem idején s majd a város újjáépítésének nagy munkájával nyert. Az időig, — csak vékony szálakkal volt a tanya népe a városhoz kötve, egy-egy közigazgatási aktus híre, hatása, 2—3 nap múlva jutott el a 13 mértföldön szétszórt szállások közé; míg azután a városépítés kiegészítéséül a város területén a régi kapitánysági rendszert meghagyva és „tanyai kapitányi” állásokat szervezve, úgy az alsó, mint a felső tanyán közigazgatási központok létesítettek és mindkét ponton templomcskát is emelt a város, az a sajátosság világ ott künn, mely a régihez egész élete folyásán, működésén és gazdasági rendszerében olyannyira ragaszkodik, — részben külön közigazgatást nyert.

Ma már nem 15—20 km.-nyi távolságra vannak egymástól a tanyacsoportok és egyes tanyák kunyhói sem 3—4 km.-nyi elhagyatottságban roskadoznak, hanem teljesen berendezett szép tanyaházakat látunk egymás közelségében, magasra nyúló jegegyfák és akác erdőcskék közepett fehérteni.⁶⁴

Szegeden a mezőgazdasági termelés átalakulása, a népszaporodás rohamos fokozódása szülte a bérletek nagy arányait. A városi földek igen keresettek lettek. A tanyák mind szűkebb és kisebb területre szorultak. Öröklés, vétel során a földbirtok felaprózódott. A város maga sokszor került abba a helyzetbe, hogy költségeinek fedezésére nagy leelő és silány területeiből eladott, vagy bérbé adott. Ilyenek voltak a 10 éves és a 30 éves bérletek is.

⁶⁴ Kovács Lajos I. m. 148—149., 150., 154., 156., 159. lapokról.

Minden esetben sikerült e hosszú idei bérleteket a viszonyokhoz mérten, mondhatnók kitűnően, értékesíteni. 1900 körül mintegy 40,329 hold föld volt a város birtokából bére adva, a bérlők száma 5911 volt. Egy hold átlagosan 20 koronán felül jövedelmezett a városnak. Elég szép összeg, ha tekintetbe vesszük, hogy a bérletek 60%-án felül futóhomokon vannak. A bérlők közül az 5 holdas már tanyaházat épít, tehát a tanyák nagyon sűrűek s a tanyalakosok nagyszámban élnek kint, úgyhogy az iránt is történt intézkedés, hogy milyen területen lehet tanyaházat építeni, 1834-ben úgy határozott a tanács, hogy 25 holdra szabadjon tanyát építeni. 1872-ben már 15 hold lett erre megszabva, de később még sokkal kisebb területen megengedték az építkezést, ami nagyon természetes is.⁶⁵

Szegeden 1854 táján osztották ki a Felsőváros szigetei közti vízállásos helyeket házhelyeknek s így ez a városrész is egységesebbé lett. Erre az időre esik a *30 éves bérletek megalakítása és tanyák* újabb telepítése is, vagyis mikor a város kiosztotta hosszú bérletekbe a földeket, akkor kezdtek arra tanyákat építeni és mentek ki lakni.⁶⁶

Érdekesek a Tiszaföldvár és környékei szőlős tanyák, amelyekhez hasonló az ország más részeiben nem igen találunk. Magán Tiszaföldváron pl, 1850—60—70-es években a báró Podmaniczky család, e község földesura, dézsmára adott ki földet, 1—2—3 holdat, a tiszaföldvári embereknek, akik a földet szőlőnek ültették be. Később a dézsma rendszert megszüntette az uraság és az illetők a földet (szőlőt) megváltották s oda házat építettek s ott is laktak (ilyen település az ószőlő, virághegy és kurázs). Későbbi években a Beniczky család parcellázott szőlőművelés céljaira alkalmas földet 1—2—3 holdjával s ezt részben a tiszaföldvári benszülöttek, részben már vidékről ide beköltözöttek vették meg, oda lakházat építettek és kint is laktak, (így keletkeztek: a Kincse, Aranyhegy, Homokszőlők.)⁶⁷

Eredeti, különleges s az eddigiektől teljesen eltérő tanyalakulás a nyíregyházai tanyai település. A nyíregyházai tanyákon ma is vannak olyanok, akik bizton vallják magukról, hogy ők ott ősiek és valójában már 1758-ban négy, 1767-ben nyolc,

⁶⁴ Szeged mezőgazdasága Süts Mihály 74—75. 1.

⁶⁶ Banner János: Szeged települése. Föld és ember V. évf. 1—2. sz.

⁶⁷ Tiszaföldvár község főjegyzőjének hozzám intézett levele.

1850-ben huszonnyolc nagy tanyaösszeírás történt Nyíregyháza külterületein.⁶⁸

Miután a nyomásos gazdasági rendszer mellett legeredményesebb a tanyarendszeres gazdálkodás, tehát a mai tanyaink eredete már a XVIII. század első felébe teendő. Természetesen nem olyan tanyákat kell értenünk, amelyek ma határainkban vannak. Az akkori gyér lakosság mellett az fel nem tehető. Tanyaink csak a luteránus tótok beköltözésével fejlődtek ki. ősi családjaink és idősebb tírpák gazdáink, akik hagyomány útján valami keveset tudnak múltjukról, szintén azt állítják, hogy valamelyes tanya volt már a betelepítés előtt is.⁶⁹

A nyíregyházai tanyai településnek speciális tanyai típusa az u. n. bokor, ami a tömör településnek egyik különleges alakja megállapítható külön határrésszel, ezen belül telkek szerinti osztódással, amely bokorban van iskola, tanító, megfelelő számú kereskedő, iparos, a közigazgatási részről egy vagy két tanyaesküdt. A bokor a közösségbe tömörülésnek már fejlettebb formája, amely közel áll a primitívebb falu alakulásokhoz.⁷

Ez a tanyatelepülés teljesen különbözik az Alföldön levő összes tanyai településektől. Ennek a kialakulása és fejlődése a gazdasági viszonyok speciális összetevődéséből jött létre.

A bokor, vagy csoportos tanyaoknak a föltétele az, hogy az a terület, amelyen létesültek, valamikor egységes hatalmas uradalom volt (vagy legalább annak része), amelyben a földműves-nép földközösségben élt jó ideig. Az intenzívsabb és fejlődőtebb gazdasági viszonyok mellett természetesen nem maradhat meg a földközösség a maga teljességében, a birtoktestnek, vagy legalább egyrészének felosztás alá kell kerülnie, amit vagy a földesúri önkény, vagy a lakosok közti sorshúzás (házánkban pl. nyílhúzással) nagyon is egyenlőtlenül szabott meg. Az egy telekhez tartozó földek több darabba estek szét. Nem állhatott tehát elő az egyes tanya, amelynek a lényege az, hogy a tanyaához tartozó földek egy tagban legyenek.⁷⁰

A csoportos tanyavilág formáját tekintve több tanyából álló telep, de mégsem az egyes tanya összetételéből áll, mert ezek sohasem kerülhetnek oly szorosan egymás mellé, hogy utcát alkossanak, vagy valamely teret zárjanak be.⁷¹

⁶⁸ Simító Gyula Nyíregyháza és tanyaínak települése. 14—22. 1.

⁶⁹ Simkó Gyula: U. ott. 32. 1.

⁷⁰ Simkó Gyula: .1 m. 28—29. 1.

⁷¹ Simkó Gy.: i. m.

A nyíregyházi tanyavilág az Alföld legfejlettebb és legintenzívebb tanyavilága, mely az Alföld többi vidékein lévő tanyaalakulásoktól, úgy települési módjában, mint építkezésében teljesen elüt. Az ottani „bokor”-rendszer figyelemreméltó a tanyáknak községgé fejlődése szempontjából is.⁷²

VIII.

A hatóságok nem szívesen nézték a településnek ezt az új formáját. Jórészt közbiztonsági okok voltak azok, amelyek a kintlakást ellenezték. A betyárvilág leghűbb támasza a tanyás-nép volt; ez adott szállást, menedéket, élelmet a bujdosó szegénylegényeknek és a szerzett holmit is ez dugta el a hatóság kíváncsi szeme elől. Még a 60-as évek elején is akadnak drákói rendszabályok, amelyek sújtották a tanyai lakosságot. A legpraktikusabb óvintézkedés volt régebben is a hatósági közegek részéről a tanyai kemencék és más fűtőszerkezetek összerontása. AL tanya azonban győzött a hatósággal szemben. Győzött pedig azért, mert nagy gazdasági szükségesség igazolta létrejövetelét.⁷³

A XVIII. században és még a múlt század elején is a hatóság tilalmazta a határban épült szállásokat. Ez mutatja épen, hogy már elvétve voltak tanyák ebben a korban is, amelyek e tilalmazásokat maguk után vonták. A mezőgazdasági tanyavilág azonban a hatóság csendes szemlélete mellett alakult ki, amint hogy elő nem mozdította, később nem is akadályozta. Egyszerűen a mai tanyavilág a szükséglethez képest minden kényszer nélkül, magától alakult ki. Nem volt Magyarországon senki, aki ennek az új honfoglalásnak óriási, egy újabb évezredre szóló jelentőségét belátta s azt koncepcióval helyes mederbe terelte volna.⁷⁴

Debrecenben 1724 tavaszán Bagoson, Radványon, Gutem 82 istálló széthányását rendeli el a tanács, „minthogy mind az szolgálatot kerülük, kik ott kinn laktak, mind az erdőben sok károkat tesznek, égetik, csillyezik.”⁷⁵

Kecskemét város levéltárában sok érdekes adat található arra vonatkozólag, hogy Kecskemét város Tanácsa és földesurai mennyire tilalmazták a lakosságnak a szőlőkben való lakást és

⁷² Györfly: Nagykun tanya, 1. 1.

⁷³ Czettler: Magyar Gazdák Szemléje 1921. évf. i. h.

⁷⁴ Györfly: Az alföldi tanyák. I. h. 5. 1.

⁷⁵ Györfly: A nagykun tanya. I. 1. 132. 1.

hogy minden eszközzel arra törekedtek, hogy ezt megakadályozzák.⁷⁶

Már 1677. június 2-án ezt találjuk egy tanácsi határozatban: „Parancsolom 40 tallér bírság alatt, senki a városról a kertekre ne mennyen házat csinálni és lakni, mert az ily állapotból semmi jó nem következik, sőt sok gonoszság és a városnak galibája, hátramaradása származhatik.”

A városi tanács különösen azért tilalmazta a kintlakást, mert szomorú tapasztalatai voltak a kintlakó lakosok részéről, amennyiben lopások, orgazdaságok, vadházasságok és más ügyek miatti perek tömegével kerültek elő éppen a kintlakók üzelmei miatt.

1776. november 5-én olvassuk, hogy a kintlakók: „téli, nyáron szabadon pusztítanak és mintegy emberi társaságon kívül élnek.”

1780. március 23-án azt olvassuk egyik jegyzőkönyvben: „A szőlőbeli lakosok a városnak sokszori statútuma ellen nemcsak nyáron, hanem egész esztendeig, sőt esztendőig kint lakni tapasztaltattak, amely egyedül a város terhei hordozásának elusíjára és több szőlősgazdának prejudiciumára szolgál. A feljebb specifikált statútum renováltván, végeztetett, hogy most ugyan a kémények és az házukban levő kementzék levonatassanak, ha pedig ténylegesen akarnak bejönni, a házaik demoliáltassanak.”

1800. október 24-én referáltatik, hogy a szőlőkben ismét sokan visszavonultanak volna, holott ha a tilalom ellenére is kintlaknak, az ilyenek testében is megbüntettessenek.

1806. március 24-én a tanácsi jegyzőkönyvben az olvasható: „A városi magistrátusnak szoroson meghagyatik, hogy a szőlőben való lakás egyáltalában meg nem engedtesse, sőt házaiknak elhúztatásával a városban való lakásra szoríttassanak.”

Ebben az időben minden évben néhány tanácsi jegyzőkönyvben szerepelnek ehhez hasonló intézkedések. 1806-ban a szőlőbeli lakosok az alispánhoz folyamodnak, hogy adjon nekik védelmet házaik szétrombolása ellen. Sőt házhelyet kérnek, amelyet ők kifizetnek. Ugyancsak a kintlakók 1807. április 7-én a helytartótanácsához folyamodnak, „mivel ők házaiknak elpusztí-

⁷⁸ L. ezeket bővebben Kecskemét város levéltárában a vonatkozó okiratokban.

tások által vallott káraik orvoslása végett az felsőbb helyekre folyamodnak, ezen magisztrátus által tömlőcözéssel és testi büntetéssel is fenyítették volna.”

1806-ik esztendő volt a leggazdagabb Kecskeméten ilyen eseményekben. Ez évben van egy nagy per is, amelynek megvizsgálását a helytartótanács 1806. szeptember 1-én rendelte el, amelyre vonatkozólag Kecskemét város tanácsa a következőkben válaszolt:

„A szőlőkben való megtelepedés és állandó lakás elejétől fogva városainknak közbátorságára és rendtartására nézve árthatmasnak találtatván, annak tilalmazása és megakadályoztatása eránt, mind az helybeli tanács, mind az földesuraság által kiadatott rendelése, valamint szinte az itt való szőlőknek plántálásokkal egyidejűek, úgy attól fogva majd minden esztendőben szakadatlanul megújítván, azoknak teljesítésekre a szőlőbeliek mindenkor szorosan köteleztettek. Oly hirtelenséggel lett elszaporodások miatt nem lehetett mástól tartani, hanem, hogy a városi közerőnek megoszlatásával az ily engedetlen lakosok maguknak a szőlőkben vadon lakást fognak szerezni. Ez a rossz példaadás a többi lakosokat is ily elvetemedésekre tsalogatta.”

A vád az volt, hogy „többnyire gyülevész emberek, a közterheket nem hordozzák, a szőlőkbe alattomosan vonván ki magukat, ott tolvajságokat és egyéb gonoszságokat követnek el és hogy a közlegelő szorossága miatt az ő kielégítetésekre szolgáló elegendő házfundusok nem volnának.”

A panaszlottak ezeket pontonként cáfolják.

Majd itt folytatja a tanács „az ily távol és különlakás miatt reájuk az felvigyázás ki nem terjedhetvén, az gonoszságokra annál bátrabban elvetemednek.”

„Mindnyájan együl — egyik az földesuraságnak és helybeli tanácsnak régi és mindenkor sürgetett tilalmazása ellen alattomos és erőszakos úton s módokon vonták ki magukat szőlőjükbe.”

A város 1827-ben összeírja a szőlőbeli lakosokat. 1831-ben „bemutattatik az egyes határrészekben kintlakó azon lakosoknak összeírásuk, akik a lakási jussal egybe-köttetett mindennemű közterhek és szolgálatok kikerülése tekintetéből a városból kiköltözökdvén a felsőbb rendelkezéseknek értelmek ellen állandóan

kint laknak; azoknak szabályos összeírása a választott közönséggel avégett közöltetik, hogy azoknak miként való fraktáltások eránt aggyon véleményyt.⁷⁷

1831. júl. 24-én azt határozták, hogy „miután minden eddigi törekvés hiábavaló, hogy visszaköltözzenek a városba, szavazással eldöntetik, hogy a tanyai lakosok a városba való beköltözésre az által ösztönöztessenek, hogy földjeik az adó alá egészen vétessenek fel s hogy így legalább a teher alól maguk kihúzása által a publikumra háramló kár valamennyire pótolassék.”⁷⁸

A városi tanács fenti tiltó végzéseinek okát a helytartó tanács határozott parancsaiban kereshetjük, amely közrendészeti szempontból tiltotta el a városon kívül levő lakhelyek építését s a tanács a kapásoknak, cselédeknek a kintlakását ép oly szigorúan tiltja, mint a szőlőbeli lakosoknak. A szláv eredetű szőlőben lakó zselléreket a tanács orgazdáknak, tolvajoknak tartotta s azért parancsolta őket haza, mivel a városban jobban felügyelhet rájuk s ha ideiglenesen adott is engedélyt a kintlakásra, pár év múlva újra a városba való visszatelepedésre utasította őket.^{79—80} A szegény munkáselem a városi határozatokkal szemben arra hivatkozott, hogy a városban nincs elegendő lakás, de ezen a választott közönség úgy segített, hogy a város körül házhelyeket osztott ki. A város tiltó határozatai folytán a szőlőbeli lakosok száma folyton változott s 1820-1831-ig 40—49 család lakott kint, ezeket mind haza parancsolták, de három év múlva már 111 adózó családot vettek fel az „adófizető városi urak” s így 1834-től nagyon megfogy a városban lakó zsellérek száma és megszorodik a „téglsók” és „tanyások” száma. *A gazdák 1830-ban kezdenek a saját tulajdonukban levő földjeikre kivonulni*, akik ellen már a választott közönség nem merte tiltó végzéseit foganatosítani és akik békében kint is maradhattak, de az árendás földön lakó gazdákat „birtokaik elvesztése” alatt parancsolja haza, a szőlőbeli lakosságot pedig „házaik lebontásával” fenyegeti meg, ha a városba vissza nem költöznek.^{81—82}

^{77—78} Kecskemét városi levéltári adatok.

⁷⁹ Városi levéltár 1809 november 30., 1910 május 21., június 22. és szeptember 14., 1820 február 4., 1830 május 21., 1831 november 7., 1836 június 21., hozott tanácshatározatok.

⁸⁰ 1823-ban a szőlőkben kintlakó 90 zsellér közül 40 volt szláv nevű, 1825-ben kintlakó 70 közül 30-nak szintén szláv neve volt.

⁸¹ Városi levéltár 1870. 765 pkvj. ⁸² Lakos: I. m. 9. 1.

Az állattenyésztés csökkenése, a földeknek a földesuraktól való megváltása és a városi földeknek az egyesek részére való eladása eredményezte Kecskeméten a tanyai településeket. A XIX. század legelején megkezdődött a földosztás s dacára, hogy rövid idő alatt tetemes területű szőlők létesítettek, a lakosság a városban lakott, annál is inkább, mivel a városi hatóság a kintlakást biztonsági okokból eltiltotta, úgy, hogy a szőlőkben kintlakó családok száma az 1830. évben a százat sem érte el. A gazdák a külterületekre csak később mennek ki állandó lakosként úgy, hogy az 1840-es években a város külső területén mintegy 250 család lakott. A városi hatóság később belátván a külterületen való letelepedés szükségességét, az elé többé akadályokat nem gördített.

A tanyai települések fejlődése szerves összefüggésben van Kecskemét város birtokpolitikájával. A legelőterületek csökkenése s a mezőgazdasági művelésre alkalmas területeknek a polgárság részére történő eladása, majd később a szőlőkultúra fellendülése következtében, a nagyobb területű szőlőföldek kiosztása tette az itteni tanyai településeket nagyarányúvá.

A városi közönség a tulajdonát képező földekből az 1801. évben kezdte meg a parcellázást Haleszban, majd később folytatta az Urihegyben és Ballószögben. Az 1825-ik évben rendeltetett el a város felső és keleti részén fekvő területeknek kisebb részletekben való eladása. Az akkori városi hatóságokat a földek kiosztása egyéb okokon kívül a futóhomok terjedésének meggátlására ösztönözte, kikötvén, hogy a kiosztott földek erdősítendők. _A földeladás nem volt nagyon nagy mérvű, mert 35 év alatt, vagyis az 1836. évig összesen mintegy 5300 hold földet osztottak ki. Miután a földesuraktól való további megváltáshoz pénz kellett, s annak fedezetéül részben a már városi tulajdonban levő földekből befolyó vételár jelöltetett ki, ez indokból 1836 után a birtokparcellázás is nagyobb méreteket öltött.

Eladásra került Urrét- és Ágasegyháza-pusztá 10—45 holdas részletekben. A 22.000 holdat tevő Borbás-, Alpár- és Szentkirály-puszták az 1857. év folyamán adattak el a városi közönsége által, legnagyobb részt 20—50 holdas részletekben a városi polgároknak kedvező fizetési feltételek mellett. A városi közönség az utóbb említett három pusztából 7.500 holdat tartott vissza örök tulajdonul. Ezen földeladásokat Monostor-pusztá,

majd később a Benei-út melletti földek, Szarkás, Vágó járás, Szikra, Cethal, Lakytelek és Urrét állomások melletti földek eladása követte az 1902-ik évben.

Az 1857. évben eladott Borbás-, Szentkirály- és Alpárpuszták minőségüknél fogva gabonatermelésre alkalmasak lévén, a városi közönség ezek eladásával vetette meg alapját az életképes kis birtokoknak, melyek tulajdonosai a birtokra kiköltözvén, tanyai településeket nagyobb mérvben megkezdtették, amelylyel a mostani tanyavilág alapjait lerakták. A tanyai rendszer fejlődése, illetve a tanyai települések szaporodása szerves összefüggésben van a város földbirtokpolitikájával, amely abból állott, hogy¹ a városi közönség mindig a szükséghez képest osztotta ki földjeit örökáron polgárai között. Ezen eljárásnak lett a következménye az az egészséges birtokmegosztás, amely Kecskemét város határterületén ma is fennáll s aminek eredménye, hogy a város határát tevő 163.000 kat, hold földnek csekély híján kétharmad része a lakosság magántulajdonát képezi.

A legújabb időben, tehát az 1920 és 21-ik években mintegy 3050 hold földet adott el a városi közönség Felsőpusztaszeren, Talfájában, Bugacon és Szikrában. Ezen földek eladása 2—5, 5—15, 20—30, 30—55 és csak elenyésző csekély mennyiségben 55 holdon felüli részletekben történt.

Felemlíteni kívánom, hogy a városi közönség a tulajdonát képező földeket, az eladáson kívül kisebb részletekre osztva, már a régi időtől kezdve haszonbérbeadás útján is értékesíti, mely földeken a haszonbérlők — a város alatti kisebb haszonbérlemények kivételével — kint lakván, a tanyai települők számát ily módon is növeli. Ezen haszonbérlők fáradhatatlan munkásságuk, szorgalmuk és takarékoságuk folytán tőkére tevén szert, földet vásárolnak s kigazdákká lesznek.⁸³

Ezekből láthatjuk, hogy micsoda indokok tették szükségessé a szőlőkbe kivonulás tilalmazását és hogy miként védekeztek a tilalmazások ellen maguk a szőlőbeli lakosok. De ezenkívül kétségenkívül megállapítható az is, hogy Kecskemét város határában az első tanyai település, vagyis az első állandó külterületen való lakás a szőlőkben vette kezdetét, tehát szőlőbeli lakosok voltak azok, nem pedig mezőgazdasággal foglalkozók. Kecskemét határában a tanyavilág első nyomai a határban levő

⁸³ Magyar Gazdák Szemléje 1921. júl.—aug. 449. oldal.

nagymérvű szőlők telepítésével, annak művelésével állanak összefüggésben, míg arra vonatkozólag sehol sem találunk ebben a korban adatokat, hogy mezőgazdasági munkák elvégzése céljából vonultak ki a lakosok a külterületekre; éppen azért ezek nem tekinthetők a mai tanyavilág kialakulása kezdetének.

A nagykőrösi tanyavilágnak első nyomai szerint a tatárjárás előtt Nagykőrös területén több népes, templomos község volt. A város mai belső területén három község, Ents, Vántsod és Kőrös alakult. Tőle délre Hangácson és Boldogasszony-halma környékén, nyugatra a Szurdokon Csipvár II. vidékén, északkeletre Nyilason (Nyársapát) a kétségtelen bizonyítékok szerint templomos községek álltak, amelyek azonban a tatárdúlás ideje alatt elpusztultak, A tatárjárás után csak Kőrös és Nyilas alakult újra községgé. A többi pusztává lett helyeken a város polgársága használta a földet.

A város területének északkeleti részét, a mai Nyársapátot és Nyilast részben kisebb darabokban, mint nyilas földeket a polgárok között osztották ki. Másrésze e területnek a Nyársapáti család földesúri birtoka volt.

A várostól délre Hangács és Fekete szintén a város földje és oklevél bizonyíték van rá, hogy a város e területet ismét csak kisebb parcellákban, mint „mezei kerteket” megmunkálásra magánosoknak osztotta ki. Ez a török hódoltság előtti állapot, amikor már a város belterületétől 10—15 Km-re eső területeket a polgárok művelés alá fogtak.

Az oklevelekből az is megállapítható, hogy e földeken nem állattenyésztéssel foglalkozott a lakosság, hanem például a Feketén levő „mezei kertek” kimondottan csakis földművelés alatt álló területek voltak, ez el nem képzelhető anélkül, hogy e területeken valami féle kalyibát, lakóhelyet, ha ideiglenesen is, ne épített volna az ott szorgoskodó polgár. Ezt már maga a földművelő munka természete is megkívánta. A földművelő polgár, ha állandóan a városban lakott is, a földművelő munka bizonyos időszakában kénytelen volt kint tartózkodni a földjén.

A török hódoltság alatt lényeges változás állt be. A várostól távolabb eső területeken a hadviselő felek, de különösen a török és a tatár hordák kóborlásai következtében beállt teljes közbiztonság hiányában a földműveléssel fel kellett hagyni. Csak a város közvetlen közelében levő területeken folyt a földművelő

munka, míg a távolabb fekvő helyeken állattenyésztéssel foglalkoztak. A tanyaépítés, mint lakóhely létesítés azért nem szünetelt, mert nagyon jól tudjuk, hogy az állattenyésztők téli szállásai a város közelében, míg a nyaralóik (cserényeik) a távolabb eső földeken voltak. A tanyázás tehát nem szünetel, csak más jellegűvé válik.

A török hódoltság alatt a környéknek igen sok községe elpusztult, ezeket a lakatlanná vált helyeket, pusztákat, a város részben bérlet útján megszerezte. Nyoma van annak, hogy e helyeken a mai értelemben vett tanyai élet folyt, (ha nem is a mai arányok szerint). Ezek közül igen sok a török hódoltság után válik néptelenné, a felszabadító csapatok kegyetlenkedései miatt. Ballá Gergely, az 1702. évhez feljegyzi, hogy az „Újfalvi pusztát a város nem is bírhatta, mert a jövő-járó sok pusztító katonák . . . némely gazdaembereket tanyájokon meg is öltenek.”

Áttekintve az elmúlt korokat, megállapítjuk, hogy a termelés sajátosságai, a rendszer szükségletei csak mint külső tényezők hatottak a tanyai élet kialakulására, a belső tényezőt a faji tulajdonságokban kell keresni, melyek inkább előmozdították a magányos tanyák alapítását, mint a falvak, vagy községek létesítését. Ez a helyzet Mária Terézia uralkodásáig.

A XVIII. és XIX. századi állapot már sokkal ismertebb, semhogy annak a fejlődésével szükségesnek látnánk külön is foglalkozni. Mikor a nagykőrösi tanyavilág kialakulásáról, mai helyzetéről, lakosairól és azok szükségleteiről beszélünk, tehát nem felejtkezhetünk el azokról a történelmi faji tulajdonságokról sem, melyek mint belső tényezők a történelem folyamán jelentkeztek és ma is elevenen hatnak.⁸⁴

Több község és város levéltárát áttanulmányoztam idevonatkozólag és nagyon sok értékes adatra bukkantam, melyek közül párát röviden az alábbiakban közlök:

Törökszentmiklós határában — az ottani levéltári adatok szerint — Bála, Surján és Szakállas telepek nagyon régi keletkezésűek, úgyszólván keletkezésük egy a község keletkezésével, míg a határ többi tanyái az utóbbi 3—4 évtized alatt fejlődtek ki egyes nagyobb birtokok parcellázása következtében. E tanyák keletkezését a vezetőség közömbösen vette, vagyis meg nem akadályozta, de elő sem mozdította.

⁸⁴ Nagykőrösi Híradó 1927. ápr. 10. sz.

Makó rt. város külterületén a tanyai települések természetes folyamányai voltak a fejlődésnek. Ezeket a településeket a város nem mozdította elő, de nagyban előre vitte a földművelő lakosságnak az intenzívebb gazdálkodás iránt már akkor megnyilvánult érzéke és a földtulajdon megbecsülhetetlen szerepette. 1815-ben a csanádi püspök, mint földesúr elrendelte, hogy a szállásokon (tanyákon) a gyümölcsfák és szőlők kivágassanak. Ezt megelőzőleg 1787-ben pedig az előljáróság rendeletileg kötelezte a tanyákon (szállásokon) lakó gazdákat, hogy a városban is építsenek lakóházakat s a katonai lovak elhelyezésére alkalmas istállókat. Ez az intézkedés a tanyatelepülések tilalmazásának ellenkezőjét bizonyítja.

Mezőútr rt. város levéltárában feljegyzések találhatók arra vonatkozólag, hogy a város határában már 1753-ban is voltak tanyák (szállások). Példa erre, hogy a Törő lázadás alkalmával Törőt a tanyai szállásán fogták el és onnan hozták be a városba, A tanyavilág kialakulását itt a gazdálkodási okszerűség teremtette meg.

Nagyon érdekes adatok találhatók *Kiskunfélegyháza* levéltárában⁸⁵ Az itteni adatok szerint a gazdálkodó népnek is bent kellett lagnia a városban, részint, hogy Isten iránti, részint, hogy állampolgári kötelmeit ő is a többivel együtt egyenlő mértékben teljesítse. Ezek a kötelmek a porció fizetésén kívül a katonaságnak adandó kvártély és a forspont, ami mindig keserves, terhe volt a magyarságnak. Bent kellett a városban lagnia azért is, hogy a buzgó vallásos élet csorbát ne szenvedjen. Legutolsó sorban azért is, hogy a még meglehetősen szilaj erkölcsű nép garázdaságaival, tolvajlásokkal ne rontsa, pusztítsa a városban bent lakó, a közterheket híven hordozó jó érzésű lakosságot. A tanyai kintlakás Kiskunfélegyházán alig nyúlik vissza 80 esztendőre, mivel a kintlakási tilalmak kb. a 40-es években csendesedtek el.

1784 szeptember 18-iki tanácsülés határozata szerint „Akár a belső hegyekben, akár pedig a galambosi szőlőkben lakni feleségestől, családostól és ottan marhákat teletetni egyáltalában azon okból tilalmaztatik, mivel távol lakásokkal azon lakosok sem a publikumnak, sem az Istennek nem szolgálhatnak.

⁸⁵ Ez adatok megszerzésében Toldy Jenő kiskunfélegyházi apátplébános nagy segítségemre volt.

Különben a szőlőkben való házakban a titkos álkorcsma mérése több ízben már gyanúságban lévén és azok lakói, szőlőkarókat és egyéb eféléket pusztítanak. 1786 december 31-iki tanácsülésben az határozatják, hogy „mivel pedig publikálva vagyon, hogy úgy a szőlőkben, mint a tanyákon az egész famíliájukkal lakni ne merészeljenek, annak okáért, kik a parancsolatnak nem engedelmeskedtek és most is kívül laknak, házaikba az kemencék öszvetörettesenek, maguk pedig a városban való lakásra kompelláltassanak.”

1795 november 28-iki tanácsülésben az határozatják, hogy „a tanyákon és szőlőkben egész falmíliájukkal kívül lakók ottan mindenféle rosszaságokat elkövetvén, a városban való lakásra szoríttatnának. Ezen kegyes parancsolat már minden kívüllakosoknak hírül adatott több ízben is, mégis mindazonáltal mindnyájan egész ez ideig kívül laknak, annak okáért meghatározatják, hogy a holnapi napon utolszor a község előtt publikáltasson, oly formán, hogy minden kívül lakó famíliájával a városban lakó helyet jövő szerdáig szerevén lakni bejőjön, különben a bemandott nap után külső házaikon ablakjaik és kemencéjük öszsze fognak törtetni. Azonkívül 24 pälcaütéssel fognak büntettetni, melyek effektuációjára Czakó János és Endre Mihály szenátor urak deputáltatnak.”

1799 január 12-iki tanácsülés azt határozta, hogy „a tanyákon kint tartózkodó lakosok eránt oly szándékkal vagyon e tanácsszéke, hogy azok közül mindazok, akik földbirtokosok és tsupán a közönséges teherviselés alól való magok kihúzása edesítette őket a tanyai lakásra s valamint eddig, úgy ennek utána is mihelyt bejelentetnek, vagy észrevéttetnek, bírói hatalommal a városba fognak hajtatni. Akik pedig fogadott és conventionátus cselédek vagy árendás kertészek, kik egyedül csak azért fizetnek és tartatnak, hogy a tanyai épületek és takarmányok általok őriztessenek, ezeknek kint lakások elnézettethetik.”⁸⁶

IX.

A magyar tanyavilág kialakulása tehát, amint a fentiekből látható, teljesen rendszertelenül, ötletszerűleg, vagy a gazdasági viszonyok kényszerhatása következtében alakult ki úgy, amint az ma szemünk előtt áll. Az, hogy a városi és községi hatóságok,

⁸⁶ Kiskunfélegyháza rt. város levéltárából.

szóval a közigazgatás nem támogatta kellő módon e tanyaalakulásokat, abban jut kifejezésre, hogy az egyes városok vagy községek határában levő tanyaalakulások szaporodásában, fejlődésében semmi rendszer, semmi tervszerűség, semmi célszerűség nem tapasztalható, aminek ma a tanyaközpontok kialakításánál, a tanyakérdés eredményes megoldásánál igen nagy hátrányát láthatjuk. Nem a tanyavilágban van elsősorban a hiba, hanem a tanyavilág mostani formájában, tervszerűtlenségében, amely helyett, ha annak idején tanyaközpontszerűleg történik a fejlődés, úgy a magyar tanyavilág ma a gazdasági, közegészségügyi, közigazgatási, társadalmi és kulturális követelményeknek mindenben meg tudna felelni.

A városok idegenkedtek szárnyat, adni az újonnan született tanyacsoportnak, félték attól, hogy előbb-utóbb elszakad az anyaközségtől és ezt nyomon követi a pótlódó rohamos emelkedése. Mert az bizonyos, hogy a tanyai lakosság az általa fizetendő hozzájárulásokból elsősorban önmagán akar segíteni, orvost, utat és más kultúrintézményeket biztosítani a tanya számára. Sok helyütt megindult a pör a tanya és a község között. A pör eredménye volt: némi könnyítés a postai szolgáltatban, a rendőri igazgatásnál stb. stb., de arra, hogy a tanyakérdést, mint a magyarság legfontosabb közigazgatási, sőt közgazdasági kérdését fogják fel és ezeket az apró pörpatvarokat az állam egy gyökeres közigazgatási reformmal, nagyarányú beruházási programmal, talaj javítási, vasút- és telefonépítéssel stb. stb. igyekezzék végleg elintézni, komolyan senki sem gondolt.⁸⁷

* * *

A földreform — a pénzügyi megoldásokat kivéve — már befejeződött. A házak azonban még nem épültek fel mindenütt, különösen olyan helyeken, ahol nagy tömegben osztották ki a házhelyeket és egész faluszerű településekről van szó. Itt, ilyen helyeken a kormánynak kellene szervei útján gondoskodni arról, hogy a felosztott puszták és uradalmak ne a tanyavilág továbbfejlődésére szolgáljanak, hanem úgy irányítsák az ottani települést, hogy a török világ alatt elpusztult falvak, régi helyeiken újra épüljenek.

Most már vannak adataink a település helyes irányításának jelentőségéről s így nagy hibát követnénk el, ha ott, ahol

⁸⁷ Czcttler: Magyar Gazdák Szemléje 1921. évf. 438. 1.

még lehet, ne igyekeznék az ilyen új irányú települések irányításába beleavatkozni.

* *
*

A magyar tanyavilág kialakulásáról — amint a fentiekből láthatjuk — az e kérdéssel foglalkozóknak többé-kevésbé ugyanaz a véleménye. Egyesek a régebbi századok alatt is említenek tanyákat, mások a török pusztítás következményeinek tudják azt be, míg ismét mások tagosításokkal, parcellázásokkal hozzák azt kapcsolatba. A nagy városok határában pedig egyenesen a városi birtokok parcellázásának fejlődését jelölik meg a tanyavilág kialakulásának okául.

Mindenesetre megállapíthatjuk, hogy az egyes városok és községek nagy határának a kialakulása valóban a török pusztítás következménye. E nagy határokon pedig tanyák keletkezése, a tanyavilág kialakulása a népesség szaporodásának, ezzel kapcsolatban a földművelés terjedésének, a gazdálkodás intenzivitásának a következménye. Amikor e nagy határok kis parcellákban akár örök tulajdonul, akár pedig bérlet formájában egyesek magántulajdonába mentek, kezdődik meg a gazdáknak a földekre való kivonulása és tanyák építése. Másutt pedig az elaprózott parcellák tagosításával indul meg a tanyatelepülés, amikor ugyanis ki-ki többfelé szétszórta levő földjeit egy darabban kapván meg, szükségessé vált azon tanya építése.

A *mai* tanyavilág kialakulása — amint tehát az előbbiekből nyilvánvaló — a múlt „század közepe tájára esik. Kétségtől megállapítható azonban, hogy bizonyos szállások, tanyák, a maihoz többé-kevésbé hasonló formában, azt megelőzőleg is találhatóak az Alföldön, de a *mai* tanyavilág nem e régebbi tanyáknak fejlődöttebb típusa, nem ezekből való továbbépítés, hanem a legtöbb helyen ezektől független, a fenti tényezők közrehatásának a következménye.

A magyar tanyavilág kialakulása fontos része a magyar tanyakérdésnek. E történeti áttekintés nélkül nem tudjuk megérteni a tanyák mai fejlődését és életét.

II. FEJEZET.

A magyar tanyakérdés mai állása.

A tanyakérdés jelentősége.

A Magyar Gazdaszövetség 1921 június hó közepén Kecskeméten országos tanyakongresszust rendezett, melyen e kérdést kiválóan ismerő elméleti és gyakorlati emberek, birtokosok, tanítók, tanyai gazdák mellett résztvettek a különböző érdekelt minisztériumok képviselői és a közéletnek igen sok tényezője. A Magyar Gazdaszövetség e kongresszusán Czettler Jenő előadást tartott, amelyben Ő a *tanyakérdést magyar feltámadásnak* mondja, s hangsúlyozza, hogy a „magyar tanyakérdés megoldása és a földműves családoknak ily módon való szaporítása viszonyulás a magyar faj őseréjéhez, amely a letiport magyarságba teremtő energiát önt és kiküzdi a dicső múlthoz méltó fényes jövőndöt.¹

A tanyakérdés a magyar Alföld-problémának egyik legfontosabb és legégetőbb kérdése. Valóságos öngyilkosság nemzeti, népesedéspolitikai, gazdasági, stb. szempontból, hogy Magyarország közepén a legelhanyagoltabb állapotban lehetnek emberek százezrei és milliói és olyan viszonyok között élhetnek még ma is családok, amely viszonyok nem méltók egy nagymúltú európai nemzethez.

Ez a kérdés nem volt olyan nagy probléma, amíg Magyarország nagy és egységes volt. Ma azonban valóságos létérdeke a magyarságnak. Létérdeke a nemzetnek gazdasági, stb. szempontból, hogy az a nagy hatalmas terület, amely a magyar Alföldön tanyákkal van benépesítve, megkapja azokat az eszközöket, amelyek szükségesek fejlesztéséhez, előbbreviteléhez és hogy az ottani tanyai magyarság kultúremberhez illő életet tudjon élni.

Hogy nem kisjelentőségű Magyarországon ez a kérdés, hivatkozni fogunk a statisztikára, amelynek adatai igazolják, hogy az Alföld nagy, tanyákkal behálózott városainak és községeinek lélekszámából mennyien laknak külterületen! Ma Csonka-magyarország lakosságából kerekén 1.5 millió, tehát a lakosság 19%-a lakik külterületen. Itt csak ízelítőül említjük meg, hogy külterületen él a város lakosságának több, mint fele, 52.3%-a Kiskunhalason és 50.9%-a Kecskeméten. A népességnek ezt

¹ Magyar Gazdák Szemléje 1921. 446. 1.

megközelítő %-a külterületen lakik Debrecenben (48.5%), Szarvason (48.3%), Kiskunfélegyházán (47.6%) és Makón (41.1%). A város lakosságának közel fele külterületen lakik Hódmezővásárhelyen, Törökszentmiklóson (39.5%), Nagykőrösön (39.4%), Orosházán (30.1%), Csongrádon (37.6%), Békésen (37.7%), Mezőtúron (36.1%), Nyíregyházán (35.8%), Szentesen (35.6%), Szegeden (33.5%), Jászberényben (32.2%), Hajdúböszörményben (29.4%), Gyulán (28.6%), Békéscsabán (28.1%), Cegléden (28%) és Karcagon (27.7%).²

Tájékozással közöljük a szegedi—külterület beosztását és lakosainak számát: Szatymazi kapitányság 2,277 lakos, Összeszéki kapitányság 1,548 lakos, Balástyai kapitányság 1,963 lakos, Fehértói kapitányság 1,522 lakos, Gajonyai kapitányság 2576 lakos, Csengelei kapitányság 2,516 lakos, Felsővárosi fekete földek 616 lakos, Zákány kapitányság 1,996 lakos, Csórva kapitányság 2,371 lakos, Nagyszéksósi kapitányság 2,310 lakos, Domaszéki kapitányság 2,210 lakos, Feketeszéki kapitányság 2,969 lakos, Királyhalom 2,159 lakos, Mórahalom kapitányság 3,051 lakos. Átötkházi kapitányság 4,283 lakos, Szentmihálytelek kapitányság 1,398 lakos, Rókusi fekete földek 824 lakos, Röszke 2,420 lakos. Külterületen összesen 39,009 lakos.³)

Az alábbi táblázatban feltüntetjük a Csonka-Magyarország legnagyobb határral rendelkező és így legtöbb tanyai lakossal bíró városai közül a legnagyobbakat:

Sorsz.	V Á R O S	Területe k. hold	Lélek- szám 1920-ban	A lakosságból tanyán lakik	
				lélek	o/o
1.	Debrecen	106,284	103,180	50,065	48.5
2.	Kecskemét	103,237	73,109	37,532	50.9
3.	Szeged	132,775	119,100	39,000	33.5
4.	Hódmezővásárhely	132,258	60,922	24,082	39.5
5.	Kiskunhalas	12,198	29,088	13,649	52.3
6.	Mezőtúr	71,251	26,911	9,717	36.1
7.	Szentés	68,666	32,387	11,543	35.6
8.	Karcag	67,773	22,569	5,169	22.7
9.	Nagykőrös	66,811	28,701	11,292	39.4
10.	Kiskunfélegyháza	69,431	36,797	17,519	47.6
11.	Pélgár	62,286	11,375	5,100	45.
12.	Békés	60,962	28,101	10,639	37.7
13.	Törökszentmiklós	57,492	56,303	16,406	39.5
14.	Békéscsaba	57,375	46,633	13,129	28.1
15.	Hajdúböszörmény	56,778	28,706	7,563	29.4
16.	Nyíregyháza	46,566	43,349	15,521	35.8
17.	Szarvas	45,127	25,234	12,177	48.39

²⁾ Magyar Statisztikai Szemle I. évi. 311. 1.

³⁾ Magyar Gazdaszövetség: A tanyai gazdák és a Magyar Gazdaszövetség, 1913.

⁴⁾ Magyar Statisztikai Szemle 308—309. I.

Érdekes lesz az a statisztikai összeállítás is, amely megmutatja, hogy az egyes tanyákkal rendelkező vármegyékben milyenek a tanyaeloszlások lélekszám szerint és az írni-olvasni tudás tekintetében:

Bácsbodrog vármegye:

1000—2000 lakosú puszták száma:	5	
500—1000 „ „ „	13	
200— 500 „ „ „	15	
Lélekszám végösszege:		23,668
írni-olvasni tudók száma:		15,547
írni-olvasni nem tudók száma:	8,121	

Csongrád vármegye:

2000-nél több lakosú puszták száma:	14	
1000-2000 „ „ „	13	
500—1000 „ „ „	35	
200— 500 „ „ „	92	
Lélekszám végösszege:		115,501
Írni-olvasni tudók száma:		79,084
Írni-olvasni nem tudók száma:	36,417	

Jász-Nagy kun-Szolnok vármegye:

2000-nél több lakosú puszták száma:	2	
1000-2000 „ „ „	12	
500—1000 „ „ „	21	
200- 500 „ „ „	118	
Lélekszám végösszege:		111,645
írni-olvasni tudók száma:		71,131
írni-olvasni nem tudók száma:	40,514	

Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye:

2000-nél több lakosú puszták száma:	9	
1000—2000 „ „ „	52	
500—1000 „ „ „	112	
200— 500 „ „ „	197	
Lélekszám végösszege:		292,102
írni-olvasni tudók száma		186,508
írni-olvasni nem tudók száma:	105,594	

Békés vármegye:

		2000-nél több lakosú puszták száma:	2
	1000—2000	„ „ „	12
500-1000	„ „ „	39 -	
200— 500	„ „ „	116	
	Lélekszám végösszege:	107,715	
	írni-olvasni tudók száma:	79,345	
	írni-olvasni nem tudók száma:	28,370	

Bihar vármegye:

1000-2000	lakosú	puszták	száma:	1
500-1000	„	„	„	2
200— 500	„	„	„	27
	Lélekszám végösszege:	24,254		
	írni-olvasni tudók száma:	13,441		
	írni-olvasni nem tudók száma:	10,813		

Hajdú vármegye:

		2000-nél több lakosú puszták száma:	5
1000—2000	„ „ „	„10	
500-1000	„ „ „	„ 21	
200— 500	é „ „	„ 64	
	Lélekszám végösszege:	79,799	
	írni-olvasni tudók száma:	52 718	
	írni-olvasni nem tudók száma:	27,081	

Szabolcs vármegye:

1000—2000	lakosú	puszták száma:	2
500—1000	„ „ „	„	11
200— 500	„ „ „	„	94
	Lélekszám végösszege:	83,520	
	írni-olvasni tudók száma:	38,716	
	írni-olvasni nem tudók száma:	44,804	

Szatmár vármegye:

200— 500	lakosú	puszták száma:	16
	Lélekszám végösszege:	13,589	
	írni-olvasni tudók száma:	5,604	
	írni-olvasni nem tudók száma:	7,985	

Arad-Csanád-Torontál Egyesített vármegyék:

1000—2000 lakosú puszták száma:	8
500—1000 „ „ „	20
200—500 „ „ „	39
Lélekszám végösszege:	45,125
írni-olvasni tudók száma:	29,328
írni-olvasni nem tudók száma:	15,797 ⁵⁾

Látjuk ezekből, hogy a tanyai település színtere az egész magyar Alföld, közelebről azonban a Duna—Tisza köze, amennyiben a Tiszántúl egyes részein pl. Szabolcsban és Hajdúban is elsősorban a falvas település az uralkodó, míg tanyákat csak egyes nagyobb községek és városok határában találunk (Nyíregyháza, Debrecen, a szolnoki és békésmegyei nagyhatáru községek és városok).

A lenti statisztika az előbbieket mellett még azt is igazolja, hogy a tanyakérdés a legszorosabb összefüggésben van az egész Alföld gazdasági és szociális viszonyaival, hiszen az Alföld lakosainak nagy részét érinti e kérdés, amelynek mai állapota vagy megoldása igen nagy mértékben összefüggésben van az Alföld életével.

Ezért fontos nekünk, hogy a tanyaprobléma felszínre kerüljön és mint országos kérdés állandóan tevékenységre ösztönözze, sarkalja az illetékeseket. Nem lehet tovább tűrni, hogy a mai magyarság legértékesebb, legszaporább és legmagyarabb elemei ebben a félnomád életben maradjanak, amelybe őket a mindenkori kormányok mulasztásai beletaszították. A magyarságnak ezt a részét a nemzetnek saját jól felfogott érdekében meg kell menteni és legalább azokat a primitív szükségletkielégítéseket megadni, amelyeket a legkisebb falvas település lakossága élvez.

A magyar tanya a fajiság bölcsője s évtizedek óta fájó sebe a nemzetnek. Ez a bölcső, ahonnan az államalkotó fajnak az a jellegzetes ereje sugárzik ki, amely a tudomány megállapítása szerint az általa egybefogott egyivású embercsoportokból nemzeteket alkot, szomorúan elhanyagolt állapotban tengődik. A magyar centrifugális erőnek gócpontja a perifériákkal szemben szármalmasan alárendelt helyzetben van. Szégyenünk és fájdalomunk volt ez mindig; ma a csonka hazában elsorvadásunkat okozhatja.

⁵⁾ Az 1920. évi népszámlálás adataiból összeállítva.

Ha eddig szépséghiba volt a tanyavilág kultúrátlansága, ma bűn a *nemzet ellen* az iskolahiány, az orvosmizéria, a járhatatlan út és minden friss kereszt, amely a tanyai temetőkben a gyermekhalandóság vádiratait tartalmazza a reáírt évszámok formájában.⁶

A tanyakérdés rövid jellemzésére hadd idézzük itt Czettler Jenő szavait, aki a háború előtti években bejárta az Alföld tanyavilágát, hogy személyesen győződjék meg az ottani állapotokról:

„1912. és 1913-ban az ország nyolc tanyásrendszerű megyéjét tanulmányoztam. A szívem fáj, amikor a tanyákat bejárva, mindenütt csak nyomort találtam, Nem azt a nyomort, mely kéregető kezet nyújt egy darab kenyérért, hanem kulturális és közegészségügyi gyomort. Mintha csak Kongó vidék négerai között jártam volna, oly elmaradt ezeken a vidékeken a posta, iskola, orvosi szolgálat. Láttam tanyai gazdát, aki kocsján párnák között vitte haldokló feleségét 20—25 kilométernyire fekvő községbe az orvoshoz. Láttam gyermekeket, amint apjuk csizmájában bugdácsoztak a barázdák között a 4—5 kilométernyire levő iskolába, hogy megtanulják azt, hogyan kell öntudatos magyarnak lenni, hogyan kell a nemzet oszlopának lenni? Akkor arra gondoltam, hogy a külföldön hazaáruuló magyarok által az elnyomás színhelei gyanánt emlegetett nemzetiségi vidékeken mindenki megkapja a maga postáját, a magyar tanyákon hetekig tart, amíg a levél elérkezik a címzettjéhez. A nemzetiségi vidékeken emeletes köpaloták terpeszkednek, amelyekben 5—6 magyar gyermek mellett csupa nemzetiségi gyermek élvezi a kultúra gyümölcseit. Ezzel szemben jártam tanyai iskolákban, düledező és istállóhoz hasonló épületben, amelynek falára a tanító szénnel rajzolta a nekünk legszebb, legdrágább képet, Nagy-Magyarország térképét, hogy a gyermekeket más taneszköz híján a hazai föld ismeretére és szeretetére oktathassa.⁷⁾

Idevonatkozólag megemlítjük még Csongrádvármegye jelenlegi alispánjának székfoglalójában mondott szavait: „Már régóta észlelem a közigazgatási szervezet mai rendszerének azt a sajnálatos jelenségét, hogy a nagy külterülettel bíró helyeken, a külső tanyarendszerű határok lakossága úgyszólván teljesen nélkülözi a közigazgatás, a közrendészet, a közegészségügy, a hitelei; és sok más tekintetben is a legelemibb követelményeket.”

⁶⁾ Új Barázda 1926 október 30-iki számából.

⁷⁾ Magyar Gazdák Szemléje. 1921. jún—aug, 444. I.

A fentiek eléggé igazolják azt a körülményt, hogy nincs olyan áldozat, amelyet a tanyak népe — Magyarország jövője érdekében — a mindenkori kormányoktól meg is érdemelne. Nem akar a tanya népe előnyöket a város hátrányára, csak azt kívánja, hogy ne történj en minden — mint ahogy az eddig volt — egyoldalúan csak a város javára s a tanyai lakosság rovására. A tanyak népe egyenlő elbánást kíván, más — községi vagy városi — lakossal, állampolgárral, adófizetővel; csak azt akarja, hogy azokból a sok milliárd adókoronából, amit a tanyak népe fizet, olykor-olykor némi csekély morzsa adassék vissza a tanyak lakosságának különböző közigazgatási, közegészségügyi kulturális stb. igényének kielégítésére.

II.

Nyomok a tanyakérdés megoldása felé.

A magyar tanyarendszer kialakulása — amint a fentiekben láttuk — múlt század második felére esik s hogy olyan rendszer-telenül történt a lakosság kitelepülése, annak oka az, hogy a hatóság eleinte ellenezte, később tűrte, de soha irányítólag nem folyt be a tanyai település alakulására. Tulajdonképpen ide vezethető vissza minden baj, ami a mai tanyakérdésben előttünk áll. A múlt század utolsó évtizedeiben azonban olyan rohamos volt a kitelepülés, hogy már a hatóság beavatkozása sem segíthetett azon, így azután teljes irányítás nélkül fejlődött az ki, úgy amint ma előttünk áll.

A tanyarendszerben levő hibákat, bajokat, a tanyai lakosság panaszait, fájdalmát, nyomorúságát a múltban nem nagyon hallgatta meg sem a kormány, sem az érdekelt községek és városok vezetősége s ez az oka annak, hogy a tanyai lakosság gazdasági, közegészségügyi és általános szociális viszonyai e század első évtizedében már mint nemzeti fájdalom kezdtek jelentkezni s a Magyar Gazdaszövetség 1909-i palicsi gazdagyűlése ennek az általános helyzetnek adót kifejezést, amikor a kiskundorozsmai gazdakör indítványára elhatározta, hogy a tanyakérdést, mint a *magyar faj jövőjének egyik legfontosabb kérdését, beható vizsgálat tárgyává teszi sa vizsgálat eredményeit aztán olyan gyakorlati javaslatba foglalja össze, amelynek alapján úgy az állam, mint a legközebbtől érdekelt törvényhatóságok és községek, továbbá a szervezett gazdatársadalom, elsősorban a tanyai gazdák,*

egyesült erővel hozzáfoghatnak ez igen nagyfontosságú kérdés megoldásához.⁸⁾

Ez a gazdagylés dr. Czettler Jenőt, a Magyar Gazdaszövetséghez beosztott földmivélsügyi miniszteri fogalmazót bízta meg azzal, hogy a tanyakérdést a helyszínen „látó szemmel és érző magyar szívvel” tanulmányozza és vizsgálódásainak eredményeit terjessze megfelelő javaslatokkal az illetékesek elé.

Dr. Czettler Jenő a reábízottakat 1912—13-ban elvégezte és nagyon értékes adatokat hordott össze. Saját anyagát még kibővítette azután az alábbi kérdőpontokra adott válaszokkal. Akkor jött a háború, amely minden ilyen irányú munkát megakadályozott, majd a kommunizmus, Trianon és a mai nyomorúságunk.

A Magyar Gazdaszövetség minden pontra ki akart terjeszteni a tanyakérdés megoldása érdekében gyűjtött adatok kapcsán, ami kitűnik az összes tanyai iskolákhoz, gazdakörökhöz és szövetkezetekhez 1913-ban szétküldött alábbi kérdőpontokból is.

1. Az iskola vagy tanyai központ három kilométer körzetében hány tanya van? Hány hold ez a körzet? 2. Az iskola vagy a tanyai központ körül három kilométer körzetben hány birtokos családfő, családtag és iskolás gyermek él? 3. Nagy átlagban mennyi földön gazdálkodnak az ottani tanyabirtokosok? 4. Tanyáyi vagy bérlőket tartanak-e, vagy maguk művelik a földet? 5. Állandóan a tanyán laknak-e és milyen időközökben járnak be^a községbe? 6. Napszámba hányan járnak az ottani tanyai körzetből? 7. Milyen messze van a község és kőút vezet-e oda s ha nem, az utak az esőzés idejében járhatók-e? 8. Mennyire van a legközelebbi vasútállomás? 9. Hol szokták eladni a gazdasági terményeiket s honnan veszik a háztartási cikkeket, van-e bolt a tanyán stb.? 10. Van-e templomuk és lelkészük s az istentisztelet hol és milyen időközökben végzik? 11. Milyen a gyermekek beiskolázása, tanideje, milyen távolságból járnak az iskolába és ebédre hazamehetnek-e? 12. Az iskola kerttel van-e felszerelve s lehet-e és ha igen, milyen áron mellette vagy a közelben 10—20 hold területet közcélra (mintagazdaság) vásárolni? 13. Az iskolaépület és a tanítói lakás milyen karban van, lehet-e ott gazdakör, szövetkezet, vagy népház számára toldalék-épületet emelni? 14. Az anyaközség milyen különleges közigazgatási intézkedéseket léte-

³⁾ L. bővebben a palicsi gazdagylés irományait és naplóját a Magyar Gazdaszövetségben.

sített a tanyai lakosság érdekében? a) Van-e külön anyakönyvvezetés, orvos, szülésznő, temető? b) Rendőrhatalóság? c) Adófizetés hol történik s a fogyasztási adót hogyan kezelik? 15. Milyen a közegészségügy, különösen, mennyibe kerül az orvos kihozása a fuvar is beszámítva. Hány kilométerről kell az orvost elhozni és hány kilométernyire van a gyógyszerár? 16. Az előbbeni szempontok szerint az állatorvosi szolgálat és az állategészségügy szintén tárgyalandó. Védőoltások ügye hogy áll? Hol van a járatlevélkiállítás, van-e sertéspiac, baromfipiac? Apaállatok hol vannak elhelyezve és a tanyákon engedélyezett apaállatok vannak-e? 17. Hol és hány kilométerre van a tanyáknak utolsó postája, távirdaállomása s milyen időközökben történik a postaküldemények kézbesítése? Hogyan történik a bírói kézbesítés? 18. Van-e gazdakörük, olvasókörük stb., tartanak-e, milyen időszakban és milyen időközökben összejöveteleket, van-e népkönyvtáruk, járatnak-e lapokat stb.? 19. Honnan kapják a kölcsönöket? 20. Fogyasztási-, értékesítő-, hitel- és termelőszövetkezeteket lehetne-e a tanyákon létesíteni, megjegyezvén azt, hogy csak a valódi szükséglet, nem pedig az ideális lehetőség veendő figyelembe, így pl. zöldségtermelő szövetkezetet csak ott lehet alakítani, ahol erre a talaj feltételek adva vannak, érdekesítő és fogyasztási szövetkezetet is csak ott, ahol kellő mennyiségű termény és fogyasztás van és jól felszerelt bolt nincsen. 21. Körülbelül mennyibe kerülne egy egész egyszerűen berendezett iskolaközpont létesítése, amelyet földdel is ellátnának? 22. Milyen mértékű, összegű pénzbeli, természetbeli (föld, fuvar, napszám, anyag, vályog, téglá, fa stb.) önkéntes hozzájárulás remélhető a politikai községtől, vagy a közvetlen érdekelt tanyai lakosságtól (kat. holdanként, házsám, család vagy 100 lélekszámként) évenként vagy egyszersmindenkorra ez intézmények létesítése érdekében? 23. Ha a jelenben sem a politikai község, sem a közvetlenül érdekel lakosság semmi önkéntes hozzájárulása nem remélhető, a jövőben mi által vélné t. Cím ezt elérhetőnek? 24. Vasútépítésre van-e kilátás s erre áldoznának-e a tanyai lakók? 25. Hány százalék a pótagó? 26. Mi még egyéb kívánsága, véleménye a lakosságnak, a t. Címnek?⁹⁾

Ezeket a kérdőíveket egy felhívás kapcsán, melyet Szücs Mihály, Czékus Frigyes és Kiss József tanyai tanítók írtak alá,

⁹⁾ A tanyai gazdák és a Magyar Gazdaszövetség 1913- 37—39. 1.

küldötte szét a Magyar Gazdaszövetség legnagyobb részben a tanítósághoz, amely felhívásban e hatalmas nagy országos akciót „megváltásnak” nevezik. Azt mondja e felhívás: „A megindult akció felemelése a tanyai nép és tanítóságnak a XX. század civilizációjába, mikor a posta, távíró, telefon, fejlett közegészségügy, jó út a legszükségesebb. Közigazgatási, kereskedelmi és szociális intézmények a tanyák számára nem csaló délibáb lesz, de örvendetes valóság lesz úgy a tanyai tanítók, mint a központokban tömörített tanyai népre.”¹⁰⁾

Amit a Magyar Gazdaszövetség keresztül akar vinni: a szó legszorosabb értelmében vett és elvitathatatlan reális értékkel bíró szociális politika, a magyar nemzet becsületbeli kérdése, új honfoglalás, vérnélküli területhódítás. Tudja és érzi ezt minden tanyán lakó intelligens ember, de különösen a több mint ezer főből álló tanyai tanítóság. Nyolc vármegye területén egymillió fajmagyar lelket erősíteni a kultúra, a szociális élet, a gazdasági rohamos fejlődés fegyverével megvetni közel 700 központ képződésének szilárd alapját, arról van most szó.¹¹⁾

E felhívás kapcsán szétküldött kérdőpontokra a válaszok többé-kevésbé be is érkeztek. Kimondhatatlan értékű anyag gyűlt össze, amely nagy értéket képviselt volna a tanyakérdés megoldása irányában, ha azt a kommunisták a Gazdaszövetségben folytatott garázdálkodásaik alkalmával meg nem semmisítik.¹²⁾

A Magyar Gazdaszövetség kiadásában jelent meg „A tanyai gazdák és a Magyar Gazdaszövetség” című füzet, amelyben kiváló tanyai tanítók mondották el e kérdésre nézeteiket. A Gazdaszövetség adta ki Czettler Jenő munkáját „Tanyai település és tanyai központok” címmel, melyben Ő e nagy kérdésnek új megvilágítást adott. A Magyar Gazdaszövetség volt az, amely 1921. június hó 14—17. napjain Kecskeméten tanyakongresszust rendezett, amelynek anyaga a Magyar Gazdák Szemléje című folyóirat 1921. július—augusztus havi számában jelent meg. Összejöttek erre a kongresszusra e kérdésnek legkiválóbb gyakorlati és elméleti vezérférfiai, az összes minisztériumok képviselői, az alföldi gazdatársadalmi szervek, szövetkezetek, gazdakörök egyházak stb. képviselői, a tanyai gazdák nagy száma, hogy itt e nagy nemzetmentő kérdésről ki-ki a maga véleményét elmondhassa.

¹¹⁾ Ugyanott.

¹²⁾ L. Szerző: Egy negyedszázad eredményei. A Magyar Gazdaszövetség 25 éve. 1921.

Tájékoztatásul közöljük a Magyar Gazdák Szemléje említett számában megjelent előadások címeit a sok értékes felszólalás, hozzászólás elhagyásával.

A tanyai kérdés (Cz.), Elnöki megnyíó beszéd (Bernát István), A tanyakérdés magyar feltámadás (Czettler Jenő), Kecskeméti tanyai települése^ és Kecskemét város földbirtokpolitikája (dr. Dömötör Lajos), Szeged tanyai politikája (dr. Somogyi Szilveszter), Hódmezővásárhely tanyai politikája (Lázár Dezső), A tanyai közigazgatás (dr. Zsitvay Tibor), A tanyai mezőgazdasági ipar és kereskedelem (Köpeczek Gy.), A tanyai vallásügy (Révész István), A tanyai iskolaügy (Magyar Kázmér), Az alföldi erdőtelepítés kérdése (Kaán Károly), Az alföldi gazdálkodás reformja (dr. Károly Dezső), A tanyai közegészségügy (dr. Benárd Ágost), A tanyai közlekedés (Gyömöre György), A tanyai gazdák társadalmi és szervezeteti ügyei (dr. Vantsó Gyula) Szik-, homok- és tőzegtalaj javítás (Fényes Béla), Elnöki záróbeszéd (dr. Fáy Gyula).¹³

E sok értékes előadás a tanyakérdés minden részletét felöleli. Sajnos azonban, az előadók egyik-másika nem igen volt tanyán, nem ismeri eléggé az Alföldet, így meglehetősen elméleti téren mozgott, amiért az előadásban kifejtettek a valóságban, a helyzet ismerete mellett, meg nem valósíthatók.

Az időközben bekövetkezett nehéz gazdasági viszonyok nem adták meg a lehetőséget a Magyar Gazdaszövetség vezetőségének, hogy e kongresszuson elhangzott javaslatokat a valóságba átültesse. Sokszor az intézőkörökben sem volt érzék e nagy kérdés nemzeti jelentősége iránt és ez az oka annak, hogy a Magyar Gazdaszövetség minden törekvése hajótörést szenvedett az intézőkörök érzéktelensége, szűkkeblűsége és általánosan ismert nagy pénztelenség miatt.

A Magyar Gazdaszövetség a fentiekén kívül más irányban is dolgozott a tanyai nép gazdasági és kulturális előbbrevitele érdekében, amikor ezelőtt több mint 30 évvel megkezdte a falvakban a szervezeteti és gazdaköri szervezkedést s a gazdatársadalmat igyekezett — a hitel- és a fogyasztási szervezetetek révén — a pénz- és áruuzsora karmaiból kiszabadítani. Emellett azonban állandóan dolgozott a gazdakörök létesítésén. Ez a munka a fal-

¹³) Magyar Gazdák Szemléjének e tanyai száma és a Gazdaszövetség többi kiadványai kaphatók a Magyar Gazdaszövetségben, Budapest, Üllői-út 25. szám.

vakban indult meg először és itt ért el nagyon szép eredményt. Mikor azonban ez a mozgalom a falvakban már meglehetősen előrehaladt, akkor a Magyar Gazdaszövetség a tanyákra terjesztette ki működési körét és a tanyák világában is megjelentek a gazdaköri és szövetkezeti apostolok, akiknek munkája nyomán nemsokára jelentkeztek is az értékes mozgalom eredményei. A Magyar Gazdaszövetségnek eme első tanyai munkájával kezdődik a tanyai lakosság megmozdulása, öntudatosítása, gazdasági és kulturális előbbrevitele.

Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület szintén intenzíven vett részt a tanyaprobléma megismerésében és megoldásában. Az OMGE az alföldi mezőgazdálkodás bajainak tanulmányozása közben akadt meg a tanya problémáján és kezdte azt is tanulmány tárgyává tenni. Cserháti Sándor 1901-ben a Mezőgazdasági Szemlében hívta fel a közvélemény figyelmét e kérdésre, majd a Köztelek hasábjain 1904-ben polémia indult meg, amelynek az lett az eredménye, hogy az OMGE növénytermelési szakosztálya Cserháti Sándort bízta meg, hogy a kérdést egy ülés keretében vezesse be. Javaslatára az volt, hogy „ahhoz, hogy a baj orvoslására megfelelő javaslatokat tehesünk, elengedhetetlenül szükséges, miszerint az Alföld minél több pontján a mezőgazdasági viszonyok minél alaposabban tanulmányoztassanak.¹⁵⁾

Az OMGE a növénytermelési szakosztály javaslatára elfogadta e proposíciót és megbízta dr. Jankó Miksa, Szalay János, Berger Károly és Marton Andor urakat a kérdésnek a helyszínen való tanulmányozásával. A megjelent munkák címei a következők: dr. Jankó Miksa: Hódmezővásárhely gazdálkodási viszonyai, Szalay János: Mezőtúr város gazdálkodási viszonyai, Berger Károly Lajos: Temesvármegye gazdasági viszonyai és gazdálkodási rendszerei, Marton Andor: Torontálvármegye gazdasági viszonyai.

Ezenkívül az OMGE az alföldi vármegyei gazdasági egyesületekhez a gazdasági viszonyokra vonatkozó kérdőíveket küldött szét, melyekre a békésmegyei, a kecskeméti, a temes- és torontálvármegyei gazdasági egyesületek adták meg a választ.¹⁵⁾

Ezek tanulmányozása kapcsán jelent meg 1907-ben Cserháti Sándornak: „Az Alföld mezőgazdasági viszonyainak reformja” című munkája, amelyben természetesen kitér a tanyakérdés

^{14—15)} Cserháti: Az Alföld mezőgazdasági viszonyaink reformja. 4—5. 1.

bajaira, a tanyai gazdálkodás állapotára is. Idevonatkozólag a következőket olvassuk: A tanyai gazdálkodás jelenleg divó módja oka az Alföld középső részében mindenfelé található bajoknak. A viszonyok megváltozása, jobbrafordulása az Alföldön csakis akkor várható, ha a mostani mindenképen káros tanyarendszer átalakíttatik majd okszerű tanyarendszerré.¹⁶⁾

Ugyancsak jelentős munkát végzett Forster Géza, az OMGE ny. igazgatója, amidőn 1907-ben kiadta értékes munkáját: „Javaslatok az alföldi gazdálkodás javítására”, amelyben szintén kitér a tanyai gazdálkodás hibáira és bajaira s a fiókközségek és tanyai központok alakítása mellett a gazdálkodás összes fontos kérdéseire kiterjeszkedik és teszi meg javaslatait.

A Magyar Tudományos Akadémia nemzetgazdasági bizottsága szerkesztésében megyei monográfiák jelentek meg, amelyek közül az alföldi vármegyék monográfiájában is találunk némi adatokat a tanyakérdést illetőleg,

Szórványosan foglalkoztak e kérdéssel más vonatkozásban — az előbb már említettekén kívül — Kaán Károly (Magyar Alföld) Ecsedi István (Poros országutakon), Móricz Pál (Magyar sirató, Rejtelmes Alföld), Pálffy József dr. (A tanyai gazdálkodás irányai), ezenkívül a Föld és Élete című kiadványsorozatból egyesek; továbbá az Alföld erődítésével kapcsolatban Kaán Károly, Kiss Ferenc, Ormos Zsigmond stb. tértek ki a tanyakérdés tárgyalására is.

Mióta a mezőgazdasági kamarák megalkottattak, a gazdasági élet minden téren lüktető élet, elevelenség, mozgalom indult meg. Így kapcsolódott be a tanyakérdés, mint nemzeti probléma, a két alföldi (a Duna—Tiszaközi és a Tiszántúli) mezőgazdasági kamara programjába is. A Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara területére esik az ország tanyákkal behálózott területének nagyrésze. Miután a mezőgazdaság fejlesztése a Kamara legfőbb célja, e cél elérésénél szükségképpen bele kellett akadnia a tanya-problémába, amely ma egyik nagy akadálya az alföldi mezőgazdálkodás fejlesztésének. Ezeknek a kérdéseknek tanulmányozása végett vette programjába a Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara elnöksége az alföldi tanyavilágnak a megismerését s elhatározta az elnökség, hogy ezen az évtizedek, majdnem évszázadok óta elhanyagolt területen minden rendelkezésre álló

¹⁶⁾ Ugyanott 7. lap.

eszközzel arra fog törekedni, hogy az alföldi tanyák népe mai állapotából kiemeltessék

A Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara elnöksége tudja azt, hogy ezt a kérdést nem lehet a Kamara székhelyéről elintézni. Azért egyrészt arra törekszik, hogy személyesen járja be a Kamara területének egész tanyavilágát, másrészt pedig munkatársakat keres azok közül, akik e kérdéssel bármilyen vonatkozásban foglalkoznak, E célból intézett körlevelet az összes tanyai tanítókhoz, melyben arra kérte őket, hogy legyenek segítségül a Kamarának abban a munkában, amely a tanyák társadalmi és kulturális előbbrevitelére szolgál.

E célból alkotta meg a Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara a maga kebelében tanyai szakosztályát, amelyben összehozta mindazokat, akik e kérdéssel akár elméleti, akár gyakorlati szempontból foglalkoznak. E szakosztály van hivatva arra, hogy a Kamarának minden tanyai kérdésben tanácsadója legyen, hogy javaslatokat készítsen a szükséges bajokról, amelyeket a Kamara megoldáshoz kíván juttatni.

A Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamarától indult ki az az akció is, amelynek célja az összes illetékes szervek bevonásával egy állandó szerv létesítése, amely az Alföld, közelebbről a tanyaprobléma kérdéseivel foglalkozni és súlyával, erejével odahatna, hogy a tanyai gazdátársadalom helyzete, az ottani mezőgazdaság fejlesztése biztosítható legyen. Fel kell rázni a társadalmat, a kormányt, a gazdasági egyesületek, a városok, a községek lelkét és megmozgatni minden tényezőt e kérdés megoldása érdekében.

Ezt a célt igyekszik szolgálni a Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara azzal is, hogy a tanyai nép számára szükséges, az ő igényeinek, életviszonyainak mindenben megfelelő tanyai naptár kiadását tette lehetővé, továbbá azzal, hogy a tanyák világában népházak épüljenek, amelyek legfontosabb emeltyűi volnának a tanyai gazdasági és kulturális életnek. Ezért fordult a Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara előterjesztéssel a kultuskormányhoz és a földművelésügyi kormányhoz, kérve, hogy a tanyai iskolák építése kapcsán igyekezzenek közösen megoldani a népházépítés kérdését is, mert anélkül a tanyai nép gazdasági és kulturális előbbrevitele el sem képzelhető.

A Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara mindezekon felül

arra törekszik, hogy a tanyakérdést minden vonatkozásban feltárja és megismerje, hogy így a helyzet ismerete alapján a szükséges és kívánatos, de rendszeres és intézményes lépéseket a fejlődés érdekében fokozatosan megtehesse. Ezt a tanyalátogatások útján igyekszik megvalósítani,

A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara is nagy energiával vette kezébe kerülete tanyavilágának problémáit és számtalan vonatkozásban fejt ki gyakorlati eredményeket felmutató tevékenységet.

Tanyavonatkozású munkássága főleg két irányban indul meg: a Tiszántúl tanyavilágának jelenlegi állapotát előtáró adatfelvételek és kutatások, melyek a Kamara megalakulása óta állandóan folyamatban vannak. Ezek alapján megállapította a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara, hogy tanyás vidékein mily körülmények hatnak hátrányosan a mezőgazdasági termelésre általában és helyenként mily különleges káros tényezők járulnak még ezekhez. Ezeken kívül a tanyai lakosság közgazdasági, közigazgatási, kulturális, szociális, hitéleti és egészségügyi helyzetét is vizsgálat alá vonta a Kamara. Ez írásbeli adatszerzés mellett a kerület minden vidékén ismételt tanyaudvarszemléivel közvetlenül is törekszik a tanyavilág életének megismerésére. E tanyaudvarszemlék alkalmával a helyszínen adnak a Kamara kiküldöttei a gazdáknak tanácsot, útmutatást a tapasztalt hibák megfelelő kiküszöbölésére.

A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara tanyavonatkozású munkásságának másik főrésztét a begyűjtött és feldolgozott adatok és tapasztalatok alapján levont következtetések szerint szükségesnek látott gazdaérdekvédelmi tevékenység és mezőgazdaságiéjlesztési propaganda alkotják.

III.

Tanyák leírása.

Mielőtt a tanyarendszer hibáival, fájdalmaival s hiányaival foglalkoznánk, szükségesnek tartjuk, hogy rövid formában a tanyarendszer és az egyes nyák külső képét rajzoljuk meg. Idevonatközlőleg néhány véleményyt fogunk közölni olyanok részéről, akik e kérdéssel bizonyos vonatkozásokban foglalkoztak.

Ha Szolnoktól Szabadkáig, Aradig vagy Nagyváradig utazunk, községet, várost csak hosszabb időközökben látunk, ellenben

az egész útvonalon jobbra és balra, ameddig ellátunk, számos egymagában álló egyszerű házat, több-kevesebb — inkább kevesebb, mint több — gazdasági épületeket fogunk láthatni: az alföldi tanyákat, A tanyarendszer szórványosan más vidéken is előfordul, de sehol sem olyan általánosan, sehol sem olyan jellegzetesen, mint az Alföld középrészén, melyet úgy is határolhatunk, hogy addig terjed, ameddig a tanyai gazdálkodás dívik.

Nagyon természetes, hogy vannak az Alföldön tanyanélküli gazdaságok is, az uradalmak és a középbirtokok egyrésze, de csakis egyrésze, mert a tanyát nem tekinthetjük a kisbirtok kizárólagos tartozékának; vannak gazdák, akik pár holdnak tulajdonosai és mégis tanyarendszerrel gazdálkodnak.¹⁷⁾

Az alföldi utak erős napsütését csak itt-ott szakítja meg egy tanya közelében levő akácsoport, vagy a szőlőket szegélyező gyümölcsfák hűvös árnyéka. Itt is, ott is a régi szőlőmalmok tünedeznek fel. Majd hosszabb ideig gledicsiával, drótkerítéssel kerített szőlők között visz az út. Jobbról is, balról is vizes rétek terpeszkedtek, birkák, lovak és szarvasmarhákkal megrakva. Egy-egy gyermek őrizte a különböző állatcsoportokat. Nagy kukoricatáblák váltakoztak összerakott keresztelkkel terhes tarlók között.

A tanyaépületek is nagy változatosságot mutattak. Kis, félig a földre vájt putriktól a soképületes tanyáig, kőből készült álló kerítéstől a zöldre festett deszkakerítésig mindent meg lehet itt találni.¹⁸⁾

Majd feltűnnek nagy eperfák (*Morus alba*) árnyékában hatalmas szalmaboglyáktól körüláborozva, ahová igyekszünk, gondosan fésült, nádfedelű tanya, mely mint ház, akár a városban is megállná a helyét. Tágas udvarát egyfelől zöldséges, más oldalról virágoskert és méhes környezik. És mivel ez a tanya tipikus voltánál fogva mintaképe a többi kisebb és nagyobbaknak Kecskemét vidékén és ilyen volt az is, melynek fényképét a város 1878-ban a párisi világtárlatra beküldte; adjuk pár szóval berendezését.

A pitvar ajtaja két egyenlő darabot képez, az alsója nappal is be van akasztva belülről kapoccsal, hogy apró jószág, baromfi és tanyaőrző komondorok tetszés szerint be ne járhassanak; a felső darabján zár van, A pitvart asszonyi művészet festette és a

¹⁷⁾ Cserhádi S.: Az Alföld mezőgazdasági viszonyainak reformja, 7. old.

¹⁸⁾ Képek Hazánkból című könyv. 112. oldal.

falat tarkamázú tányérokkal aggatta be, a háttérben nyílik a konyha. Jobbra esik a gazda szobája, földes bár, de simára kent sötétsárga anyaggal, balsarkában hatalmas banyakemence gunynyaszt olyformán, hogy jó egynegyedét elfoglalja. A két ablak közötti sarokban támlás padok előtt asztal áll, a negyedik falon pedig faajtóval ellátott vakablak pótolja a szekrényt, mellette a sarokban a nyoszolya, rajta az elengedhetetlen bunda, az ajtó mögött vasfogas.

A pitvarból balra nyílik a tanyás szobája, hasonló berendezéssel, csakhogy nagyobb, mint a gazdáé, kinek a családja a városban lakik. Örömnép ugyan, ha a városi apróság a tanyára kiszabadulhat, de éjszakára ritkán, télre pedig sohasem marad kívül. Udvarról nyílik a kamra, istálló, azokkal szemben a kocsiszín, hol eke, borona stb. talál helyet; végéhez épült a méhes, előtte kis kert. A tanya mellett oldalt vermek vannak gabonatarjásra^mert terem a szentkirályi pusztán olyan rozs, melynek szalmája 10 cm. híjján 2 m. magas.¹⁹⁾

Sok pusztta művelés tekintetében s ami a gazdálkodás módját illeti, előbbre van ma *már*, mint *némely* városi határ. A városi polgár keveset időz kint. a határban levő tanyán. Kimegy a legnagyobb munka idején, de állandó lakása mégis a város. Nem fordítja minden gondját a tanyára. Nem sokat törődik annak szépítésével. De a pusztai lakót erre maga a szükség is ráviszi. Ő nem szaladhat 2—3 órányiról a városba, ha egy darab fára van szüksége, inkább nevel hát odahaza. Gyümölcsöt is természet, mert nem talál közel piacot. Kertet is ez okon kell csinálnia. Az igaz, hogy gyümölcsöse néhány meggy-, barack-, szilva- és eperfából áll csupán (cseresznye-, körte- vagy diófa ritkább) s zöldségeskertjében leginkább csak káposzta, tök, uborka, dinnye, petrezselyem, sárgarépa, paprika, hagyma és bab terem; borsó, lencse stb. ritkábban fordul elő.

Ilyen helyeken a sok tanya, kert és még több fa valóságos ligeteket varázsolt a pusztába, melyek sűrűn sorakoznak egymás mellé. Ott, ahol 30 évvel ezelőtt kopár juhlegelón át vitt az út s egymás mellett gyakran ötven kocsinyom is volt látható, ma hús árnyékot borít az árokpart közé szorított utat szegélyező akác és virágzás idején édes illattal tölti el a levegőt. Még azokat a helyeket is, ahol ezelőtt futóhomok tartotta birodalmát, jobbára

¹⁹⁾ A Szöke Tiszánál. Írta: Hanusz István. 11. oldal.

meghódította a művelés.

Midőn először kezdték szántani a homokot, úgy tetszett, veszélybe jutott a kötöttebb talaj is. Az eke által lazábbá tett homokkal kénye-kedve szerint bánt el a szél. Felkapta és elvitte más vidékre. Sűrű, sárgás szürke porfelleg borította be az eget s pillanatról-pillanatra lehetett látni közeledtét. A finomszemcséjű homok elszállt néha mérföldnyire. Nagy darabon nem volt egy fa, amely feltartóztatta volna útjában. Ahol fába, vagy csak egy árokpartba is ütközhetett, ott vékony rétegben üledett le, de amely azután évről-évre vastagodott. Ott, ahol fiatal, néhány napos vetésre akadt, szárán porzsolta el s másnapra kelve összezsugorodva kiszáradt a gyenge növény. Ma már a sok fa miatt a legtöbb helyen nem bír erőt venni a szél a homokon. Megtanulták azonkívül az emberek hosszúszerű szalmával hinteni be a talajt szántás előtt, amibe a homok megkapaszkodik. Amellett trágyáznak szorgalmasan. A folytonos trágya nemcsak megkötötte és termékennyé tette a homokot, de még színét is sötétebbé változtatta.²⁰

í Az alföld egyes részein öt kilométer körzetben 30—40 tanya házjegymástól puskalövésnyire, a várostól, vagy legközelebbi községtől több óra járásnyira. Miként fuvarozhatja a tanyásgazda terményeit a legközelebbi piacra s piac híján miként fejtheti ki a termelés terén a farmgazdaságban rejlő előnyöket? Hogyan lehet gyermekeit iskoláztatni, mikor a tanyai iskolák az utak járhatatlansága miatt apró gyermekeknek alig megközelíthetők? Téli idején az a gyermek kénytelen lelki, vagy testi egészségének veszedelme között választani: vagy az állandó meghűlés, tuberkulózis melegágya, vagy a lelkisorvadás vár reá aszerint, jár-e iskolába vagy sem. Az ország egyetlen vidékén sincs annyira elterjedve a tuberkulózis, mint éppen a tanyarendszerű vidékeken. Ugyanitt azonban egy másik rettenetes tömegbetegség is halomra gyűjti áldozatait, a gyermekhalandóság. Mind a kettő logikus összefüggésben áll a közlekedési lehetőségek hiányával, illetőleg fejletlenségével}. Sajnos, olyan a helyzet, hogy az alföldi magyarság tetemes százaléka orvoshoz nem juthat, mert a tanyai közgazgatás fejletlensége miatt a hatósági orvos még azt a heti látogatást sem foganatosíthatja, amelyben népes körorvosi községek lakói részesülnek. Gyógyszertárról szó sincs, sőt legtöbb esetben még szülésznőről sem. A betegeket 20—30 kilométerre kocsin

²⁰) Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben. II. k. 216. 1,

viszik, természetesen csak a legsúlyosabb esetekben, mert hiszen az igaerőt kímélni kell. A tanyai település által adott nagy népszaporodás eredményét kell tehát elsősorban megmenteni a jövő számára. Gondoskodni kell arról, hogy évtizedes mulasztások pótoltságának az út és vasút-hálózat kiépítése körül s a vasúti megállóhelyek olyan tanyai központ kialakulásának magját képezzék, mint Hódmezővásárhelyen, Szeged és Szabadka határában, ahol állandóan kint lakik az orvos és a közegészségügyi ellátás körül legalább is annyi segítséget tud adni a tanyás lakosságnak, mint aminőt a kis községek lakói élveznek.²¹⁾

Ma az alföldi tanyákat a modern gazdasági élet szövevényével csak egy keskeny fonál kapcsolja össze. Ez a fonál a legközelebbi, gyakran 10—20 kilométerre fekvő mezőváros piafa, honnan nemcsak a termeléshez szükséges, hanem a háztartási cikkeket is beszerzi a tanyai gazda s ahol a saját szükségletén felül fennmaradó terményeket, állatokat, stb. értékesíti, ősszel és tavasszal, amikor az utak teljesen járhatatlanok, ez a vékony fonál is elszakad s a tanyai gazda hat ökörrrel és négy lóval képes egy pár zsák életemet a piacra vinni. Pedig kellő gondoskodás mellett a nagy városok ellátásának, élelmezésének nem volna alkalmasabb eszköze, mint a tanyás üzem, amely többnyire alul van a száz holdon, de olyan törpebirtok nem lehet, mint aminő a falvakban gyakori, mert a várostól, nagyobb gazdaságoktól messze eső tanyák lakója főlöszlegesen munkaerejét nem képes másutt értékesíteni. A tanyás kisgazdaosztály, ha neki piaccal való összeköttetést, rendes postajáratokat, utakat, stb. biztosítának, kivételes helyzeténél fogva, különösen a városi lakosság baromfi, tojás, zöldség, stb. szükségleteinek ellátására volna hivatva, minthogy a farmrendszerű gazdálkodás, ha a gazda maga családtagjai és kevés számú alkalmazottja munkaerejével termel, ezekre az intenzívebb termelési módokra legalkalmasabb. A tanyai gazda termelő erejét a közélémezés érdekében eddigi békóitól meg kell szabadítani és akkor nemcsak az alföldi termésátlagok fognak jelentékenyen emelkedni, hanem a kvalifikált termelésnek az a rendszere is meghonosodik a magyar tanyákon, amelyeket egyes nagyobb alföldi városok közvetlen közelében lakó kisgazdaságokban észlelhetünk. Természetesen azt a kisgazdát nem lehet még anyagi előnyökkel sem a birtokán való tartózkodásra buzdítani, hogyha

²¹⁾ Czettler: Csonka Magyarország ereje. Társadalomtudomány I. é. 2. sz.

szociális tekintetben még annyi jót sem tudunk neki biztosítani, mint amennyit a legutolsó tót falu lakója is élvez. Ha postáját minden tíz napban egyszer kapja, ha a közegészségügyi szolgálat épen olyan elhanyagolt, mint az állategészségügyi, ha az istentisztelet négyszer van egy évben a tanyákon, vagy azért 15—20 kilométernyire kell mennie, ha iskolás gyermekei sárban, vízben 4—5 kilométert kénytelenek napjában gyalogolni, stb, bizony nehéz a valamivel módosabb kis gazdát is arra bírni, hogy városi lakását eladván, végleg a tanyára költözzék.²²⁾

Magam részéről is rendkívüli fontos kérdésnek tartottam mindenkor — hivatalos ügykörömben is — az alföldi (értem itt most különösen Kecskemét, Körös határaitban és a nagykiterjedésű) pusztákon a tanyarendszer kérdését, kiváltképen közbiztonsági, közegészségügyi és közoktatásügyi (azzal kapcsolatban vallásérkölcsi) szempontból. Ezekhez társul a tanyarendszer közlekedési kérdése. Ha egyébként nem lehet, legalább is kavicolt jó községi közlekedési utakkal lehessen a városi központtal a sűrű közlekedést gyorsan lebonyolítani. Ezzel kapcsolatos a fásítás; ne legyen az út szegélyezetlenül és tanya legalább is néhány darab némi enyhét és barátságos külsőt nyújtó fa, úgyszintén a lelket finomító és szépítést ébresztő kis virágos kert nélkül. Közgazdasági szempontból a homokkal, azok buckáival már szerencsésen megküzdöttünk; legyen itt szabad megemlítenem, hogy a Nagykörös határában levő Csemőben a szőlő- és gyümölcs-kultúra bevezetése B. Tóth Ferenc nagykörösi földműves, majd nagybirtokos gondolata és érdeme.

De közgazdasági szempontból legjelentősebb megoldandó kérdés, szerintem is, az alföldi vad, szikes talaj megszelídítése. Próbálkozunk, kísérletezünk, de bizony lassan haladunk; a belvízlecsapolás ugyan megment a víztől, de egyidejűleg erősen felszínre veti a szik hátrányaival való megküzdést.

Valóban a megoldandó feladatokon az „Alföldért Dolgozó Szövetség” lenne első sorban hivatott segíteni.²³⁾

Nagyon jellemző a tanyai lakosok gondolkozására az alábbi kis eset, amelyet egyik makói bogázói tanyai tanító irt meg a Marosvidék c. lap 1927. ápr. 2. számában:

²²⁾ Dr. Czettler: Tanyai település és lányai központok, 4-ik lap.

²³⁾ Jalsovszky Sándor ny. kultuszminiszteri tanácsos hozzám intézett leveléből. Az Alföldért dolgozó Szövetség eszméjét én vettem fel a Magyar Róna 1926. év 2. számában.

Egy alkalommal beszélgettem egy igen öreg tanyagazdával s beszélgetésünk folyamán felvettem neki a következő kérdést: „Mondja bátyám, a maga emlékezete óta mily változások történtek tanyakörzetünkben, amelyek a nép javára szolgáltak volna? Az öreg gazdán szinte látszott gondolatainak a régmúltba való visszazállása, mikor így szólt: „Volt egy tanítónk, úgy hívták, hogy Huber, az Isten éltesse ott ahun van, az ő szorgalmából felépült a kis gazdakör, igaz, hogy nagyon düledező és szegényes és kis templomunk. Másra nem emlékszem. Az utak ötven esztendővel is olyanok voltak, mint ma, amióta pakszus kell, mindig meg kellett tenni 20—25 kilométert, postánk akkor sem volt, ma sincs, szóval minden úgy van, mint ezelőtt ötven esztendővel. Nem is tudom, hogy miért fizetjük azt a sok tömérdek adót.” Megmagyaráztam neki a nagy adó okát és fontosságát. Vigasztaltam a tanyai élet ígért szép jövőjével, amire az én gazdám csak ennyit mondott: „Szép, szép, minden szép, de az igazság az, hogy ez mind csak ígélet marad, úgy ahogy én mindezekből nem láttam semmit, úgy a fiaim sem fognak ezekből semmit sem látni.” És ha elgondolom, hogy itt Bogárczón egy — állítólag régebben már megvolt — dülőútnak az újbóli megnyitására mily küzdelem folyik, majdnem igazat adok a gazdának. Nem tudom hol és mi a hiba.

Magának a tanyának a leírásával többen foglalkoztak, sőt e tekintetben nagyon szép példákra tudunk hivatkozni. Így pl. Simkó Gyula értékes könyvében a Nyiregyháza és vidéki bokor tanyatípusokat írja le. Györffy István „A nagykun tanya” és „Az alföldi tanyák” című munkájában adja a tanyáknak nagyon értékes leírását; míg Tömörkény István a szegedi tanyák világába vezet el az érdeklődőket. Mi e helyen mellőzni óhajtjuk a tanyaudvar, a tanyaház részletes külső és belső leírását, aki ezek után érdeklődik, az a fent említett, nagyon érdekes tanulmányokban bő leírást kaphat. Csak egy pár vázlatos képet kívánunk festeni idevonatkozólag.

Szükségét érezzük azonban annak, hogy nagy vonásokban a tanya lényegét mégis adjuk az alábbiakban s erre vonatkozólag idézzük a fenti munkákból a legjelentősebbet.

Mikor tanyarendszerről beszélünk, különbséget kell tennünk azon tanyák között, amelyeket a gazda csak nyári szállásnak tekint s csak tavasztól ősziig lakik kint, továbbá azok között, amelyekre állandóan kiköltözik. Ha formailag ez a különbség nem

látszik is meg a tanyán, mégis jelentőség szempontjából végtelemül fontos.

Az a kiscgazda, aki csak a gazdasági munkák idejére költözködik ki tanyájára s az őszi és tavasz egy részén, valamint az egész télen a községben, vagy a városban él: kultúremler, vagy legalább is meg van a lehetősége, hogy azzá legyen. Gyermekreit rendszer iskolába járathatja, társas és társadalmi életet élhet, újságot olvas, műveltebkekkel érintkezhetik és maga is művelődik. Egészen másként áll a dolog a tanyai emberrel, aki télen-nyáron künn lakik a tanyán. Ezeknek társadalmi élete jóformán semmi. Ha van is tanyai iskola, az az apró gyermekek számára a tanév nagy részében alig megközelíthető. A tanyai iskola osztatlan, egy tanerős; több nem is lehet, mert ha több tanítóra is telik, akkor annak a másik, vagy harmadik dülőben a helye, ahová szintén iskola kell. Az egy tanerős osztatlan iskola pedig azt jelenti, hogy a tanító hat osztályt, fiúkat, lányokat tanít egyszerre, vagyis $\frac{1}{6}$ -od részét taníthatja meg annak, amit a községi osztályokra tagozódó iskola megtanít.²⁴⁾

Egyébként a mai tanya csak úgy lehet nyári szállás, mint téli szállás. A kiscgazda kevés jószágát odahaza is kigyózi teletetni az istállóban. Ha földjére ólat épít, az csak arra szolgál, hogy ha rossz idő kerekedik tavasz elején és az őszi végén, mikor künn dolgozik s ha hideg van, a jószágot legyen hova bekötöni, de egyébként a jószág a legelőn — ha van legelő a tanya körül — vagy a tarlón, esetleg a nyári jászlon él. Tavasz szántástól őszi szántásig s tengeri törésig marad künn s ez a kevés jószágú kiscgazda ezt a kis tanyáját a nyári szállásnak tekinti, téli szállása neki a falu, jószágának a falusi ól.

A nagyobb gazda is künn tölti ezt az időszakot cselédestől, sőt, amikor a munkának dandárja van, családostul, de a faluban már csak a hámos lovakat, fejős teheneket, hízó disznókat teleteti, a többi jószág a tanyán telet a tanyaé keze alatt.

Van azonban olyan gazda is, aki télen, nyáron künn lakit családostól együtt, még háza sincs benn a községben. Ez a legfejlettebb, legintenzívebb gazdálkodás, amely az Alföldön egyre jobban terjed. Az ilyen gazda ahelyett, hogy az előbb említett ól-tanyát tovább fejlesztené, inkább falusi házát viszi ki szántóföldjére, a jószág számára pedig rendszeren külön fedél alatt épít

²⁴⁾ Az alföldi tanya: Gyórfly István 136. oldal.

istállót, amelyben tüzelő már nincs. Egy ilyen tanyaudvarban mindazokat az épületeket megtalálhatjuk, amelyek a falusi udvarban megvannak, csak hogy célszerűbb elhelyezésben.

Látjuk tehát, a tanyák különfélesége az intenzív gazdálkodás különféle változataitól függ s a nagykun tanyák 3 típusát, a kiscgazda, a jobb módú gazda és a künnlakó gazda képezi.¹¹

Így a nagykun tanya nem egyéb, mint a határban kitelepített, ma már letűnt városi tüzelős ól, mely azután a mezei életmód és a szükség folytán tovább fejlődött, kibővült és emberi lakássá is alkalmas lett. A nagykun tanya a nagykun házzal semmi genetikai összefüggésben nincs, mindegyik függetlenül fejlődött egymástól. Mivel pedig az ól-tanya a mai igényeket már nem elégíti ki, hanyatlásnak indult, letűnő félben van, melléképületté süllyedt s a helyét a tanyaház foglalja el.²⁶⁾

Nyíregyháza éltető eleme künn van a csoportos tanyákon. Feltűnő még az is, hogy a várostól nyugatra nagy területen nincs semmi, azután egy 5—6 kilométer hosszú csodálatos településsel megkezdődnek gyönyörű csoportos tanyáink, amelyek akácos árkaikkal körülkerítve, magasabb helyről úgy tűnnek fel a hullámos fekvésű szántóföldek között, mint megannyi kis erdő vagy park. A nagy, üres térség oka az, hogy a város körül óriási terjedelmű közlegető volt, ahol a lecsapolás előtt az Ér-csatorna vízrendszerébe tartozó mocsarak helyezkedtek el.²⁷⁾

Mindezek mellett meg kell említenünk az alföldi tanyáknak két nagy általános típusát, az egyik a tiszántúli, a másik a Duna—Tisza közí. Az előbbi teljesen fátlan, sivár, kietlen, az utóbbi pedig sok esetben nagyon kies oázis képét mutatja a nagy alföldi tájnak. A Duna—Tisza közén sokszor már nemcsak az akác, hanem más díszfák, bokrok, sőt gyümölcsfák is nagymértékben környezik a tanyaépületeket, ami ma még a Tiszántúli részeken nem igen található; Remélni lehet azonban, hogy a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara által az Alföld fásítása érdekében megindított sokirányú agitáció s a szikeseken is bevált faféléseknek a kitevnyésztése kapcsán ott is mielőbb szép eredmények fognak mutatkozni.

A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara Alföld-fásítási propagandájának egyik értékes munkája a „Fautletők Társaságának”

²⁵⁾ A nagykun tanya: Györfly István. 136. oldal.

²⁶⁾ A nagykun tanya: Györfly István. 148. lap.

²⁷⁾ Nyíregyháza és tanyáinak települése. Simkó Gyula. 37—38, lap.

a megalakítása, amelynek a fásítás megkedveltetése, a fa ültetése és az ültetett fák ápolásának fokozott eszközlése a célja. Jórészt e Kamarának tulajdonítható, hogy a Tiszántúl kopár, fátlan tanyaúdvainak nagyrészen megkezdődött a fásítás, sőt újabban a tanyai utak és mesgyék is faültetvényekkel lepik meg a szemlélőt.

Egyébként a tanyák leírására állandó típust megállapítani nem lehet. Az egyes tanyák képe nagyon sok mindentől függ. Így pl. döntő tényező az, hogy állandó lakó-e a gazda a tanyán, vagy csak télen megy oda ki. Ennél is meg kell különböztetnünk olyat, ahol télen a cselédség és a jószágok kintmaradnak és olyat, ahol ez nincs meg. Befolyásolja a tanya nagyságát, alakját, helyzetét és képét még az a körülmény is, hogy milyen nagy területen épül, milyen messze van a várostól, köves út, vasút közelében van-e, vagy attól távol esik? Az előbbi esetben gyümölcs- és zöldségtermelést és tehenészetet is lehet sok helyen találni

Ezek azok a tényezők, amelyek befolyásolják a tanya alakulását. Természetesen mindezeketől különálló a nyíregyházi bokortanyatípus, amely a régi törzsöröklésből maradt meg, amikor egy egész család évtizedeken keresztül szaporodásával kapcsolatban egy bokorban telepedett le, amely még ma is szinte őstípusa a családi közösségnek.

Tanyalátogató körútjaimban alkalmam volt az egész Alföld tanyavilágának érdekes, jellemző és említésreméltó tanyatípusait megismerlni. Láttam tanyát (Dobos László, Cegléd), amely a legmodernebb és legtökéletesebb berendezésével, épületeivel, cselédlakásaival, villanyvilágításával stb. mintaképül szolgálhat. Láttam nagyon szépen felszerelt kispusztai tanyákat (Jakó József, Hódmezővásárhely, Sági Károly, Cegléd, Forgó József, Csongrád stb.), amelyek a komoly gazdálkodásnak, a haladni vágyó és akaró komoly gazdatípusnak, a minden jóért, szépért és nemesért lelkesedő, áldozni kész magyar tanyai kispusztáknak igazi megszemélyesítői. De viszont láttam olyan tanyákat, (Kiskunhalas pirtói és balotai határrészen, Cegléd és Csongrád homoktengerében), amelyek a gazdálkodás őskorának kifejezői. Kicsiny, majdnem földbe vajt kunyhók, egyetlen fa, egyetlen kedves, szívet, lelket gyönyörködtető oázis nélkül, amelyekben a gazda kimondhatatlan harcot vív a rossz, szélhordta homokkal, a forró napsütéssel, a perzselő széllel, amelyeket talán nem is lehet kies oázissá átváltoztatni. Vagy emlékezzem meg Szolnokvármegyének szárnalmas,

nyomorúságos, kicsiny tanyaviskóiról, amelyeket maga a gazda rakott össze családjával, mint a fecske a fészket, sárból, amelyek közelében sem egy fa, sem egy virág, ahol sem udvar, sem állat nincs, a földet egész az épületig felszántja gazdája, ahol hosszú évtizedeknek kell még eltelni, amíg azt a legkevesebb érzéket is elsajátítja a tanyai gazda, amely egy kies tanya felépítéséhez szükséges. Örül az ember lelke, amikor a nyíregyházai bokortanyák között jár, amelyeket az akácfa kies oázissá változtatnak át. Jobb itt a levegő, kellemesebb a lakás, nem perzsel úgy a nyár heve, nem sivít úgy a tavaszi szél s virágos kertek, gyümölcsfák között nevelődik a tanyai életbe a kisgyermek és serdül fel férfivá s el tudjuk neki hinni, hogy jól érzi magát a tanyáján. Láttam ilyen tanyát többet az Alföldön (Figura Lajos Kiskunhalas, S. Bálint György Makó, Tóth Báranyi Lajos Kiskunmajsa, Hosi István Hódmezővásárhely), amelyek olyan kedvesek, lakajosak, virágokkal, gyümölcsfákkal körülvett, hogy szinte nem is tanyán érzi magát az ember. Vagy szóljunk talán az egész nyaralószerű, vonzó kedves tanyákról (Lázár Dezső, Lázár Lajos Hódmezővásárhely, Mészöly-testvérek Kiskunhalas stb.), amelyek már meglepően kedvesek, vonzóak, úgy, hogy oda valósággal vágyódik az ember. Ezen igazán kedves családi fészkek, amelyek lakóikat jóleső melegséggel töltik el s amelyek lakói szinte vágnak a tavaszra, hogy kivonulhassanak ide, sőt örömmel töltik ott minden idejüket, még a sáros őszt és tavaszt is, ha járható útjuk van.

A tanyák felépítettsége és mikénti berendezése a gazdától függ elsősorban. Ugyanazon vidéken teljesen hasonló természeti és közgazdasági viszonyok között, anyagilag egyformán tehető gazdák tanyakésztsége között óriási különbségek tapasztalhatók. A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara nagykunsági tanyakörútjaín állapította meg, hogy a gazda ízlése, szorgalma és életrevalósága a tanyájáról is rögtön szembe tűnik s mintegy bepillantást enged a gazda jellemére. Míg egyik tanya fátlan, gazoktól felvert szérű közepéből, mintegy lakatlanság bélyegével tekint körül a pusztaságon, addig a másik, — sajnos ez a ritkábbik eset ma még — árnyas fák sűrűjéből, gondozott kert, néha szőlő közepéből tekint barátságos fehérséggel az érkező felé.

Aki a szikbe hajló kunság rónáin gyümölcsfa erdőt, kertet, szőlőt képes tanyája körül varázsolni, azt a gazdát nem kell a pusztulástól féltetni.

Nagyon érdekes példáját volt alkalmam látni a tanya faluszerű alakulásának a szegedi határban, ahol Szeged-Alsótanya már teljesen faluszerű, úgy, hogy ez itt, mint tanyarész, számba sem jöhet. Azokon a részeken, ahol a szegedi alsóhatárban már a köves út is megszakad, ahol azonban jól gondozott homokos utak vezetnek a két oldalon szép akácfákkal, ahol az összes tanyaházak sorban az útra jönnek ki egész faluszerűen, utcát alkotva, örvendetes fejlődést látunk abban az irányban, hogy ott az összes közegészségügyi, közigazgatási és kulturális szükségletek könnyebben, a tanyai nép nagyobb hátránya nélkül megoldhatók.

IV.

Amerikai viszonyok.

Bár itt is hangsúlyozni kívánjuk, hogy a magyar tanyarendszerhez hasonló tanyaalakulások sehol a föld kerekéségén nem találhatók, de miután több helyen fordulnak elő a magyar tanyák életéhez hasonló körülmények között élő külterületi lakosok és alakulások, úgy, hogy ezek közül a legjelentősebbeket, az amerikai viszonyokat, tájékozás céljából mégis szükségesnek véljük itt megemlíteni. Ezt főleg azért tesszük, miután az amerikai viszonyokról igazán nagyon hiányos fogalmaink vannak, különösen a gazda- és a mezőgazdasági viszonyokat értve ezalatt, mert Amerika főleg mint ipari termelőállam idegződött be a köztudatba.

Az amerikai egyesült államokban a mezőgazdasági problémák a következők: A gazda otthona, mezőgazdasági iskolák, a falusi vagy pusztai templom, a falusi vagy pusztai üzlet (kereskedés), a környékbeli takarékpénztár, a vidéki újság és a mezőgazdasági és házi felügyelőség.

Amerikában a gazda bevétele, összehasonlítva a városi munkás bevételeivel, feltűnően apad. Ha összehasonlítok egy gyakorlott pusztán élő gazdát egy jól berendezett és hasznot hajtó farmon és másrészt egy bevándorolt, tudatlan foltozó vargát egy kis városban, ahol a gazdának 15,000 dollár befektetésével szemben a foltozó vargának 1000 dollárja van befektetve, akkor látom valóban a nagy különbségeket. A farmer nyers (bruttó) bevétele 2000 dollár volt, a foltozó vargáé 7000 dollár. A farmer több órát dolgozott naponta, mint a varga; nagyobb tőkét kellett kamatoztatnia, nem csoda, hogy a gazda 17 éves fia „a közeli” városba ment, ahol évi 1200 dollárt keresett 8 órai kellemes, tiszta szobai

munkával. A gazda sok mással is hátrányban van a városban lakók felet. A vízvezeték, világítás stb. stb. mind a városi lakos előnyére szolgál. Ohio állam parasztgazdái (farmerek) 95%-ánál nem találunk fűrdőkádakat. Az iskolai tanítást illetve is hátrányban van a gazda. Nem csodálhatjuk, hogy a gazdák állandóan a város felé húzódnak és az utolsó tíz év alatt majdnem 200%-nyi emelkedést látunk a városi lakosságban, nem tekintve a nagy városokat, ahol a lakosság száma 526%-kal növekedett az utolsó év alatt. Egy másik csapása és hátránya az olcsó termelésnek a jelenleg divtban levő bérbeadás. E bérlők mind rövidebb időre bérelnek, 1—2—3 évnél tovább ritkán. Van ugyan egy államközi farmbérleti törvény, amely szerint e nyomorult bérlők földbirtokosok lehetnek, ezt azonban az ügyes földbirtokos kihasználja és az által, hogy hosszúlejárátú kölcsönt kap, olcsó visszafizetésre kölcsön vesz pénzt és megvásárolja kevésbé ügyes szomszédja birtokát. Így e törvény is csak a gazdagokat még jobban gazdagítja. A mezőgazdasági időszakai munkások leginkább városokból elszabaduló, törvényen kívül álló, erősen szocialista érzelmű munkások): akik belépnek a nemzetközi ipari munkások egyesületébe s nyáron keresztül egyik helyről a másikra csatangolnak, terrorizálják a munkaadókat, úgy, hogy Kansas állam 1920-ban törvényt hozott ezek ellen, de csak a legmodernebb arató- és egyéb gépek beállításával tudnak a gazdák valahogy magukon segíteni és az által, hogy az aratási időszakban sokkal hosszabb ideig dolgoznak, mint a szervezett munkások által kívánt 8 óra munkáidéig.

Jó utak is nagyon hozzájárulnak a mezőgazdasági termékek olcsó és mielőbbi értékesítéséhez. A csendőrségnek is nagy szerepe van az elszórtan levő gazdaságok fellendülésében. Itt érdemes megemlítem Henry Fordnak, a világhírű ipari kapitánynak az ideáját, aki azt ajánlja, hogy a városi gyárak és a mezőgazdaságok dolgozzanak együttesen, úgy érve azt, hogy az ipari munkások a tavaszt és nyárt a mezőgazdasági munkával, az őszt és a telet városokban gyári munkával töltsék. Sok történik az Údv hadserege (Salvation Army) katonái által, akik ezt az állandó, pusztákról a városba levő beáramlást megállítani és visszatéríteni igyekeznek szép eredménnyel.

A szétszórt gazdaságokban (magyarul tanyáknak mondhatjuk) az otthon kérdése is igen fontos. A minap a prairie-n levő

pusztai háznál gyönyörű vidéken láttam egy nyomorúságos családot. A gyermekek piszkosak, rongyosak, asszonyok idő előtt megöregedve a gondtól és szegénységtől. Semmi sem érdekeltte őket, csak a mindennapi kenyér. Egy képdíszítés nem volt a házban. Elképzeltetjük, hogy ilyen körülmények között az itteni szegény népek nem törődnek és nem is törődhetnek mással, mint az ő nyomorúságos kenyérkeresetükkel és nagyon örülniök kell, hogy a házi felügyelőségek már megszerveztettek.

A pusztai üzlet, bolt (fűszer és vegyeskereskedés, hasonló a magyar Hangya intézményhez) nagyon fontos szerepet játszik az amerikai tanyai életben. Ez az üzlet többet képvisel, mint egy egyszerű elárúsító hely. Ezelőtt a korcsma is itt volt, vagyis „a szegény ember clubja”! Ma az alkoholtilalom idején „a tanyai ember és földműves clubja”. Itt mindenféle emberek találkoznak: ifjak, öregek mindkét nemből. Különösen az öregek, akik úgyszólván itt laknak. Itt látunk lüktető életet. Ez fontos tényezője a tanya és község előmenetelének és felvirágzásának. Ahol tiszta és jól vezetett bolt van a kerületben, ott a föld értéke emelkedik és jobb iskolák létesülnek. Eseteket sorolhatnánk fel arra nézve, hogy a kietlen vidéken egy kis kereskedés 10 éven át gazdát cserélt, mert mind tönkre ment. Végre jött egy ügyes ember, aki már 25 éve ott lakik s meggazdagodott. Ma négy segéddel dolgozik, van tej szövetkezete, áruraktára; mindent tart, amire a községnek szüksége van és a farmerek részére érkező árúkat ingyen raktározza el nagy árúraktáraiban, míg érte nem küldenek. Mindent vesz és elad, amire a gazdának szüksége van. Vesz gabonát, vaját, tojást, tejfelt, baromfit készpénzért, vagy cserébe áruért. S bár a posta járat a ház előtt megy el, még mindig fenntartja a házában a postahivatalt s az összes újságokat innen osztja szét, Szombat délután és este egész vásár van a boltja előtt. A környék gyalog, lóháton, vagy autón összesereglik, ott szórakoznak egész az éjbe nyúlóan.

Elérkeztünk a pusztai élet egyik legfontosabb szükségletéhez, a falusi újsághoz, amelyet a tanyákon és pusztákon olvasnak. Ne tartalmazzon ez újság a fővárosi újságok mintájára olyan cikkeket, amelyek szenzációt hajszolnak, hanem alkalmazkodjék a szegény farmer igényeihez. Ne legyenek abban a fővárosi lapokból kilopkodott cikkek, hanem azt hozza, amit a farmer elvár. Legyenek abban a mezőgazdasági legújabb találmányok, ismeretek,

gyakorlatok, hivatalos állami értesítések, elméletek, módszerek, magvakat, vetést, állatokat és építkezést illetőleg, szóval mindaz, amit a farmer vasárnaponként élvezettel olvas és haszonnal értékesíthet otthonában. (Ezt nálunk is megfontolhatnák a fővárosi sajtó munkásai.)

Pár szóval meg kell említenünk a körzeti hitelszövetkezetet is, amelynek képviselői kinyúlnak a tanyai gazdaságokba is. Alapelvük: előzékeny kiszolgálás, nagy forgalom, kis haszon, amellyel a gazda rokonszenvét és bizalmát igyekeznek megnyerni. E hitelszövetkezet legyen tanácsadója a gazdáknak a pénzbefektetésnél, legyen gyakorlati érzéke és képessége, amellyel javasolni tudja, hogy a gazdáknak marhaállományát lehet-e emelni, vehet-e szántógépet, stb.!

Utolsó kérdés a gazdasági és (Magyarországon eddigéig ismeretlen) házifelügyelőség. Házifelügyelőség a tanyai házakat vizsgálja, tanácsokat ad egészségügyi, építkezési s egyéb tekintetben és jelentést tesz a felettes hatóságnak, ha valami hibát talál. Az egyes gazdák egyesületekbe tömörülnek a tanyákon (gazdasági körök, népkörök nálunk) és ezeknek a kormány 256 épületet bocsátott rendelkezésére 40 különböző államban, (a nálunk ismert népház forma). Ez épületeket az egyesületek az alábbi célokra használják: előadások, hangversenyek, műkedvelő- és színelőadások. Heti táncmulatság, kugli férfiak és nők részére. Ezekben versenyek. Billiard és játékszobák, tennisz. Az asszonyok osztályában csipke és más kézimunka kiállítás és darusítása. Könyvtár és olvasóterem. Mozielőadások kétszer hetenként. A nagyterem szolgál társas összejövetelekre, iskolai mulatságokra, közös használatra, sőt istentiszteletre is. Az épületben van konyha teljes felszereléssel 500 személy számára, 5 fürdőszoba, vízvezeték, stb.²⁸⁾

Ezekből láthatjuk, hogy mit tesz Amerika a falusi és tanyai élet megkedveltetésére, a tanyai lakosság kulturális igényeinek kielégítésére, amelynek célja, hogy a puszták népe a városba ne kívánozzék,

A vidék, a falu, a tanya ügye Angliában is fájó kérdés hosszú évtizedek óta. A háború némileg előtérbe tolta a mezőgazdaságot, de a háború befejezése óta ismét alárendelt jelentőségű

²⁸⁾ L. az Amerikára vonatkozó adatokat bővebben *Rural problems in the United States*. By. James E.. Boyle Ph. D. című műben.

lett az ott, aminek természetes következménye a városbaözönlés és a vidék elhanyagolása. Szomorúan állapítja meg egyik angol lap,²⁹⁾ hogy a vidéki nevelés kérdése gyakran kritikán aluli, pedig „egyetlen nép sem maradhat meg virágzásában, ha kultúrája nem azon a szilárd alapon épül, amelyet főleg a vidék nyújt.” Ezekről a kérdésekről egyébként a tanyai oktatásügy tárgyalásánál lesz majd szó.

V.

A tanyák nemzetisége.

Ha az Alföld tanyákkal behálózott területének nemzetiségi statisztikáját nézzük, akkor azt kell megállapítanunk, hogy a tanyák népe igen nagy százalékban magyar anyanyelvű, de emellett találunk elvétve német-, tót, oláh anyanyelvű tanyákat is. Bár a statisztika tanúbizonysága szerint a tanyai település főleg a magyarság üzemi és lakásformája,) tehát ebből a szempontból is fontos a tanyai lakosság megerősítése, mégis elvétve a régi településekből maradtak meg még a tanyák világában idegen nemzetiségűek.

Így Bácsbodrog vármegyében hat olyan tanyacsoport van, amelyeknek lakosságából 50—100 német anyanyelvű. 7 tanyacsoport 100—500 német anyanyelvű lakossal és öt 500-on felüli német anyanyelvű lakossal. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében 9 azoknak a tanyacsoportoknak a száma, amelyekben a német anyanyelvű lakosok száma 50—100, tízennégy 100—500 s egy az ezren felüli német anyanyelvűek száma. Itt már tót anyanyelvű tanyacsoportot is találunk és 4 olyan tanyacsoport van Pest vármegyében, amelyeknek tót lakossága 50—100 között van s 4 olyan, amelynek a lakossága 100—500 között van. Legkevertebb tanyás vármegye Békés, ahol német, tót és oláh településekkel lehet találkozni. Itt 2 olyan tanyacsoport van, ahol a német anyanyelvű lakosok száma 50—100, 6 olyan, ahol 100—500, míg 19 olyan tanyacsoportra találunk, ahol a tót anyanyelvű lakosok száma 50—100 és 49 olyan tanyacsoport van, ahol a tót anyanyelvű lakosok száma 100—500. Sőt van 11 olyan tanyacsoport is ahol 500-on felül van a tót anyanyelvű tanyai lakosok száma. 50—100 közötti oláh anyanyelvű tanyai lakosok számával 6 tanyacsoportot találunk, míg 5 olyan tanyacsoport van Békés megyében, ahol az oláh anyanyelvű csoportok száma 100—500. Bi-

²⁹⁾ The Times Educational Supplement 1926 február 6.

har vármegyében csak oláh anyanyelvű tanyacsoportokkal találkozunk. Itt olyan 5 tanyacsoport van, ahol 50—100 és 3 olyan, ahol 100—500 az oláh anyanyelvű lakosok száma. Szatmár vármegyében egy német anyanyelvű többségű tanyacsoporttal találkozunk, míg Arad- Csanád- Torontál együttes vármegyében szintén a békésmegyeihez hasonló vegyes anyanyelvű településeket találhatunk. Itt 6 olyan tanyacsoport van, ahol 50—100 a német anyanyelvű lakosok száma. 4, ahol 100—500 a német anyanyelvű lakosok száma, 5 olyan tanyacsoport, ahol 50—100 a tót anyanyelvű lakosok száma. 7 olyan tanyacsoport, ahol 100—500 tót anyanyelvű a lakosok száma és 3 olyan tanyacsoport, ahol 500-on felül van a tót anyanyelvű lakosok száma. Itt szintén találunk oláh tanyacsoportokat és pedig 6 olyant, ahol 50—100, 6 olyant ahol 100—500 s 1, ahol 500-on felüli az oláh anyanyelvű lakosok száma.³⁶⁾

Ezeken a tanyarészekén az idegen anyanyelvű lakosság követte a magyar anyanyelvű lakosság tanyai települési formáját és azok példáján indulva el, teljesen átvette a tanyai élet összes jellegzetes sajátosságait.

Itt említjük meg azt az érdekes jelenséget, hogy több helyen a zsidók is nagyobb csoportokba verődve élnek az Alföld egyes tanyarészein. Erre vonatkozólag csak Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye adatait szedtem össze. Ezek szerint e vármegyében 20 olyan tanyacsoport van, ahol a zsidók lélekszáma 10—50 s 2 olyan tanyacsoport, ahol 50—100 a zsidó lélekszám.

VI.

A tanyavilág vallása.

A tanyák életében és a tanyai kérdés rendezésében igen nagy szerepet játszik a tanyai települők vallása. Elvitázhatatlan tény ugyanis, hogy a vallás igen jelentős tényező az emberek életében, cselekedeteiben s ezért ma még ezzel a tanyaprobléma tárgyalásánál is, mint jelentős tényezővel, számolni kell, már csak azért is, mert a vallásos nevelésen felépülő erkölcs a tanyai nép életére talán a legnagyobb befolyással ható tényező.

Alföldi tanyai népünk ma még — öntudatlanul bár — de meglehetősen vallásos; ragaszkodik hitéhez, vallásos és sokszor ez az oka annak, hogy a tanyai lakosság nagy része nem tud

³⁶⁾ összeállítva 1920. évi népszámlálás adataiból. II. kötet.

állandó lakosként a tanyán megtelepedni, mert ott vallási szükségletének kielégítését legtöbbször nélkülözni kénytelen. Ezért szükséges volna templom, kápolna, vagy legalább imasátor építése — ahol e célra alkalmas iskola nincs — a sűrűbben lakott tanyai részeken, amelyben a tanyai lakosok lelki szükséglete kielégíthető volna. A tanyai lakosság nagyrésze éppen e szükségletének kielégítésére megy be legfőképpen vasárnaponként a városba. De emellett végtelenül fontos e kérdés rendezése az iskolába járó gyermekek vallásoktatása szempontjából is, mert e tekintetben a mai állapot nagyon szánalmas és ki nem elégítő. Igen sok ember lakik ma még az Alföld tanyavilágában, aki életében egyszer látott papot: esküvőjén.

A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamarához beérkezett tanyai panaszok és kívánságok között is mindig jelentős részletként szerepelnek a hitélet fejlesztésére irányuló kívánalmak s a tanyai vallási kérdések elhanyagoltságából fakadó keserű panaszok.

Hogy e kérdésnek az alapanyagát, a tanyai lakosság vallási elosztását tisztábban lássuk, összeállítottam az 1920. évi népszámlálás adatai alapján a 10 tanyákkal rendelkező vármegye vallási statisztikáját az 1000 lelken felüli s a 100 lelken felüli (100—1000 lélek között) egy vallású tanyai lakosságról:

Bácsbodrog vármegye :

1000 lélekszámon felüli r. kath. vallású tanyai csoport van	4
100—1000 " " " " " "	51

Csongrád vármegye :

1000 lélekszámon felüli r. kath. vallású tanyai csoport van	23
100—1000 " " " " " "	135
1000 " " ref. " " " "	4
100—1000 " " " " " "	61
100—1000 " " ág. ev. " " " "	11

Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye :

1000 lélekszámon felüli r. kath. vallású tanyai csoport van	59
100—1000 " " " " " "	458
1000 " " ref. " " " "	8
100—1000 " " " " " "	189
1000 " " ág. ev. " " " "	1
100—1000 " " " " " "	38

<i>Jász-Nagykun-Szolnok vármegye :</i>						
1000 lélekszámon felüli r. kath. vallású tanyai csoport van						13
100—1000 „ „ „ „ „ „						208
1000 „ „ ref. „ „ „						7
100—1000 „ „ „ „ „ „						72
<i>Bihar vármegye :</i>						
100 lélekszámon felüli r. kath. vallású tanyai csoport van						1
100 „ „ ref. „ „ „						56
100 „ „ görög kel. „ „ „						5
<i>Békés vármegye :</i>						
1000 lélekszámon felüli r. kath. vallású tanyai csoport van						3
100 „ „ „ „ „ „						102
100 „ „ görög kath. „ „ „						1
1000 „ „ ev. „ „ „						3
100 „ „ „ „ „ „						152
100 „ „ görög kel. „ „ „						5
<i>Hajdu vármegye :</i>						
100 lélekszámon felüli r. kath. vallású tanyai csoport van						35
100 „ „ görög kel. „ „ „						12
1000 „ „ ref. „ „ „						9
100—1000 „ „ „ „ „ „						104
100—1000 „ „ görög kath. „ „ „						5
<i>Szabolcs vármegye :</i>						
100—1000 lelken felüli r. kath. vallású tanyai csoport van						80
100—1000 „ „ görög kath. „ „ „						29
1000 „ „ ref. „ „ „						3
100—1000 „ „ „ „ „ „						40
100—1000 „ „ ág. ev. „ „ „						32
<i>Szatmár vármegye :</i>						
100—1000 lelken felüli r. kath. vallású tanyai csoport van						4
100—1000 „ „ görög kath. „ „ „						4
100—1000 „ „ ref. „ „ „						17
<i>Csanád-Arad-Torontál egyesített vármegyék :</i>						
1000 lélekszámon felüli r. kath. vallású tanyai csoport van						2
100—1000 „ „ „ „ „ „						95
100—1000 „ „ ref. „ „ „						24
100—1000 „ „ ág. ev. „ „ „						17
100—1000 „ „ görög kel. „ „ „						³¹ 12

³¹) Összeállítva az 1920. évi népszámlálás adataiból.

Ha a tanyai ember lelki életét szemügyre vesszük, láthatjuk, hogy a tanyai nép tisztességes, becsületes, vallásos, bár sok helyen szinte pogány elemek kerülnek vallási fogalmai közé. Ennek oka az, hogy papot ritkán látnak, vallási oktatásban nem, vagy csak igen elvétve részesülnek. Szomorú az olyan elhagyott tanyák élete, melyekben régóta nem fordult meg pap, ahol az ott lakó lakosság jó része alig látott papot. Ilyen helyeken, különösen a katolikusok között, a legöregebb végzi a vallási szertartásokat (természetesen csak litániák, stb. jöhetnek szóba), minek kapcsán egész különös szertartások fejlődnek ki, amelyekben a katolikus és pogány elem lehető fel.³²⁾

A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamarához a járszági tanyavidékről beérkezett jelentés szerint az e vidéket túlnyomólag katolikus vallású istenfélő emberek a templomozás hiányát fellelte érzik. Iskolákkal kapcsolatban kápolnák volnának építendőek, hol a hét bizonyos napjain istentisztelet tartatnék, gyóntatás, szentségkiosztás teljesíttetnék. Erre a szolgálatra a ferencrendi szerzetesek volnának beállítandók, kik bizonyos ellenszolgáltatásért a tanyaközpontokat látnák el vándor papi teendőikkel. Sajnos, nem ritka eset, hogy pap nélkül temetnek. A vándor lelkészeket a tanyai gazdák szívesen vinnék ki kocsjaikkal az istentiszteletek színhelyére, úgy a katolikus, mint a protestáns vidékeken, hiszen szívesen hoznak meg minden áldozatot a vallási élet fokozottabb mívelhetéséért.

1926. szeptember hó közepe táján a ceglédi tanyalátogatás kapcsán eljutottunk arra a határrészre, ahol a lakosság legnagyobb része télen-nyáron kintlakik. Itten a lakosság lélekszámának, illetőleg a tanköteleseknek az aránya 80:20, vagyis 150 tanköteles gyermek közül az itteni — gerjei — iskolában 30 református, 120 katolikus. Érdeklődtem a tanítói házaspártól, hogy miként történik itt a gyermekek vallásoktatása és a hívek lelkiszükségletének kielégítése, azt a választ kaptam, hogy az iskolában a hittant ők — a tanító és felesége, aki szintén tanít — látják el. ők tartanak vasárnaponként istentiszteletet az iskolában először a katolikus hívek, azután a református hívek számára. Érdeklődtem, hogy az egyházak részéről nem jön-e valaki ki hozzájuk néha. Azt mondták, hogy a katolikusok részéről az elemi iskolák évváró ünnepélyére néha kimegy valaki, de a református

³²⁾ Steinecker Ferenc egyetemi tanár előadásából.

egyház részéről sem istentisztelet tartásra, sem hitoktatás, sem az iskola megtekintése végett még soha nem volt kint senki.

Lehetetlen állapot, hogy az ország közepén, Budapesthez 70 kilométerre ilyen elhanyagolt állapotban legyen a tanyai nép lelki gondozása. Így odadobjuk a híveket a közöny lelki sorvadásának, amely igen sok bajnak lehet az oka. Itt is csak azt mondhatom, szaporítani kell a tanyai lelkészségek számát.

Jellemzőek a tanyai vallásügyre Orsenigo pápai nuncius szavai, aki a 18-ik katolikus nagygyűlésen 1926 október hó 10-én a következőket mondotta: „Lássuk el a mi tanyai központjainkat, ha csak lehetséges, legalább egy-egy szerény kápolnával, amelyekben a ti annyira vallásos népetek és pusztáitok kedves öregjei mindig megtalálhassák az ő nagy barátjukat Jézus Krisztust.”

Az alföldi tanyavilágban még néhány esztendeje is előfordult, hogy téli időben, amikor lehetetlen volt papot hozatni, úgy temettek, hogy a férfiak tömjént tettek a pipába és illatos füsttel rápipáltak a halottra,³³⁾ vagy képzeljük el azt az állapotot, mikor télvíz idején 20—30 km.-ről kell a halottat a városba, községbe vinni eltemettetni, vagy papot kivinni, ahol kint temető van.

Pedig a tanyai lakosság életében legfontosabb a vallási, vagyis a lelki szükségletek kielégítése. Ezt igazolja az a körülmény is, hogy a tanyai lakosság elsősorban nem az orvos és iskola, hanem legtöbbször a vallási szükségletek kielégítésének hiánya miatt nem tartja állandó lakóhelyének a tanyát, igyekszik a városba másik lakást tartani, ahová az Öregebbek, akik sokkal jobban ráérnek, de sokkal inkább szeretnek is templomba járni, behúzódhatnak. Ezért nagyon fontos, hogy a tanyai nép lelkiszükségletének kielégítését bármilyen primitív formában is, de minden alkalommal hivatásos egyén közreműködésével kielégíthesse. E szempontból nagyon fontos, hogy a tanyai lakosság egy valláson van-e, vagy kevert vallású, mert ez utóbbi esetben még nehezebb a kérdés megoldása. Sajnos e tekintetben, amint a fentiekből látható, nem mondható szerencsésnek a tanyai nép vallási statisztikája.³⁴⁾

Ha már most vizsgáljuk azt a körülményt, hogy a tanyai ember lelkére az egyes vallásfelekezetek milyen hatást gyakorolnak, akkor megállapítható, hogy ez nagyon különböző. A püspö-

³³⁾ Tonelli Sándor: Szegedi Ismertető. 55. oldal.

³⁴⁾ Czettler: Tanyai település s tanyai központok. 6-ik oldal.

kök csak a legkritikább esetben látogatják meg a tanyai híveket, amely alól kivétel az utóbbi években Ravasz László református püspök s Hanauer István váci püspök, akik tanyalátogató körútjukban olyan hatással voltak a tanyai nép lelki életére, amelyet felfogni alig lehet.

Nagy hátrányul szolgál a tanyai nép lelki gondozására az egyes egyházkerületek beosztása. Pl. A Szegedhez 5 km.-re levő Kiskundorozsma a váci püspökséghez tartozik, holott Szegeden püspökség van. Vagy pl. Szeged és Hódmezővásárhely a debreceni református püspökséghez tartozik, holott az Pestről sokkal jobban megközelíthető. Az egyház főhatóságainak többet kell törődni a tanyai magyarság lelkiszükségletével, amely úgy volna megoldható, ha a lelkészek és a segédlelkészek száma szaporíttatnék.³⁵⁾

Az 1921-ben Kecskeméten rendezett tanyai kongresszuson a tanyai vallásügy tárgyalása kapcsán a határozati javaslat három pontban foglaltatott össze. 1. Minden olyan tanyai körzetben, amely legalább 2—3 ezer hívőt számlál, templom és lelkészség létesüljön. 2. Minden egyes tanyai lelkészség részére 30 hold föld biztosíttassék az állam és az illetékes községek és patronátusok hozzájárulásából. 3. A lelkészek járandóságait a közigazgatási hatóságok szedjék be a hívektől.³⁶⁾ Idevonatkozólag Kecskeméten nagyon szép példákat látunk, ahol a város 7 katolikus és 3 református tanyai lelkészség felállítására 30—30 hold földet és megfelelő telket adományozott.³⁷⁾

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül e kérdés tárgyalásánál Lahosit Kajetán Szent Ferencrendi szerzetes megemléztetését, aki 32 évig volt „a tanyák apostola” s aki a tanyai gazdák jószívűségéből tanult meg magyarul, végezte el középiskoláit. Amikor felöltötte a ferencrendi szerzetesek öltönyét, egy darabig az Alföld nagy gazdavárosaiiban lelkipásztorkodott, hol közvetlenül módjában állott megismerni a tanyásnép elhagyatottságát, azt, hogy a vallás vágyaiban soha nem részesülhetnek, hogy nincs templomuk, nincs lelkipásztoruk, nincs tanácsadójuk, nincs senkijük. Amikor rendjétől engedélyt nyert, a magyar misszionáriusok rögzös pályájára lépett s a városi rendházból a tanyák közé költözött. Egyszerű szobája s annak meghatóan szegényes

³⁵⁾ Steinecker professzor egyetemi előadásából.

³⁶⁾ A kecskeméti tanyai kongresszus naplója 502-ik oldal.

³⁷⁾ Kecskeméten 1926 okt. 24-én szentelték fel az 5-ik tanyai templomot.

berendezése mindenki előtt példázta, hogy nem kell a pogányok közé vonulni annak, aki lelkeket akar menteni az Úr számára: az apostoli egyszerűséget megtalálja a magyar pusztákon is és ha nem is kell küzdenie a bennszülöttek ellenséges magatartásával, az a rengeteg távolság, amely őt szétszórt tanyaházaitól elválasztja, a tél fagyja, a nyár hősége a test sanyargatásának alkalmas eszköze.

Harminckét esztendő alatt a derék „hitküldér” többet volt távol szállásától, mint otthon. Sokszor 50 kilométer távolságból jöttek érte kocsin, hogy egy-egy nagybeteg tanyai gazdát a haldoklók szentségével ellásson. Miként Afrikában, vagy Kínában szokásos, szekérre tette kopott ládáját, amelyben hordozható oltára és egyházi felszerelései voltak és egy-egy tanyaháznál, ahová a lelkivigasztalást szomjazó tanyai hívők százzámra gyülekeztek össze, mondotta Isten szabad ege alatt a misét és beszélt nekik a maga egyszerű módján, nem a modern eszméről, hanem a názareti Jézusról s annak apostolairól, akik bejárván a világot, tanítottak minden népeket. Aki csak egyszer tett meg rázós parasztszekéren egy ilyen tanyai utat, az elképzelheti, hogy micsoda munka volt 32 évig esőben, fagyban, sárban ezeket az utakat állandóan járni, különösen 70 év súlyával terhelve. Életének alkonyán tanyáról-tanyára járván, reszkető kézzel koldulta össze az Úr tanyai hajlékát. Sok hatalmas székesegyházat láttunk az építetők büszke címerével, magyar városok áldozatkészségének is tanúi voltunk e tekintetben, de magasztosabb dolgot alig találtunk, mint ezt az egyszerű tanyai templomot s benne azt a törődött öreg embert, aki gyermekes örömmel magyarázta minden egyes padnak, zászlónak történetét, a tanyás gazdák áldozatkészségét, Isten segedelméért tanúsított háláját.³⁸⁾

Úgy a katolikus, mint protestáns felekezeteknél meg van engedve, hogy bizonyos lelkészi funkciókat a tanító is végezhet. Épen azért nem közömbös a tanítóságnak ilyen irányú kiképzése, Idevonatkozólag legyen szabad idéznünk Becker Vendelnek, a szegedi katolikus tanítóképző intézet igazgatójának alábbi szavait:³⁹⁾ Különleges viszonyaink között filialis községekben és tanyákon a tanító nemcsak a kulturális, hanem a hitéletnek is legbűbb képviselője és mint ilyennek a papsággal együtt a hitélet

³⁸⁾ A Gazdaszövetség című lap 1924. évi 39. sz. „A tanyák apostola.”

³⁹⁾ L. a Szegedi kir. Tanítóképző Intézet értesítőjének 1926. évf. 8-ikl. Milyen szempontok irányítják a mai tanítóképzést.

emelésén kell fáradoznia. Jelen települési viszonyaink mellett ez súlyos és felelősségteljes kötelessége marad a tanyai és fiókegyházi tanítóinknak, mivel ők az egyedüliek, akik a tanyákon, vagy fiókegyházakban hirdetik úgy az iskolában, mint a papnélküli istentiszteletben Isten igéjét. Hogy ezt tehessék, jól kell ismerniök vallásuk hit és erkölcsi igazságait, ezeket őszinte lelkesezéssel magukévá tenniök és hirdetniök, nemkülönben az egyházi előjáróság utasításai szerint végezniök a papnélküli istentiszteletet.

Schandl Károly dr. földművelésügyi államtitkár, a magyar tanyavilág egyik előmunkása, a következőket mondta idevonatkozólag „Falusi és tanyai hitélet” című beszédében:

„Távol áll tőlem, hogy a tanyavilág elhanyagolásáért az egyházaknak tegyek szemrehányást. A társadalom és az állam mulasztásai sokkal nagyobbak e téren, mert kultúra nélkül hagyták a magyar faj legértékesebb rétegeit. Szeretném névszerint felemlíteni azokat a derék fiatal papokat, akik fáradságot nem kímélve, mikor járhatatlanná válik az út, lóháton mennek ki a messze tanyai kápolnába misézni. Vagy említsem-e a vándorpapokat, akik hősi önfeláldozással állandóan a tanyavilágot járják, hogy a tanyai nép lelki szükségletét ellássák?”

„Ha több hitfelekezethez tartoznék egy-egy község, vagy járás tanyavilága, akkor oda lehetőleg minden felekezeti vándortanítóelkészt kell egymásután alkalmazni; azért ne egy időbe, hogy így a kulturális munka folytonos legyen. (Az előadás sorozatot is úgy kell összeállítani.) A vándor hitoktató-tanítók megfelelő mennyiségű és milyenségű tanítási eszközökkel, könyvekkel ellátandók a megyei tanfelügyelőségek révén s ezek a gyermekeknek és felnőttek között önköltségi árban kiosztandók.”⁴⁰⁾

Majd a tanyai tanítónak ezirányú szerepét fejtegetve mondja: A tanyai tanító művének szépségét legjobban mutatja a tanyai nép lelkivilága. Ennek a lelkiségnek első és legerősebb vonása a hit. Érdekesen nyilatkozik meg a vallásosság a tanyai népben. 20—30 km.-es messzeségben nem lehet templomot találni s a tanyai nép vallásos érzülete nemcsak arra képesíti, hogy ezt a nagy távolságot vasárnaponkint bejárja, hanem arra is, hogy ünnepeyesebb alkalmakkor a tanyai iskola termében rögtönzött oltárt, hogy ott végezze ünnepi imádságát. Pár éve a katolikus

⁴⁰⁾ Alföldi Népművelés 1925. május hó 1.

nagygyűlésen felhívtam az ország figyelmét, hogy ha 200 ezer házhelyet adunk, hogy házak épüljenek az embereknek, indítsunk mozgalmat, hogy az Istennek is épüljenek házak a magyar tanyavilágban, ahol a templom nélkül szűkölködik a legjobb magyar nép. Azóta több helyen épülnek kisebb nagyobb kápolnák, tanyai templomok és boldog a tanyai lakosság, ha a messze falu, vagy város lelkipásztora kiszáll körébe a vasárnapi szentmisét elmondani. A magyar tanyai kultúra bizonyos, hogy akkor lesz télies, mikor minden tanyai körzetnek meg lesz a maga temploma s tanítója mellett papja is gondolja lelki szükségleteit. Enélkül nem csoda, ha előfordult, hogy a tanyai nép vallásos hajlandósága különös szertartásokra vezetett, amelyekből vallásos szekták kezdtek kialakulni. Az alföldi papság dicséretére meg kell állapítani, hogy ma már mindenfelé iparkodnak lelkipásztoraink, ha nem is minden vasárnap, de sűrűn kimenni a tanyai kápolnába a lelki élet gondozására.⁴¹⁾

VII

A tanyavilág útügye.

A magyar tanyakérdés tárgyalásánál igen jelentős hely illeti meg az útkérdést, amely nemcsak a tanyavilágnak, hanem az egész Alföldnek egyik legegésőbb és legnagyobb jelentőségű kérdése. az úttalanság az akadálya a kulturális előbbremenetelnek, ez állja útját a közigazgatás fejlődésének! amelyek közül csak egyre mutatok rá, hogy út esetén milyen hamar meg lehetne szüntetni a mai postamizériákat, amelyek szerint két hét múlva kapnak kézhez a tanyai lakosok levelet, éppen azért nem járatnak újságot sem, míg ha utak volnának, kocsi- vagy autópostajáratokkal, a tanyavilágot minden további nehézség nélkül be lehetne kapcsolni a postaforgalomba. Vagy beszéljünk talán a közegészségügyi viszonyokról, amely ma azt a képet tárja elénk, hogy 20—25 kilométerről kell sokszor lehetetlen utakon vinni a beteget az orvoshoz, vagy a szülésznőt a beteg, szenvedő anyához.⁴²⁾

Idézzük idevonatkozólag a Magyar Róna 1926. áprilisi számának vezércikkét, amely szintén e kérdéssel foglalkozik. Az út a gazdasági életnek, főleg a mezőgazdaságnak a legfontosabb té-

⁴¹⁾ A tanyavilág és a tanítótság. Írta: dr. Schandl Károly, Mezőgazdasági Hírlap 1926. aug.

⁴²⁾ Szerző: Az Alföld fejlesztése az állami beruházásokban. Nemzeti Újság, 1926. február 13.

nyezője, az, ami az emberi szervezetben a véredényrendszer. Út nélkül nincs gazdálkodás, nincs értékesítés, nincs kultúra, nincs közigazgatás, nincs közegészségügy és nem lehet emelkedés. Út nélkül nem lehet jó gazda, nem lehet változatos termelés, nem lehet tejgazdaság, nem lehet hizlalás, zöldség- és gyümölcskertészet és nem lehet vagyonosodás, mert úttalanság, a járhatatlan utak lehetetlenné teszik, megakadályozzák a gazdasági haladást és fejlődést. Az Alföld tanyai magyarsága — iskolák hiánya miatt — igen jelentős százalékban szerepel az analfabéták között. Most már megindult az iskolaépítés nagy munkája az Alföld tanyavilágában is, de az óriási áldozat és erőfeszítés csak félmunka, mert út nélkül az iskola sem felelhet meg hivatásának.

Az Alföld ma nemcsak Magyarországnak, hanem Kelet-Európának is legnagyobb élelmiszert termő területe. Itt óriási a tennivaló, sok a munka a mezőgazdasági kultúra előbbrevitele terén. Mindehhez azonban út kell. Az Alföld tanyai magyarsága között pusztít legnagyobb mértékben a gyermekhalandóság és a tüdővész, aminek egyik főoka a szülésznő- és orvoshiány. Ennek is az útkérdés állja útját. A tanyák magyarságának közigazgatási megszervezése sem történhetik meg az úthálózat kiépítése nélkül.

Éppen azért be kell látni minden illetékes tényezőnek, hogy az Alföld magyarságának jövődjéje, gazdasági megerősödése a legszorosabb összefüggésben áll az úthálózat kiépítésével. A mai vezető férfiaknak a múltak mulasztásait pótolni kell s az elhanyagolt tanyai magyarságot fel kell fedezni, meg kell menteni és meg kell erősíteni. Ma a beruházási programnak nem lehet fontosabb tétele, mint az Alföld úthálózatára fordított összeg. Az alföldi tanyai magyarság a közadókból kiveszi a részét és az útadót s egyéb idevonatkozó közterhet ereje végső megfeszítéséig is viseli, tehát jogos, méltányos s az ország gazdasági megerősödése szempontjából pedig létérdek, hogy a magyar tanyák világa, a magyar tanyák népe gazdaságilag, kulturális és társadalmi téren bele tudjon kapcsolódni az ország gazdasági vérkeringésébe,

Idevonatkozólag idézzük Fodor Ferenc szavait: Magyarország gazdasági termelésének súlypontja a mezőgazdaságon van s ezért elsősorban a mezőgazdasági tájakon kellene az úthálózatnak a legsűrűbbnek lennie. A helyzet azonban az, hogy ma, amikor az Alföld képezi Csonka-Magyarország gazdaságilag hasznosított területének legnagyobb részét, a leghetetlenbb utak állják

útját a gazdasági és kulturális fejlődésnek.⁴³⁾

Kiss József csongrádi tanyai tanító 1913-ban a tanyai követelmények közül az útról a következőket írja:⁴⁴⁾ Ez évi költségvetési vitában egyik honatya azzal érvelt a felvidéki utak jókarban tartása mellett, hogy az autók nem tudnak megfelelően közlekedni. Nekünk, tanyai lakosoknak nem autózásra, de azért kell a jó út, hogy terményeinket beszállíthassuk a városok élelmezésére, fogyaszthassuk azok iparcikkeit, fokozhassuk jólétünket és előmozdíthassuk végső eredményében az állam vagyonszerzését, bele legyünk kapcsolva a kultúrvilágba, hogy az őszi és tavaszi esőzések idején is kimozdulhassunk a tanyából. E kívánság ma 14 év múlva is ugyanaz.

A nemzetek Szövetsége magyarországi főbiztosa ugyanezeket állapítja meg egyik jelentésében,⁴⁵⁾ midőn azt mondja: „a jó közutak hálózata Magyarországon roppant kicsiny és kiterjedése feltétlenül szükséges. Ambár ebből a kiadásból nem lehet közvetlen jövedelmet várni, ez kétségtelenül hozzá fog járulni az ország gazdasági fejlesztéséhez.”

Az állami költségvetések is mindig mostohán kezelték az útkérdést, holott az egész gazdasági életnek ez képezi az alapját. 1926—27. évi költségvetésben a kereskedelmi miniszter tárcájánál „kiépítetlen állami utak kiépítésére és fejlesztésére” 294,600 pengő (a múlt évben 1.143,760 pengő) van felvéve, míg „útépítés és fenntartás, gépek és felszerelések beszerzésére és javítására” stb. 272,000 pengő. Ez oly csekély összeg, amely mellett az Alföld, közelebről a tanyavilág úthálózata évszázadok múlva sem fog kiépülni, ami azt jelenti, hogy a tanyai magyarság nagyon hosszú ideig kénytelen még nélkülözni emberi szükségletének kielégítését. Utóbbi időben örömmel kell megállapítani, hogy a kormány a beruházások kapcsán mind nagyobb és nagyobb összeget szán erre a célra és pedig úgy az 1926—27, mint az 1927—28. költségvetési évre 9—9 millió aranykorona, míg a költségvetési felelőségekből is igen tekintélyes összeg fordítható útépítési célokra. Ma már ott tartunk, hogy átlagban 150 km. új út épül évente, amely mégis biztatást jelent az Alföldre is. Igen sokféle terv foglalkoztatja ma az illetékeseket, amelynek célja olcsó és jó utak létesítése az Alföld úttalan utain. Ezek mellett az egyes

⁴³⁾ Fodor Ferenc: Magyarország gazdasági földrajza. 192. lap.

⁴⁴⁾ Tanyai Gazdák és a Magyar Gazdaszövetség c. kiadvány. 21. lap.

⁴⁵⁾ XVI. jelentés. 4. lap.

vármegyék a külföldi kölcsönből igyekeznek minél nagyobb összeget biztosítani e célra, míg más vármegyék egyéb úton és módon, belső megadóztatással igyekeznek a helyzeten segíteni. Ilyen kölcsön felvétele ma a legtöbb vármegyében már befejezett ügyként szerepel s hogy mennyire fontos, mutatja Pestvármegye 1926. évi augusztus hó 10. napján tartott rendkívüli közgyűlésének határozata, amely élénk világot vet a tanyákkal legnagyobb mértékben behálózott, de út szempontjából legjobban elhanyagolt nagy vármegye útiügyi politikájára.

„A kölcsön felvételével az évtizedeken át kiépítetlen törvényhatósági utaink 2—3 év alatt kiépíthetők lesznek s amellet hogy azok a panaszok, melyek évről-évre a kiépítetlen utak és útadó, közmunkafizetés szembeállításával az egyes adózók által emeltettek, rövidesen megszűnnek, ezáltal a többtermelés lehetőségeinek alapfeltételeit is megteremtjük, mert a járható utak által a termények jobb és gyorsabb értékesítése is lehetővé válik, a többtermeléshez több munkáskéz szükségeltetvén, a kereseti és végeredményben a fogyasztási lehetőség is javul.”

Ugyanigy világot vet a helyzetre Bácsbodrogvármegye alispánjának pár évvel ezelőtti előterjesztése is, midőn azt mondja: „Meg kell állapítanom, hogy közútaink a legelhanyagoltabb állapotban vannak és ennek folytán csonka vármegyénk a bajai háromszögbe való bevonulásának idején a maga 54 km. kiépített útjával, szemben a ki nem épített 175 km.-rel a legutolsó helyen áll.” Az utolsó pár év alatt azonban itt is óriási a haladás. Ugyanilyen mozgalomról számolhatunk be a többi tanyákkal rendelkező vármegyékben is, ahol különösen még Csanád- és Szabolcsvármegyét kell megemlítenünk, amelyekben a most megkezdett útépitési program keresztülvitele után egyáltalában nem lesz kiépítetlen út a vármegyében, amely körülmény a tanyai gazdák helyzetén is nagymértékben fog javítani. Természetes, hogy ez még nem elég, hiszen a tanyai dűlőutak kiépítése is rendkívül fontos, éppen azért a tanyai érdekeltségnek ezt is a legnagyobb erővel kell a maga részére biztosítani.

A vármegyék vezetői belátták már, hogy a tanyai lakosság részéről jogosak azok a panaszok, amelyek az utak ki nem építése ellen szólnak, szemben a tanyai lakosság által állandóan évtizedek óta fizetett útadóval. A tanyai lakosság ugyanis évtizedes útadófilléreiből soha nem kapott vissza egy szemernyit

sem, ami még sem mondható helyes politikának. Nagyon jellemzően világítja meg a kérdést Bácsbodrogvármegye alispánjának 1925. évi december hó 4-én tartott közgyűlésén előterjesztett jelentése, midőn azt mondja: „Tagadhatatlan, hogy ezeknek a panaszoknak meg van a maguk jogosultsága. Polgártársaink legnagyobb része 1896-tól, tehát 30 év óta fizeti az útdót anélkül; hogy a legutóbbi időkig egyetlen méternyi műutat is látott volna. Jogos volt tehát a panasz abban az irányban, hogy az ő útdójjukkal és közmunkájukkal más községek útjai lesznek kiépítve. Viszont az útépitési hatóság tehetetlenül állt és áll e kívánságokkal szemben, mert világos, hogy amikor egy kilométernyi műút létesítése 4—500 millióba kerül, évi 3—5 milliárddal nem lehet 100 kilométereket építeni.

Ma a 27426 km. kitevő hálózatnak legnagyobb része (54,5%) a különböző th-ok kezében van, míg az államnak csak 15,4% van, míg alsóbbrendű közutak 31,2%-ot tesznek ki.

A tanyai lakosság abban a boldog hitben ringatta magát, hogy most a külföldi kölcsön felvétele kapcsán a városok és községek legalább is a felvett kölcsön morzsáit oda fogják juttatni a tanyai lakosság helyzetének előbbre vitelére. Hiszen nyilvánvaló, hogy ennek a hosszú időre elosztott kölcsönnek kamatait a tanyai lakosság is fizeti az ő földje, vagy háza után, a tanyai bérlők pedig, mint kereseti adót. A tanyai lakosok sok helyen 40—60%-át fizetik a város, vagy község összadóbevételeinek, tehát jogos volt ama feltevésük, hogy ezekből a külföldi kölcsönökből fog egy rész fordíttatni a tanyai lakosság javára is, mondjuk utak építésére, esetleg közigazgatási, vagy közegészségügyi szolgálat ellátására, stb. stb. Ezzel szemben egy pár adatot említünk meg a nagy tanyákkal rendelkező városok tervei közül. Szeged az első kölcsönből 3.6 millió aranykoronát kapott. Ennek egyrészből megépíti a tanyai vasutat (ez az egy város, amely gondol a tanyai lakosságra is), a megmaradó összegből bérházat épít. A második kölcsönből 5.5 millió aranykoronát kap Szeged, amelyet egészen az egyetemi építkezésekre szándékozik fordítani. Békéscsaba az első kölcsönből 280 ezer dollárt kapott. Ebből hozzáfogott egy híd és a gőzfürdő felépítéséhez, valamint az utak kikövezéséhez. Ezenkívül tervbe vette tanyai iskola és óvoda építését, továbbá a villamosművek hálózatának fejlesztését. (Ez is ad egy morzsát a tanyáknak.) Ezeknek befejezése azonban már a má-

sodik kölcsönből fog kitelleni. Békés-Gyula csak a második kölcsönből kért. Ebből utat akar burkolni, polgári iskolát építeni és házi gazdasági üzemét továbbfejleszteni. Makó az első kölcsönből 2 emeletes bérpalotát és több kislakást épít. Hódmezővásárhely a gazdasági érdekeltség, főleg a tanyai lakosság roppant nyomására, a második kölcsönből kültelki utakat akar építeni (ez az egyetlen város, amely eltalálta a tanyai lakosság legfájóbb pontját), utcát burkolni, a kórházat renoválni és bérházat építeni. Baja 320.000 dollárt kapott az első kölcsönből, ebből a Komló-bajai távvezetékét és a bajai elosztó hálózatot építette ki. Ezenkívül a városi szállodát alakították át reáliskolává s még szándékozik tüdőbeteg pavillont, 2 bérházat és téli kikötőt építeni. Ezenkívül egyes városok gőzfürdőt, szolgabírói lakást, vagy jegyzői lakásokat s igen sok bérpalotát épít abból a külföldi kölcsönből, amelynek kamatterhet nagyrészen a mai tanyai lakosok unokái is nyögni fogják.⁴⁶⁾

A Duna-Tiszaközi mezőgazdasági Kamara által 1927 okt. hó 4-én Szentesen rendezett tanyakongresszuson, Csörgő Károly Csongrád vármegye alispánja egy előadással világította meg a külterületi utak építésének a kérdését s adott igen értékes gyakorlati tanácsokat. Ez előadásából idézzük az alábbiakat:

A külterületi utak építése is — mint sok más akció — pénzkérdés s minden attól függ, hogy ezt a pénzkérdést meg tudjuk-e oldani. Eddig az állam és a vármegye épített utakat, a város, vagy község legfeljebb hozzájárult az utak építéséhez.

Szerintem azonban nem lehet arra számítani, hogy az állam építsen ki olyan utakat, amelyek teljesen helyi, lokális jelentőségűek és csak egy határrész érdekeit szolgálják. Az állam csak fontos átmeneti útirányokat, nagyjelentőségű, több városon vagy vármegyén keresztül haladó országutakat épít ki, vagyis oly utakat, amelyek nem is vicinális, hanem országos fontosságú átvonulási irányokhoz csatlakoznak.

A vármegye szintén csak a nagyobb fontosságú, több községet vagy járást érintő utakat építhet, teljesen lokális jellegű utak építésével a vármegye pénzalapjai, amelyek az egész vármegye céljait kell hogy szolgálják, — nem terhelhetők.

A városok és községek hogyan építsenek köves utakat, amidőn más ezerféle, talán még égetőbb szükségletekre is alig van

⁴⁶⁾ Budapesti Hírlap 1926. október 28-iki szám.

pénz? Ily körülmények között talán az államtól, törvényhatóságtól, a várostól vagy községtől nyerhetünk az útépitési költségekhez némi támogatást vagy segítséget, arra azonban nem számíthatunk, hogy a teljesen helyi jellegű közdülőtjainkat, vagy egy határrészre nézve fontos, de teljesen lokális érdekeket szolgáló egyéb utak kiépítését akár az állam, akár a megye vagy a közsület vállalja magára. Ezért szerintem számolnunk kell azzal, hogy az ily helyi érdekű útjainknál nagyrészen a magunk erejére vagyunk utalva.

Tudunk-e azonban a magunk erejéből utakat építeni és egy helyi érdekelttség képes-e fedezni az ezzel járó súlyos terheket? Erre én azt válaszolom, hogy igen is tudunk építeni utat a magunk erejéből is csak meg kell találni a módját. A mód pedig az, hogy minden határ építse meg a maga útjait és ha a költségekhez minden érdekelt egyformán és igazságos alapon hozzájárul, akkor a költség — különösen, ha az alábbiak szerint a helyi érdekelttség terhe alkalmas módon csökkentetik, — úgy elaprózódik, hogy azt az egyesek meg se érzik és igen csekély áldozattal hozzájut mindenki a saját köves útjához.

Csak egy példát hozok fel: Egy kilométer út kiépítése 3 m. szélességben körülbelül 300—350 millióba (24—28 ezer P-be) két és fél méter szélességben körülbelül 250 millióba (20,000 pengőbe) kerül.

Ha az út által érdekelt birtokosokat az út mindkét oldalán 5—5 kilométer körzetben állapítom meg, természetesen úgy, hogy az úthoz közelebb levők többet, a távolabbiak kevesebbet fizetnek, továbbá a jobb föld többet, a silányabb kevesebbet fizet, ily körzet 1. km. útnál 1562 kat. hold területre terjed ki.

Ha a költséget most elosztjuk a holdak számával, egy kat. holdra átlag az olcsóbb típusnál 160,000 K. vagyis 13 P. esik.

Szerintem azonban nem lenne méltányos és igazságos, ha csupán a helyi körzet viselné az útépités költségeit. Aminthogy a belterület fejlesztéséhez és intézményeihez a külterület is hozzájárul anyagiakban, ép így az osztó igazság szerint a külterületi útépitésekhez is a belterületi adózóknak, az iparnak is kereskedelemnek is és a többi adóalanyoknak is hozzá kell járulniok annál is inkább, mert a külterületi út se teljesen a külterület érdekeit szolgálja, hanem közvetve az összes belterület érdekeit is, mert ennek segítségével jut az illető külterület közvetlen kon-

taktusba a belterülettel, ennek segélyével fejlődhet sűrű érintkezés a kül- és belterület között, aminek természetesen minden belterületi tényező s az ipar és a kereskedelem is nagy hasznát látja.

Ezért a külterületi utak költségeméi: magának a városnak vagy községnek is hozzá kell járulnia s ha ezt a hozzájárulást csak 20 százalékra teszem, akkor a holdankénti 13 pengő 2 pengő, 60 fillérrel apad, vagyis 10 pengő 40 fillérre száll le,

De tovább megyek. Ha nem is várhatjuk az államtól azt, hogy a lokális útjainkat kiépítse, vagy a költség nagy részét viselje, — mégis azon nagy nemzetgazdasági érdeknél fogva, amit egy sűrű úthálózat kiépítése és ezzel együtt a gazdasági termelés nagyobb hozama és eredménye jelent, — az állam se lehet közömbös a külterületi úthálózat kiépítését célzó akcióval szemben és jogosan várhatjuk az államtól, hogy legalább az útépitési kőanyag vasúti szállításánál tarifakedvezmény engedélyezése útján könnyítsen az útépitési terheken. Hisz ily kedvezményeket léptenyomon engedélyeznek bizonyos fontos kulturális, humanitárius, vagy közgazdasági célok előmozdítása végett. Nem feltétlen indokolt lenne-e a tanyavilág legfontosabb problémáját, a tanyai viszonyok javításának legegyszerűbb szükségletét, a külterületi utak építését szintén ily vitel díj kedvezmény engedélyezésével elősegíteni. E tekintetben azonban ellentétes irányzattal állunk szemben. A Máv. pár hónappal ezelőtt a kőanyagra fennállott tarifát 20 százalékkal emelte fel. Ez nemcsak a súlyos következménnyel jár, hogy az eddig tervbevett útépitések költségirányzatait is felborítja, hanem azzal is, hogy általában méginkább fokozza az útépitések terheit és még nehezebbé teszi a külterületi útépitések finansziális részének megoldását.

Mert pl. Csongrád vármegyében, amely messze esik a kőbányáktól, egy vagon kőanyag fuvardíja kb. 50 pengőt tesz ki s ily tarifa mellett a kőanyag százalékának, vagyis körülbelül az összköltség harmadrészének felel meg. A tarifa 20 százalékos emelése után pedig a vasúti viteldíj költség az összköltségnek 36—38 százaléka emelkedik.

Azt hiszem a kormány, mely oly melegen érdeklődik a tanyai viszonyok iránt, nem engedheti, hogy a legfontosabb problémát, az útépitések kivételét a MÁV. tarifa oly súlyos helyzet elé állítsa. Nem engedheti a MÁV. azon tarifapolitikáját, hogy éppen a téren igyekezzék a bevételeit fokozni s ezzel a külterületi

útépítések keresztülvitelét megoldhatatlanná tenni.

Ezért e körülményt itt a kongresszus előtt is fel kell tárnom s arra a kongresszus figyelmét is fel kell hívnom, mert e téren a vasúti viteldíj emelkedésekbe a kongresszus sem nyugodhat bele, hanem ez ellen fel kell emelnie szavát és nyomatékkaal kell kérnie azt, hogy a MÁV. ne tarifaemeléssel, hanem tarifa leszállítással és viteldíj kedvezménnyel segítse megoldani a külterületi útépítések kérdését.

Bizton hiszem, hogy e kérdéssel összefüggő országos érdekek folytán a kongresszus állásfoglalása eredménnyel fog jární s ez esetben az útépítések terheinek további csökkentése remélhető.

Ha sikerülne a kormány oly irányú intézkedését kieszközőlni, hogy egyes külterületi útépítési akciók céljaira ingyenes kőszállítási engedélyeztetnék, ez esetben a holdankinti teher további 4 pengő 20 fillérrel, vagyis 6 pengő 20 fillérre csökken, ha pedig 50 százalékos tarifakedvezmény engedélyeztetnék, ez esetben a holdankinti költség 8 pengő 30 fillért tenne ki.

Ezt a költséget — szerintem mindenki — minden nagyobb megerőltetés nélkül tudja viselni, mert egy 10 holdas gazdának mindössze 1.030,000 koronát vagyis körülbelül 83 pengőt kell fizetni, hogy műúthoz jusson, ami reá nézve nemcsak azért jelent kiszámíthatatlan előnyt, mert a gazdasága és földjének intenzív kihasználása csak műúttal lehetséges, hanem azért is, mert műút mellett a földjének értéke jelentékenyen emelkedik, tehát ily előnyök mellett reá nézve a holdankinti 8 pengő nem is áldozat; hanem kitűnő befektetés.

De lehet az utat kölcsönből is felépíteni s ez esetben a holdankénti törlesztés évenként 80 fillér, ami — ugyebár — egy nevétségesen kicsi összeg és meg van a köves út.

A keresztülvitel e módja azonban csak az esetben valósítható meg, ha az érdekeltek kivétel nélkül eleget tesznek a reájuk rótt kötelezettségnek, sajnos azonban az ily kirovás kötelezővé tétele és behajtása céljából oly törvényes rendelkezés hiányzik, aminek az alapján a törvényhatóság vagy a helybeli hatóság eljárhatna. Pedig erre szükség van, mert az emberek nem egyformán gondolkodnak és bizonyára többen lennének olyanok, akik önként nem vállalják az útépítési költség reájuk eső részét, azért az ily érdekeltekkel szemben egy törvényre van szükség, aminek alap-

ján a hatóság az érdekeltség hozzájárulási arányát, bevonva bizonyos százalékkal az illető várost vagy községet is, kötelezően megállapíthatja és a hozzájárulásokat közigazgatási úton be is hajthatja. Ha e célból ily kötelező országos jellegű törvényhozási intézkedés történik, akkor én biztosan látom a tanyavilág ügyeinek sikeres végrehajtását s ez esetben nem sok idő kell ahhoz, hogy a külterületeken egy sűrű úthálózat épüljön ki és egy hatalmas mezőgazdasági kultúra és többtermelési akció induljon meg nemcsak a külterületek, nemcsak a városok és községek, hanem az egész nemzet javára és előnyére.

E helyen kell megemlékeznünk a tanyai lakosság egy igen terhes és sérelmes közszolgáltatásáról, a közmunkaváltságról, amely a maga rendezetlenségében az ország sok helyén olyan féktelen mérveket öltött, hogy meghaladja a földadó mérvét is. Különösen súlyos ez a tanyai lakosságra, amely ezirányú munkájának gyümölcsét alig, vagy egyáltalán nem élvezzi.

E tekintetben természetesen nem tudunk magukra a tanyai lakosokra külön adatokat felsorakoztatni, csak az alföldi vármegyék adatait közöljük, amelyek így is élénk világot vetnek arra a nagy teljesítményre, amelyet a tanyai (alföldi) gazdaközönség végez közmunkaváltság fejében anélkül, hogy ennek ellenértékül lényeges útkarbantartást, újítást és útépitést kapna.

Lássunk idevonatkozólag egy pár tanyákkal behálózott vármegyét:

Sorszám	A törvényhatóság megnevezése	1913-ban			1926-ban		
		Kézi napsz. után	1 fogatu	2 fogatu	Kézi napsz. után	1 fogatu	2 fogatu
			iga után	iga után		iga után	iga után
		aranykorona			aranykorona		
1.	Bácsbodrog — — — —	1'—	2 —	4'—	2:35	10:34	15:86
2.	Békés — — — —	3'—	6'—	—'—	2:35	8:21	—'—
3.	Csanád-Arad-Torontál — —	0 50	3'—	6'—	1:76	7:03	14:07
4.	Csongrád — — — —	1'—	6'—	—'—	1:17	5:86	11:72
5.	Hajdu — — — —	1'—	2'—	4'—	1:72	7:03	14:07
6.	Jász-Nagykun-Szolnok — —	1'—	6'—	—'—	2:07	6:90	13:79
7.	Pest-Pilis-Solt-Kiskun — —	1'—	3'—	6'—	2:35	11:72	15:86
8.	Szabolcs — — — —	2'—	4'—	6'—	2:35	6:38	14:07
9.	Szatmár — — — —	2'—	4'—	6'—	1:72	6:90	13:79

Ezekkel a kérdésekkel s általában a közmunkaváltság igen súlyos és a gazdaközönségre nézve felette terhes problémájával a mezőgazdasági kamarák, de különösen az Országos Mezőgazdasági Kamara igen intenzíven foglalkoznak, aminek eredménye let az is, hogy az Országos Mezőgazdasági Kamara sürgette a kereskedelemügyi miniszternél a közutaknak megfelelő állapotba

hozatalát, továbbá új közúti törvény mielőbbi megvalósítását. Követelte továbbá azt is, hogy az 1914. évi L. törvénycikken alapuló és a ma már teljesen fenntarthatatlan személyes szolgálat, illetőleg kényszerfuvarozás és kényszermunka-kötelezettségek feltétlenül eltöröltessenek. De míg ez megtörténék, addig is a kereskedelemügyi miniszter vegye sürgős felülvizsgálat alá a törvényhatóságok közötti adórendszabályait és sürgősen szabályozza a közmunkaváltság mérvét.

Itt kell megemlítenem azokat a panaszokat, amelyeket tanyajáró körutamban adtak elő a gazdák a fuvarkirendelésekre vonatkozólag. Ma ugyanis az a helyzet, hogy az államépítési hivatalok és alája tartozó személyzetek részéről igényelt előfogatok kiállítására és azok díjazására vonatkozó rendelet csak a megtett kilométerek díjazását állapítja meg, de nem intézkedik arról, hogy a fuvarban megtett idő is tekintetbe vétessék. Sokszor egész napi idővesztésért aránytalanul csekély megtérítést kapnak a gazdák. Pl. Cegléd várostól 14 km.-re levő tanyai gazda Nagykőrösre kirendeltetvén, egész napot eltöltött és kapott 5,000 K. (40 f.) Itt az volna tehát a teendő, hogy rövidebb utaknál egy minimális összeg állapíttassék meg, mely a fuvar adó gazdát a munkától való elmaradásért némileg kárpótolja, míg hosszabb útnál a várakozás is díj áztatnék. Ez az eddigi rendszer az adóterhekkal amúgy is túlterhelt és igen sok bajjal küzdő tanyai gazdákra igen nagy megterhelést jelent, amelyet némileg lehetne enyhíteni a méltányos megtérítéssel. úgy tudjuk azonban, hogy ez a kérdés is megoldást fog nyerni a legközelebb megalkotandó új közúti törvény kapcsán.

Az Alföld, illetőleg a tanyavilág közlekedésének előmozdításánál ma feltétlenül az utat illeti meg az elsőség. Rendes nyomtávú vasutak ugyanis nem tudnak annyira közel férközni a tanyai gazdához, mint az út. De kisvasút sem tudja ezt megtenni, mert ha egy gazda terményét kisvonaton akarja a városba szállítani, úgy először el kell azt fuvaroznia a kisvasútállomásig, azután rá kell arra raknia, amikor az beér a városba, onnan újra fuvaron kell bevinni a magtárba, vagy pedig a rendes nagy vagonokba. Az út sokkal inkább tudja szolgálni a gazdaközönség érdekeit, amennyiben az egész közel érinti a gazdák majorjait, birtokait és ha utak épülnek, akkor megindul a tanyák között a teherautóközlekedés, amely a jó utakon fel tudja keresni a gaz-

daközöniséget, a portáján, az udvarán és így terményeit ott mindjárt a helyszínen felrakhatja és szállíthatja a fogyasztó piachoz. Ez esetben érdemes lesz a legmesszebb fekvő tanyákon is zöldség- és gyümölcsstermeléssel, baromfityenészttel, tejtermékek előállításával stb. foglalkozni. Ma már az Alföld legnagyobb részén van autóbussz forgalom, mely nemcsak a személy- hanem az áruforgalmat is lebonyolítja. Mindenütt igen beváltak és jó üzletnek bizonyultak. A tanyaközlekedés jövője mindenütt ez irányban kell, hogy haladjon. A jövő feltétlenül a géperezű járműveké, amelyek, ha megépülnek, a tanyai közlekedés összes problémáit meg tudják oldani. (Autótúrák céljaira már bent az országban is sokféle építenek utakat és az alföldi tanyai magyarság számára még mindig nincs egy nagyszabású utépítési programm.)

Amidőn előnyt adunk az útnak minden más felett, az nem zárja ki azt, hogy üdvözlünk a legnagyobb odaadással minden más irányú mozgalmat, amely a közlekedés javítását célozza. Így természetesen a kisvasútkiépítést is a legmelegebben támogatjuk, hiszen a békési első gazdasági kisvasút prosperitása élénken igazolja, hogy teljesen megfelel a hozzáfűzött várakozásoknak. Éppen ezért igyekszik több város ilyen irányú célok megvalósítására. Legutóbb Szeged városa oldotta meg kisvasút jávai azt a kérdést, hogy az alsótanyai részeket összekapcsolja a várossal. Mert hiába van pl. Szeged tanyavilágában 100 kilométer műút és 54 kilométer szikéit út, a vasúttól távoleső alsótanyai gazda csak kivételesen jöhet be a városba. A felsőtanyai részekben a helyzet jobb, mert itt a Máv. Szeged—budapesti fővonala, több kisebb állomáson áll meg a tanyák között. Az alsótanyai gazdák, 35—40 kilométerre lévén a várostól, mindenben nélkülözik a haladás feltételeit. Ezeket a szempontokat vette figyelembe Szeged város vezetősége, midőn elhatározta 72 kilométer hosszú, 76 cm. nyomtávú kis tanyai vasút építését, amely mintegy 12 helyen áll meg az alsótanya legkülsőbb részeitől a belvárosig. (Eddig, ha a Szeged-alsótanyai gazda be akar vonaton menni a városba, akkor el kell mennie Kelebiára, ott felül a vonatra és megy Kiskunhalasra, onnan Kiskunfélegyházára és onnan Szegedre. Így tudja megközelíteni városát!) Ugyancsak kisvonatot épített Cegléd városa is Törtei felé, amely olyan jó üzletnek és közszükségletnek bizonyult, hogy most másik három új irányban akarják azt kiépíteni.

Kecskemét városában a 164 ezer katasztrális hold területen szintén érzi a tanyai lakosság a jó közlekedés hiányát. Itt is régóta tervezetik már egy tanyai körvasút, amely a város külső határán egy nagysugarú körben összekapcsolná az egész tanyavilágot s behozná azokat a városba. Ez a körvasút ugyan egyelőre nem valósult meg, de már kész a bugaci vasút, amely Kecskemét tanyavilágának nagy részét kapcsolja be a forgalomba, de amely vasút Majsát és Kiskunhalast is elérve a Duna-Tiszaközének közlekedésügyileg legelhanyagoltabb területét kapcsolja bele az országos forgalomba. Ugyanilyen tervekkel foglalkozik Nagykovácsos városa is. Hasonló tervek megvalósítás alatt állnak a tiszántúli részeken is, ahol pl. Nyíregyháza város elhatározta, hogy nagyszabású tanyai úthálózatot épít ki, amelyre évente 25,000 pengőt fordít. Jelenleg Kecskeméten és a többi alföldi tanyavárosban is autóbussz közlekedés bonyolítja le a fontosabb útvonalakon a forgalmat.

Makó város vezetőségé szintén belátta a kérdés nagy horderejét és minden módon arra törekszik, hogy értékes és nagy határának azokat a részeit, amelyek ma út híján nem tudnak bekapcsolódni a gazdasági forgalomba, gazdasági kisvasút révén bekapcsolja. Makó város és mindazon vidékek tanyái és gazdaságai, amelyeket a tervezett kisvasút érintene, nagy fogyasztási gócpontok, városok közelében fekszenek. Szeged, Makó természetesen felvevő piacai, gazdasági gócpontjai a Tisza-Maros szöge vidékének. De a városokkal való közlekedésük jelenleg kezdetleges, nehézkes és lassú.

Baromfi és tejtermelés az ország egyes tanyás részében ma meglehetősen csekély. De ha a gazdasági vasút biztosítja a jó forgalmat és összeköti a termelőt a fogyasztóval, a tanyákon intenzív baromfi, tej és konyhakerti gazdálkodás indulhat meg. A többtermelés, a könnyű fuvarozás, új technikai ágak bevezetése, eddigieknek intenzívebb kihasználása a kereskedelem, ipar, a termelők vagyoni és kulturális haladására nézve oly óriási jelentőségű, hogy annak még csak hozzávetőleges képét sem rajzolhatjuk meg. Nemcsak a mezőgazdaság anyagi erejének gyarapítását, de az ipar és kereskedelem megerősítését és a keresleti forrásainak megnövekedését jelenti. Az adóalanyok megerősödése csökkenti az adóterhek nyomásának súlyát, az intenzív termelés révén ezer és ezer munkás jut állandó keresethez s az ország egyéb vi-

dékei példakép állanak előttünk arra nézve, hogy a háború utáni megcsónkított és gazdaságilag letiport Magyarországnak nincsfontosabb és sürgősebb pénzügyi és gazdasági kérdése, mint az, hogy az Alföldön szétszórt ezer és ezer tanya népe közlekedési eszközök révén minél előbb bele kapcsolódjék a többtermelés folyamatába, a gazdasági gócpontba, ami nemcsak a tanyák gazdáinak, hanem az országnak is a gazdasági boldogulását jelenti.⁴⁷⁾

Meg kell még itt említenünk azt az érdekes jelenséget, amit a tanyai népnél tapasztalunk e kérdéssel kapcsolatban. Makón is a városi tanácsnak eme felette fontos és közérdekű határozatát a gazdák egyrésze megfelelőben. Nem lehet ezt józan ésszel megérteni. Amikor mindenki belátja s mindenki panaszkodik, hogy az utak hiánya állja útját a mezőgazdasági fejlődésnek, akkor egy ilyen üdvös határozatot éppen az érdekelt gazdák nem engednek érvényre jutni.

Ugyanúgy van ez Hódmezővásárhelyen is, ahol az óriási kiterjedésű határ kevés útjának a kiépítését olyan formán gondolta el a gazdasági egyesület, hogy a piacra jövő gazdák a jövőben — amint ez minden városban meg van — csekély helypénzt fognak fizetni, amelynek összege teljes egészében a tanyai utak építésére fog fordíthatni Amikor egy ilyen szép intézkedéssel a régóta sérelmezett tanyai útkérdés egycsapásra megoldást nyer s amikor évtizedes kívánságként él e gondolat a tanyai gazdák között, akadnak olyanok, akik agitációjukkal e törekvésnek útját állják és megghiúsítani igyekeznek ilyen nemes eszméket.

Mindig, de különösen ma roppant könnyű a „nem adózunk” jelszóval a gazdaközöniséget bármilyen irányban izgatni. De ha akadnak még olyan gazdák, akik a maguk jól felfogott érdekeit hamis és hazug jelszavakért így tudják oda dobni, akkor az ilyenek nem érdemlik azt meg, hogy sorsukon könnyítések történjenek és a modern gazdálkodás kívánalmait hozzájuk eljussanak.

Az úttalanság hiánya, fájdalom és gyötrelmei különösen tanyalátogatásaim kapcsán tódulnak előtérbe, amikor részint az ott előadott panaszokból, részint saját tapasztalataimból van módomban meggyőződni arról, hogy mit jelent az út a tanyák lakóinak. Kiskunhalas határában a pirtói határrészen hihetetlen sívó buckás homokterületek vannak, amelyekben a keresztülhaladás valósággal életveszéllyel jár. Tiszántúl, Jász-Nagykun-

⁴⁷⁾ A Makóra vonatkozó adatokat lásd a Marosvidék 1925 május 3. és 14-iki számaiban.

kezdve a tavaszi felszikkadásig olyan óriási ragadós, nehéz, szurokszerű sár fogja körül a járművek kerekeit, a jószágok lábait, hogy életveszélyes a közlekedés. Láttam tanya járó utamban nagyon szépen felszerelt tanyákat s mikor kérdeztem, hogy Szolnok vármegye kötött, szikes területein az őszi eső beálltától miért nem foglalkoznak nagyban sertéshízlalással, tehenészettel, zöldség és gyümölcsstermeléssel, baromfitenyésztéssel, stb., az volt rá a válasz, hogy ezek befuvarozása úgy tönkre tenné a jószágot, hogy lehetetlen volna azzal gazdálkodni. Amikor 5 méter-mázsa tehernek a 20 kilométeres balotai határrészről Kiskunhalas városába való szállítása 4 ökröt két napra vesz igénybe, (ugyanis a be és vissza fuvarozása után az ökröket legalább egy napig befogni nem lehet), akkor szó sem lehet arról, hogy e tekintetben változás álljon be. Jártam a tanyalátogatásaim kapcsán olyan határrészeken is, ahol, amerre a szem ellát, az utakat és mezőket víz borította, azokon kellett keresztül gázolni. Vájjon miként tud a 8—10 éves gyermek ilyen utakon iskolába járni?

Csongrádon tanyalátogató körutamon mondták a Tiszán túl levő tanyás gazdák, hogy bár 3—5 km.-re vannak a várostól, ősztől-tavaszig messzebb esnek, mint Paris, vagy Berlin. A rossz út és a Tisza — hid nemlétében — teljesen elzárja őket a várostól. Hódmezővásárhelyen fájdalmasan említették, hogy 5 hónapon át csak lóháton tudják a kenyérnekvalót malomba vinni. Czegléden meg azt mesélték el, hogy egy szegény gazda, mint akadt el a sárban, úgy hogy egyik lova megdőglött, míg a másikat és a szekeret ökrökkel kellett kivontatni.

Mily gyorsan terjedne el jó út mellett a tanyák között a bicikli is, amely a gyors közlekedést olcsón tudná megoldani.

Hogy a tanyák világában jó utak épüljenek, amelyek összekössék a legtávolabbi részeket is az anyavárossal, vagy községgel ez érdeke a városnak is, mert ellenkező esetben távoli határrészek más községek gazdasági előnyeit ragadják meg. Így pl. Hódmezővásárhely egyes részei Orosházát tartják községüknek és oda gravitálnak, Csongrád tiszántúli részei Kunszentmártonhoz stb. Tehát a községek életérdeke is követeli a tanyai utak kiépítését.

E kérdés megoldása nézetem szerint azért késik, mert azok, akik itt tenni volnának hívatva, nem ismerik a helyzetet. Halvány fogalmuk sincs azokról az állapotokról, amelyek itt a tanyák világában tapasztalhatók. Nem tudják mérlegelni e kérdés

országos jelentőségét s nem tudják felértékelni azokat a gazdasági erőforrásokat, amelyek így megnyílnának az ország gazdasági élete számára. A Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara és e sorok írója e kérdés nagy jelentőségének tudatában azért dolgoznak annyit azon, hogy minél inkább bevésszék a köztudatba a tanyai út kérdése, mint az egész Alföld megváltásának kérdése, hogy így az illetékes fórumok tette sarkalva, elhatározó lépéseket tegyenek.

A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamarához egyetlen tanyai kérdéssel foglalkozó irat sem futott be, amely ne panasználja az utak hiányát, járhatatlanságát, elhanyagoltságát. A Tiszántúl kötött talajú részein gyakran ősztől tavaszig is teljesen megbénul a forgalom, ha az időjárás nem kedvező az utakra. Sokszor fordult már elő, hogy az elképzelhetetlenül nehéz utakon a szállításra kényszerült gazda, mire a fuvarozási munka végére ért, szállító eszközben, igavonó jószágban és idővesztésben oly értékeket volt kénytelen elpazarolni, hogy a szállítmány értékét is meghaladták az e révén előálló károk. Ugyancsak a járhatatlan utak miatt egész tanyavidékek ki vannak szolgáltatva terményeik értékesítésénél a lelkiismeretlen kereskedőknek, akik a beszállítani nem tudott árút jóval alacsonyabb áron veszik meg, mintha azt a gazda tetszése szerint elszállítva adhatná el.

Itt, a közlekedés kérdésének tárgyalásánál kell megemlékeznünk a postáról, telefonról és távírdáról. Ezek tekintetében a tanyai lakosság a legprimitívebb szükségletét sem tudja kielégíteni és sokkal hátrább van, mint a legeldugottabb 500 lelket számláló kicsiny oláh falu. Ez is nagy fájdalom a tanyai lakosságnak. Míg a városi lakosság naponta kétszer-háromszor kapja meg a postáját, addig az épp úgy adózó tanyai közönség újságot sem járathat, mert jó ha hetenként egyszer kap postát és nagyon sokszor megtörténik, hogy előbb érkezik oda a büntető rendelkezés, mint az az írás, amelynek elmulasztása involválta a büntetést. A tanyai lakosság postájának kézbesítéséről az anyaközségeknek, vagy városoknak kellene valamilyen formában gondoskodniuk és elméletben ez meg is van, azonban a vakságban a kézbesítést eszközöző mezőrendőr egyéb hivatalos dolgával is túl van terhelve. Sok helyen (pl. Kiskundorozsmán) a tanyai tanítók önként vállalkoztak arra, hogy az iskolás gyermekek révén megoldják a postaügyet, ha az egy iskolakörzetbe tartozó posta-

küldeményeket a tanítók időnként, 2—3 naponként, megkapják. Ugyanígy lehetne a közérdekű községi hirdetéseket is az iskolák, illetőleg a gyermekek révén közhírré tenni.

Nagyon életrevaló eszmét vetett fel a Vásárhelyi Újság⁴⁸ a tanyai postakérdés megoldására. Minden egyes tanyai olvasókör vidékéhez bátran számítható Hódmezővásárhely város határában 20—30 olyan tanya, amelyen több-kevesebb ló és lóra alkalmas fiatal férfi ember van. Ha tehát valamely olvasókör elhatározza a postajarat megszervezését és úgy állapodik meg, hogy kezdetben hetenkint háromszor indít postáért, akkor egy teljes hónap alatt mindössze 12 postaszolgálat kívántatik. Ilyen megállapodás esetén még ha csupán csak tizenkét lovas volna is a kör vidékén számításba vehető: egy-egy legénynek hónaponként egyetlenegyszer kellene postaszolgálatra kiállnia. Ha pedig valamely kör vidékén huszonnégy lovast be lehetne szervezni, ugyanakkor egy-egy legényre két hónap alatt egyszer kerülne sor. Célszerűség okáért a tanyai olvasókörnek postakörzetekben kellene szervezkedniük. Ilyen módon sorakoznának a határbeli többi körök is. Az ugyanazon postakörzetbe tartozó körök és érdekeltek újság és levélpostájukat mind ugyanazon egy helyre, (boltba, magánházhöz) járathatnák.

Helyes irányú észrevételt tett idevonatkozólag egyik nagykőrösi tanyai gazda, aki azt írja: Nagy sérelme a tanyai embernek a többek között az is, hogy míg az adóvégrehajtó pontosan fel tudja keresni, addig ha valamelyik hozzátartozója vagy ismerőse levelet küld neki, azt egy- vagy két hét múlva kaphatja csak meg, amikor dolga végzésére bemegy a városba s a családi boltos nem felejt el átadni neki a szívességből kezelt postáját.

Hogyan lehetne ezen segíteni? A város az úgynevezett hegy és mezőri illetményből fizeti ezeket az alkalmazottakat. Ez a pénztár tudomásom szerint nagyobb terheket is egészen szépen elbír. De a költségek viselése terén nem is volna egyedül a város. A m. kir. posta is biztosan hozzájárulna az ő szolgálatait is ellátó közegek fizetéséhez, hiszen csak Nagykőrösön is az emberek ezrei kapcsolódnának bele a postai forgalomba.

Van ennek a megoldásnak egy másik, szintén figyelemre méltó oldala is. Ha az a hegy- és mezőőr a postai kézbesítéssel is meg lesz bízva, mindennap egészen biztosan bejárja a maga

⁴⁸) Vásárhelyi Újság 1926 január hó 3. sz.

járását. Az örökös tehát pontosabb teljesítést nyer. Ebből nemcsak a tanyai, hanem a városi lakosságnak is csak előnye származik. De előnye származik a városi lakosságnak abból is, hogy levél útján is tud érintkezni a tanyákon lakókkal.

Érdekes lesz egy panaszos levelet közölni, mely e helyzetet élénken megvilágítja:

„Alulírottak Jászszentlászló, ilonaszállási lakosok tisztelettel kérjük a tekintetes Mezőgazdasági Kamarát, hogy az ilonaszállási iskola körzetében, melyhez 120 tanyánál több tartozik és Jászszentlászló községtől 5—6 km.-re fekszik, a postai küldemények kikézésítésének valamilyen módját kieszközölni kegyeskedjék. Tiszteletteljes kérésünket az alábbiakban indokoljuk:

1.) A legközelebbi posta Jászszentlászló községben van, amely tőlünk 5—6 km.-re fekszik. Ott mindenki mindennap hához szállítva megkapja a maga postáját, ezzel szemben mi tanyaiak csak úgy juthatunk a postánkhoz, ha 5—6 km.-re beme gyünk érte. Ide kikézésítés soha nem volt és most sincs. Ha egy évig nem mehetünk a faluba, egy évig nem kapjuk meg a leveleinket és újságjainkat. Kérem ez borzalmas állapot, haladásunk korszakában! Amíg egy levelet vagy más postai küldeményt mi itt megkapunk, azalatt az idő alatt eljut Amerikába is. Ha pesti, vagy pl. más helyiségbeli rokonunk meghal, vagy valami baj van a rokonságban, amíg a levelet kézhez kapjuk, vagy a táviratot, addig eltemetik és el is felejtik.

2.) Mi becsületes adófizetői vagyunk a szegény, csonka hazánknak, de önkénytelenül is az a gondolat jut eszünkbe, hogy miért vagyunk mi tanyaiak mostoha gyermekei a hazának, amikor mi érte szenvedni, áldozni s ha kell meghalni is tudunk. Nagyon szívesen fizetjük adóinkat, de fájdalommal tapasztaljuk, hogy a befizetett adónkból mi tanyaiak nagyon keveset élvezünk.

3.) A megoldás pedig nagyon egyszerű és könnyű volna. Az ilonaszállási vasúti megálló 2 km.-re van az iskolától. Az ilonaszállásra szóló küldeményeket a falu postáján záros táskába pakolnák és a vonattal a megállóhoz küldenék, innen egy gyalogos küldönc behozná az iskolához és itt a tanító úr a gyermekeknek az iskolában kiosztaná. Ehhez csak egy kis áldozat kellene, a zárótaszka megvétele és a küldönc fizetése, melyet az állam teljesítene.

Tudjuk s meg vagyunk győződve, hogy nekünk e honban

csak egyedüli igaz, őszinte támogatónk és jó akarónk a Tekintetes Mezőgazdasági Kamara, azért voltunk bátrak ily magyaros, tanyai őszinteséggel feltárni posta ügyünket. Remélni merjük, hogy alázatos kérelmünk előterjesztésére a Tekintetes Kamaránk a szükséges lépéseket illetékes helyen megteszi.”

Hosszú utánjárással s egy kis megértéssel meg is lett az Ilonaszállásiak postája. Szinte megható, amint a tanyai tanító írja: „Leírhatatlan öröm töltötte el szívünket, amidőn május 8-án d. u. 3 órakor a postás nagy táskájával megjelent. Öröm sugárzott le mindnyájunk arcáról; senki sem tudta megállani, hogy szavakkal is kifejezést ne adjon örömének: „Ázsiából Európába poty-tyantunk!” „Na most már én is rendelek újságot!” „Na már kezdene meghallgatni minket is!” stb. azt mind leírni nem is tudnám!

Egy másik jellemző esetet is közlök itt, amely más oldalról világítja meg a kérdést. U. Cs. Gy. ballószögi földbirtokos írja Kamaránknak: „Hosszú ideig, évekig tartó utánjárással a W. A. fáradhatatlansága folytán sikerült elérni, hogy Ballószegen postai ügynökség létesült. 1924 június hó 15-én a hivatalos lapban is megjelent az erre vonatkozó rendelet a körzeti beosztással együtt (iskola, erdészház, Wéber-telep, Csák-major, stb.) Hogy eleinte (immár két éven át) csak elvéve sikerült az országban postahivatalt találni, ahol tudomással bírnak a ballószegi postai ügynökség létezéséről, abba még csak beletörődünk, s azzal biztattuk magunkat, hogy egy csapásra meg fog változni minden, ha megjelenik a legújabb „Helységnévtár”. Ez meg is jelent most ősszel, persze se Ballószegnek, se Wéber-telepnek, se Csák-majornak nyoma sincs benne. Ezidőszerint az a helyzet, hogy Budapesten a főpostán pár nap előtt a „Helységnévtárra” való hivatkozással kereken megtagadták a részemre szabályszerűen Ballószegre címzett fontos távirat felvételét. De sok más hasonló eset is van, miket azonban hosszadalmas lenne itt leírni. Felszólaltam a központi statisztikai hivatalnál, honnan arról értesítettek, hogy a „Helységnévtár” postai adatait a m. kir. postvezérigazgatóság szolgáltatta s azok helyességének megállapítása a statisztikai hivatal hatáskörén kívül esik. Felszólaltam szóbelileg a kecskeméti postahivatalnál is, hol felvilágosítottak, hogy a posta megtette a maga kötelességét, mert a hivatalos lapban közölte, hogy Ballószegen megnyíl a postaügynökség. S ha egyéb

dolgom nem volna, úgy hiszem jó ideig elszórakozhatnám a fel-szólalásokkal, kérvényezésekkel, míg végre hivatalosan megál-lapítanák, hogy kizárólag én vagyok a hibás, miért lakom tanyán.”

A Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara igen nagymér-tekben érzi e kérdés jelentőségét és épen azért minden módon arra törekszik, hogy a helyzeten segíteni tudjunk. Eddig legtöbb helyen az volt a helyzet, hogy ahol helyi érdekű vasutak szelték át a tanyákkal behálózott határokat, az egyek állomások előljá-rói működtek, mint postai ügynökök. Ezek működését azonban az illetékes postaigazgatóság kénytelen volt beszüntetni, mert ke-zelőjük részben vasúti szolgálatukkal járó elfoglaltságukra, rész-ben pedig a postától kapott csekély díjazásukra (havi 170 000 korona) hivatkozással a postai teendők ellátását megtagadák. Más alkalmas vállalkozó pedig nem jelentkezett. Minthogy a Máv. igazgatóság a vasúti közegek közelében működő postahiva-taloknak, illetve ügynökségeknek a pályaudvarról a községekbe, illetve a tanyákra való behelyezését kérte abból a célból, hogy ezáltal alkalmazottai a postai teendők ellátása alól mentesíthetők legyenek, a vasúti előljárók a postakezelés további ellátására nem kötelezhetők. Ezt csak úgy lehetne ismételten keresztül vinni, ha a vasúti előljárók feleségei vállalkoznának a postai üg-yenökség ellátására. De vállalnák ezt legtöbb helyen a tanítók is. A kérdés azonban véglegesen csak úgy volna megoldható, ha nagyobb díjazás járna érte. Miután ezt ma a postaigazgatóság vállalni nem képes, nem marad más hátra, mint az illetékes érde-kelettség áldozathozatala, amely nyilvánulna olyan mértékben, hogy a postaügynökséget ellátó tisztviselő a küldönc díjának fize-tésén kívül legalább havi 4—500.000 koronát élvezhessen. (Ez irányban Kamaránk több helyen már meg is tette az intézkedé-seket (Kiskunhalas, Jászszentlászló stb.) Utóbbi időben e kérdés-ben is több megértés tapasztalható

A postakérdéssel szoros összefüggésben áll a távírda is, azonban ennél sokkal fontosabb a telefonszolgálat ellátása. Egész lehetetlen állapot, hogy a tanyai lakosok, akik, ezúttal is hangsú-lyozzuk, ép úgy adófizető polgárai az anyaközségnek, vagy vá-rosnak, mint a városban lakó, s ott minden kultúrigényüket kielé-gíteni képes lakosok, nem részesülnek a legelsőlegesebb szük-ségletekben sem. Micsoda nagy jelentőségű volna a tanyai la-kosságra nézve, ha az orvossal, kórházzal, csendőrséggel stb. te-

lefonon tudna összeköttetést teremteni. Kommunizmus előtt Szeged határában minden tanyai iskolának volt telefonja, amely így az iskolakörzet tanyai lakossága részére állandóan rendelkezésre állt. Az oláhok azonban az összes tanyai telefonokat leszerelték s a város még eddig nem tudta visszaállítani. Sajnos, ilyen az állapot az Alföld egész tanyavilágában. Sehol telefon nem köti össze a tanyaközpontokat, népházakat, stb. a közigazgatási és közegészségügyi hatóságokkal, ami igen nagy mértékben hátrányos, méltánytalan és igazságtalan a tanyai lakosokkal szemben. Mostanában több helyen észlelhetők már ez irányban mozgolódások.

Hogy a tanyai lakosság út, vasút, post, távírda, telefon kérdését minél jobban megvilágíthassuk, körleveleket intéztünk az Alföld községeinek nagy részéhez és e kérdésünkre mintegy 2 és fél száz községből jöttek be nagyon érdekes adatok. Sajnos arra vonatkozólag, hogy a községek határaiban levő dűlő utak milyen állapotban vannak, alig kaptunk valamelyes választ. Vannak olyan községek, amelyek egyáltalán nem rendelkeznek köves úttal. Vannak olyanok, amelyeknek legforgalmasabb útvonala — a vasúthoz vezető út — kiépítetlen. (Fájsz 17 kilométer, Pészéradacs 12 km., Borota 10 km. stb.) A legtöbb község meg is jelölte azokat az utakat, amelyek a község lakosságának s a tanyák lakóinak szempontjából kiépítendőek volnának. Sok község egyenesen a tanyai lakosság érdekében kér útfejlesztést, míg vannak olyan községek, amelyek konkrét javaslatokat tesznek, sőt közlik azokat az eddigi lépéseket, amelyeket eredménytelenül tettek idevonatkozólag.

A lehetetlen vasúti összeköttetés és egyes fontos területeknek a vasúti vonalakba leendő bekapcsolására is érdekes megjegyzéseket, sőt javaslatokat is kapott a Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara. Egyesek kisvasutat, mások rendes vasutat, majd vilányos vasutat, autójáratot, stb. kérnek; sokan vasúti megálló helyet s ezenkívül a lakosság gazdasági érdekeinek figyelembevételével hídmérleg felállítását, marharakodót stb. A helyi érdekű vasutak igen sok helyen szelik át a tanyavilágot; vannak is megállóok, de nincs egy kis várószoba, deszkabodé, ahol a vonatvárakozók a hideg, a szél, a vihar, az eső ellen meghúzódhatnak. Hiába kopogtatunk ezirányban a MÁV-nál, alig találunk meghallgatásra.

Ha végig olvassuk ezt a két és fél száz beérkezett jelentési, akkor fájdalommal állapítjuk meg, hogy a községek vezetősége szinte fásult közönnnyel rója papírra észrevételeit s kétségbeesetten állapítják meg, hogy ők már ezt igen sokszor megtették, de mindig eredménytelenül.

A Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara a beérkezett válaszokat feldolgozta és a lehetőség határain belül lépéseket tett, hogy a kívánságok, vágyak az ország s a nemzet gazdasági érdekei szempontjából teljesüljenek.

Ugyanilyen célból szerzett tájékozódást a Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara a posta, távírda és telefonra vonatkozólag. A beérkezett válaszok között nagyon sok van olyan, amely valósággal szánalmat kelt és fájdalmat okoz. Több község van, amelyben sem postahivatal, sem ügynökség nincs, sokban távírda sem működik. Telefon nincs olyan nagyközségben, mint pl. Kecel, Alpár, Kerekegyháza, stb. Se telefon, se távírda nincs sok községben, melynek lakossága a 4 ezret meghaladja (Akasztó 3728 lakossal, Császártöltés 3159, Törtei 4155, Ujhartyán 4272, Orgovány 3281, Szánk 3828 lakossal, stb.) Hogy mit jeleni a tanyának a telefon, az alábbi kis eset is élénken igazolja: 1927 nyarán a makói bogárzói tanyarészen történt, hogy egy fiatal anya szülés közben már annyira elgyengült, hogy a szülész nő kénytelen volt kijelenteni, amennyiben orvosi segély félórán belül nincs, két életnek vége. A tanya, hol az eset történt, nincs messze az Ármentesítő őrháztól, amely telefontal van összekötve a makói őrházzal. A két ármentesítő alkalmazott jóindulatának, szívességének köszönhető, hogy 20 perc múlva megáll az autó, kiugrik belőle a mentőangyal orvos képében és megment az életnek két ifjú, viruló életet.

A beérkezett adatok szerint a tanyai lakosok posta kézbesítése többféle módon történik. 1) A tanyai lakosok közül az, aki levelet vár, maga megy el a postára érdeklődni. Ilyen nagyon sok van (Törtei, Medgyesbodzás, Soltszentimre, Ujszász, Csanádpalota, Algyő, stb.), sőt van olyan hely is, ahol a tanyai érdekelt lakosokat, akiknek t. i. levelük van, a községi rendőrök berendelik a postára (Csávoly.) 2) A tanyai lakosság maga gondoskodik a kézbesítésről saját küldönce által (pl. Dunavecse, Tömörkény, Jánoshalma, Mátételke, stb.) 3) A tanyai lakosoknak a községi közegek, mezőőrök és kézbesítők viszik a postát, leginkább 2—3

napban, de az a rendszer nem egyöntetű. Pl. Nagykőrös tanyai lakói hetenként kétszer kapnak postát a községi közegek és a tanítás ideje alatt a tanyai iskolák által. Van olyan hely, ahol a községi kézbesítő közegek a tanyai lakosság postájának a kézbesítéséért a postától külön díjazást kapnak. 4) Vannak azután egész különleges esetek pl. Szabadszálláson, ahol a községi előjáróság szerint a községeknek nem lehet feladata a tanyai lakosok postájának a kézbesítése (?) Itt a postahivatal azokat a leveleket küldi a községhez kézbesítés végett, amelyek már hosszabb idő óta ott hevernek. Kecelen a tanyai levelek a községi rendőrség őrszobájának az ablakában elhelyezett ládába dobatnak, ahonnan a felek válogatják ki. Sok helyen (Orosházán, Hódmezővásárhelyen, Kecskeméten, stb.), a városi (falusi) beszálló ismerőseikhez címeztetik leveleiket, ahol azután, ha bemennek, átveszik.

Rengeteg azoknak a panaszoknak a száma, amelyeket e jelentésekből kiolvasni lehet. Pl. van olyan tanyai és községi jelentés, amely megelégszik a 2—4 napos postai kézbesítéssel és mint pl. Almáskamarás teljes lemondással belenyugszik a változhatatlanba, mert fejlettségről beszélni sem lehet, míg az utak járhatatlanok.

Tájékozásul és okulásul érdemes lesz a kecskeméti külterület postai szolgálatának legújabb bevezetéséről szóló intézkedést ideiktatni. Kecskemét városát, mint központot, 32 beépített külterületi rész (tanya és házcsoport) övezi körül. A belterület lakói részére szóló összes postai küldemények kézbesítését (pénzt, csomagot, táviratot is) a városi közigazgatás szolgálatában álló, megbízható közalkalmazottak teljesítik.

Minden külterületi kézbesítő 2—2 példányban készült ellenőrző könyvet kap s valahányszor a külterületen 10 pengónél nem nagyobb összegű utalványt (és pénzt), ajánlott levelet, 2 kg.-nál nem súlyosabb csomagot vesz át, erről köteles a két példányban (indigópapír útján) készült ideiglenes elismervény egyik másolatát az illető feladó félnek nyomban átadni. A végleges feladáskor kapott postahivatali elismervényt minden küldemény után köteles az ideiglenes elismervény bevonása ellenében az illető félnek átadni s azt a könyve megfelelő helyén mézgával beragasztani. A Kecskemétre érkezett postai küldemények kézbesítése a külterületen u. n. tanyaközpontokon történik. Minden

tanyaterület legalkalmasabb helyén fekszik az iskolaépület és a tanítói lakás. A postai küldeményeket az aláírt átvételi elismervények ellenében a tanítói épületben kapják meg az érdekelt egyének. A kézbesítők sípjellel adják tudtul megérkezésüket.

A tanyai iskolák épületeinél 16 helyen II. rendszerű levélgyűjtő szekrényeket helyeztek el, melyekből a külterületi kézbesítők körútjukon gyűjtik össze a küldeményeket. A levelezést lényegesen megkönnyíti azon helyes intézkedés, hogy a kecskeméti postahivatal igazgatója a külterületi tanítókat — elszámolás mellett — postai értékcikkek elárúsításával is megbízta. Érdekes, amit idevonatkozólag Szegedről olvasunk — Szegedi új Nemzedék 1927 márc. 6 — hogy a város nem hajlandó a felső-tanyaiaknak a posta részére helyet biztosítani, ami a postahivatalnak a tanyaközpontban leendő felállítását lehetetlenné teszi. (Ma ugyanis az állomáson van, ami igen messze van a tanyáktól.)

Mindenesetre e kérdés sokkal nagyobb jelentőségű annál, minthogy emellett minden további nélkül elhaladni lehetne. Sajnos, nincs semmilyen rendelkezés arra vonatkozólag, hogy miként, hogyan oldássék meg a tanyai lakosok postaügye. A postai üzletszabályzat 98. §-a szerint a posta külső területén kézbesítőszolgálatot nem tart fent. Erről a község tartoznék gondoskodni, azonban sehol nincsen kimondva, hogy miként. A 4600/1902. M. E. számú rendelet sem írja elő, mért a kézbesítés és gyűjtő járatokról (faltízó levélhordók) szóló rendelet csak községek vagy sűrűn lakott helyekre alkalmazható. Arra kell tehát törekednünk hogy a tanyái kézbesítés rendezésére a részletekre menő rendelet adassék ki, amely ezt így szabályozza, mért a tanyai adófizető polgárság ezt teljes mértékben és teljes joggal még is kívánhatja.

Első pillanatra nem is tűnik annyira szemünkbe, hogy milyen nagyjelentőségű a tanyai lakosság kulturális, gazdasági, közegészségügyi, stb. előbbremenetele érdekében a tanyai postaügynek a megoldása. Pedig a kultúrának és a haladásnak egyik leglényegesebb eszköze a posta, távírda, telefon, éppen azért mindent el kell követnünk, hogy ez a kérdés valamilyen formában mégis megoldáshoz jusson.

Mindezek olyan elemi kívánságai a tanyai lakosságnak, melyek nélkül a tanyai élet fejlődését s az Alföld tányavilágában élő sok millió magyar gazdaelem igényének kielégítését s évtizedes közszolgáltatásának elismerését el sem lehet képzelni.

Az alföldi mezőgazdasági kamarák az alföldi gazdasági egyesületekkel, a megértő és belátó közigazgatási hatóságokkal mindent el fognak követni arra vonatkozólag, hogy e tekintetben javulás álljon be.

A postaszolgálat kiépítésével kapcsolatban egyéb idetartozó kérdések is megoldandók lesznek, mint pl. az összes köztartozások és egyéb befizetések postabefizetési lapon történő befizetése, hogy ne kelljen pár pengő befizetéséért 10—20 km.-es utat megtenni és miatta napot mulasztani. Ezután következik a rádió nagyobbarányú elterjedése a tanyákon, amelynek a hatását és eredményeit ma még felfogni sem tudjuk.

VIII.

A tanyavilág kultúrája.

A magyar tanyakérdésnek egyik kétségkívül legnagyobb fontosságú része a *tanyai nép kulturális helyzete*, amely alatt nemcsak az elemi iskoláztatást értjük, hanem általában a tanyai lakosság általános szellemi szükségleteinek a kielégítését.

E kérdéssel a múltban az illetékesek nem mertek vagy nem akartak foglalkozni s évtizedes mulasztások eredményeként áll ma előttünk a tanyai nép kultúrátlansága, mely sok tekintetben végtelenül szánalmas képet mutat.

Először e kérdéstről általános képet óhajtunk rajzolni s csak azután fogjuk ismertetni a kérdés mai állását, végül a tennivalókat.

Néhány évvel a háború előtt Szeged és Hódmezővásárhely között utazott kocsin egy gazdasági szaktanár. Látott ott egy nadrágos, cipős, nagy szalmakalapos embert a gyepen újságot olvasni és teheneket őrizni. Midőn érdeklődött a kocsistól, hogy ki az, azt a választ kapta, hogy ez itt a tanyán tanító. Télen tanítja a gyermekeket, nyáron pedig felügyel a jószágokra. Városi hajdú volt, mondja a kocsis és igen szépen tud írni.

Az alábbiakat egy lap közleményből⁴¹⁾ vészük, ami szintén reá világít a tanyai iskolaügyre s általában a tanyai nép életére. „Iskolám növendékei 10 pusztáról és a községből jönnek a falu széfén levő iskolába. Hogy mit jelent e 10 puszta, azt a következőkben írom le. Egy része ezeknek az iskolától 2 és fél km.-re, nagyobb részük 3—4 km.-re, sőt van puszta, mely az iskolától 6 km.--re van. Ez azonban az én kedves növendékeimnek nagy ré-

⁴⁹⁾ Nemzetnevelés 1926 február 1. száma

szét nem tartja vissza attól, hogy az iskolába akkor is eljöjjenek, ha az idő mostoha viszontagsága folytán igen-igen nagy nehézségbe is kerül és sokszor életükkel játszanak azért, hogy az iskola falain belül az írás és olvasás mesterségét megtanulják.

Büszkén mondhatom, hogy dacára az óriási távolságoknak a gyermekek rendszeren látogatnák az iskolát, ha „kenyerük” volna! Itt a bökkenő! Növendékeim 75%-a béresek gyermeke. Már pedig azt nagyon jól tudjuk, hogy az „egyke” nem ezek között dühöng. Nem ritka szülő, kinek egyszerre 5—6 gyermeke jár az iskolába. És járatná is a szegény, mert hisz talán egy-két darab ruhácska akadna s kora tavasztól késő őszig mezítláb csak eljárna az iskolába, hanem mikor a 4—5—6 km.-ről kora hajnali órában az iskolába induló kis magyarnak csak egy kis vékonyka kenyér — az is leginkább kukorica — az egész napi tápláléka, vagy még az sem! Hogy lehet ettől a kiéhezett, elcsigázott kis pötöm emberkétől valamit várni? Vájjon, hogy tudjon az a tanító ilyen kis növendékkel csak közepes eredményt is elérni? Hetenként előfordul, hogy megkérdzem kis tanítványaimat, Pista, Mari, Józsi, stb., miért nem voltatok tegnap ez iskolában? Felelet: „mert nem volt kenyerünk!”

A tanyai oktatásügy igen jelentős akadályai a bérelt iskola épületek, amelyekről a nagy közönség alig tud valamit, de amelyek a tanyai népoktatás színvonalának és eredményeinek biztosítása tekintetében igen jelentős tényezők. A béke időben nagyon sok helyen oldották meg a tanyai oktatás ügyét úgy, hogy rozoga, egészségtelen istállókat alakítottak át többé-kevésbé használható iskolaépületté. (Pusztamérgesen 3, Kiskundorozsmán 1, stb., stb.) Annyi évi bért fizettek ezért békében, lvgy 3—4 évi bérösszezből rendes iskoláról lehetett volna gondoskodni. Addig, amíg a békebeli 5—600 aranykorona évi bért a tulajdonos megkapta, rendben volt minden. Jöttek azután nehezebb napok is: pénzünk leromlása, a súlyosabb adóterhek, kincstári részesedés és egyéb terhek a bérbeadókra s e terhek mintegy természetes következményéül a tanítói kert elvonása, az utak betiltása, a fűtési idény küszöbén az iskolai kályha elvitele, a hatóságok közbelépése és végül óriási gyűlölet a tanító ellen. Mintha épen a tanító volna az oka, hogy súlyos gazdasági viszonyok lefagyasztották a békebeli megelégtült mosolyt a bérbeadó arcáról. Ilyen körülmények között nem volt gazdája az iskola épületnek, nem

volt, aki karbantartásáról gondoskodják, minek következtében az amúgy is rossz és egészségtelen épület mihamar tönkrement. Hogy teljes képet alkothassunk az Alföld tanyavilágának iskolaügyi helyzetéről, röviden áttekintést igyekszünk nyújtani azokról az állapotokról, amelyek a mostani kultuszminiszter iskolaügyi programja előtt itt szemlélhetők voltak. E tekintetben a legilletékesebb helyről⁵¹⁾ gyűjtött adatokat fogjuk előtárni, hogy teljes és hű képet adjuk a tanyavilág elemi oktatásügyi helyzetének.⁵²⁾ Természetesen ez a kép azóta lényegesen megváltozott. Szükségét látjuk azonban annak, hogy a mai állapotot közvetlenül megelőző helyzetet is ismertessük, mert ezáltal a jelenlegi kormányintézkedéseket és eredményeket jobban meg tudjuk érteni.

[Ha nézzük az alföldi törvényhatóságok 1920 évi analfabéta statisztikáját, megdöbbentő adatokat fogunk találni. Debrecen tjv. 13.7%, Békés vármegye 14.1%, Pest várm. 19.5%, Baja tjv. 18.9%. Csanád várm. 19.3%, Hajdú várm. 19.8%, Jász-Nagykun-Szodnok várm. 20.5%, Bács-Bodrog várm. 20.8%, Csongrád vm. 24.4% analfabéta. ^

Az alábbiakat a kultuszminiszter nemrégén megjelent (1928) „Magyar Népoktatás” c. művéből a Benisch Arthur és Szombatfalvy György dolgozataiból vesszük:

A kultuszminiszter egész akciója a tanyai iskolák jelszavával indult meg s méltán, mert az iskolába nem járók legnagyobb

⁵¹⁾ Benisch Artúr dr.: Elemi népoktatásunk kultúrpolitikai problémái. Néptanítók Lapja 1924. december 20. Magyar népoktatás. A m. kir. valiás- és közoktatásügyi minisztérium kiadása.

⁵²⁾ A tanyai nép kultúrájára jellemző két kis megtörtént epizódot kell felemlítenem, N, egyetemi tanár, irodalomtörténész, Sz. városnak volt képviselője. Beszámolóját tartotta egyik tanyai központban, amely alkalommal hangsúlyozta az ősi erényekhez való visszatérést, megemlítve, hogy addig; nem lesz a magyar erkölcs és magyar erény úr Magyarországon, amíg Petőfi, Arany és Tompa zengzetes magyar nyelve vissza nem tér ismét a magyarság közé. Erre megszólal egy hallgató s kérdezi a másiktól, ugyan kik lehettek azok a Tompa, Petőfi, Arany méltóságos urak? Azt mondja rá a másik: Az a baj, hogy komám kevés iskolát járt, hát nem tudja, hogy ezek a kiszagdapárt v^{ez}erei? Különböben nem említene őket a Méltóságos úr!

A másik eset Kiskunfélegyházán történt, amikor a segesvári Petőfi szobrot nagy ünnepség keretében helyezték ott el. Az egész város heteken át foglalkozott már a Petőfi szobor kérdésével és volt olyan 100 holdas tanyai gazda, aki ámulva kérdezte, hogy mit csinálnak ott és mikor mondták, hogy a Petőfi szobrot hozták át Segesvárról és itt állítják fel, csodálkozott, mert soha nem hallott még — amint mondotta — Petőfiről.

Km. tanyái között ezelőtt jó pár évvel a plébános kint járván, kérdezte, hogy mi újság, nincs-e valami bajuk? Erre egy öreg ember megszólal: Bomlik kérem a világ. Már a Krisztus vérét is beszennyezik: Permeteznek!

tömege a tanyavilágban volt. Sikerült is eddig a külterületeken 359 új iskolának a felépítését biztosítani, 437 tanteremmel és 364 lakással. Ugyancsak a külterületen a már meglévő, de zsúfolt iskoláknak fejlesztésére eddig 110 tanterem és 45 lakás s végül a meg nem felelő iskolák újjá építésére 110 tanterem és 84 lakás felépítése biztosított; együttvéve tehát az ország lakosságának közel 20%-át kitevő külterület az eddigi akció során biztosított 3428 objektumnak több mint harmadát (1150 objektum) kapta meg. Az új iskolák általában mind népesek, sőt sok iskola oly zsúfolt lett, hogy további fejlesztéséről kell gondoskodni. Különösen áll ez a háború utáni rendkívüli szaporaságot felmutató Szabolcsra, ahol még ma is vannak 100 és 104 tanulóval, sőt 133 tanulóval bíró tanyai iskolák is.

Nem lesz érdektelen egy pár kecskeméti adatot ide iktatnom: 1926. június 30-ig működésben volt 45 tanyai iskola 45 épületben, amelyből 3 elvonatott a cél szolgáltatától, mivel iskola céljaira alkalmas nem volt. Az 1926 október 3-ával rendeltetésének átadatott új tanyai iskolákkal, számszerint 28 épületben 29 tanító lakás, 34 tanterem, jelenleg 76 tanyai tanterem és 71 tanítói lakás van a város külterületén. Az új iskolák működésével a beiskolázás igen nagyot haladt. Mert míg a régi (45) iskola mellett 7500—8000 között mozgott a beirt tanulók létszáma, addig az 1926—27. iskolai évben a külterületi beirt tanulók száma 11,929-re emelkedett, vagyis 4000-rel szaporodott. Jelenleg még 6 új iskola felépítésének a szükségessége mutatkozott, mely esetben a 13.413 tanköteles gyermek mind iskolához juthat. Ezek az 1928. évben már fel is épülnek.

Nem lesz érdektelen itt megemlíteni, hogy a kecskeméti tanyai iskolák építéséhez a kultuszminiszter 1926 előtt semmit sem adott, míg a most épült új iskolák 1.253,000 pengőjéből 584.000 pengőt vállalt a kultuszminiszter, míg a többit a város fizette, Kecskemét városának 526.000 pengőjébe kerül évente az összes 13.413 tanköteles beiskolázása, míg Szeged a maga 20.000, Debrecen a maga 17 ezer tankötelest 434000 illetve 433.000 pengő költséggel iskoláztatja évenként. Ennek az a magyarázata, hogy Szeged és Debrecen határában a tanyai oktatás már évtizedek óta államosítva van s így Szeged csak 16.000 pengőt, Debrecen pedig 30.000 pengőt költ évi hozzájárulás formájában a tanyai oktatásra, míg Kecskemét 76 tanyai iskolájára 310.000 pengőt kénytelen költeni.

kulturális célt szolgál az is, hogy a külterületi levante oktatás céljaira a legtöbb tanyai iskola mellett bocsájtott a város rendelkezésre megfelelő területet, a gazdasági szakoktatás céljaira pedig minden egyes iskolánál meg van a 4—600 négy-szögölnyi terület.

Jellemzésül bemutatunk egy pár érdekes adatot. A szabolcs megyei Balkány község külterületén 1920-ban 3164 lakos volt (83% analfabéta) 480 mindennapi tankötelessel, akiknek egyetlen egy iskolájuk sem volt. Most kapott 4 iskolát. Az ugyancsak szabolcs megyei Ujfehértó külterületén 4090 lakos él (62% analfabéta) 232 tankötelessel, akiknek összesen 2 iskolájuk volt (jelenleg van 8.) Nem volt 1920-ban egyetlen külterületi iskolája a gazdag Hajdúböszörmény 1346 tankötelessének (jelenleg van 5), Hajdúnánás 572 (jelenleg van 3), Hajdúszoboszló 539 (jelenleg van 2), Heves község 471 (jelenleg van 3) s Jászárokszállás 617 tankötelessének (jelenleg van 4.) Az ilyen községek, ha kötelességük teljesítésére kellő eréllyel rászorítottak volna, már évtizedek előtt az állam igénybevétele nélkül is rendezhették volna tanyai lakosaik iskolaügyét.

A külterületen már biztosított 657 tanteremnek több mint harmadrésze Pest megyére (Kecskemétet hozzászámítva) jut. Utána jön Csongrád megye (Szegeddel és Hódmezővásárhellyel) 98 és Jász-Nagykun-Szolnok megye 66 tanteremmel.

A külterületi iskolahálózat azonban még jelentékeny hiányokat mutat fel. A program szerint még 297 új külterületi iskola kell 339 tanteremmel és 301 lakással, továbbá a meglevő zsúfolt iskolák fejlesztése 335 tanteremmel és 153 lakással s végül az ideiglenes épületekben elhelyezett, meg nem felelő iskolák pótlására 100 tanterem és 90 lakás, együttvéve 774 tanterem és 544 lakás. Ezekhez fog járulni még az úgynevezett külterületi érdekeltégi iskola építése, melyek felépítése azonban a leglassabban megy, mert az érdekeltek az iskola felállítását elrendelő határozatokat, különösen, ha részükre építési államsegély nem hozott javaslatba, tömegesen támadják meg felebbezással s ha ez elutasítatik, legalább a törvény végrehajtási rendeletében az iskola felállítására kivételesen engedélyezhető 1—3 évi halasztást igyekeznek kieszközölni. Eddig mindössze 6 érdekeltégi iskola épült fel államsegély igénybevétele nélkül, a kilátások azonban e tekintetben is biztatók.

A Duna—Tisza-közén Pest megye iskoláztatás szempontjából nagyon szélsőséges, a rossz átlagot azonban az északi kulturáltabb rész megjavítja (15.9%) A déli rész azonban Bács-bodrog és Csongrád megyével együtt az ország egyik legelmáradottabb területe 19—33%-os analfabétizmussal, A Tiszántúl Békésvármegye az országos átlag felé emelkedik 14.1%-os arányszámával, körülötte azonban csupa olyan vármegyét találunk, amely mélyen az országos átlag alatt marad. Arányszámai 18.3—20.5 közé esnek, Csongrád Tiszántúli része valamivel jobb 17.5%-Legműveletlenebb az ország északkeleti része, Szatmár, Bereg vármegyék 21.5%-os és Szabolcs vármegye 29%-os analfabétizmussal. Ott tehát a lakosság 6 éven felüli részének több mint negyede írástudatlan.

A törvényhatósági tanyás városokban a 6 éven felüli analfabéták száma Debrecenben 12,788, a 6 éven felüli lakosság 13.7%-a, Szegeden 15.954, a 6 éven felüli lakosság 14,6%-a Hódmezővásárhelyen 8.562, 15.1% Baján 3.364, 18.9% Kecskeméten 14.904, a 6 éven felüli lakosság 22.8%-a.

A rendezett tanácsú tanácsvárosok közül csak azokat soroljuk fel, amelyekben a 6 éven felüli analfabéták száma a 10 százalékot meghaladja. Így

Város	Lakosok száma	6 éven felüli analfabéták száma	százaléka
Kalocsa	12.352	1.352	12
Makó	37.141	4.466	13
Nyiregyháza	43.340	5.320	13.7
Czegléd	36.929	4.729	13.9
Kisujszállás	13.766	1.786	14.1
Hajdúszoboszló	17.722	2.350	14.5
Karcag	22.569	3.211	15.6
Mezőtúr	26.911	3.804	15.6
Szentés	32.387	4.885	16.5
Túrkeve	12.973	2.042	17.1
Hajdúnánás	17.085	2.769	17.8
Gyula	24.908	4.061	18
Hajdúböszörmény	28.406	4.733	18.2
Nagykőrös	28.701	5.258	20.8
Hajdúhadház	10.480	1.881	20.4
Csongrád	25.888	5.461	23.1

Kiskunfélegyháza	36.797	10.916	33.5
Jászberény	31.971	7.020	24.5
Kiskunhalas	26.088	5.872	24.7
Kiskunfélegyháza	36.797	10.916	33.5

A tanyás település nem mindenütt akadályozza egyformán a népoktatás zavartalan munkáját. Ott, ahol a tanyák közel vannak a községhez, 1—2 km. távolságról bejárnak a gyermekek. A roppant kiterjedésű városok és községek határai azonban túlnyomó részben távoli tanyákkal vannak tele. Ha a tanyák aránylag eíég közel vannak egymáshoz füzérszerűen (pl. Kiskörös tanyái,) ahol a tanyasor mellett út vezet, vagy ha dülőkben is, de legfeljebb 2—3000 lépésnyire egymástól, ami a leggyakoribb eset, akkor tanyai iskolával megoldható a kérdés. Nehezebben ott, ahol a tanyák egymástól nagy távolságban levő kis csoportokban vannak, vagy ahol a tanyákat nagy és középbirtokok választják el egymástól (Dévaványa). Teljesen lehetetlen azonban tanyai iskolába gyűjteni a gyermekeket ott, ahol puskalövésnyire vagy ennél is távolabb nagy szétszórtságban állanak a tanyák, úgy, hogy 3—4000 kat. hold területen alig 30—40 iskolásgyermek lakik. Az utak hiánya miatt ezek is képtelenek volnának iskolába járni. A legnagyobb ilyen határa Karcag városának van. ahol Kunhegyesnek hozzácsatlakozó és teljesen hasonlóan települt határrészével együtt 70.000 kat. hold területen 1920-ban mintegy 6000 ember élt 800 mindennapi tankötelessel. A tanyák szétszórtsága olyan nagy, hogy egyetlen iskolát sem lehetne úgy elhelyezni, hogy 3 kilométeres távolságon belül 30 tankötelest gyűjthetne össze. Ilyen helyen egyetlen megoldás az internátus létesítése. Még rosszabb a helyzet Jászkisér község határában, s ahol a tanyák nagy távolságra vannak egymástól, azonban a község határa (22.600 kat. hold) nem olyan nagy, hogy a tanyai tankötelessék, akiknek normális száma 150 körül van s 2 hitfelekezet között oszlik meg, egy teljesen osztott iskolával bíró internátust megfelelően benépesítenének. A tanulóknak a belterületi iskolákba való bekényszerítése azt jelentené, hogy a tanyai gyermekek csak papíron volnának beiskolázva. Ha pedig tanyai iskolákat építenének, 4 tanyai iskola létesítése után is maradnának távoli akó tankötelessék.

Legtöbb akadályt gördít az iskolaállítás elé a ritkás tanya-rendszer, a legkevesebbet a bokrostanyák település módja (Nyír-

egyháza). Homokos vidéken a ritkásabb település is kisebb baj, mint agyagos vidéken a sűrűbb, mert az ilyen helyeken az esős időben képtelen a gyermek nagyobb távolságra az iskolába járni. Általában a mezei utak rettenetes állapota a népoktatás és a külterületi nép egyéb irányú gondozásának legnagyobb akadályja. A tanyás nép sok hátrányt szenved a belterületi gazdákkal szemben. A belterületi és külterületi lakosság egyenlőtlen gondozása a népoktatás terén is sokáig kirívó volt. Az egyházak és községek vezetősége ritkán vállalta a tanyai érdekek istápolását, mert a nagyobb gazdákból álló községi képviselőtestület a szegényebb tanyai nép igényeit ritkán érti meg és méltányolja. Pedig a tanyai iskolák létesítésére általános kulturális szempontból is nagy szükség van, mert tanító az egyetlen iskolázott ember a tanyákon, aki a közigazgatás szervét is némileg pótolhatja. (Eddig az idézet.)

Az egyik lap cikket közölt a szabolcsmegyei tanyai állapotokról. A cikk a többek között a következőket tartalmazza:

kulturális és közigazgatási körökben nagy megdöbbenést keltett a Vaja melletti Rákóczy-tanya bérlőinek állásfoglalása. A királyi tanfelügyelő arról tárgyalt ugyanis a tanya bérlőivel, miként állíthatnák ott fel a törvény által előírt új tanyai iskolát. A két bérlő kijelentette, hogy ha az iskola felállítását az állam továbbra is követeli, a tankötelesek számát apasztani fogja oly formán, hogy a gazdasági cselédek közül azokat, akiknek gyermekük van, elbocsájtja. A tanya bérlőinek állásfoglalása tudomására jutott a közoktatásügyi miniszternek is, aki azonnal elrendelte a legszigorúbb intézkedéseket és az iskola haladéktalan felállítását a mesterséges létszámcsökkentés esetében is. Elrendelte azt is, hogy a külterületi iskolakörzet és az érdekeltség megállapításánál az ilyen eléggé meg nem bélyegezhető nemzetellenes magatartás megghiúsítása végett a körzetben lakó családok számát, nem pedig a tankötelesek Jetszámát kell alapul venni.⁵⁴⁾

Szabolcsra vonatkozólag még idézzük a kultuszminiszter adatait, aki a következőket mondja:⁵⁵⁾

(írni-olvasni tudás tekintetében valamennyi vármegye között a legutolsó Szabolcs, ahol a hat éven felüli lakosságnak még csak 71 százaléka tud írni és olvasni, holott az országos átlag 84.8 százalék. IAz egész országnak 1.090,719 főt tevő hat évesnél

⁵⁴⁾ Nemzetnevelés 1926 május.

⁵⁵⁾ Nemzeti Újság 1926. okt. 16. Szabolcs, Írta: Klebelsberg Kuno gr. dr.

idősebb analfabétájából nem kevesebb, mint 126,214 esik éppen Szabolcsra. Megállapítottuk, hogy 1925-ben a 38,174 mindennapi tankötelesből 3361 nem járt iskolába, nem azért, mintha a hatóságok csak lazán érvényesítették volna a tankötelezettséget, hanem abból a brutális okból, hogy egyszerűen nincs elég iskola. Megállapítottuk, hogy ebben az egyetlen megyében a baj gyökeres orvoslása végett 164 tanteremre és 106 tanítói lakásra volt még szükség, melyből teljesen elkészült 43 új iskola 53 tanteremmel és 38 tanítói lakással, épül továbbá 13 iskola 20 tanteremmel és 11 lakással, már biztosítva van még 11 iskola építése 14 tanteremmel és 5 lakással, a nagybirtok köteles 29 majorsági iskolát emeltetni ugyanannyi tanteremmel és tanítói lakással, sajnos 48 tanterem és 23 lakás készítését pedig csak a jövő évek programjába állíthattuk be.

Nézzük most az itt szóba jöhető részletproblémákat:

1.) Az iskolai körzetek (új iskolák szervezése, építése.) 2.) A tankötelesek beiskolázása. 3.) Az iskolabajlás akadályai. 4.) A szorgalmi idő. 5.) A tanyai iskolák adminisztrációja. 6.) Az iskolai épületek, felszerelés, anyagi ellátás. 7.) A tanító elhelyezkedése, kulturális megélhetése.

Ha végig tekintünk a tanya kultúrája érdekében tett intézkedések során, azt tapasztaljuk, hogy az 1., 2., 4. pont alattiak érdekében jelentős lépésekkel haladtunk előre, amit gróf Klebelsberg Kuno által emelt ezer és ezer új tanyai iskola is bizonyít, A megkezdett munka azonban még nem elegendő. Meg kell valósítani a többi pontban foglaltakat is, mert új iskolák építése s tanítók kirendelése még nem jelenti a probléma megoldását. Az iskolai épületekbe *lelket* is kell vinnünk, tehát gondoskodni kell a tanyai tanítók minden megszégyenüléstől, lealázástól mentes, *vezetésre hivatott emberhez méltó* kulturális megélhetéséről. Ez irányban még alig történt valami, pedig tudnunk kell, hogy a *tanyai tanítók odaadó segítségével nélkül a tanyaprobléma meg nem oldható.*

Ezenkívül pedig még számos olyan kérdés van, amelyet a tanya kultúrája érdekében végre rendeznünk kell.⁵⁶⁾ Ilyen pl, az iskolába járás állandó természetű akadályai körül *a természetes akadályok* eltüntetése.

⁵⁶⁾ Lásd: Társadalompolitikai feladataink 153. oldal Hübner József hozzászólása.

Ezzel a kérdéssel már a 130,700. VIII. 1923. sz. rendelet is foglalkozik, mely mint az 1921. évi XXX. t.-c. végrehajtási utasítása, az első hivatalos intézkedés, mely tekintetbe veszi a tanyai nép életviszonyait, lelkivilágát. E rendelet 62. §-a szerint: „Ha a tanköteleseket az iskolába járásban az odavezető útnak, vagy egy szakaszának járhatatlansága, valamely hídnak, ahhoz vezető fel- vagy lejárónak veszélyessége, valamint az ezeken felmerült bármely akadály gátolja, vagy az iskola látogatását megnehezíti, — amennyiben a község az akadály elhárításáról saját hatáskörében nem gondoskodhatik, — köteles a községi előljárással ezt a járási főszolgabírónak bejelenteni. Az akadályról és az annak elhárítása érdekében a járási főszolgabíróhoz intézett megkereséséről[^] kir. tanfelügyelőt is értesíteni kell.”

Különösen a Duna-Tisza közötti vadvizes területeken fontos e kérdés gyökeres, gyors megoldása, ahol gyakran 30—100 cm. magasságban borítja el az utakat a víz! Mint már egy ízben említettük, ilyen helyeken igen szeszélyesek a települési viszonyok, itt az úgynevezett „szigeteken” vannak a tanyák, ha az ilyen helyeken az utak karbanhozása túlságosan költséges, legalább gyalogosok által használható töltések készítenők *a legrövidebb* irányban.

Természetesen a kultuszminiszter rendelete intézkedik arról is, hogy a járhatatlan utak miatt nehezen járó gyermekek fuvar igénybevételével juthassanak el iskolába. Megjelöli azokat a módokat, amelyek alapján ez a kérdés megoldható volna. Természetesen azonban nincs minden szülőnek fogata, így a szülők ezt nem teljesíthetik. Uradalmakban pedig, ha a cselédek gyermekeit kocsin kell majd az iskolába vinni és onnan hozni, legtöbb helyen arra fognak törekedni, hogy gyermektelen, vagy idősebb cselédek fogadjanak fel. Közfuvarban sem lehet ezt megoldani, mert az igen nagy teherrel jár. Fogadjon talán az iskola fuvarost, de miből, mikor még egy számológépet sem igen tud venni. Természetesen leghelyesebb volna, ha az iskola mellett internátust lehetne létesíteni, amelyben a gyermekek elhelyezhetők volnának. Ez azonban a mi viszonyaink között csak álom, csak ábránd, amely felé törekednünk kell ugyan, de annak megvalósítása a messze jövőben van.

A kultuszminiszter 130,700. VIII. 1923. sz. rendeletének 26. §-ának 4-ik pontja szerint 12 éven aluli tanköteles 3.5 km., a

12 éven felüli tanköteles pedig 5 km. távolságról köteles iskolába járni. Itt azonban nem lehet szimmetrikus köröket alkotni, mert a település menete sem szimmetrikus. Ezenkívül tekintetbe kell jönnie a népsűrűségnek is. Az 1922. évi XXX. törvénycikk végrehajtási utasítása 3.5 km.-es körzetet ír elő a mindennapi iskolások részére. Eszerint tehát egy-egy iskolára 38.4 négyszög km. jut. Ha tekintetbe vesszük, hogy Szabolcsvármegyében, ahol a legtöbb analfabéta van az átlagos népsűrűség négyzetkilométerenként 73, akkor ott egy-egy iskolai körzetre $38.4 \times 73 = 2803$ lakos jut. Miután Szabolcsvármegyében a 6—11 éves gyermekek az összes lakosságnak 15,5-ét alkotják, egy-egy iskolakörzetnek tehát 382 mindennapos tankötelese van.

Feltétlen meg kell szűnni külterületen az osztatlan iskoláknak, mert ez ma már beigazoltan pedagógiai képtelenség. De csökkenteni kell a 3.5 km.-t is. Ez a rendelkezés a 6—11 éves fejlődő gyermektől túlságos testi teljesítményt követel (oda-vissza 7 km.!) Az ilyen távolságról tankötelesnek télen még sötétségben kell hazuról elindulni, hogy 8 órára az iskolába érkezzen, ahová rendszeren elkésve érkezik s ahol a *fáradtság* folyamánként *figyelni* képtelen. Figyelem nélkül pedig pedagógiai értelemben vett tanítás lehetetlenség.

Az alábbiakban két külterületi lakossággal rendelkező község kultúrképét rajzoljuk meg, amelyek élénk világot vetnek az itteni viszonyokra.

„A” község lakosai kisgazdák, „B” község pedig 9 nagy uradalomból áll.

„A” község adatai:

Területe: 31.069 kat. hold.

Összes lakossága: 8.272.

Ebből külterületen lakik: 3010 (36,3%),

A külterületi lakosságból analfabéta 36,9%. (A megyei átlag 28.570i az országos átlag 23.6%-)

I s k o l a k ö r z e t e i :

I. körzet a belterületi.

II. körzet. A lakosság létszáma 569.

Ebből analfabéta 43%

6—11 éves tanköteles száma 119

Van két tanító, 2 tanterem.

III. körzet. A lakosság létszáma 451.

Ebből analfabéta 43%.

6—11 éves tanköteles száma 80.

Van két tanító, 1 tanterem.

IV. körzet. A lakosság létszáma 483.

Ebből analfabéta 23.4%.

6—11 éves tanköteles száma 90.

Van egy tanító, 1 tanterem.

Az egész külterületen levő 410 tankötelesből nem jár iskolába 121—29.5%.

Ha a törvényes létszámot vesszük tekintetbe (40), akkor a 410 külterületi tankötelesekhez $410:40 = 10$ tanító volna szükséges 10 tanteremmel. A külterületi tankötelesek 29.5%-a nincs beiskolázva! A külterületi lakosság 36.9%-a analfabéta.

„B” község adatai:

Területe: 29.110 kat. hold.

Összes lakossága: 1256.

Ebből külterületen lakik 1256 (100%).

A lakosságból analfabéta 47.5%. (A megyei átlag 28.5%. az országos átlag 23.6%.)

Az egész külterületen 239 hat—tizenegy éves tanköteles van.

I s k o l a k ö r z e t e i :

I. A lakosság létszáma 437.

Ebből analfabéta 47.8%.

6—11 éves tanköteles száma 80.

Van egy tanító, 1 tanterem,

II. A lakosság létszáma 385.

Ebből analfabéta 57.6%.

6—11 éves tankötelesek száma 73.

Van egy tanító, 1 tanterem.

Az egész külterületen levő 239 tankötelesből nem jár iskolába 85—35.9%.

Ha a törvényes létszámot (40) vesszük tekintetbe, akkor a 239 tanköteleshez $239:40 = 6$ tanító volna szükséges 6 tanteremmel. Ezzel szemben van 2 tanító 2 tanteremmel.⁵⁶⁾

⁵⁶⁾ L., ezeket Hübner József kéziratában levő kitény munkájában az analfabétizmus leküzdéséről.

Legjobban megvilágítja a *helyzetet* az alábbi kép:

A külterületi iskola kályhájában vígan ég a tűz, a korábban jött gyermekek dideregve állják körül a meleget ontó kályhát. Gémberedett tagjaikat alig tudják megmelegíteni, hiszen némelyik 3—6 kilométer távolságot tett meg. Akad olyan is, akinek könnyei hullanak — mert bizony süvítő hózivatarban ekkora utat megtenni, — jó magas hóban, felnőttek is fárasztó, hát még az olyan pöttöm emberkéknél, kicsiny magyaroknak?

A puszta kihalt. . . Csak az apró magyarok tipegnek-topognak a hóban (később vízben, sárban) az iskola felé. Küzdenek a metsző széllel s ha már nem bírják tüdővel, hátrafelé háttal a szélnek folytatják keserves útjukat, de haladnak s mennek az iskolába. Mire odaérnek, némelyik alig tudja elrebegni az „Adjon Isten jó reggelt?”

A gyermekek csak mennek az iskolába. A jómódúak csizmában, a kevésbé tehetősek elnyűtt cipőkben s a teljesen szegények zsákkal körül csavart lábbal, sőt mezítlásosok is vannak. Ezeknek még egy darabka zsákrongy sem jutott. Elszorult szívvel, de tehetetlenül kell ezt nézni a tanítóknak. A szegénység a községek külterületén borzasztóbb, mint a belterületeken. A külterületeken nyomorgók sorsáról senki, de senki nem tud. Hány gyermek jár olyan ruhában, hogy több a lyuk rajta, mint a szövet! Hát még a lábbeliek! Hánynak nincs! Otthon fogják de a gyerek elszökik hazulról, megy az iskolába, hogy ott legyen a tanulás előtti imánál: „Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában. . .”

Nem mind ilyen kínos sorsú. Csak a szegények s főleg a hadiárvák . . .⁵⁷⁾

Nagyon fontos kérdés a tanyai iskolai oktatásnál a szorgalmi időnek a megállapítása. Lehetetlen ugyanis, hogy itt is ép úgy azok a szabályok legyenek az irányadók, mint a városban vagy községben, t. í. hogy szeptember elejétől június végéig tart az iskola.

Az 1921. évi XXX. t.-c. 3. § erre vonatkozólag a következőképen intézkedik: „Az oktatás időtartama tanévenként tíz hónap. Ez alól azokra az iskolákra nézve, amelyek tanulóinak többsége földműveléssel foglalkozó szülők gyermekeiből kerül ki, a vallás- és közoktatásügyi miniszter tehet kivételt annyiban,

⁵⁷⁾ Hübner József: kéziratban lévő idézett munkájából.

hogy a 10 hónapban megállapított szorgalmi időt az elsőfokú iskolai hatóság (gondnokság, iskolaszék) kérelmére és a törvényhatósági közigazgatási bizottság javaslatára, a helyi viszonyok alapos mérlegelése után legfeljebb két hónappal megrövidítheti.

A törvény végrehajtási utasítása a 130,700/VIII-a 1922. sz. rendelet 44. §-a szerint: „Ott ahol erre az időszakra (szeptember 1-től június 30-ig) olyan hosszabb tartamú gazdasági munkák esnek, amelyek elvégzéséhez az elemi iskola tíz évesnél idősebb tanulóinak közreműködésére elengedhetetlenül szükség van, a tanév megrövidítését lehet kérni, ha az illető gazdasági munkákban az iskolába beírt tanulók szüleinek, (gondviselőinek) többsége személyesen érdekelve van.

A tanév megrövidítésének engedélyezését az iskolába beírt tanulók szüleinek, gondviselőinek kezdeményezésére az iskola helyi hatósága kérheti.⁵⁸⁾”

Két tanyai törvényhatóság kultúrképét adjuk nagy vonásokban az egyes iskolákból beszerzett adatok alapján. Ez a statisztika a külterületi iskolák kultúrállapotára meglehetősen világot vet.

I.

Csongrád vármegye tanyai iskoláiról:

1. Az iskolák száma összesen 117.
2. Templom van összesen 17.
3. Egyesület (leginkább Gazdakör) 103.
4. Könyvtár 60.
5. Leginkább a Néptanítók Lapja és a Hivatalos Közlöny jár.
6. Szövetkezet csak néhány helyen van (a legtöbb helyen nincs.)
7. Az iskola a várostól 3—12 km. távolságra van.
8. Vasút, posta stb. csak 2—18 km. távolságra van (néhol ezekben is hiány van.)

⁵⁸⁾ Egyik pusztai iskola körzetébe lakó szülők (akiknek főjövendelmi forrásuk az állattenyésztés) hivatkozva az 1921. évi XXX. t.-c. 3. §-ára (kapcsolatosan az akkor érvényben volt 43.345/1922. számú rendelettel.) kérni akarták törvénybe iktatott joguk alapján (!) a tanév megrövidítését. Egyik szülői értekezleten a puszta egyetlen fogalmazni tudó emberét a *tanítót* kérték meg a kérvény megírására. A tanító az általa megírt kérvényt, amelyet a szülők aláírtak, nem egyenesen a közigazgatási bizottsághoz, hanem szolgálati út betartásával a tanfelügyelőséghez terjesztette be. A tanfelügyelő a. kérvényt visszaküldte azzal, hogy a „tanítót” jövőben ilyen fennálló törvények és rendeletekbe ütköző cselekedetért fegyelmi úton fogja felelőségre vonni s ne igyekezzék a szülőknek a törvény kijátszására irányuló törekvéseit támogatni. (Hübner J. i. m.)

9. Közigazgatási szerv a legtöbb helyen nincsen (csak belterületen.)

10. Orvos, patika, szülésznő csak elvétve némely helyen van. (A három együtt sohasem található meg.)

II.

Statisztikai adatok a szegei tanyákról:

1. Az iskolák száma összesen 67.
2. Templom van összesen 8.
3. Egyesület (leginkább Gazdakör) 69.
4. Könyvtár van összesen 21.
5. Néptanítók Lapja és a Hivatalos Közlöny jár.
6. Szövetkezet 2 helyen van.
7. Az iskola a várostól 6—25 km.-re, sőt még 30—40 km.-re is van némely helyen.

8. Vasút, posta stb. van, de 3—20 km. távolságra.

9. Közigazgatási szerv a központokon van.

10. Orvos, patika, szülésznő a legtöbb helyen nincs, vagy csak a központokban.⁵⁹⁾

Az elmondottak alapján megállapíthatjuk, hogy a tanyai iskola teljesen különálló iskola-típus, ilyené teszük életkörülményei. A tanterv nem számol ezekkel a körülményekkel, mikor az anyagot egyforma mértékkel méri.

A tanyai iskola szorgalmi ideje rövidebb a falusi iskoláénál. Az október elsején kezdődő és május végén bezáruló tanévben a tanyai tanító rendelkezésére áll 269 nap, melyekből ünnepek, hivatalos szünetek és az ismétlő iskola által lefoglalt szerdák levonásával 165 nap marad. Ez a legidálisabb állapot. A megmaradt napok heti 5 munkanappal 33 munkahetet adnak. A helyi terv is eszerint készült. A 33 munkahét heti 32 órájával 1052 órát ad. Ugyanakkor a falusi osztatlan iskolánál 1248, az osztott iskolánál ugyanazon anyag elvégzésére 5776 óra áll rendelkezésre. Az időbeli különbség 5-szörös előnyt jelent az osztott iskola javára s fordítva az osztatlan iskola kárára. Így az előirt anyag fizikailag elvégezhetetlen.

A tanyai iskolák gyermekanyaga is alul van azon a szellemi normán, amit a tanterv, ha meg nem állapít is, de biztosan feltételez. Kenyeres Elemér dr. szerint egy 6—7 éves normális gyermek szókincese 2—3000 szó, mely túlnyomóan főnév és ige, míg

⁵⁹⁾ Csongrád vármegyei népmivvelési bizottság statisztikai anyagából.

Tömörkény István szerint a szegedvidéki felnőtt ember 5—600 szóval beszél. Éppen ez teszi a különbséget a falusi és tanyai osztatlan iskola között. Kenyeres dr. normája a városi és a falusi gyermek, míg a tanyai osztatlan iskola normája az 5—600 szóval beszélő magyar gyermeke. A tanterv csendesen elismert normája feltétlenül a Kenyeres-féle, mert a tanterv nem meri feltételezni azt, hogy egy 10—12 éves gyermek még községet, boltot, piacot ne látott volna. Ezek szerint is a tanyai iskola 5-szörös hátrányban van még a falusi osztatlan iskolával szemben is. Tessék ilyen anyaggal csak a beszédértelemgyakorlati anyagot is elvégezni 5-ször kevesebb idő alatt.⁶⁶⁾

Ha különleges a tanyai iskola, úgy egészen különleges a helyzete a tanyai tanítónak. Nagyon szépen fejtegeti dr. Schandl Károly ny. földművelésügyi államtitkár a tanyai tanító szerepét, midőn a következőket mondja: Az egész tanya világnak a tanító a mindene, akihez tanácsért, újságért és kultúráért fordulnak. Így jutott a tanítóság a tanyai nép szeretetébe. A tanyai tanítók a tanyavilág fölfedezői s a nemzet nem lehet eléggé hálás annak az iskolamesternek, aki egy évtizeden, sokszor egész életén át, a tanyavilág népét gondozza. Talán nem is élne önálló állami létet a magyar nemzet, ha ezek az önfeláldozó kultúrapostolok nem dolgoznának a tanyavilágban. Mint családapát, úgy veszik körül a jószágos tanítót a tanyai lakosok, mikor vasárnaponként összesereglenek az iskola udvarán, vagy az iskola termében. A tanyai tanító a gyermekek tanításán kívül a felnőtteknek is kulturális és gazdasági vezetője. Az iskolában alakul meg a gazdakör, melynek a tanító az ügyvezetője és lelke. Az iskolában kerülnek színre a téli estéken a tanyai nép által kedvelt színdarabok, itt tartják a gazdasági előadásokat és innen indul ki minden jóra való mozgalom, mely a tanyai élet fejlődésére irányul. Az iskola mellett állítják fel a haranglábat a kis tanyai harang részére és a tanító indítja meg a gyűjtést a kis templom felépítésére. Az iskola így lesz központja a fokozatosan kiépülő tanyai központnak, amely legfőbb vágya minden tanyai világnak. A tanyai iskolát el kell látni minden kultúreszközzel, hogy hivatását betöltse. Népkönyvtárral, vetítógéppel, rádióállomással és kis kerti mintagazdasággal látnám el a tanya minden iskoláját, hogy megtalálja minden élvezetét a tanya népe a maga központján. Óriási hivatás

⁵⁹⁾ Alföldi Népmívelés 1926 április 15-iki számából. 2. oldal.

vár ezekre a kultúrközpontokra s bizony érdemes a tanyavilág részére külön készültséggel képezített tanítószolgálatot küldeni és azt ellátni gazdasági és kultúrjavakkal, hogy munkájáért és önfeláldozásáért kárpótoltassék.⁶¹⁾

Itt kell megemlékezni arról a kívánalomról is, hogy a tanyai iskolák igazgatójává csak a tanyán kiválóan működött tanító legyen kinevezhető, amely intézkedés egyszerre igen sokat lendítene a tanyák oktatásügyén. Ezen túlmenőleg aztán egypár tanyai tanfelügyelőség.

Növelné a tanyai tanítók ambícióját a kiváló tanyai tanítók időnkinti valamilyen formában jelentkező kitüntetés, amint ezt a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara a falusi és tanyai vezetők kitüntetése kapcsán évenként meg is teszi.

Legtöbb külterületi iskolának a közlekedés szempontjából kedvezőtlen a helyzete, mert sem vasút, sem kövesút nincsen a közelben. Ha az időjárás kedvező, akkor gyalogszerrel, esetleg kerékpárral közlekedik a külterületi iskola tanítója, minthogy saját kocsifogattal igen kevés tanító rendelkezik. Ha az időjárás kedvezőtlen, sok helyen térdig érő sárban róhatja az országot, hátán az üres, vagy megrakott tarisznyával, vagy hátizsákkal. Legtöbb külterületi férfi tanító önértetét mélyen sértené, ha a környékbeli iskolázató szülők előtt megalázkodva, lépten-nyomon kérni kellene tőlük, hogy a kocsiderékban meghúzódhassék. Nincs tehát más mód, mint az egyetlen biztos rendelkezésre álló közlekedési eszközt, a lábait igénybe venni s ha nagyobb terhet kell a külterületre kiszállítani, fuvarost fogad. Sok külterületi tanító azonban fizikailag nem bírja a 10—20, sőt 30 kilométeres utakat s ha gyalogszerrel el is indul, a legközelebbi kocsit nehezen várja, hogy a térdigérő sárból fölvegye.

A tanyai közlekedés megoldásáról az iskola fenntartónak kell a jövőben gondoskodni. Ha a mostani szomorú viszonyaink között sem az állam, sem az egyházak és községek nem biztosíthatnak olyan jövedelmet a külterületi tanítóknak, hogy abból saját kocsifogatot tarthassanak, akkor a községi előjáróságnak, vagy a városi hatóságnak kellene gondoskodni a tanyaközlekedés problémájának megoldásáról olyképen, hogy minden külterületi tanító évente meghatározott számú fuvar igénybe vehetne, pl. évente 30 fuvar, amelyből 2 havonként

⁶⁰⁾ A tanyavilág és a tanítószolgálat. Írta: dr. Schandl Károly földmív. államtitkár. Mezőgazdasági Hírlap 1926 augusztus hó 17—18.;z.

5 fuvar esik. Árlejtés útján igen jutányosán lehetne biztosítani minden külterületi tanító számára a kocsiközlekedést, mivel legtöbb gazda piaci napokon, vagy ünnepnapokon saját érdekében is bemegy a helységbe, amidőn nem lekötelező szívességet, hanem kötelességet is teljesítene a külterületi tanítóval szemben. Ha még ezenkívül az „iskolagondnok” címét is elnyerhetné, a vállalkozó megbízást kapna az iskolafenntartók az évközben *előálló* hiányok pótlására, akkor nem fordulnának elő olyan esetek, hogy az iskola kerítése rombadólve, a tetőcserepek összetörve hónapokig hevernek, tetemes kárt okozva az iskolafenntartónak, sok esetben több kárt okozva, mint amennyiben egy gondnok fizetése kerül.⁶²⁾

Hogy némi képet alkothassunk egy pár nagy állam ezirányú munkájáról és életéről, Amerikára vonatkozó adatokat fogunk elmondani. A szétszórtnak levő farmokon (tanyákon) igen fontosak az iskolák. Ott most új rendszerű iskolákat állítanak fel, mivel a régi rendszerű iskola (Kube) nem felelt meg acélnak. A régi iskolában fiatal, az iskolát ép elhagyott tanítónő tanítja nagynehezen összeterelt néhány tanítványát nyomorúságos fizetésért, míg az ottani környékbeli családok száma 3-ra olvadt le, akik az iskolát fenntartják. Elképzelhető, hogy mit tanulhatnak itt. Más iskolákban azonban már határozott előmenetel tapasztalható. A gyermekek tanulnak tejvizsgálatot, varrást, főzést. A következő lépés Dumban iskolája szétszórtnak levő kis tanyák központjában, ahova már a tanulókat szekereken és autókon hozzák és viszik haza. Itt a két nembeli ifjúságot az iskolák tantervén kívül a következőkre tanítják: baromfi-ólak felállítása, keltető gépek gyártására, melegágyak, ablakredőnyök, tolólétrák (gyümölcszedésre), munka asztalok, fűrészállványok, gabonacsíráztatók, madárkalitkák, stb. gyártására. Minden iskolának meg van a kis tej vizsgáló berendezése. Gyakorlatilag tanulják a baromfi-tenyésztést és a talaj hasznosítási módszerét. Emellett marad idejük játékok folytatására is. Egyik iskolánál találunk óriási fedett játéktermet, máshol mozit. Vagyis ez iskolákban az oktatáson kívül a gyakorlati gazdasági életre is nevelik a gyermekeket. Egyik államban van egy tanyai iskola 100 család számára. Az iskola 240 tanítványa közül 224 különböző tanyákon lakik s 9

⁶²⁾ Tanyai közlekedés problémája. Írta: Aczél László állami tanító. — Néptanítók Lapja 1926 VII—VIII. szám.

fedett omnibusz hordja a gyermekeket az iskolába és viszi vissza.⁶³⁾

Arra nézve, hogy miként népesítette be egy fiatal amerikai tanítónő elhagyott tanyai iskoláját, igen érdekes adatokat találunk egyik amerikai gazdasági lapban.⁶⁴⁾

Egy szép nap megjelent váratlanul egy elhagyatott vidék iskolájánál az újonnan kinevezett tanítónő Ford kocsiján, hol senkit nem talált, csak néhány rongyos gyermek gyomlált az előző tanító gazos kertjében. Az iskolaépület elhagyatott, piszkos volt, ablakok betörve és minden a legnagyobb elhagyatottság képes nyújtotta. A tanítónő már vissza akart fordulni ez elhagyott helyről, de fogadalma és gyermekszeretete maradásra készítette. Rövid tájékozódás után a távoli község előjáróságához rohogott, hol megkapta az iskolaköteles gyermekek névjegyzékét és a körzethez tartozó birtokosok jegyzékét is. Ezek közül egynéhányat azonnal meglátogatott, bemutatkozott és megjelenésével és ügyes beszédével elérte, hogy az iskola céljaira pénzt és élelmiszert kapott. Hazaérve, az ott levő néhány szurtos gyermekkel szobáját tette lakhatóvá és rövidesen az iskolát rendbehozta. Pár nap múlva az iskolaépület újra kifestve, fényes ablakkal és síkált padokkal várta a tanulókat. 90 iskolaköteles tanulórol kapott jegyzéket, akik a körzetben egymástól távol laktak. Hogy szerezzé meg e tanulókat? Naponként szabad idejében meglátogatta autójával az iskolaköteles gyermekek szüleit és azokat a tanítás fontosságára figyelmeztetve felkérte, hogy alkalmilag legalább egyszer küldjék be gyermekeiket az iskolába, mielőtt ő a törvényben előírt megtorló intézkedéseket alkalmazná. Egyelőre az iskolába járó néhány gyermeket szedte testileg rendbe, megnyírta, megfüröszttötte és ruhájukat rendbehozta. A környék gazdáit állandóan látogatta és a kapott élelmiszereket hazahozva, egy időközben felvett asszonnyal megfőzette és az iskolás gyermekeket ételmezte. Lassanként minden kényszereszköz igénybevétele nélkül mindig több és több gyermek jött az iskolába, mert híre terjedt, hogy a tanítónő ingyen eteti őket, sőt midőn az élelmiszerek feleslegét a legszegényebb és legszorgalmasabb tanulóknak odaadta, hogy azok azt hazavihessék, rövidesen megtelt az iskola az iskolakötelesekkel. Berendezte az egész körzetet jára-

⁶³⁾ Rural problems in the United States. By Farmes E Boyle Ph. D.

⁶⁴⁾ Country Gentleman című amerikai gazdasági folyóirat 1926 márc számából.

tokra, felkérve a közeli városba menő birtokosokat, hogy szekereket vagy autójukat az iskolába igyekező gyermekek igénybe vehessék. Rövid pár hónapi működés után az iskola, amely az előző, nem emberbarát tanító mellett üresen kongott, most agyermek nevetésétől és énekétől visszhangzott, kik a kis tanítónőt bálványozták és érte a tűzbe is mentek volna.

Az amerikai tanyavilágban is többé-kevésbé ugyan az a helyzet, mint Magyarországon. A tanyai nép iskolaügye itt is inkább elhanyagolt állapotban van, mint a város lakosságáé, úgy, hogy ha az amerikai farmerek (tanyai lakosok) iskolába akarják gyermekeiket járatni, otthagyják a farmokat, beköltöznek a városba. A tanyai iskola az amerikai közművelődési család mostoha gyermeke. Tanítói kis fizetésű és kis képzettségű emberek, akik elhanyagolt és rozoga iskolaépületekben tanítanak, amelyek minden szükséges modern iskolai felszerelést nélkülöznek. Állandó a törekvés arra nézve, hogy ezen a helyzeten segíteni kell, A belügyminisztérium közművelődési osztályának kötelességévé tették, hogy az elavult, nivótlan, tanyai iskolák tanítási rendszerét megváltoztassa, hogy a felszereléseket megjavíttassa.⁶⁵⁾

Ugyanez a helyzet Angliában is, ahol az angol vidék sorvadásáról beszélnek, mert a város javára a falusi és tanyai lakosság iskola ügyei igen elmaradott állapotban vannak. Igazán nagyon szépen írja le egyik angol folyóirat⁶⁶⁾, hogy mik a hibák, bajok és fájdalmak Angliában a vidéki oktatásügy terén és hogy mik azok a módok és lehetőségek, amelyek alapján az itteni helyzeten segíteni lehetne.

Szóval láttam ezekből, hogy többé-kevésbé ugyanaz a helyzet a külföldi államok vidéki népességének kulturális oktatása terén is, mint nálunk. Ez ne legyen nekünk vigasztaló, hanem ellenkezőleg, érezzük azt a kötelességet, amely e tekintetben reánk várakozik, amikor a magyar Alföld tanyavilágának a legprimitívebb kulturális szükségletek kielégítését, az elemi iskolákat rendelkezésre bocsátjuk.

*

Pásthly Károly, a „Néptanítók Lapja” megalapításának negyedszázados évfordulóján a következőket írta: „Az Alföld azon részeiben, hol a tanyai rendszer a szokásos, sok-sok ezer azoknak az igazi magyar gyerekeknek a száma, kikre nézve a pusztai

⁶⁵⁾ Magyar Farmer című amerikai lap 1926 augusztusi számából.

⁶⁶⁾ The Times Educational Supplement 1926 február 6.

(tanyai) iskolák csekély száma és nagy távolsága miatt fizikai lehetetlenség az iskolabajjárás. De azért az állami iskolákat elsősorban az ország nemzetiségi vidékei kapják, mert hát Magyarország hasonló a mennyeknek országához, ahol tudvalevő, nagyobb az öröm egy megtért bűnösön, mint 99 igazon. De vajjon vannak-e és lesznek-e igazi megtértek?”

Az igazi magyar szívek fájó érzése nyilvánul meg a prófétai sorsban. A 35 évvel ezelőtt kifejezett kétely keblünket tépő keserű igazságban áll ma előttünk. Egész valójában látjuk a múlt idők elhibázott kultúrpolitikáját s annak szomorú eredményeit. A magyar pénzen, magyar verejtéken nemzetiségi vidéken épült gyönyörű magyar iskolák nem nevelnek magyarokat. Kitiltották belőlük még a magyar szót is. Nevelik a magyar ellenségeket.

Ha szétnézünk a kecskeméti rónaságon, az igaz magyar kultúrának 28 új várát és erősségét látjuk kiemelkedni ebből az Istenáldotta, annyi magyar vérrrel öntözött, magyar szorgalommal paradicsommá varázsolt szélhordta homokból. Huszonnyolc új igazi magyar népiskola 34 tantermének küszöbét lépi át ma az iskolahiány miatt eddig beiskolázatlan, vagy túlszűfolva beiskolázott sok száz magyar gyermek, a jövő nagy Magyarországnak oszlopai, erősségei.⁶⁷⁾

A magyar tanyavilág kulturális elmaradottságából már az eddigiek alapján is képet alkothatunk. Csodálatos jelenség volt az nálunk, hogy évtizedek alatt sem tudott a közvéleményben utat találni magának a tanyai magyarság fájdalma, panasza és sóhaj-tása. Az alföldi tanyai magyarság csak dolgozott, verejtékezett, szenvedett és fizetett. Fizetett a nagy világégésben vérével is azért hogy gyermekei és unokái száz százalékban polgárai lehessenek ennek a csonka országnak, vagyis, hogy a tanyavilág népe is megkapja azokat a lehetőségeket, amelyek mellett a tanyai magyarság előre haladhat.

A történeti hűség kedvéért, illetékes kormányférfiak szájából fogunk idézni idevonatkozólag egy pár gondolatot.

Gróf Klebelsberg Kuno kultuszminister a tanyai iskolákról szóló törvényjavaslat benyújtása alkalmával egyik napilapban a következőképen nyilatkozik: A nemzetiségi kérdés uralmának korában az egymást követő különféle pártállású kormányok

⁶⁷⁾ XLIX-ik évi jelentés a Kecskeméti Közs. Népiskolákról 1925—1926 tanév.

Hódmezővásárhely város külterületén az első tanyai iskola 1880-ban létesült, de már 1880-tól 1900-ig 26 pusztai iskola szolgált a népkultúra ügyeit.

Kiskundorozsmán 1857—59-ben a seregélyesi tanyákon létesült az első iskola, de már 1900-ban 4 pusztai iskoláról van feljegyzés.

Békéscsabán községi pusztai iskola 1876-ban létesült először Nagyréten és 1876-tól 1894-ig a fűrjesi, tényesi, nagygerendási, kisgerendási tanyai iskolák létesültek a község kötelékében. Az evangélikus egyház Békéscsabán 1878-ban létesítette a dobozmegyeri külterületi iskolát. 1886-ban a soprony-tanyait, 1891-ben Telekgerendáson, Kereken és Gerendástanyán, 1892-ben Nagygereren, 1893-ban Kismegyeren.

Kiskunhalason 1890 előtt a gazdák áldozatkészségéből különböző helyeken zugiskolák létesültek. Az első községi tanyai iskola 1890-ben létesült, de már 1890-től 1900-ig 4 tanyai iskola volt Kiskunhalas határában.

Makón az első tanyai iskola a város határában 1856-ban létesült a róm. kath. egyház kebelében. Ez időtájt létesült a csókási tanyákon is egy iskola, mindkettőt azonban a város 1898-ban saját kezelésébe vette át. A makói református egyház 6 lányai iskolát létesített: békési útszéli külső tanyai iskolát 1885-ben, ugyanez évben a kopáncsi pusztai iskolát, 1887-ben a rákosi járandószei, 1890-ben a mezőhegyesi újféli, 1890-ben a rákos tanyaszéli, 1892-ben a hatrongyosi belső tanyai iskolát létesítette, amelyeket a város 1897-ben saját kezelésébe vett át.

Czepléden az első tanyai iskola 1874-ben létesült, de már 1900-ban 3 tanyai iskola volt a ceglédi határban.

Nyíregyházán 1860-ban létesült az első tanyai iskola, de már 1900-ban összesen 17 pusztai iskolát tud felmutatni Nyíregyháza tanyavilága.

Csongrád 1869—70. években épült a Szent Imre, Szent István, Szent László és Szent Erzsébet nevű iskola. 1871—74-ben a bokrosparti, 1885—86-ban a szőlőközötti, 1894—95-ben a gyójai, 1899—1900-ban a szántói, 1900—1902-ben a mámai réti, 1904—1905-ben a nagyréti, 1907—1909-ben a Szent-Anna és a mentettréti tanyai iskolák.

Nagykőrös határában a nyilvános állandó jellegű tanyai iskolák a következő sorrendben létesültek: Tetétlen pusztán

1882-ben, Belső-nyilas pusztán 1886-ban, Pótharaszt pusztán 1890-ben, Felsőjárás pusztán 1891-ben, Csemő pusztán 1894-ben, íomolytája pusztán 1896-ban, Hangács pusztán 1896-ban. Külsőnyilas pusztán 1900. év előtt. Alsó járás pusztán 1900. év előtt. Azonkívül Nyársapát pusztán és Fekete pusztán 1907 évben, adatok vannak arra nézve is, hogy a fenti hivatalos iskolák előtt Homolytáján 1869. évben, Pótharaszton 1871. évben, Nyilaspusztán 1876. évben, Külsőnyilas pusztán 1876-ban, Hangács pusztán 1876-ban, Tetétlen pusztán 1877-ben, Felsőjárás pusztán 1879-ben rendszeres iskolai oktatás volt. Ezek voltak az u. n. zugiskolák.

Kecskeméten 1855. szeptember hó 5-én határozta el a városi tanács 10 pusztai iskola létesítését. 1856 október 25-én választotta meg a pusztai tanítókat a városi tanács, így a pusztai iskolák működése ..1856—57. tanévvel kezdődik. 1877. január 1-én már 11 pusztai tanító működött a kecskeméti határban, Ettől az időtől kezdve azután állandóan szaporodik a pusztai iskolák száma, azonban a pusztai tankötelesek igen nehezen akarnak iskolába járni, s csak 1898—1899. tanévben múlja felül a pusztai tankötelesek száma a belterületiekét. Ma már azonban 76 szervezett pusztai tanítói állás van a kecskeméti tanyákon. Először Szentkirályon, Alpáron, Városföldjén, Haleszben, Talfáján, Urreén, Szentlőrincen, Monostorfalván létesültek a kecskeméti határban tanyai iskolák.

Íme a tanyai iskoláknak nagy múltja van. Kétségkívül új korszak a tanyai iskolák építésében az Apponyi minisztersége és Tóth János államtitkársága, harmadik korszak pedig a jelenlegi kultuszminiszter hatalmas tanyai iskolapolitikája.

Nagyon szépen nyilatkozott e munkáról Dr. Czettler Jenő, midőn ezeket mondta:

Nekünk le kell törlesztenünk azt a nagy adósságot, amivel a nagy magyar Alföldnek tartozunk. Mert itt adósságtörlesztésről van szó. Ennek a magyar Alföldnek gazdasági erejével építettük mi a most Szlovenszkónak hívott felvidék tót falvaiban az iskolákat, építettünk az oláhoknak kultúrházakat, amelyekkel parádézunk most a nemzetek szövetsége előtt, de mi magunk rongyosan, mezítláb jártunk a kultúra tekintetében ott, ahol a mi néperőnk van, az Alföldön,

⁷²⁾ 1926 február 12-én tartott nemzetgyűlési beszédében.

Tanyalátogató körutamban alkalmam volt az egytípusú tanyai iskolákat megnézni, elmondhatom, hogy nemcsak kinézésre fejezi ki a magyar őserő s a magyar múlt s jövő értékeit, hanem berendezésre, kiállításra, is minden tekintetben alapja lehet a tanyai lakosság kulturális előbbrevitelének, mert, amint Máday Gyula a törvényjavaslat előadója mondta, ez az iskola nemcsak a betűvetésre fog tanítani, hanem, ha kell, Istentisztelet színhelye is lesz az, ezenkívül előadóterem, ahol hazafias ünnepélyek tartatnak; a tanyai gazdák társalkodó helye, hol a gazdasági kérdéseket fognak megvitatni, ahol összejövetelek, műkedvelő előadások, az ész, szívet, lelket fejlesztő s nemesítő összejövetelek is tarthatók. Sajnos, az új iskolák helye nincs mindenütt jól megválasztva. Egyik alföldi város tanyáinak látogatása közben panaszták nekem a tanyai lakosok, hogy az új iskola vizenyős, alacsony, egészségtelen fekvésű helyen épül, pedig igen fontos, hogy a hely is olyan legyen minden tekintetben, amelyben a tanyai tanító örömmel és meglelégedéssel töltse el életét, mert soha nem szabad elfelejtenünk, hogy a tanyai tanítónál, aki el van zárva minden kultúrától, nagyobb áldozatot csak az a tanyai gyermek hoz, aki mindennap esőben, szélben, sárban, fagyban eltipeg a tanyai iskolába.

A tanyai iskolák 1926 októberében kevés kivétellel megnyíltak, mint a tanyai lakosság művelődésének szentelt csarnokai. Hogy mennyire nagyjelentőségű ez Csonka-Magyarország életében és történetében, azt eléggé példázza az a körülmény, hogy a tanyai iskolák megnyitása Magyarország Kormányzójának, jelenlegi államfőnknek jelenlétében nagy ünnepség keretében történt, aki 1926 okt. hó 4-én a kecskeméti 28 tanyai iskola felavatásával egyszersmint átadta rendeltetésének azt a 361 külterületi iskolát is, amely ez évben a nagy Alföld tanyavilágában épült. Mindenkinek a szívébe markoltak a kultuszminiszternek ama szavai, amelyeket itt az új kinevezett tanítósághoz intézett: „Ne felejtsek el, hogy a kecskeméti tanyákon több mint 15 ezer ember nem tud írni és olvasni, a kültelkieknek több mint 40%⁷³-a.” Ilyenek az állapotok az Alföld kellős közepén, Kecskemét határában. Hogy milyenek másutt, azt fenntebb már elmondottuk.

Nagy megnyugvás kél bennem — írja Láng János⁷³) — hogy az a tanyai, az a falusi ember nem hanykolódik az ágyában

⁷³) L. Láng János i .h.

álmatlan éjszakákon át, mikor egy bírósági ítéletet kap vagy egy telekkönyvi végzést, mert írástudatlansága miatt nem tudja, hogy sorsa felett miként intézkedtek az urak. Nem kell majd ügyvédhez szaladni, aki drága pénzért elolvassa neki és megmagyarázza, hanem nyugodtan alszik majd, mert értelmes lesz, hogy megértse, amit elolvasott.

Ezekben az iskolákban a hit igazságaira is fogják tanítani azt a tanyai gyereket, aki eddig az egész, életet csak azzal töltötte el, hogy libát őrizett, meg disznót. Majd azután béres lett belőle, a legjobb esetben kisgazda, de — ha Isten különös kegyelme nem lett volna vele — lelke egészen parlagon marad. Folyton csak azt hallotta, azt látta, hogy dolgozni-dolgozni kell, de a lelke művelésével senki sem törődött.⁷⁴⁾

De nemcsak az új iskola fejlesztése útján kell a tanyai lakosság kulturális előbbrevitelét szolgálni, hanem a régi iskolák hiányait, szegénységét is pótolni kell. Így igyekszik azt már pótolni minden iskolafenntartó. Legutóbb egyik hódmezővásárhelyi lapban⁷⁵⁾ olvassuk, hogy Vásárhely külterületén levő gyönyörű iskolaépületek legtöbbször csak kútja van, de ivóvíze nincs. Az iskolák mellett levő kutak vize ugyanis a legnagyobb részt az emberi szervezetre ártalmas, ihatatlan. Most tervbe vette a városi tanács valamennyi külterületi iskola élvezhető ivóvízzel való ellátását. E fontos intézkedés nem kis jelentőségű a tanyai iskoláztatás s a gyermekek és tanító egészsége szempontjából. Éppen azért erre a kérdésre is nagy súly volna helyezendő a tanyák világában.

Ezenkívül feltétlenül kívánatos, hogy a tanyai iskoláknak a tananyaga is más legyen, mint a városi, vagy a falusi iskoláké. Tudjuk azt, hogy az elemi iskolák számára is sokszor olyanok írják a tankönyveket, akik akkor voltak elemi iskolában, amikor ottan tanultak. Éppen azért a tanyai iskolák tankönyvét feltétlenül tanyai tanítókkal kell megírni s e tananyagban a legfontosabb részt az írás, olvasás és számoláson kívül a tanyai tanulók foglalkozásához, környezetéhez, lelkivilágához legközelebb álló mezőgazdasági ismeretek tanítása foglalja el, mert csak így remélhető a tanyai tanköteles gyermekeknek a legszükségesebb ismeretek megtanítása. A tananyagot egyébként is maga az élet

⁷⁴⁾ A tanyai iskolákról. Népújság 1926 március 7.

⁷⁵⁾ Vásárhelyi Reggeli Újság 1926 szeptember 25.

szabja meg s a pedagógia a tanyavilág igényeihez és szükségleteihez alkalmazkodják a tananyag előírásával. Elsősorban olyan legyen az, hogy a tanyai kisgazda magával vihesse azt az életbe és ott is haszonnal forgathassa- ”

E kérdéssel a tanítógyűlések is foglalkoztak, mire vonatkozólag idézem az alábbiakat:

„Tegyen meg a VIII. Egyetemes Tanítógyűlés mindent arra nézve, hogy a tanyai iskolák különleges helyzetének és kihasználható szorgalmi időnek megfelelő külön tanterv készüljön a legkiválóbb tanyai tanítókból megalakítandó bizottságtól készített tantervi javaslat figyelembevételével. Általános elvül mondassék ki, hogy a tanyai tantervi anyag legfontosabb részei az írás, olvasás, számolás, gazdasági, egészségügyi ismeretek; az ott megvalósíthatatlan jelenlegi tanterv tanítási anyagának alapos redukálásával a szótudás helyett a hazai földrajz, történelmi és jogi ismeretek, a magyar irodalom népies remekeire és a lélekemelő magyar dalra alapozandó érzelmi nevelés a másik főcél.

Örömmel lehet megállapítani, hogy e tekintetben már nagy javulás észlelhető. Azt olvasom az *Alföldi Népművelésben*, hogy Kiss József áll, el. népiskolai igazgató-tanító külön olvasó könyvet írt a falusi és tanyai iskolák számára, amelyet több hasonló irányú munka fog követni.

Természetesen ehhez a különleges tananyag tanításhoz különleges képzettségű tanítók szükségesek. Ezért az volna a kívánatos, hogy pl. egyik alföldi tanítóképző (pl. Kiskunfélegyháza, Jászberény vagy Szeged) rendeztetnék be tanyai tanítók képzésére, amelyben csak oly fiatal ember keresne felvételt, aki előre elhatározta, hogy életét a tanyai iskolának szenteli. Ehhez a tanyai tanítók képzőjéhez földműves iskolát lehetne kapcsolni, illetőleg intenzív mezőgazdasági oktatást bevezetni, ami egyébként legtöbb tanítóképezdénél rendelkezésre álló mezőgazdasági művelésre alkalmas terület igénybevételével megoldható.

Nagyon fontos épen ezért, hogy a tanyai iskola megfelelő gyakorlóterülettel legyen felszerelve. Itt szerintünk a legfontosabb azoknak az ismereteknek a tanítása, vagyis azoknak az életkörülményeknek a megismertetése, amelyekben a tanyai gyermek születik, növekedik és felnő. Gazdasági ismereteket 200 négyszögöles területre összeszorított iskola és tanító lakás udvarán nem lehet tanítani.

Épen azért vetődött fel az a kérdés, amely legutóbb a csongrádi tanítógyűlésen került megvitatás tárgyává, hogy szükség van-e a tanyai tanítónak földterületre? E kérdésre feltétlen igennel kell válaszolnunk, mert e nélkül a tanyai iskola az élet legfontosabb szükségleteinek sem fog tudni megfelelni.

Ma mind gyakrabban halljuk hangoztatni (különösen a németországi példákra való hivatkozás mellett) az általános tankötelezettség éveinek felemelését, a nyolcosztályú elemi iskolát. EZ a kérdés egyre sűrűbben szerepel a tanítóegyesületek üléseinek tárgysorozatán, erről a kérdéstről nyilatkozott már a vallás- és közoktatásügyi miniszter is és újabban az országgyűlés bizottságainak egyikében is szóba került már (a gyermekek és nők védelméről szóló törvényjavaslattal kapcsolatban) amikor a bizottság elhatározta, hogy az országgyűlésnek javasolni fogja a mindennapi tankötelezettségnek 8 évre való felemelését.

Bár a vallás- és közoktatásügyi miniszter jelezte, hogy a 8 osztályú népiskolát csak ott vezeti be, ahol a szülők kívánják, féltő, hogy esetleg megint oly intézkedéssel fogunk szemben állani, amely a tanyai különleges viszonyokat ismét nem veszi tekintetbe s ezek dacára — egyes túlbuzgó állami hatóságok — mégis rákényszerítenek a tanyavilágra.

Ennél a kérdésnél u. i. rá kell mutatnunk erre, hogy a tanyai lakosság *hivatása* a földművelés, amelyet már apró gyermek korában kezd elsajátítani. A tanyai gyermek 12 éves korában már nélkülözhetetlen segítség a szülői gazdaságban sőt határozottan *termelési tényező*. Ha tehát ezeket a gyermekeket bekényszerítjük, még 2 évre az iskolába a *termelést akasztjuk* meg. Épen azért, *ameddig a tanyavilágban el nem érünk egy bizonyos kultúrszínvonalat*, addig ott 8 osztályú elemi iskolát szervezni nem lehet — de viszont nagy súlyt kell helyeznünk a tanyai továbbképző iskolára, amelyet *gazdasági szakjellegű* továbbképző iskolává kell átszervezni.

Ezen a téren még[”] nagyon elszomorító állapotokat találunk, De találunk már biztató jelenségeket, melynek első lépése a vallás- és közoktatásügyi minisztérium részéről az, hogy a kisebb fokozatú gazdasági továbbképző iskolák felügyeletével, ellenőrzésével, irányításával az önálló gazdasági népiskolák igazgatóit bizta meg, tehát végre *szakértő és pedagógus* kezei alatt vannak

ez iskolák, ami ezen, a múltban csak tengődő iskolák felvirágzásának reményére jogosít.⁷⁶⁾

A tanyai lakosság gazdasági s kulturális előbbvitelének azonban a népiskola csak egyik, bár alapvető tényezője. Nem elég csak az írni-olvasni tudás minimális ismerete az Alföld, a tanyavilág lakosságának, hiszen ez csak lehetőséget nyújt a további ismeretek megszerzésére. Szükséges, hogy a felnőtt korúak számára is létesítsünk olyan intézményeket, amelyekben a gazdaközönség saját magát tovább művelheti, ismereteit fejlesztheti és úgy gazdasági, mint társadalmi és nemzeti irányban tényezőjévé tud válni az értékes nemzeti munkának. Ezt látta meg a jelenlegi kultuszminiszter is, midőn a kecskeméti tanyai iskolák felavató ünnepségén mondott beszédében a következőket mondja: Most a tanyai iskolával mindenhová utána megyünk a külterületi népek, amely hozza magával a tanyai népkönyvtárakat és a rádiót. Épülnek a tanyai templomok és tervezzük a tanyai házakat.

Ma a tanyai iskola növendéke kikerül az iskolából, s örökre búcsút mond a kultúrának, hacsak még a katonasággal nem ragad rá valami. Kikerül a társadalmi együttélésből, jobbanmondva belé sem kerül. Hiányzik belőle az a tudat, hogy nemcsak ő érte van az emberi közösség, hanem ő is a közösségért van. Tanyája szűk látókörén túl nem lát, csak a maga kicsiny dolgaival törődik. Semmiféle közügy nem érdekli, újításba bele nem megy, hacsak azt nem látja, hogy abból biztos hasznot húzhat, még pedig azonnal.⁷⁷⁾

A tanyavárostól, vagy községtől 10—20—30—40 kilométerre eső tanyai gazda nincsen abban a helyzetben, hogy a távolfekvő városba, vagy községbe járjon művelődni, újságot olvasni, ügyes-bajos dolgát megbeszélni. Különösen ősztől tavaszig áll ez, amikor az utak járhatatlansága miatt csak a legvégső esetben szánják a tanyásgazdák rá magukat arra, hogy a városba, vagy községbe bemenjenek. Nagyon szükséges és kívánatos volna tehát, ha a tanyai gazdaközönség egy-egy tanyai központban olyan helyiséget kaphatna, amelyben a maga gazdakörét (földműveskör, népkör) megszervezhethé, ahová eljárna újságokat olvasni, beszélgetni, ahol lehetne részükre előadást is tartani, ahol

⁷⁶⁾ Lásd: Társadalompolitikai feladataink 153. oldal. Hübner József hozzászólása

⁷⁷⁾ Györfly István: Az alföldi tanyák 7. oldal

be lehetne rendezni kis hitelszövekezetet és fogyasztási szövetkezetet, ahol a jóra, szépre és nemesre készülhetne s amely helyiség központja, magja, kiindulása volna minden olyan komoly mozgalomnak, amely a gazdatársadalom, a község, a város és a nemzet céljait szolgálja.⁷⁸⁾

A népház gondolatát egy pár évtizeddel ezelőtt a Magyar Gazdaszövetség vetette fel, amely a vidéki magyarság gazdasági irányú megszervezése kapcsán rájött erre- a szükségességre. A Darányi Ignác akkori kormánya támogatta ezeket a törekvéseket és épültek is az ország különböző részein, elsősorban Erdélyben és a Felvidéken (megint a nemzetiségi vidéken!), az Alföld tanyavilágában is (pl. Szentesen stb.) ilyen napházak. Sajnos ez az akció megakadt, holott pedig a tanyai magyarság kulturális és gazdasági előbbrevitelének ennél ma nincs fontosabb tényezője.

A tanyai gazdatársadalom legelsődlegesebb társadalmi, gazdasági és kulturális tömörülése a gazdakör. Ezek azok a szervek, amelyek alkalmasak arra, hogy a tanyai gazdatársadalom előbbrevitelét szolgálják. Népház nélkül félmunka a gazdakör, mert sok helyen az iskolafenntartók nem szívesen túrik a gazdaszejöveleteket az iskolában, de ennek dacára is ezek azok a szervek, amelyek révén a tanyai gazdatársadalom tömöríthető kulturális és gazdasági tekintetben. A gazdakör újságokat járát, könyvtárt tart, előadásokat, hazafias ünnepeket rendez, amelyeken sokszor megjelennek a községek, városok vezetői, sőt idegen előadók is

E sorok írója az alföldi tanyalátogatások kapcsán lehetőleg arra törekszik, hogy minden határrészen az iskola körzetekben gazdakör alakíttassék. Így jönnek létre a tanyák világában azok a gazdakörök, amelyek oly sok nemes, hazafias, gazdasági és kulturális eszmének voltak már megindítói. Itt e tanyai gazdakörökben él a tanyai magyarság lelke, amely gazdaköröknek a tanyavilág fáradhatatlan munkásai, a tanyai tanítók a mozgatói és vezetői. A tanyai élet sajátossága folytán az egyesületi élet főleg a téli időre esik, amelyet a legteljesebb mér+ékben ki kell használni. Azonban gondoskodni kell arról, hogy ott a tagokat eleven, termékeny egyesületi élet és meleg terem várja. Hideg, sötét teremben egyesületi élet lehetetlen — ez megölő je a népművelési tevékenységnek! Erről feltétlenül gondoskodni kell.

⁷⁸⁾ A Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara felterjesztéséből.

akár költségvetésileg, akár községi támogatás útján. (Ennyi támogatást megérdemel az a tanyai lakosság, amely a belterületek fejlettebb kultúréletéhez hozzájárul — adójával.)

Amint a tanyai tanító így biztosította a tanyai lakosság tömörülését, arról kell még gondoskodnia, hogy az érdeklődés állandó maradjon és hogy az egyesületi élet hasznohozó legyen a tagokra nézve. Nem szabad a tanítónak megengednie, hogy a tagok összejövetel alkalmával tétlenül unatkozva üldögéljenek. Az ilyen egyesület élete mindig a tanító agilitásától függ, ezért azt pontosan előírni nem is lehet. Azonban a tájékozatlanok részére felemlítjük, hogy egy-egy egyesületi összejövetel lefolyása körülbelül a következő lehet:

1. Amelyik tagnak hirdetni valója (adás, vevés, napszám stb.) van, azt beírja a hirdető könyvbe.

2. A jegyző felolvassa a hirdető könyvet.

3. Az elnök (vagy jegyző) ismerteti az előfizetett lapokban megjelent rendeleteket, híreket, közleményeket, amelyeket a tagoknak ajánlatos tudni.

4. A jegyző felolvassa a községi elöljáróság által kiküldött közhírré teendőket. (Ezt követelje az elöljáróságtól a kör. Lehetetlen állapot, hogy a büntető szankciókkal is ellátott rendelkezéseket csak a belterületieknek hirdesse ki a kényelmes elöljáróság. Ezek meghallgatására a 30—40 km.-re lakó tanyai nem mehet be minden vasárnap.)

5. Indítványok tárgyalása, megbeszélések.

6. Szükség esetén alkalmi szövetkezések (pl. rézgalic, műtrágya, petróleum, stb. összeírása és közös beszerzése.)

7. Iskolánkívüli népművelési előadás hallgatása hetenként legalább egyszer.

8. Barátságos beszélgetés az együvértartozás érzésének fejlesztésére.

9. Kölcsönkönyvek kiadása, könyvek ismertetése.

Így gondoljuk el egy-egy összejövetel lefolyását es erősen hisszük, hogy az így megalapozott egyesületi élet melegebb lesz az iskolánkívüli népművelésnek s termékenyítőleg fog hatni az egyén, a kör, az ország javára.⁷⁹⁾

A tanyai gazdakörökre a központok létesítésénél és fejlesztésénél, a társas élet meghonosításánál, az önségítés elvének

⁷⁹⁾ L. Hübner J. Az iskolánkívüli népművelés eszközei a tanyán. Néptanítók Lapja 1926 XXIX—XXX. sz.

gyakorlati megvalósításánál s a közművelődés előmozdításánál kiváló feladat vár, miért is többféle kedvezményekben kel' e kö-
 öket részesíteni. Ilyenek pl. trafik- és italmérési engedély, fo-
 gasztási és értékesítő szövetkezet hiányában — magán egyé-
 nekkel szemben feltétlenül a gazdaköröknek tartandó fel. Tánc-
 multság és báli engedélyek, különösen ha ezek ünnepéllyel,
 vagy társaslakomával vannak egybekötve — ne legyenek a tanyai
 gazdaköröktől megtagadhatók. Viszont bevonandók a magán-
 egyének italmérési engedélyei.

Ha a tanyai gazdakörök háziipari tanfolyamot kérnek, ne
 lehessen azt ama megokolással elutasítani, hogy a belterületen
 van háziipari tanfolyam és egy község területére egynél több
 nem engedélyezhető. A tanyai gazdakörök ingyenes gazdasági
 és közművelődési előadásaira és ingyenes könyvtárakkal való
 ellátásra kiváló gond fordíttassék,⁸⁰⁾

A múltban e tanyai gazdakörök a befolyt tagdíjból igen
 intenzív kulturális életet tudtak élni. Ezenkívül társas vacsorák,
 táncmultságok rendezésével a sovány pénztári eredményeket
 emelni tudták. Az így befolyó jövedelmek lehetővé tették, hogy
 helybeli és fővárosi napilapot és pár szaklapot is járathattak és
 még mindig maradt bizonyos pénztári felesleg, ami a könyvtár
 gyarapítását szolgálta. Ma azonban a társas össze jövedelekből
 nemhogy felesleg maradna, hanem azok többnyire ráfizetéssel
 járnak.

Hogy micsoda terhekkel sújtják ma a tanyai lakosságot egy
 összejövétel, táncmultság rendezésénél, arra nézve felemlítjük
 a következőket:

A hatósághoz intézett engedély iránti kérvényre bélyeg
 10.80 P, rendőrségi kérvényre bélyeg 10 P, önkéntes adományra
 a rendőrségnél 16 P, országos diáknyomor enyhítő akcióra 24 P,
 zeneszerzői jog elismerési díja fejében 10 belépőjegy ára, vigalmi-
 adó, mely a bevétel 20%, a forgalmiadó a bevétel 2%-a, amely-
 hez járul a forgalmiadó ellenőr kiutazási költsége, napidíja, va-
 csorája, ezenkívül rendőri (csendőri) ügyeleti-díj, amely igen je-
 lentő?. Vannak még aztán a rendes kiadások, terem fűtés, világi-
 tás, jegy és meghívó, cigány stb.

Nem lesz érdektelen egy tanyai gazdaköri elnök panaszát
 közleni, mely egy hetilapban (P. U.) jelent meg.

⁸⁰⁾ A tanyai gazdakör. Írta: Kiss József tanító. A tanyai tanító és a
 Magyar Gazdaszövetség című könyvben.

Tanyai ember vagyok, járom sok tízezerrel együtt a sáros dűlőutakat egy emberéleten át. Ha beáll az őszi eső s felenged a föld, el vagyunk zárva a világtól. A posta is akkor jön, ha valamelyikünk bevetődik a városba. Az elhossa mindnyájunkét s a tani Ló a gyerekekkel szétküldi. Ilyenkor egy-egy újság is akad a kezünkbe, pedig szívesen előfizetnénk, hogy olvashassunk jó lapokat. A tanyai kérdés megoldásáról sok okos cikket találunk benne, amelyeknek azonban legnagyobb ellensége az élet, a feneketlen sár. Pedig milliárdok hevernek az Alföld rónáiban s népünk munkakészségében.

Sokszor gondoljuk, hogy miért vagyunk oly mostoha gyermekek? Talán értünk is kellene valamit tenni? Higgye el, megérdemli ez a szétszórt, elszigetelt életet élő pusztuló magyarság, hogy törődjenek vele. Nagy örömmel halljuk, hogy a kultuszminister úr szaporítja a tanyai iskolákat. Nagy szükség van rá, nehogy gyermekeink a betűvetés mestersége nélkül nőjjenek fel. Mi öregek, ahol lehet, egy-egy kört alakítunk. Bizony szegényes mindegyik, de mégis van legalább egy helyünk, ahol kibeszélhetjük magunkat, biztatjuk, okosítjuk egymást, s melegsünk saját lelkünk tüzésénél a hosszú sűrű őszi estéken. Etetés után idejövünk, de nem igen van olvasni valónk. Hogy egy kis pénzhez jussonk — mert ma vékonyan csurran nálunk, — elhatároztuk, hogy egy jótékony célú hazafias ünnepséget rendezünk. Könyveket akartunk venni, lapot jártni s egy gyereket fogadni, aki naponta bemegy a postáért — 14 km.-re.

Az ünnepség fényesen sikerült. Pénz is szépen jött össze, már előre boldogan dörzsöltük a kezünket, hogy mennyi lapot és könyvet vehetünk érte a körnek. No, meg a postás gyerek bére is kitelik belőle. De örömünk csakhamar szomorúságra változott. Mint nyáron a derült égből, ahol egy tenyérnyi felhő sem látszik, hirtelen villám csap le, úgy vágott közénk a város adóhivatalának — ahová tartozunk — hivatalos írása, amelyben az ünnepség utáni forgalmi-, vigalmi-, zene- és tánc-adók s illetékek egész sorát követeli tőlünk. Mint a májusi fagy lepörköli a virágzó fákat, úgy lohadt le összes reményiségünk. Mit tehattünk, befizettük tehát az összeget. Most oda a könyvtár, oda a lap, de oda népünk tanulási lehetősége is.

Azt hiszem, ehhez az esethez — amely országos jelenség — nem kell magyarázat. A tanyavilág baján nem beszédekkel, ha-

nem tettekkel kell segíteni. Falra hányt borsó minden addig, míg a kultúrát csak egy pár ócska kalendárium képviseli. Pedig mi szívesen tanulunk, mert jól tudjuk, hogy csak így állhatjuk meg helyünket a világ gazdasági versenyében. Az illetékes tényezők engedjék el a köröket terhelő adókat s illetékeket, hogy legyen egy kis pénzünk, amiből kigyújthassák a tanyák számúzóttjei között is a kultúra kicsi lángját. A városok nem sokat veszítenek vele, a tanyai körök azonban sokat nyernek, mert a tanyavilág népének kultúrszínvonalát emelni annyi, mint védeni a magyar nemzet életerejét és kenyerét. Cselekedjünk, mert az idő is ezt sürgeti.

Ig/ lehetetlen az összetartás érzését ilyen összejövettel által fenntartani, vagy fokozni.

A gazdakör és a népház ideális megoldásában egymástól elválaszthatatlanok. Jelenleg a gazdakörrel legtöbb helyen az iskola forr össze, mint amely alkalmas ilyen összejövetelek tartására. Milyen boldog örömmel láttam Hódmezővásárhelyen, Makón, Kiskundorozsmán, Halason, Nyíregyházán, Csongrádon stb., ahol a tanyai gazdakörök tagjai helyiséget építenek, vásárolnak, vagy bérelnek, hogy ezirányú kulturális szükségleteiket kielégíthessék. Tanyalátogató körútjaimban mindenkor fél szoktam e gazdaköröket keresni s csak megemlítem, hogy Hódmezővásárhely határában 52 gazdakör van, Kiskunhalason 13, Kiskundorozsmán 6, Nyíregyházán, Békéscsabán, Czepléden, Kiskunmajsán, Karcagon stb. ismét 5—10—15—20 gazdakör tömöríti a tanyai gazdatársadalmat. Ahol még ez nem indult meg, ott megindítjuk most, megindítja a két alföldi Mezőgazdasági Kamarása Falu Országos Földműves Szövetség, amely a tanyák világába is elviszi a népkultúrát. Ezt a szükségszerűséget látta meit a Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara, amikor felterjesztéssel fordult a kultusz- és a földművelésügyi miniszterekhez, hogy az építendő tanyai iskolákkal kapcsolatosan, azokkal egy fedél alatt, kis költség hozzáadásával egy, a fenti célokra szolgáló helyiség építtessék. Talán mód volna arra, hogy a többletkiadás költségeit a földművelésügyi kormány vállalná tárcája terhére. Az így létesített, esetleg népháznak nevezhető kultúrhelyiség, jó irányítás és vezetés mellett igen nagymértékben járulna hozzá a tanyai magyarság gazdasági és kulturális előbbreviteléhez, de ezenkívül igen nagy mértékben szolgálná a társadalmi konszo-

lidációt is azzal, hogy hazafias, nemzeti irányú szórakozást nyújtana a gazdatársadalom felnőtt tagjainak, amely által pótoltatik az a sok évtizedes mulasztás, amellyel a mindenkori kormányok az alföldi tanyai magyarság kulturális és gazdasági előbbrevitelét megakadályozták.⁸²⁾

Ma csak az iskolák állnak a tanyai lakosság rendelkezésére e tekintetben. De ott ahol ennek igénybevétele nem ütközik nehézségbe, nagyrésztben megfelel a célnak. Itt rendeztetnek az iskolai ünnepélyek, műkedvelői előadások, a felnőtteket oktató előadások, vetítógépes bemutatók; itt tartatnak a ga?dákat érdeklő megbeszélések, közérdekű összeírások és minden nagyobb összejövétel és ünnepség. Az iskolai ünnepélyek, különösen a tanyák világában rendkívül fontosak. Gyakorlati esetek igazolják, hogy az ilyen ifjúságban már benne van a társulási szellem. Sóvárogon az egyesületi élet után, A pedagógiai merev dogma azonban azt mondja: „Az iskola termében csak tanulhatsz, de nem szórakozhatsz. Ha népház, gazdaköri helyiség nincs: szórakozás szempontjából menj a korcsmába, kéteshírű házba!” Hogy innen vissza fog-e jönni az iskola szülte kultúrlevegőbe: azzal már édeskeveset törődünk? Az ifjúság egy év folyamán 5—6 táncmulatsággal kielégíthető, E táncmulatságokat rendszeren műkedvelő előadás, alkalmi ünnepély stb, előzi meg. A háború előtti időben e sorok írója az ilyen ünnepélyekre a Magyar Gazdaszövetségtől és más helyről hívott vendégeket, akik az ünnepség fényét felszólalásukkal emelték. Volt ünnepély, melyen a vármegye főispánja is részt vett, A csongrádi tanyai iskoláknál az utóbbi időben rendezett ünnepélyek legtöbbször rész vesz a város egyházi és világi vezetősége, S nemhogy rontaná az iskola és tanító tekintélyét, hanem elképzelhetetlen módon emeli, s megszüntette amaz állapotot, mikor a közönség született ellenségét látta az egyházi és világi előljáróiban. Ráterelte népünk figyelmét a kultúra iránti fejlődésre és haladásra. Az ifjúságnak éreznie kell, hogy közös örömeik, bánatjuk van egymással és a vezetésükre hivatott tanítóval. Közösön dolgoznak azért, hogy megfelelő lapokat, folyóiratokat, könyveket szerezhessenek be. E törekvésüket a szülők is támogatják. A tanító tehát nemcsak az ifjakra, de az egész környezetre hat. Néhány év leforgása alatt a tervszerű kultúr-munka átviszi a köztudatba, hogy szűk az iskola, Csongrád-Bok-

⁸²⁾ A Duna—Tisza közti Mezőgazdasági Kamara felterjesztéséből.

rosparton 1922-ben így épült fel minden külső támogatás nélkül a gazdaköri székház fogyasztási szövetkezeti helyiséggel. A gazdakör termében nyert elhelyezést a népkönyvtár. Itt tartják a téli háziipari tanfolyamokat. Ezideig nemcsak kosárfonó és szövő tanfolyamok voltak, de faragó, egy téli 2 hónapos hordójavító tanfolyam átcsapott hordókészítő tanfolyammá. A hallgatók közül 14-en állítottak elő új hordókat. Ezenkívül dézsákat, vödörket, köpülőket, sajtárokat stb. állítottak elő. Jövőre kaptárkészítő tanfolyamot terveznek a méhészet felvirágoztatása érdekében. Egyesült erővel szereztek be a szőlők közötti iskolánál vetítógépet és rádiót. Ez utóbbi kép mutatja be a fejlődési eredményt, mely 10—15 év leforgása alatt elérhető, ha merev dogmához pedagógiai nagyképszerűséssel nem ragaszkodunk.⁸²⁾ íme ily munkatereken dolgozhatnak az iskola, mint népház helyettesítő.

Népház, mint megoldandó probléma, ma már a levegőben van. Annak megvalósítása elől elzárkózni nem lehet. Az Országos Közművelődési Tanács már a tervét is előkészítette, amelyet azonban egyelőre csak községekben kíván létesíteni. A Tanács tervezete szerint a népházban, amelyet mindig egy nagyobb terem jellemez, melyben gyűlések, felolvasások, mozgókép- vagy más előadások, télen leventegyakorlatok stb. tarthatók — helyezték el a községek egyidejűleg vagy később hozzáépítve, ha szükséges, a gazdakör, étterem, könyvtár és olvasó, orvosi rendelő, takarékpénztár, szövetkezet, posta stb. helyiségeit.⁸³⁾

Természetesen ez a tervezet községekre illik, míg tanyákon egészen más rendeltetése van a népháznak. Itt szükséges egy előadóterem összejövetelek, társalgás, előadás, ünnepélyek stb. tartására, egy szövetkezeti helyiség a Hangya-szövetkezet számára, egy orvosi rendelő s esetleg szülésznői, védőnői lakás kis házi gyógyszerházzal.

A Falu Országos, Földműves Szövetség is foglalkozik a népház (kultúrház) építési akcióval és ennek kapcsán a törvényhatóságok útján felhívást intézett a községek elöljáróságához, melyben bejelenti, hogy a földművelésügyi miniszter ez akció előkészítését a Faluszövetségre bízta s azt akarja, hogy e kultúrházak elsősorban ott létesíttessenek, ahol annak létesítéséhez az előfeltételek (ingyen telek, a lakosság hozzájárulása stb.) megvannak.

⁸²⁾ Alföldi Népművelés 1925. ápr. Kiss József: Tanyai népoktatás-népművelés.

⁸³⁾ Az O. K. T.-nak a községekhez küldött tájékoztatójából.

Az 1926. július 14-iki minisztertanács népházak építésére (a népesség gazdasági és kulturális nevelésére szolgáló központok emelésére) 1 millió aranykoronát szavazott meg.

Dr. Hegyaljai Kiss Géza egy gazdatársadalmi lapban⁸⁴⁾ értekezik a falusi népházakról. Célját abban jelöli meg, „hogy legyen minden községben egy épület, amely, mint a templom és az iskola, a nép lelki nemesedésének célját szolgálja. A népház elnevezése azért jó, mert jól talál ahhoz a gondolathoz, hogy ez az újféle ház a népé, azért van, hogy benne és általa a nép fiaiból álló újabb nemzedékek a műveltségnek arra a fokára emelkedjenek, amely őket a XX-ik században megilleti. Szükséges, hogy legyen benne előadóterem, lehetőleg itten lenne elhelyezve a gazdakör, hitel- és fogyasztási szövetkezet, a Faluszövetség fiókja, ifjúsági vagy leventeegyesület irodája stb.

A Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamarának a népházak létesítése ügyében fentebb említett előterjesztésére a mai napig sem jött válasz. De azok a tervek, javaslatok, amelyek e tekintetben felmerültek, azok az egyének és társadalmi szervek, akik és amelyek e nagyjelentőségű kérdéssel foglalkoznak, bizonyítékai annak, hogy a kérdés már nem fog megoldatlanul lekerülni a napirendről.

Mint említettük volt, mi a népháznak sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonítunk a tanyák világában, mint a falvakban. Itt a tanyavilágban a népház egyetlen lehetősége a művelődésnek, egyetlen eszköze a szellemi és gazdasági tudás gyarapításának s egyetlen lehetőség az összetartás érzésének ápolására. Éppen azért arra kell törekednünk, hogy a tanyák világában épüljenek népházak, mert enélkül a szétszórta levő tanyai lakosságot a nemzet kulturális és gazdasági egységébe befoglalni nem lehet.

Azok az előadások, amelyek a gazdakörökben, népházakban tartatnak, kell, hogy olyan formában, modorban, nyelven legyenek tartva, melyet tanyai népünk megérteni képes, mert ahhoz, hogy ezeket az ismereteket tanyai népünk hasznosítsa, igen hosszú, türelmes munka kell és a nép nyelvének és gondolkodásmódjának is teljes ismerete. Az előadások sokkal mélyebb nyomot hagynak a nép lelkében, mint az írott betű, hiszen tanyai népünket praktikus értelemben véve 90%-ban analfabétának kell tekinteni, mivel ahhoz, hogy valaki a nyomtatásban levő fogal-

⁸⁴⁾ Hangya, 1926. október 10.

makat megértse, vagy gondolatait írásba öntse, nem elég a betűk ismerete, ehhez magasabb kultúra kell. Ez pedig a mi tanyai népünkénél nincs meg, mert az iskoláztatási törvényeink rosszak, nincsenek összeegyeztetve a tanyai nép életével. Vagy megkezdí valaki 6 éves korában az iskolát és akkor el tudja végezni a má magasabb fogalmakat is nyújtó felső elemi osztályokat (5—6), de akkor az a 6 éves gyermek igen örülhet, ha a hosszú, több kilométeres rossz úton rongyos ruhája és cipője miatt nem lesz folytonosan beteg. Vagy pedig későn kezdi a gyermek az iskolát és így mire a magasabb ismeretek elsajátítására kerülne a dolog, már túl van a tankötelezettség határán. Eredmény tehát az, hogy megtanítják a népet a tanyai iskoláinkban az alapismeretekre (írás-olvasás, katekizmus stb.), de semmit sem kap, ami tudásvágyát kielégítené és kultúráját gyarapítaná. Nincs újság, nincs könyv s így hamar elfelejti alapismereteit is. A tanyai nép szinte sóvárog a tudás után. Éppen azért azok a vetítettképes előadások amelyek kiterjeszkednek az ő gazdasági, földrajzi, földrajztörténelmi, egészségügyi ismereteik bővítésére, óriási jelentőségűek.⁸⁵⁾ A gazdakör mellett, amely a felnőtt tanyai lakosság összefogó szerve, jelentős tényező lehet a tanyák világában a 15—24 éves korú ifjúság között az Ifjúsági Egyesület. Rengeteg ellenzéssel szokott egy ilyen mozgalom a tanyák világában találkozni. S hogy nehézségekbe ütközik az ifjúsági egyesületek megszervezése, annak számos tanújelét lehet tapasztalni, de ez nem az eszme ellen szól, hanem csak azt mutatja, hogy valami hiba van a szervezés tekintetében. Itt is a tanyai tanítók munkáján, népszerűségén, értékén fordul meg a dolog. Sajnos, ez csak önkéntes társulás, így többnyire csak azok lépnek be, akik értelmiségüknél fogva fel tudják fogni e kérdés jelentőségét. Nagyon célszerű lenne, ha a levonteköteles korban levők számára kötelező volna az ifjúsági egyesületi tagság, amely azonban csak télen, vasárnap és ünnepnapokon vonná el az ifjúságot más, sokszor káros szórakozástól és rendre, fegyelemre, szellemi és gazdasági műveltség megszerzésére vezetné el őket. Nem szabad az ifjúsági egyesületeket telíteni programmal, nem lehet egyszerre felölelni a szellemi továbbképzést, éneket, zenét, tornát, vívást, labdarúgást, tűzoltást, többtermelést, stb., stb., hanem főleg a tanítók és a tagok hajlama szerint kell az egyesület programját megalkotni.

⁸⁵⁾ Dr. Szarvas András: Népegészségügyi nevelés a kecskeméti tanyáikon, (kézirat)

Az ifjúsági egyesületek elsősorban a szellemi képzésre, a lélek kiművelésére, a szépnek, jónak és a nemesnek a megismerésére és elsajátítására törekedjenek.⁸⁶

Ezzel függ össze a leventeoktatás tanyai megszervezése is. Az ország első embere, a Kormányzó Úr jellemezte a leventegondolatot és intézményt a legtalálóbban, amidőn a gödöllői járás leventeversenyén ezt mondta: Ezt az intézményt tartom országunkban az egyik legfontosabbnak, amelyre építhetünk. A magyar faj az, amelynek ma a legnagyobb szüksége van a testi, a lelki fegyelemre nagy csapások elviselhetése miatt. Gyönyörűek azok a sorok, amelyeket a leventegondolatról egyik napilapban⁸⁷) Nagy Emil volt igazságügyminiszter írt. Valóban ez ma nemzeti szempontból egyik legfontosabb kérdés. Bele kell vinni a leventemozgalomba azt a meleg lelkületet és szellemet, amely a magyar cserkészetet világhírré emelte és minden ridegség kizárása mellett gyönyörű eredmények elérésére képesítette. Az ifjúságnak a sportra, testedzésre, az ügyességre, különböző katonai fogásokra való kiképzése itt a tanyák világában, általában az országban, rendkívül fontos. Sajnos, mikor a tanyák világát járom, nagyon sokszor hallok panaszokat a leventeoktatás ellen. Nem a gondolat ellen van panasz, hiszen a magyar tanyai nép szívesen vesz részt az ilyen munkában, hanem az oktatás mikéntje ellen van sok felszólalás. Ezek a bajok, panaszok, amelyek igen sokszor — mint személyesen magam állapítottam meg — jogosak, de kiküszöbölhetők az oktató személye által, akinek rátermettségétől, érintkezési módjától, belátásától függ e kérdés mikénti megoldása. Sajnos, nagyobb bajok vannak itt, kevés a megértés, nincs pálya, nincs felszerelés, nincsenek meg azok az eszközök, amelyekkel ez oktatás megelégedésre vezethető volna. A leventeoktatás az ifjúsági egyesülettel együtt végezheti csak igazi hivatását. A leventeoktatás a testi képzést, az ifjúsági egyesület a szellemi képzést szolgálja és munkálja. A tanyán sok mindenféle — a nagy távolság, helyiség hiánya stb. állja útját annak, hogy ez az egyébként igen kiváló és nemes intézmény valóban betöltsze azt a hivatást, amelyet a törvényhozás neki szánt.⁸⁸)

⁸⁶)Alföldi Népművelés 1924 júl. 1. Tanyai Ifjúsági Egyesületek Deli Lajostól.

⁸⁷) Budapesti Hírlap 1926. szeptember 17. sz.

⁸⁸) Az Alföldi Népművelés 1926. április 1. Leventeoktatás a tanyán. Deli Lajostól

Hogy mennyire fontos és kívánatos, hogy a testi és szellemi képzés együtt járjon, erre vonatkozólag idézem Becker Vendelnek, a szegedi állami tanítóképző intézet igazgatójának a szavait, aki idevonatkozólag a következőket mondja:⁸⁹⁾

Nem tudom helyeselni, mint ezt jelenleg tapasztaljuk, hogy a leventekiképzés lényegét túlnyomóan tornagyakorlatokba helyezik és emellett úgyszólván egészen figyelmen kívül hagyják a szellemi és erkölcsi kiképzését. Pedig a leventeoktatásnak főcélja az ifjúság továbbképzése és rászoktatása arra, hogy szabadidejében tisztességesen tudjon elszórakozni. E továbbképzést szolgálják pedig a valláserkölcsi és a magyar nemzeti élet fejlesztésére szolgáló hitvédelmi, társadalomtudományi, magyar irodalmi, ^ történelmi, földrajzi, főleg népegészségtani, polgári jogokat és kötelességeket tárgyaló szabad- és színi előadások.

íme, ezekből is látható, hogy vagy a leventeoktatásnak kell átalakulni olyan módon, hogy az szellemi irányítást is adjon, vagy pedig a leventeoktatás mellett kötelezővé kell tenni, különösen a tanyák világában, az ifjúsági egyesületek megszervezését és munkálását is.

Érdemes a megemlítésre, hogy a Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara tanyai szakosztályában több ízben épen kiszáradtá hozták elő a leventék szellemi kiképzésének szükségességét.

A felnőttek gondozásának a fentiek mellett igen fontos eszköze az iskolán kívüli népművelés, amely az utóbbi évek alatt az egész országban a törvényhatósági iskolán kívüli népművelési bizottságok megszervezésével nagyon szép eredményeket ért el. Azok a népművelési titkárok, akik szeretik hivatásukat s fel tudják fogni e kérdés nagy horderejét és jelentőségét, olyan eredményeket tudnak felmutatni, amely minden várakozáson felül áll. A lelkes tanítói kar, amely a népművelési bizottságok munkájában a legintenzívebben részt vesz, a felnőttek oktatásának olyan fontos tényezőjévé vált, amely ma már nélkülözhetetlen. Ezt a munkát, amelyet ezek a falusi és a tanyai tanítók ezerféle elfoglaltságuk mellett a felnőttek oktatása tekintetében végeznek, megfizetni nem lehet. Ezt a munkát csak olyan emberek végezhetik, akik szeretik a magyar földet, szeretik a magyar népet, át

⁸⁹⁾ Szegedi kir. kath. tanítóképző intézet értesítője az 1925—26. évről. Becker Vendel igazgató. Milyen szempontok vezeték a mai magyar tanítóképzést.

vannak hatva attól az eszmétől, amelyet szolgálni hivatottak.

A háború, a forradalmak és a trianoni erőszak végre megerősítették azt a gondolatot, hogy:

1.) nemcsak a jövő, de a *jelen generáció* szellemi életével is kell törődnünk, a szociális fejlődés érdekében,

2.) társadalmunk termelőképes tagjainak *mindennapi praktikumait* szolgáló ismereteit szélesbíteni és mélyíteni kell,

3.) népünk nagy tömegeit elő kell készítenünk és rá kell vezetnünk az *önművelés útjára*,

4.) az ismeretterjesztésen kívül azonban még nevelésben, *tudatos irányításban* is kell népünket részesíteni, hogy nemzetünket az újjáépítéshez vezessük.

Ezek a gondolatok hívták életre a ma már az egész országot behálózó, a legkisebb, legmesszebb eső tanyára eljutó, ma már hatalmas szervezetű *iskolánkívüli népművelést*.⁹⁰⁾

Különös fontossága van az iskolánkívüli népművelésnek a tanyák, puszták világában, ahol eddig- a színmagyar lakosság a tudatos nemzeti életből kirekesztve élt.

Kultúránk számára az Alföld kb. egymillió tanyai, pusztai lakosának lelke még meg nem hódított terület. Ezeket feltétlenül bele kell kapcsolnunk a nemzet vérkeringésébe — a tanyai, pusztai iskolánkívüli népművelés megindításával.

Az a tanító, aki be tudja látni az iskolánkívüli népművelés jövőbeli hatását (ezt feltételezem minden tanítóról, éppen a tanítói kvalifikáció folytán) és a nép végzetes közönyösségét meg akarja törni, — feltétlen bizonynyal eredményt ér el gyermekelőadások rendezésével. Nagy előnye itt a tanítónak, hogy a gyermekek nagy örömmel állanak rendelkezésre. Egy szavalattal, énekkel, kis gyermek-színarabball, élőképpel, stb. összeállított gyermek-előadás vonzza a közönséget s az előadás napján tömegesen jelennek meg a felnőttek — még a tanyai, pusztai iskoláknál is.

Egy következő lépés az, midőn a tanító az ifjúsági, vagy leventeegyesület keretében állít össze egy műkedvelő gárdát s ezekkel műkedvelői előadásokat rendez. A tanyai, pusztai nép ez előadásokat is tömegesen fogja felkeresni — a belépti díj dacára! E műkedvelő előadásokba is bele kell illeszteni egy-egy ismeretterjesztő előadást!

⁹⁰⁾ Hübner József: A magyar iskolánkívüli népművelés. Magyar Ünnepek. 1927. évi 5. szám.

Sok tanyai iskolánál a műkedvelői előadásokat táncmulatság követi. A tanyai táncmulatságoknak az iskolában való rendezése már sok vitára adott alkalmat. Az érvek és ellenérvek mérlegelésénél azonban tekintetbe kellene venni azt, hogy anyagi gondolkozású népünk legalább ilyenkor adózik az iskola javára. Inkább az iskolában rendezzenek táncmulatságot a pusztai fiatalok, mint valamelyik istállóban vagy korcsmában. Az iskolában rendezett táncmulatságot (eltekintve a kirendelt csendőr indulatfékező jelenlététől) sokkal simább lefolyásúak, mint az engedély nélkül rendezett „zugbálak”, ahol a mulatság, tekintélyes alkohol fogyasztás mellett, kivilágos-virradaton jóval túl húzódik el. A tanyai iskolában rendezett táncmulatságok alkalmával az alkoholfogyasztás szigorúan tilos s a záróra pontosan betartandó. Pusztai fiatalságunknak meg kell tanulnia, hogy az átmulatott éjszaka utáni gyűrött, sápadt arc visszataszító s hogy mindennek van határa! Természetesen a táncmulatság után a rendezőségnek gondoskodni kell arról, hogy a tanteremben a tanítás folytatható legyen (kiseprés, szellőztetés, padok berakása, délután pedig meszelés, súrolás stb.⁹¹)

Csudálatos, hogy a legtöbb hozzáértő illetékes tényező elismeri azt, hogy micsoda nagy jelentősége van a tanyai nép iskolán kívüli oktatásának, illetőleg annak, hogy népház hiányában az iskolák legyenek azok a kultúrhelyek, ahová a tanyai lakosság összejövetelekre, vacsorákra, kedélyes mulatságokra összejön, mégis találkozunk kell olyan tanfelügyelőkkel, akik a legszigorúbban megtiltják az iskolákban való ilyen irányú összejövetelet. Minő gyönyörű eredmények jelentkeznek pedig e munka nyomán. E sorok írója tanyalátogatásai kapcsán örömmel tapasztalja, hogy a külterületi iskolák igazgatói milyen megértéssel viselkednek e kérdéssel szemben. S nem egyszer vettem már részt műkedvelő előadásokon, vacsorákon, kultúrestélyeken, bálakon a tanyai iskolákban, amelyek mint egyrészt a szolidaritás érzetét emelik a tanyai lakosságban, szórakozást nyújtanak azoknak, akiknek nem áll módjukban ezirányú lelki szükségleteiket városban kielégíteniök, másrészt anyagi bevételt is jelentenek a gazdakörök számára, amelyből ezek könyvtárt rendeznek be, újságokat járatnak stb.

⁹¹) Hübner J.: A népművelési tevékenység megindítása a tanyán. Alföldi Népművelés 1926. 2. sz.

Talán az ország szempontjából jobb volna, ha a tanyai lakosok ez összejöveleteket korcsmában rendeznék, vagy zug-mulatóhelyeken tombolnák ki magukat? Amint fentebb említettük a tanyai iskolákról szóló törvényjavaslat előadója hangsúlyozta beszédében, hogy a tanyai iskoláknak nemcsak a betűvetésre kell tanítani a tanyai lakosságot, hanem egyéb kulturális szükséglet kielégítését is kell annak szolgálni. Maga a kultuskormány is a legnagyobb mértékben súlyt helyez e kérdés elintézésére, ami érthető is, hiszen katasztrofális volna a nemzetre, ha a tanyai lakosság ma még nemzethű elemei az iskolákból kiszorítottván, a nemzetellenes agitációk következtében a társadalmi és nemzeti életre egyenesen veszedelmes irányba tereltetnének. A Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara ezirányban többször tett lépéseket illetékes helyen, ha nem mindenütt találkozott megértéssel a kamarák ez akciója, azért vállalják a felelősséget azok, akik e kérdés ilyen formában való megoldását akadályozzák.⁹²⁾

A fentiekben végigvezettük az olvasót azokon a kérdéseken, amelyek szóba jöhetnek a tanyai nép kulturális előbbre vitele szempontjából. A Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara tanyai szakosztálya a legközelebbi időben egy hatalmas nagy átfogó programot fog kidolgozni, amely ebben a tekintetben tervszerű és gyakorlati útmutatással fog szolgálni, s amelynek végrehajtása, keresztlivitele — ha az illetékesekből a belátás, megértés, jóindulat és támogatás nem fog hiányozni — a tanyai nép kulturális, ezzel gazdasági és egyéb irányú előbbrevitele rövid idő alatt igen nagy eredményeket fog szülni.

IX.

A tanyai közigazgatás.

Ha a tanyavilág közigazgatását szemléljük, olyan kiáltó és fájdaimas hiányokra fogunk találni, amelyek megoldása sokáig nem késhet. Itt ismételten hangsúlyoznom kell, hogy a közigazgatási sérelmek azok, amelyek nagyrészen jóakarattal, megértéssel megoldhatók. A tanyavilág közigazgatásánál „a cél az,

⁹²⁾ A kiskunhalasi tanyai gazdakörök több ízben fordultak már a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamarához amiatt, hogy a tanfelügyelő nem engedi meg az iskolában összejöveletek, társas vacsorák és táncmulatságok tartását. A Kamara ez ügyben a tanfelügyelőhöz minden alkalommal indokolt előterjesztést tett, de hiába, mert ott nem ismerik a tanyai életet, a tanyavilágot és így nincs, de nem is lehet érzék, megértés. Azért kellene a tanyai tanfelügyelőség!

hogy az anyaközség, vagy város hatóságát egyrésztől s a tanyai lakosságot másrésztől egymáshoz közelebb hozzuk és így — midőn megtakarítjuk a közigazgatás és a tanyai lakosság jelentékeny fuvar költségét és munkaidő veszteségét, — egyúttal a legtávolabbi tanyákat is közvetlen érrel kapcsoljuk be az állam, a társadalom és a nemzetgazdaság eleven vérkeringésébe. A tanya-világ bizonyos pontjaira tehát a primitív közigazgatási teendők ellátása végett valamely primitív, de fejlődésre képes állandó közigazgatási szervet kell állítanunk.”

Ezeket Zsitvay Tibor mondta a kecskeméti tanyai kongresszuson⁹³⁾. Ugyanő mondja azt is, hogy posta nélkül nehezen, telefon nélkül semmi esetre sem tudja elképzelni a tanyai közigazgatási központot, melynek vezetői posta és telefon nélkül nagyon hasonlítanának” szárazra tett hal vergődéséhez. A nagy távolságok mellett ugyanis csak ezek biztosíthatják a közigazgatási sziget közvetlen és állandó kapcsolatát az anyaközség hatóságával. E tanyai közigazgatási szervre kell bízni az illető tanyai körzet mindama községi ügyeinek intézését, amelyeket az anyaközség a saját és a köz általános érdekeinek saját hatáskörében megtartani indokoltnak nem tart és amely ügyek intézése egy kis község előjáróságának (nem képviselőtestületének) hatáskörét meg nem haladja. Címül Zsitvay a „Tanyai jegyzői hivatal” ajánlja.

Zsitvay gondolatai egy elméletileg helytálló, ideális megoldást hoznak elő. Sajnos nem ez a lényege a tanyai közigazgatás megoldásának. Ezt nem lehet körülhatárolni, ezt állandóan az élet szükségletei dobják felszínre. Azért sokkal helyesebb az a megoldás, amely az ilyen, naponként ismétlődő közigazgatási teendők ellátását vállalja elsősorban.

A tanyai élet hozza magával, hogy a tanyai lakoságnak az illetékes hatóságok intézkedéseit, rendelkezéseit nincs módjában tudomásul venni, amiért sokszor éri őket indokolatlan erkölcsi és anyagi kár. Az Alföldön a közhírrététel szokásos módja a kidobolás, vasárnap *délelőtt* a *közérdekű* hirdetmények felolvasása a község háza előtt (publikáció). Az itt közhírré tett intézkedések azonban csak elvétve jutnak ki a tanyára, mert télen a hosszú és lehetetlen sáros utak miatt, nyáron pedig azért nem mehet be a városba a tanyai lakos minden vasárnap, mert a heti szorgalmas

⁹³⁾ L. Magyar Gazdák Szemléje 1921 július—augusztusi szám 470. és következő lapok.

munka után pihentetnie kell a lovakat, A hatósági intézkedések tudomásul nem vehetésének káros hatásai úgy a köz, mint az egyén szempontjából közismertek és általános panasz tárgyai. Ennek úgy lehetne elejét venni, ha a tanyai gazdasági körhöz a község elöljáróság a közhírré teendőket megküldené, ahol azokat felolvasnák, vagy pedig a tanyai iskolákhoz jutnának el azok, ahol kiragasztva a gyermekek által a szülők tudomására hozatnának.⁸⁴⁾

Újabbán a tanyavilág közigazgatásának kérdésével a legilletékesebb szervek is kezdenek foglalkozni. Egyik közigazgatási hetilapban⁸⁵⁾ értékes cikk jelent meg e kérdésről, amelyet érdekesnek tartunk arra, hogy röviden idézzük:

Ki kell elégíteni a tanyavilág közigazgatási szükségleteit, hogy ne kelljen a tanya népének akárhányszor egy csekély jelentőségű ügy elintézése miatt munkaidejéből több órát, sokszor egy egész napot feláldoznia. Ha a körjegyzőségben biztosítva van az érdekelt községek lakosságának, hogy hivatalos ügyeiket a községükbe kiszálló körjegyzőnél intézhetik el s nem kénytelenek befáradni a körjegyzői székhelyre, a fejlettebb közigazgatási egység (város vagy nagyközség) kötelékébe tartozó tanyai lakoságnak sem szabad ennél rosszabb helyzetbe kerülnie.

Ha tehát nem is lehet azt megtenni, hogy a hatóság (városi tanács, községi elöljáróság) minden egyes külön tanya lakosát felkeresse ügyei elintézése végett, azt igenis meg lehet tenni, hogy a tanyavilágot bizonyos körzetekre beosztva hozzák közelebb a hatósághoz.

Ez a közelebbhozás két módon történhetnék: Vagy a körzet székhelyére való időszakos kiszállás, vagy alkalmas körzeti központokon kirendeltségek szervezése útján.

Nagyobb akadálya egyik megoldásnak sincsen s tisztviselői létszámszaporítással sem igen járna, mert a kiszállást végző tisztviselő talán még időt takarítana meg az ügynek helyszíni elintézésével s még kirendeltség létesítése is alig jelentene a tisztviselői létszámban változást, mert nemcsak a tisztviselő lenne elvonva a központból, de az ügyek egy nagy része is vele menne s így csökkenne a központ által ellátandó munka mennyisége is.

⁸⁴⁾ Hübner József: A tanyai lakosság tömörülése a Magyar Róna 1925. év decemberi száma,

⁸⁵⁾ Községi Közlöny 1926 június 10, szám, Szűts Lajos: Tanyavilág közigazgatása.

Hogy a két megoldás közül helyenként melyik volna a megfelelőbb, azt a helyi viszonyok szabnák meg, de lehetőség szerint a kirendeltség felelne jobban meg a célnak, amit lehetne kombinálni inég kiszállással is, úgyhogy a kirendeltség székhelyén kívül kijelölt egyes körzetekbe nem a központ, hanem a kirendeltség teljesítené a szükséges kiszállásokat.

A külterületeken lakók érdekében ily kirendeltségek létesítése tulajdonképpen már nem is új dolog s csodálatos, hogy bár már van rá példa, annak olyan kevés követője akad -Hogy min múlik a kezdeményezés hiánya, azt most nem kutatjuk, mert az igazán nem lényeges a kérdés megoldása szempontjából.

A lényeges ebben a dologban az, hogy minél több község, város teljesítse azon kötelességét, hogy a tanyai népnek nemcsak az adóját szedje be, hanem annak fejében valami ellenszolgáltatásban is részesítse a tanyavilágot. S ez ellenszolgáltatás legkisebb mértéke az, ha megkönnyíti annak a hatósággal való érintkezés módjait. Még mindig sok mindentől elesik a tanyavilág népe, aminek létesítéséhez szintén hozzájárul a maga adójával, egyenesen köteles tehát a hatóság, hogy közelebb menjen a gondozására bízott néphez.

A tanyavilág közigazgatásának ily módon való egyszerűsítésétől még akkor sem szabad visszariadni, ha az talán bizonyos megterhelést jelentene is az érdekelt községre (városra), mert hiszen a tanyavilág lakossága évtizedek, sőt bizonyos viszonylatokban évszázadok óta adózik oly intézmények létesítésére, aminek semmi hasznát sem látja s így igazán csak a belterületi lakosság tartozásának elenyésző viszonzása lenne az, ha most oly célra is áldozatot hozna, ami nem belterületi, hanem a külterületi lakosság érdekeit volna hivatva szolgálni.

A tanyákon létesítendő kirendeltség működése nem csupán a tanyákon levő lakosság hivatalos ügyeinek elintézésére terjedne ki, de egyben ez a kirendeltség végezné a tanyák között a levélhordást is, sőt végezhetné a levelek összegyűjtését is, amelyeket a központtal való naponkénti küldöncjáratokkal továbbítana. Hogy mely ügyek lennének a kirendeltségek által elintézhetőek, azt nem lenne szükséges teljes részletességgel felsorolni. Elvül szolgálna, hogy mindent, amit nem kell okvetlenül a központban elintézni. A kirendeltségek hatásköre lenne a hozzájuk bosztott területen a marhalevel kezelés, anyakönyvezés teljes

jogkörrel s ezen ügyeket a központ nem is intézhetné el. Volnának azután ügyek, amelyek elintézését az érdekelt tanyai lakos akár a központban, akár a kirendeltségnél kezdeményezhetné.

Ezek a kirendeltségek a tanyai lakosságnak nem csupán a hivatalos ügyeit intéznék el, de összekötő kapcsot is képeznének a külvilág és a tanyák lakossága között, belenevelnék a tanyák lakosságába a közügyek iránti érdeklődést, felkeltenék bennük az egymásrautaltság, az összetartás érzetét és ezzel a tanyavilág is be lenne vonva mindama mozgalomba, amelyből ma magárahagyatottsága és szervezetlensége folytán ki van hagyva.

Íme, ezek a gondolatok egy gyakorlati közigazgatási ember tollából olyan jóleső cseppek a tanyai nép bánatos lelkére, amelyek alapján el lehet indulni a tanyai közigazgatás fejlesztése felé. Érdekes itt megemlíteni, hogy a nyíregyházai bokortanyák között a közigazgatás legegyszerűbb tennivalóit a tanyabírók látják el, akik a reájuk bízott „bokrok”-nak valóságos atyjai és bírái.

A tanyavilág népe nem áll mozdulatlanul a reá nézve nagyfontosságú kérdéssel szemben. Állandóan ostromolják a községek és városok e tekintetben elzárt ajtajait s itt-ott némi eredményt tudnak is elérni. Ahol a város vezetőségében — mint pl. Hódmezővásárhelyen — az ottani gazdasági egyesület és mintegy 50 tanyai gazdakör ereje következtében megvan a belátás, hogy a tanyai lakosság érdekében is tenni kell valamit, ott ezek a közigazgatási mizériák kevésbé fordulnak elő. Ellenben legtöbb helyen megértés, érzék, jóakarát sincs a tanyai nép ezirányú panaszai iránt, ami azután az elkeseredést csak fokozza.

Hogy a tanyavilág népe, lelkes vezetőik kezdeményezésére, állandóan mozog e tekintetben, idézünk egy határozatot, amely némi világot vet a valóság felől a helyzetre.

Másolat. — K i v o n a t Kiskundorozsma község képviselő-testületének 1925. évi október hó 19-én tartott rendes közgyűlése hitelesített jegyzőkönyvéből. 238. kgy. sz. 7851—1925. Olvastattott Czékus Frigyes tanító dorozsmai lakosnak beadványa, melyben utalással arra, hogy a közgyűlés a folyó évi szeptember hó 28-án kimondotta, hogy a Kistemplom-központba írnokot helyez ki járlatírás és egyéb hivatalos teendők végzésére, kéri a közgyűlést, hogy a kiküldendő írnok a hétnek minden más-más napján a többi központokhoz szálljon ki és végezze ott is a járlatírást, mert könnyebb egy embernek az utazása egy-egy központ-

ba, minthogy a sok ezer ember a járlatírót keresse fel. Továbbá kéri, hogy a majsai út mellett fekvő központokban létesíttessék postaügnökség és távbeszélőhálózat épp úgy, mint a halasi út mellett fekvő központokban lett megvalósítva.

Véghatározat: *a közgyűlés a járlatíróra vonatkozó kérelmei teljesíthetőnek nem találja*, ellenben nincs kifogása az ellen, ha a maisai út mellett fekvő központok valamelyikén postaügnökség állíttatik fel, ha a postaügnökség vezetésére alkalmas egyén vállalkozik, miért is kérelmező felhívandó, hogy alkalmas egyént jelentsen be, melynek megtörténte után a postaügnökség felállítására iránt az eljárás folyamatba lesz téve. Kimondotta a közgyűlés, hogy az összes tanyai központoknak fejlesztését célul tűzi ki.

A tanyai közigazgatás terén értük el eddig tanyai látogatásaink kapcsán a legnagyobb eredményeket. A ceglédi tanyán panaszkodtak a gazdák, hogy miért kell nekik lószemlékre a városba vinni lovaikat, mikor ez a szemle a tanyai központokban is megtartható volna. Az ügy ott nyomban a helyszínen elintéztést nyert. Ügyszintén panaszkodtak Cegléd határában vásárok alkalmával a járlatírás nehézségeiről, amire vonatkozólag ott mindjárt a helyszínen ígéretet tett a város vezetősége, hogy a vásárok előtt előre meghatározott napokon egy tisztviselő fog kimeni ez ügyeket elintézni. Ugyanitt tettek panaszt különböző leventesérelmekről. Nem a leventeintézmény, hanem annak egyes sérelmei ellen tettek említést, amit ott a leventeoktatóval mindjárt elintéztünk. Kiskunhalas határában egyik tanyarész gazdái panaszt tettek, hogy egy régóta meglévő vízfolyóárkot egyik birtokos betömetett, amelynek következménye az, hogy tavasszal a víz igen nagy területeket áraszt el. Eljártunk az ügyekben és ina már a vadvizek akadály nélkül folyhatnak lefelé, Kiskundorozsmán tanya járás közben kimondhatatlan mennyiségű hernyókat találtam a gyümölcsfákon. Sürgönyileg intézkedtünk azonnal az alispán és főispán útján a határ megtisztítása érdekében. Ugyanezt észleltem Kiskunhalason az állami út mentén levő gyümölcsfákon; a kereskedelmi minisztert kértük fel sürgős intézkedésre, ami meg is történt. Halasi tanyalátogatásom eredményei igen jelentősen kezdenek kibontakozni a megszervezett, életképes gazdakörök munkája nyomán. Itt már hét helyen rendszerítették az adatkezelést.

Az a kívánság is felmerült, hogy tanyai központokban havonként egyszer sertéspiacot és kirakodó-piacot kellene tartani, hogy a gazdaközönség közelebb érne az értékesítési piacot.

Ezekkel a kérdésekkel különösen s elsősorban Csongrádvármegye tanyai népe foglalkozott; valahogy ők érezték meg legelőbb azt, hogy ezek a törekvések igen fontos és komoly haladásnak lesznek kiindulópontjai. Ha egy ilyen, csak némileg is rendszerezett tanyarész iskolát kap, megindul a komoly összpontosítási törekvés, A tatár, török és német dúlás által megszakított történelmi fejlődési folyamat a tanyai központok útján kapcsolódnék össze a jövővel. E központot helyettesítenék a régen elpusztított helységek és szolgálnák fajunk nagyarányú kulturális és gazdasági kibontakozását. Csak központosított tanyai népet lehet a közigazgatás, a közegészségügy és a fejlett kereskedelmi élet áldásaiban részesíteni. Központosított tanyarendszer nélkül úgy a tanyai nép, mint a tanító a fejlett állami kultúréletnek csak terheit viseli, annak áldása nélkül. Az Alföld tanyavilágának a mai állapotok fenntartása mellett lehetetlenség a XX. századéhoz méltó kultúrfokra emelkedni,

A tanyavilág lakói közt sűrűn találhatók asszonyok, kiknek 10—12 gyermeke közül mindössze 2—4 marad életben. S mindez azért, mert a tanyavilág közegészségügyi viszonya nem Különb, mint Afrika egyes elhagyatott vidékéé. A mi tanyai körzetünkben egy orvosi látogatás a fuvardíjon kívül 5—10-szeresébe kerül annak, amit a városi betegek fizetnek. Bármily betegség üssön is ki a családban, csak a jobbmódú ember veszi igénybe az orvosi segílyt. Akik a tanyai állapotokat ismerik, azok előtt nyílt titok ez. Hogy a tanyavilág mennyire érzi a helyzet tarthatatlanságát s hogy mennyire vágyódik a reformok után, mutatja a Csongrád—Bokrospart és győjai gazdakör egyhangú határozata. E kör összes tagjai tanyai kisbirtokosok. A határozat így szól: „az Alföld tanyavilágának kulturális, közgazdasági és szociális fejlődése szempontjából legegyszerűsebb és legsürgősebb követelmény, hogy minden 6—8 ezer kat. hold terület közepén, ahol legalább 2—3 ezer lélek él, tanyai központ létesíttessék. Minden központ legyen templom, iskola, népház, ingyenes népkönyvtár, szülésznő; a központ körül csoportosuló lakosságnak ugyanazon összegért álljon rendelkezésére orvos, mint a város belterületén lakóknak. A központokon, lehetőleg az iskolákkal kapcsolatban

létesíttessék a helyi viszonyoknak megfelelő mintagazdaság, ahol a fősúlyt a kerti gazdálkodásra fektessék; a kerti gazdasági terményeknek konzervekké való háziipari feldolgozását és piacképes csomagolását is elsajátíthassa a közönség. Legyen ezenkívül postaügynökség, hogy a tanyai lakosságnak ne kelljen 20—40 km, utat tenni egy közönséges levél, csomag vagy utalvány feladása és átvételéért; legyen továbbá helyben a legszükségesebb közigazgatási közeg. A szövetkezeti és háziipari akció és a munkásházak építése a tanyai központokra is kiterjesztessék.⁹⁰⁾

Nagyon örvendetes jelenség, hogy a városok és községek mmdinkább igyekeznek ezeken a közigazgatási bajokon segíteni, A többé-kevésbé fejlett tanyaközpontok is jórészt ezt a célt szolgálják. De egész önálló közigazgatási kirendeltségek létesülnek már (pl. Kecskemét tanyái között Bugacmonostoron) az áhyaközség vagy várostól távoleső részeken, hogy ezáltal igyekezzenek segíteni a távoli lakosság siralmas helyzetén. Mert tényként lehet megállapítani, hogy bármilyen fejlett tanyaközpont sem képes nyújtani azokat az előnyöket, amelyeket egy legkisebb község jegyzősége nyújtani tud,

*

Már a háború előtt foglalkoztak illetékesek a tanyavilág közigazgatásának a kérdésével és az volt a javaslat, hogy a tanyákból tanyai községek, tanyai járások és tanyai törvényhatóságok létesíttessenek. Ha az erdélyi hegyeken nagy távolságban szétszórt házakat (van olyan erdélyi hegyi község, melynek egyetlen főutcája 16 km,) lehetett községeíteni, akkor miért ne lehetne az Alföld tanyáit, amelyek mégis közelebb vannak egymáshoz. Meggondolandó azonban, hogy nem jelentené-e ez a tanyákkal rendelkező városok vagy községek elnéptelenedését, forgalmának megcsappanását. Ha félnek ettől az anyaközségek, akkor előzzék meg azzal, hogy adják meg a tanyák népének legalább a legprimitívebb szükséglet kielégítéseket.

Tanya járó körutamban ezek a kérdések soha nem kerülnek el a figyelmemet. De ha elkerülnék is, ráirányítják azt arra a tanyai lakosok, akik, mint egyik legfájdalmasabb panaszra, mindenkor kitérnek e kérdésekre.

Amikor én e tanyalátogató körútjaimat végzem mindig örü-

⁹⁰⁾ Gazdaszövetség—Szövetkezet 1912. márc. szám, Kiss József: A tanyaitó és a tanyai központok.

lök, ha csatlakozik hozzám az illető község vagy város polgármestere, elöljárósága, gazdasági tanácsnoka, a gazdasági felügyelő, a gazdakör, vagy gazdasági egyesület egy-két vezető tagja. Örömmel állapíthatom meg, hogy azokon a helyeken, ahol a város vezetősége a tanyalátogató körutaimon résztvett s ahol személyesen volt alkalma meggyőződni a valódi helyzetről, a baj a legrövidebb idő alatt eltűnt, a megértés a város vezetőségében mutatkozott s a tanyai gazdaközönség rövid úton megkapta azokat az előnyöket, amelyekért évtizedek óta hivatalos úton hiába harcolt.

Hivatkozhatnánk itt az eredmények hatalmas sorozatára, amelyeket elértünk a tanyalátogatásaink alkalmával keresztül vitt újítások kapcsán. Ezek helyett azonban legyen szabad tájékozásul a legutóbbi makói tanyalátogatással kapcsolatosan annak eredményeit a makói városi tanács határozataképen az alábbiakban közölni:

1.) Miután a bogárzói és hatrongyosszéli lakosság a vadvizeknek a Feketeérbe és innen csatorna által az igási semlyéken keresztül a Szárazérbe való levezetését, továbbá az úgynevezett templomdülő útnak az igácsi úttal való összeköttetését, végül az ebbe a körzetbe eső dűlőutaknak kijavítását kéri, utasítjuk a mérnöki hivatalt, tegyen 30 nap alatt javaslatot arra nézve, hogy a fenti munkálatok mily módon és mennyi költséggel volnának végrehajthatók, úgyszintén a külterületi iskolaépületeken levő villámhárítók kijavítása és a gazdaköröknek új villámhárítókkal való felszerelése mily költséget igényel? Utasítjuk továbbá, hogy Bíró Ferenc Hunyadi-utcai lakos kérelme folytán a Bíró József és Szilágyi Ferenc tanyája melletti közdülő-útnak 250 méter hosszúságban való feltöltését a már kapott utasításnak megfelelően sürgősen hajtsa végre, úgyszintén a Jeck Kálmán-féle vízlevezetés ügyben is, mely Kiss Antal városi képviselő egyik indítványával kapcsolatos, sürgősen tegyen jelentést.

2.) Utasítjuk dr. Paku Imre városi főorvost, tegyen javaslatot arra nézve, hogy az esetleg felállítandó tanyai központokon az egészségügyi szolgálat miként volna ellátandó tanyai orvosi állások szervezésével, vagy legalább hetenként egy-kétszeri ambulancia rendszeresítésével, utóbbi esetekben ez miként szerveztessék meg? Tegyen továbbá megfelelő javaslatot a külterületi szülésznői állások szaporítására és jelentse, hogy a komlósi

úti gazdák ama kérelme, hogy egy lemondott szülésznő helyébe lehetőleg a komlói úti kör tájékán neveztessek ki új szülésznő, teljesíthető-e? Jelentse végül, hogy a külterületi iskoláknál egy-egy mentőszekrény elhelyezése mily költséget igényelne?

3.) Utasítjuk dr. Vidor Rezső aljegyzőt, tegyen jelentést arra, hogy a külterületi járlatírás esetleg egy külső szerv felállításával, vagy járlatíró kiküldésével miként volna megoldható.

4.) Miután a kukoricamolylel védekezéséről szóló kormányrendelettel szemben általános a panasz, utasítjuk dr. Molnár Mihály gazdasági tanácsnokot, hogy Merényi gazdasági felügyelővel együttesen megfelelő magyarázatot dolgozzon ki, mely a védekezés előnyeit, valamint a lehetséges enyhítéseket emelje ki. E magyarázatot sokszorosítás és a gazdaköröknek elküldése végett 15 nap alatt terjessze be.

5.) Gyakori panasz merülven fel arra nézve, hogy a közönség soha sem tudja, mennyi az adóhátraléka, sőt azt sem hogy mennyi az adókiadás, utasítjuk Barna Mihály adóügyi tanácsnokot, intézkedjék aziránt, hogy az adóhivatali személyzet az adóíveken mindenkor tüntesse fel, hogy milyen címen mennyi a kiadás és ki milyen címen mennyit fizetett.

6.) A tanyai postaügynökségek felállítása, telefon bevezetése, továbbá a gazdakörök által rendezni szokott multságok ügyeleti költségeinek csökkentése stb. ügyében illetékes helyekre külön megkeresést intézünk.

S ha most ezekhez hozzávesszük azokat az eredményeket, amelyeket tanyalátogatásaim kapcsán kint a tanyák világában egy-egy gazdakörben, vagy iskolában összejött gazdák által előadott panaszként már a helyszínen elintéztünk, akkor látjuk valójában, mit jelent a tanya világ közigazgatásában a mi tanyajáró utunk.⁹⁷⁾

E közigazgatási teendők elvégzésében igen jelentős módon segídezhetik az iskola. A tanító — más szerv híján — könnyen el tudná intézni a járlatlevél kiállítását, az anyagkönyvezést, az idézés kézbesítését stb. Vagy miért ne lehetne a mai postáinségen segíteni a tanítóság bevonásával? De természetesen úgy, hogy ezért a tanító megfelelő honoráriumot kapna.

⁹⁷⁾ L., Szerző: A tanyavilág közigazgatása című cikkét a Községi Közönség 1926 augusztus 29-iki számában.

X.

Közegészségügy.

A tanyavilág *közegészségügyéről* tulajdonképpen beszélni nem is lehet, mert ez valójában nincs. A tanyavilág közegészségügyét csak mint egy követelendő kívánságot tárgyalhatjuk, úgy, hogy afelé sóvárgunk és annak megvalósítását óhajtjuk. Csodálatos, hogy a tanyai nép közegészségügyi viszonyaival igen kevesen vannak tisztában azok közül is, akik egyébként a magyar vidék népének különféle viszonyaival szeretne[^] foglalkozni. Az a hit van elterjedve általánosságban, hogy itt a tanyák világában él a legegészségesebb emberanyag, mivel ott a szabad levegőn csak egészséges emberek szülehetnek és élhetnek. Buday Barna is azt mondja:⁹⁸⁾ a magyar tanyák nemcsak a földművesnépnek, hanem a nemzeti államnak is nevezetes állomásai, mert itt serdül fel a legegészségesebb, a legromlatlanabb emberanyag. Naptól edzet a test, harmatos a lélek a szűz természet ölen. Itt van a magyarság legutolsó vérmedencéje, amely friss erőt szállít és szíjszalagokkal cseréli ki a megviselt idegszálakat.

Pedig valójában nem így áll a helyzet a tanyákon egészségügyi szempontból. Mert itt, a fővárosi modern klinikák mellett, magyar anyák szülésznő segítsége nélkül hoznak áldozatot a magyar jövőnek; orvosi kezelés és segítség nélkül fejezik be életüket azok, akik még megmenthetők lettek volna, akiknek szomorú pusztulása a közönség, a nemzet kára. A magyar tanyai nép egészsége nélkül a városi lakosság fejlődése sem vehet haladó irányt. Mert a tanyák és a falvak lakóinak városokba való erős áramlásából táplálkozik a városok élete. S bár a külföldi államok — Anglia, Franciaország, Amerika — példája, nyomán már minálunk is észrevették az illetékesek, hogy minőveszedelmes tünet a nagymértékű városbaözlés, de ma még a falusi és főleg tanyai élet olyan hiányokat tüntet fel, amelyek mellett nem lehet vonzó a magyar tanyák élete.

A tanyák közegészségügyének tárgyalásánál meg kelf állapotunk először is, hogy nemcsak Magyarországon, de a külföldi mezőgazdasági államokban is nagyobb a tuberkulózis pusztítása, mint az ipari államokban. G. Wolff berlini orvosprofesszor legújabb érdekes statisztikai adatok alapján tár-

⁹⁸⁾ Gazdasors 1926. október 22. „Magyar tanyavilág”.

gyalja, hogy nagyon sok kimondottan ipari vidék a tuberkulotikus halálesetek arányszámában elmarad a mezőgazdasági vidékek mögött. A Wolff professzor statisztikai anyagából csak néhány példát sorolunk fel. A legkisebb tuberkulotikus halálozási arányszámot tisztán ipari vidékek, mint Belgium és Dél-Anglia (Wales) mutatják fel; azután sorba következnek kedvező arányszámuk tekintetében: Dánia, Hollandia, Olaszország és Németország. Érdekes, hogy Németország iparilag legfejlettebb részében, Szászországban a legkisebb az arányszám. Legkedvezőtlenebb a halálozási arányszám Magyarországon, Finnországban, Írországon, Ausztriában, Norvégiában és Svájcban, *tehát kimondottan mezőgazdasági kultúrájú államokban.*

Wolff professzor ezt a tényt azzal magyarázza, hogy az iparosodással járó másodlagos jelenségek, mint a nép jólétének emelkedése, a lakosság fokozottabb felvilágosítása, egészségesebb lakás és higiénikus viszonyok az ipari vidékek lakosságát jobban megvédik a tuberkulózis ellen, mint a mezőgazdasági vidékek elhanyagolt egészségügyi kultúrája és nemtörődősége. Éppen Svájcban, amelynek derűs, tiszta levegője az idegenek tízezreinek ad üdülést, a legmagasabb a tuberkulotikus halálozási arányszám az őslakosok körében.⁹⁹⁾

Ezt a megállapítást kiegészíthetjük azzal, hogy Csonka-Magyarországon valóban megdöbbentő adatok tárulnak elénk, amint e kérdéssel mélyebben kívánunk foglalkozni. Csonka-Magyarország területén 1921-ben 1000 ember közül 2,5, 1924-ben már 3,4 gümőkóros halálesetet jegyeztek fel. Statisztikailag megállapított tény, hogy e tekintetben a legfertőzöttebb terület éppen a Duna-Tisza-övezet és a Tisza-Maros szöge, tehát a tanyákkal legnagyobb mértékben behálózott terület. E betegség leginkább a földműves népesség női nemét pusztítja, melynek oka sok később előadandó okok mellett az, hogy a földművesnő a mezőgazdaság körében igen nagy testi megerőltetéssel járó munkát végez. E népréteg fertőzöttségének főokai az egészségtelen lakás, a kisebb Tiulturális képzettség, az orvoshiány és az ezzel összefüggésben levő falusi és tanyai elmaradott közegészségügyi állapotok.¹⁰⁰⁾

Ezt igazolják azok az adatok is, amelyeket az Alföld tanyákkal behálózott területéről szereztem be. Csak egy párat em-

⁹⁹⁾ Prágai Magyar Hírlap 1926. február 5. sz.

¹⁰⁰⁾ Lásd ezt bővebben szerző: Csonka-Magyarország és az utódállamok közgazdasága című mű 49—52. lapjain.

lítek ezek közül: Pl. Kiskunfélegyházán 1926-ban tüdővészben elhalt 169 egyén; ebből 15 éven aluli 52; földműves 97, iparos 14., szellemi foglalkozású 6. 1927-ben 186; ebből már 74 volt 15 éven aluli és 90 földműves, 13 iparos és 9 szellemi munkás. Természetesen a 15 éven aluliaknak nagy része is földműves Kiskunmajsán 1926-ban 29 egyén halt el tüdővészben (összesen elhalt 279) s ebből 28 volt földművelő, 1927-ben 36 egyén halt el tüdővészben (383 volt az összes elhaltak száma) s ebből 34 földműves. Békéscsabán 1926-ban 106 egyén halt el tüdővészben sebből 64 földműves, 39 iparos és 3 szellemi foglalkozású. 1927-ben ezek a számok 105, 62 és 13.

Fájdalmasan hangzik egyik községi főjegyző (Tsztm.) jelentésének ez a része: „A községben sok a tüdővész, amit annak tudok be, hogy közvetlen a község alatt terül el mintegy 4G hold nádas, ahova a belvizek is lefolynak s aminek lefolyása nincs. A nyári melegben ott possad a víz és fertőzi meg a levegőt. Állami beavatkozással is ennek a tónak lecsapolása szükséges volna. H állami segéllyel vagy beavatkozással a község alatti tó lecsapoltatnék, ez a közegészségügyet igen előre vinné. Hivatalos megállapítás szerint községem második helyen áll a tüdővész és fertőző betegségek sorrendjében.

A Statisztikai Szemle adatai szerint pl. Hajdú vármegyében 19.5% a halálozási arány, míg a gümőkóros halálozási országos arány 1926-ban 1000 lélekre 2.4 s az összes elhaltak 14.5%⁷⁰ balt meg gümőkóros betegségben. Itt a legnagyobb halandóság (3.8‰) Pécssett van, tehát nem tanyás helyen, de pl. Kecskeméten 3.3‰, míg Hódmezővásárhelyen csak 2%.

A tanyai tbc főokai: a lakások egészségtelen volta, az egészséges élet legprimitívebb ismereteinek a teljes hiánya: az evésben, az ivásban, az öltözködésben, a házépítésben, a fűtésnél, a tanyai udvarok berendezésénél, stb. Nem tudják s nem ismerik: a levegő jó hatását, a napsugár gyógyító erejét. Minden kellék meg van, ami a jó egészséghez kell, de helytelen, egészségtelen az életmód.

Az egészség mindenkinek nagy kincs és nagy érték, de legnagyobb kincs és legnagyobb érték mégis annak, aki két keze munkájával keresi kenyerét, akit sem biztosítás, sem nyugdíj nem véd arra az esetre, ha keresetképtelenné válik. Éppen azért az államnak joga, sőt kötelessége az állampolgárok egészségé-

nek megóvásáról gondoskodni nemcsak a városban és falun, hanem a tanyákon is.

Sajnos a tanyai közegészségügy fejlődésének sok minden állja útját. Ezek közül nem utolsó helyen van még ma is babona és a kuruzslás. Ha valaki beteg, azt elhordozzák előbb sorban valami ismert javasasszonyhoz, aki ráolvasással, ráimádkozással, sőt még orvosságokkal is kísérletezik a baj elhárítása érdekében. Az előbbi kettő még csak tűrhető, tekintve, hogy amilyen haszontalan, olyan ártalmatlan is, de az orvosságaikhoz már szó fér, mert ezekkel kárt, sőt halált is okozhatnak. Ezek között található mindez: ecet, foghagyma, puskapor, homok, marhatrágya, fáradt ló istránja, keresetlenül talált kötél stb., stb., cifrábbnál-cifrább csodabogár. Itt egy példa: egy gyermekágyas menyecskének a melle meggyült s azt hiába mosogatták karácsonyi mosogatóronggyal, egy vén kuruzslóasszony tanácsára holt asszony ládájába csukták s úgy húzogatták meg. Természetesen mikor nagy fájdalma után minden tudományból kifogytak s végül is orvoshoz fordultak, az orvos már csak három jókora vágással tudta a beteget a vérmérgezésétől megmenteni.

A tanyákon legelsősorban is ezt a középkort is megcsúfoló-barbarizmust kell megszüntetni. Vannak, akik azt mondják, hogy ezt nem lehet a népből kiirtani. Tévednek. Ki lehet irtani, csak nem szabad visszariadni a legnagyobb szigortól, a legkíméletlenebb fenyeztéstől sem. Csak 1—2 elretentő példát kell statuálni s bizonytalansággal megszüntethető. Egyforma szigorral kell sújtani a javasasszonyra is, de arra is, aki tanácsért hozzáfordul.

A másik mód a kuruzslás megszüntetésére, hogy vigyünk orvost a betegnek! Az illető tanyai körzethez legközelebb lakó tanyai orvosnak tétessék kötelességévé, hogy a hétnek egy meghatározott napján a tanyán erre legmegfelelőbb helyen, mondjuk a tanyai iskolánál, szálljon ki s az ott jelentkező, vagy oda bejelentett betegeket vizsgálja meg s rendeljen neki orvosságot. Számítatlan esetben az az istápolója a kuruzslásnak, hogy az orvos messze lakik s nagy munkaidőben időkimélés szempontjából is inkább a közeli javasasszonnyal kuruzsoltat, mint sem hogy elmenne a távolabb lakó orvoshoz.¹⁰¹⁾

Hogy a tanyavilág közegészségügyét megismerhessük, ki kell mennünk a tanyák világába és ezt meg kell tenni az ország-

¹⁰¹⁾ Magyar Róna 1926. januári sz. Csikesz Lajos: A tanya egészségügye

gos közegészségügyi közigazgatás szerveinek, bármennyire terhes, fáradtságos, nehéz is a munka. Én tanyalátogató körutamban mindenkor érdeklődni szoktam a tanyák népének közegészségügyi állapota iránt. Minden alkalommal fájdalom tölti el magyar lelkemet, amikor látom azt, hogy az Alföld jó magyar, adófizető, dolgozó népe milyen nyomorúságos állapotokban van e tekintetben. Kiskunhalas város 112 ezer kat. holdas határában, sem orvos, sem patika, sem szülésznő nincs. 1926. év első negyedében a tanyákon született 175 gyermek közül csak 85 csecsemő látta meg a napvilágot hivatásos szülésznő segítségével. Halas határában 3000 tanya van s mintegy 15 ezer lélek lakik ottan. De nincsen ott semmilyen nyoma az orvosi szolgáltatnak. Vájjon ez a 15.000 tanyai lakos, amelynek adófilléreiből a városban ezerféle kultúrintézményt és nagytömegű tisztviselőket tartanak, nem érdemli meg, hogy egy orvosi állás rendszeresítésék ép azért, hogy a tanyákat sorraj árja és közegészségügyi viszonyokat szemmel kísérve, javítani igyekezzék?! Csongrádi tanyalátogatásom alkalmával láttam, hogy ezeken a távoli tanyákon a népbetegségek minden faja pusztít, minek oka egyfelől, hogy a tanyai atyafiság összeházasodik, másfelől pedig, hogy a városban szerzett betegségeiket kuruzslókkal gyógyíttatják. Azért sűrűs a tanyai orvosi tisztség rendszeresítése s hogy a városi orvosok is időnkint járnak végig az Alföld e távoli szórványait. Egyik tanyajáró utamban láttam, amikor reggel 9 óra tájon a határba mentem, hogy ott volt a tanyai orvos lakása előtt a kocsin egy gazdának a beteg felesége. Az orvos azonban a városban volt s mikor este 7 óra tájon hazafelé mentem, még mindig ott volt, várta az orvost. Nem egyszer megtörténik, hogy a 25—30 km.-es rázós, kemény rossz úton a városi orvoshoz bedöcögtetett nagybeteg kiszenved, mire orvoshoz ér. Egyik tanyán történt, hogy az aszszony szülési fájdalmak között volt. Messze nem volt semerre tanya, csak a férj volt odahaza. Ugyanakkor nehéz ellésben volt a gazdának a tehene is. Kiment az istállóba s a tehenet segítette meg először, azután a feleségéhez ment, nem lévén természetesen semmi fertőtlenítő szer, a szülőanya inficiálódott s pár nap múlva belepusztult.

Egyik kecskeméti lapban jelent meg: A vizsgálóbíró tegnap Szabadszálláson foganatosított boncolást és vizsgálatul; Kozma János, egy földhöz ragadt szegény kertész felesége a ha-

todik gyermek születése előtt állott, amikor hirtelen erős fájdalomról panaszkodott. Nyomban szülésznőhöz akartak fordulni, kiderült azonban, hogy szülésznő a kerekegyháza szabadszállási tanyák között egy napi járóföldön sem található. Erre Kozma kocsira ült és behajtott Kerekegyházára orvoshoz. Az út azonban olyan sokáig tartott, hogy mire az orvosi segítség megérkezett, a szerencsétlen asszony elvérzett. A boncolás, melyre azért volt szükség, mert Kozmáné mellett a szomszédasszony segédkezeit, — megállapította, hogy a szerencsétlen asszonyt meg lehetett volna menteni az életnek, ha a szülésznő, vagy orvosi segítség idejében érkezik.

Hogy lehet ezeket ma, a XX-ik században túrni és megengedni? Ez a tanyai lakosság is rendes állampolgár, adót fizet, ha kell katonáskodik s közterhekben részt vesz s miért van az mégis, hogy ilyen elhanyagolt közegészségügyi állapotok vannak a tanyák világában akkor, amikor Budapest tömve van orvosokkal?! Vannak diplomás orvosok, akik irodákba szaladgálnak gépírásért és címírásért s a tanyákon pedig nincs orvos. Vagy kötelezni kellene minden orvost, hogy egy bizonyos időt vidéki szolgálatban töltsön el, de akkor kellene gondoskodni megfelelő orvosi lakásokról, vagy pedig meg kell szervezni a vándor iskolaorvosok karát, akik majd eljárnak egyik iskolától a másikhoz, egészségügyi előadásokat tartanak a gyermekeknek és felnőtteknek, s ha majd jön a tanyai gazda az ő betegjével s legalább egy héten egyszer talál majd orvost, aki nem fog neki sokba kerülni. A tanítót vagy ^eleségét meg kell tanítani a hőmérőzésre, a házipatika kezelésére, elsősegély nyújtásra, melyek ma a tanyák világában ismeretlenek. Nem kuruzslókat akarunk nevelni, de segítségül akarunk ezáltal lenni a betegeknek, a szenvedő tanyai lakosság-
nak s magának az orvosnak is.¹⁰²⁾

E téren is láthatók már a javulás jelei: Hódmezővásárhelyen már van állandó külterületi orvos Vásárhelykutason; úgyszintén Kecskeméten is Lakiteleken, aki a legtávolabbi tanyarészek közegészségügyét látja el. Most szándékozik Kecskemét másik tanyarészen is orvosi szolgálatot bevezetni. E téren örvendetes javulás tapasztalható más helyeken is. E külterületi orvosok hetenkint meglátogatják a külterületi iskolákat, de ezenki-

¹⁰²⁾ Néptanítók Lapja 1926. március 5-iki szám. 19-ik oldal.

vül a ragályos betegeket is vizsgálják. Kecskeméten a legtöbb külterületi iskola mellett bábaház épül, amelyet a szülő nők igénybe vehetnek. Ezek alapján az állandó szülésznői szolgálat biztosítatik.

Külön kell szólnunk az iskolába járó szegény tanyai gyermekek közegészségügyi viszonyairól.

Igen gyakori eset, hogy az alsóbb néposztályok gyermekei különböző kisebb betegségekkel (fog-, fej-, gyomor-, szem-, fül-fájásokkal) mulasztanak. Sajnos, az ilyen betegségeknek az alsóbb néposztály különösebb jelentőséget nem tulajdonít s az orvosi vizsgálatot feleslegesnek tartja, Különösen a külterületi lakosságnál tapasztalható az, hogy gyakran található olyan tudátlékos egyén, aki büszkén emlegeti, hogy a háza küszöbét még orvos nem lépte át, bár ő maga is volt már beteg s a temetőben apró sírdombjai is vannak.

E bajon másként, mint az *iskolaorvosi* intézmény általánosan kötelező bevezetésével segíteni nem lehet! Az iskolaorvosi intézmény életbeléptetésével: 1.) a minimumra csökkentjük az apróbb betegségek miatt mulasztó gyermekek számát. 2.) gyógykezelés alá vesszük a beteg gyermekeket (különösen fontos ez ragályos betegségeknel.) 3.) nagyban hozzájárulnak a jövő generáció egészséges testi fejlődéséhez. (Erre szüksége van a magyar jövőnek!) 4.) bele neveljük a jövő nemzedékbe az orvosi hivatás fontosságát és értékét.

Az iskolaorvosi intézményt az állami iskoláknál a kultuszminiszter 14.532/1906. sz. rendelete léptette életbe — azonban sajnos a szervezést, illetőleg a megvalósítást a gyermekek számától teszi függővé! így pedig épen az olyan iskolák nélkülöznek az iskolaorvost, ahol kevés ugyan a tanköteles, de ahol a közegészségügyi viszonyok a legelhanyagoltabbak!

Debrecenben épültek fel a világ legmodernebb klinikái, melynek csodájára járnak a külföldi tudósok és mégis a Debrecen városhoz tartozó tanyak lakossága orvosi segítség nélkül van. A város határában fekvő Kosélyszeg tanyaközpont állami tanítója a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamarához beküldött jelentésében írja: Népegészségügyi tekintetben még szomorúbb a helyzet itten; egyáltalán orvost nem látunk, sőt mi több még az iskolát sem látogatják meg. Ugyanez a helyzet Debrecen több tanyavidékein is, mert e nagy határu város távolibb tanyáira a járha-

tat!an utak miatt debreceni orvost a beteghez vinni nem lehet, mert egy-egy ilyen orvosi látogatás megfizethetetlen.

Rá kellett e lehetetlen állapotra mutatnunk, hogy azon város határában is, amely a világ első orvosi intézeteit mondhatja magáénak, az adófizető polgárok tanyai külterületeken lakó része orvosi segély teljes hiányában él s gyógyítható betegségekben pusztul el.

E bajon segítendő, *tekintet nélkül az iskola jellegére*, minden elemi népiskolánál meg kell szervezni az iskolaorvosi intézményt. Legalább minden két hétben meg kellene az orvosnak látogatni a külterületi iskolákat, ahol kötelessége volna megvizsgálni a tanító által megnevezett gyakran mulasztó tankötelességet, esetleg a lakásukon is.¹⁰³⁾

A fentiek alapján nyilvánvaló, hogy a Nagy-Alföldön van a legtöbb tüdővésztes beteg, amit az is bizonyít, hogy az Alföldön kellett felállítani az első szanatóriumot. (Békésgyulán, Hódmezővásárhelyen és Debrecenben.) Az orvosi tudomány már kiderítette, hogy a tüdővész a *gyermekkori* fertőzés kifejlődése. Igaz, hogy az Alföld hol mocsaras, hol poros levegője ennek elősegítője, amelyhez hozzájárulnak az alföldi szülői ház egészségtelen viszonyai s az alföldi ember közömbössége a hygenia iránt, de ezt még fokozzák az iskola egészségtelen viszonyai. A tanterem kicpíny, túlszűfolt s a levegő oxigéntartalma 60 perc alatt (egy tanítási óra alatt!) elfogy! A padok egészségtelen szerkezetűek, a tanító egész működése nem merülhet ki a gyermekek állandó figyelmeztetésében, hogy helyes testtartással üljenek. A padok kényszerítik őket a helytelen testtartásra, amelynek eredménye a sok betegség. Itt más segítség nincs — mint az iskolákat közegészségügyi szempontból felülvizsgálni.

A gyermek egészségügye szempontjából nagy baj az, hogy a legtöbb iskolának egyáltalában nincs előszobája (folyosója.) Ebben az esetben a ruhafogasok a tanteremben vannak s az átázott ruha gőzölgése fertőzi meg a levegőt. A téli zord időkben ilyen helyen az óráközi szünetben nem valósítható meg a szellőztetés. A gyermeket a rossz időben az udvarra zavarni nem lehet, bent pedig a gyermekek esznek, a levegőt ételszag járja át az egészség rovására. Ezenkívül azért is szükséges volna a külön előszoba, hogy a külterületi gyermekek, akik vizes lábbal érkez-

¹⁰³⁾ Hübner J. kéziratban levő munkája: A tanyai kultúráért.

nek az iskolába, harisnyájukat, kapcájukat megszáráthassák, mert igen sok esetben a megbetegedés oka a nedves lábbeliben való huzamosabb tartózkodás! Természetes, hogy erre a célra az előszobában kályhának kellene lenni.¹⁰⁴⁾

A tanyai iskolák — tekintve nagy körzetüket — általában elég népesek, sőt igen túlnépes is van közöttük. Ennyi sok gyermek között óvhatatlan, hogy ne történjenek kisebb-nagyobb, sőt sokszor komolyabb sérülések is. Komolyabb sérülések esetén mit tegyen a tanító? Még az sincs, amivel egy rendes kötést adjon s fertőtlenítsen a sebét. (Ritka tanyai gyermeknél akad zsebkendő is.) Pedig ilyen eseteknek most annál inkább ki vagyunk téve, mert a leveletoztatás is az iskolák s így a tanyai iskoláknak is a hatáskörébe utaltatott. Talán helyén való volna főképpen a tanyai iskolákat 1—1 mentőszekrényvel felszerelni, A rávalót könnyű lenne előteremteni, ha az amúgy is csekély (50 a. fill.) beíratási díjat megkészszerzők s az így származó többletet fordítanánk e célra, amely többlet a mentőszekrény beszerzése után az évről-évre elhasznált anyagok árát mindig fedezné.¹⁰⁵⁾

Fontos még az iskolaépület hygeniája is. Az új tanyai iskolák építésénél már lehetőleg minden egészségügyi követelmény szemelött tartatik s remélni lehet, hogy az itteni bajok lassanként teljesen meg fognak szűnni.¹⁰⁶⁾

Számos olyan egészségügyi kérdés van még a tanyai iskoláknál, amelyek megoldását halogatni egyenesen bűn a szebb magyar jövővel szemben. Ilyen pl. az iskolai kutak stb. kérdése. Ezenkívül az illetékes hatóságnak végre már meg kell tiltania azt az orvosi szempontból felháborító dolgot, *amelyet tud* és hallgatólagosan tűr, t. i. hogy a gyermekek tisztogassák, takarítsák még igen sok helyen a tanyai iskolákat. Továbbá a tanyai árnyékszékek ügye.

A tanyai közegészségügyi állapotoknak az okai — amint fenntebb is láttuk — a rossz, egészségtelen, sokszor zsúfolt szelölözellen stb. lakások, az orvos és szülésznőhiány, ezenkívül a rossz ivóvíz, amely igen sokszor mint első tényező szerepel a tanyai lakosság egészségügyét illetőleg. Nálunk még e tekintetben igen elmaradott állapotok vannak. Fenntebb már em-

¹⁰⁴⁾ Hübner dolgozatából.

¹⁰⁵⁾ Magyar Róna 1926. januári szám. Csikesz: A tanya egészségügye

¹⁰⁶⁾ Hübner: A tanya kultúrájáért. Néptanítók Lapja 1925 17-18. sz.

vizsgálják a kutakat, vájjon az egészségre nem ártalmasak-e míg nálunk e kérdésekkel senki sem törődik, A lakások hibáiról alább lesz szó, ezért itt csak a szülésznő és orvosi szolgálatlítottuk, hogy Amerikában a tanyákon (farmokon) a lakásfelügyelet mennyire ki van fejlődve és hogy még Indiában is megkérését hozzuk elő, mint olyat, amely legelsősorban megvalósítandó, A tanyák világában szülésznői szolgálatot okvetlen be kell vezetni minden tanyakörzetben, ezenkívül pedig arra kell törekedni, hogy egy városi vagy községi orvos rendes tanyai szolgálatot lásson el, vagyis járja körül a tanyákat két hetenként, vagy legalábbis havonként egyszer, ahol vizsgálja meg az összes iskolába járó gyermekeket és azokat, akik mint betegek hozzá elmennek.

Felette fontos volna, ha a csecsemő és gyermekvédelem ellátására a tanyák világában körzetenként védőnői állások szerveztetnének, akik kezelhetnék esetleg a kis kézigyógyszertárt, akik a csecsemő és gyermekvédelem terén fejtenék ki tanácsadással, útmutatással olyan tevékenységet, amelynek nyomában bizonyára a tanyai csecsemő és gyermekhalandóság nagymértékű hanyatlása következne be.

A tanyák világában ismeretlen, fogalom az egy gyermek rendszer. Nagyon gyakori az a család, ahol 6—8—10—12. sőt még ennél is több gyermek jön a világra. De ha azt nézzük, hogy mennyi marad ebből meg, menyi nő ebből fel és épít családot, vagyis kapcsolódik bele munkájával a gazdasági életbe, akkor végtelen szomorúsággal kell látnunk, hogy a nagyfokú csecsemő és gyermekhalandóság, a különböző fertőző betegségek és az egészségügyi követelmények hiánya folytán a megszületett gyermekeknek csak igen kis százaléka nő fel. Hiszen maga a bélhurut a tanyai csecsemők között kb. 40%-ban pusztít, pedig ez a betegség kellő gondossággal a minimumra csökkenthető.

Mindezek alapján nem tudjuk eléggé figyelmébe ajánlani az illetékes köröknek Webb testvérek ama mondását: „Legértékesebb termény nem a gabona, vagy az állattenyésztés, nem a bányák hozadéka, nem a gyapjú, amelyet szövünk, nem a hajó, melyet vízre bocsájunk, hanem *férfiakban és asszonyokban való évi trmelésünk.*”

XL

Tanyai építkezések.

Mint említettük volt, a tanyai közegészségüggyel igen szoros összefüggésben van a tanyai építkezés, hiszen a betegségeknek nagy része épen az egészségtelen lakások folytán áll elő. Nem mondom én azt, hogy a tanyai világban csak rossz és egészségtelen épületet lehet találni, hiszen tanyalátogató körutamban nagyon egészséges, szép modern lakásokat is láttam, amelyek minden tekintetben megfelelnek az egészségügyi követelményeknek,

Ha a tanyán valaki építeni akar, oda épít és olyan házat épít, ahová s amilyen épen neki tetszik. Abba senki bele nem szól. Azért lehet látni olyan tanyákat, amelyeket teljesen a víz szélére építettek, úgy, hogy e tanyából iskolába járó gyermekek ruházata büzlik a penészsztától, a könyve is penészes, mert náluk minden penészes, hiszen a falakról csurog a víz, lehull a vakolat. Ha még ehhez hozzászámítjuk, hogy egy ilyen vizes, penészes falú szobában 8—10, sőt 12-en is együtt vannak, ott a nagyok köpködnek, pipálnak, az anyjuk ott főzi meg az ételt, talán épen a káposztát, sőt sokszor a disznó eledelét is. A kisebb gyermekek odabent végzik el szükségletüket. Tessék elképzelni ezt az elképzeltetlen büzt, ezt a fojtó penetráns szagot, azt a nehéz levegőt, ami abban a helyiségben van. Ráadásul ez a 8—10 vagy 12 tagú család e helyiségben, ilyen levegőben alszik. A szoba magassága alig 2 és fél méter, földes, ablaka csak 3—4 tenyérynnyi s az is jól betapasztva, hogy a levegő valahogy be ne mehessen. Ilyen körülmények között természetesen főleg a gyermekek szervezete nem tud erőre kapni, kevésbé ellenálló a betegségekkel szemben és így szinte tenyészik az ilyen helyen levő gyermekekben és fiatalokban az ezerféle ragályos betegség bacillusa. Minden tanyai házban a búboskemence az uralkodó, ami igen egészségtelen olyan lakásban, amelynek ablakát télen át nem igen nyitják ki, mert tűzhely esetében legalább azáltal cserélődik ki időnként a levegő, de a búboskemencénél még ez sincs meg.

Az állam megköveteli s előírja szigorú törvényben, hogy a korcsma helyiségnek csakis tágas, világos, szellős s padolt szoba használható. Vájjon nem lenne-e joga épen úgy megkövetelni azt is, hogy lakásul milyen helyiség használható? Csak annak fontos

az egészsége, aki korcsmában amúgy is az egészségét rontja?¹⁰⁷⁾

A tanyai építkezések ügye valamilyen formában szintén felügyelet alá volna vonandó. A tanyai lakosság ama kívánsága, hogy tanyákon engedtessék meg a zsúp, vagy nádtető, továbbá a vertfal, még esetleg elnézhető volna, de a ház helyének a megválasztásánál, a szobák térfogatánál, az ablakok nagyságánál már fel tétlen bizonyos előírás után kellene igazodni a tanyai építkezéseknek. Fontos volna még a tanyák világában az árnyékszék építésének kötelező elrendelése, amely tulajdonképpen olyan nélkülözhetetlen tartozéka a háznak, mint az ajtó, vagy a tető, de amelynek hiányában a mai állapotok a fertőző betegségeknek a legbiztosabb hordozói és terjesztői.

A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara is megállapította, hogy a tanyavilág rossz *közegészségügyi* viszonyai a tanyák orvosi ellátásának hiányosságán kívül, leginkább a tanyai épületek meg nem felelő elhelyezése és az egészségügyi követelményeket figyelmen kívül hagyó lakóházak használatában gyökereznek. Ezért a Kamara a tanyai lakóházak elhelyezésének és az egészségi követelmények gondos figyelembe vételével való építésének érdekében is mozgalmat indított. Igyekszik odahatni, hogy e téren a tanyai lakosság felvilágosítása és szakszerű tanácsokkal

Sürgeti a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara, hogy az öszszes lakóházak, tanyákon is, feltétlenül *elszigeteléssel* építtessenek, mert a nagy népbetegségek legfőbb okozói: a lakások nedves falai.

A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara határszemléi alkalmával az uradalmak és nagyobb gazdaságok majorjait is bejárta, s a Tiszántúl sok részén megdöbbentő tapasztalatokat szerzett a gazdasági cselédek lakásviszonyai körül. A cselédlakások között még ma is akadnak nedves, dohos, sőt régi istállókból átalakított épületek, melyek a fertőző betegségek, elsősorban a tuberkulózis és gyermekbetegségek melegágyai.

Az egészségtelen cselédlakások nem menthetők a tudatlansággal, hiszen ily nagyobb gazdaságok tulajdonosai mind rendelkeznek annyi általános műveltséggel, hogy az ily lakások használatának következményeivel számolni tudjanak. A Kamara erkölcsi súlyával törekszik mindenütt odahatni, hogy a cselédlakások a törvényes előírásnak megfelelően átalakítsanak. ellátása mielőbb hatósági úton is megtörténjék.

¹⁰⁷⁾ Magyar Róna 1926. januári sz. Csikesz: Tanya egészségügye.

E szomorú képpel szemben örömmel állapította meg a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara, hogy a Tiszántúl uradalmainak legtöbbszörében a tanyai jobb lakások átlagát is felülmúlják a cselédlakások az egészségügyi követelmények figyelembe vételével építettség tekintetében.

A tanyai felnőtteket *egészségügyi nevelésben* kell részesíteni s itt a súlyt a preventív védelemre kell helyezni. A népbetegségek voltát fel kell ismertetnünk népünkkel. Ezt a célt szolgálják az iskolán kívüli népművelés keretében tartott egészségügyi előadások és egészségügyi filmek bemutatása,

XII.

Tanyai gazdálkodás.

Ha a tanyavilág gazdasági viszonyait szemléljük, ha nézzük az ottani gazdálkodás mikéntjét, mai rendszerét s ha keressük azokat az okokat, amelyek a mai gazdálkodási nehézségei, bajokat és hibákat előidéznek, akkor magánál a tanyakérdésnél kell megállanunk. A tanyai gazdálkodás jelenleg dívó módja oka az Alföld középrészében mindenféle található bajoknak. A viszonyok megváltozása, jobbrafordulása csakis a tanyai rendszer segítségével lesz megoldható, vagyis szerintem a viszonyok jobbrafordultak az Alföldön csakis akkor várható, ha a mostani mindenképpen káros tanyarendszer átalakítatik okszerű tanyarendszerré.¹⁰⁸⁾

A tanyavilág gazdaközönségénél a gazdálkodás fokozását, fejlesztését igen hátrányosan befolyásolja a sok szikes és vadvizes terület, amely az Alföld tanyákkal behálózott területei között igen nagymértékben el van terjedve. A vadvizes területekről alább, az ármentesítés kapcsán lesz szó, itt csak a szikes területek kérdését kívánjuk megemlíteni. A legvadabb szikes területek a tiszántúli részeken találhatóak. Így pl. Karcag határában, amint a múlt század végén és e század elején a talajkiszáradás következtében a nedvesség mélyebbre és mélyebbre hatolt, abban a mértékben csökkent a talaj termőereje, úgy, hogy Karcag határában 1916-ban az egész 37 ezer holdas területén a termés deficittel járt. Egy-két évi sikertelen próbálkozás után a gazdák bangba hagyták földjeiket, a tanyák elnéptelenedtek és ma a la-

¹⁰⁸⁾ Cserháti: Az Alföld mezőgazdasági viszonyainak reformja. 7. old. Erről már fentebb volt említés.

nyákkal teleszört egykorú termékeny területen csak néhány birka és kevés barom koplalja végig az esztendőt.

E tekintetben több oldalról igen nagyszabású munka indult meg az utóbbi évek alatt. A békéscsabai, karcagi, szarvasi példák ma már biztos útmutatást nyújtanak a szikesek megjavítására és termővételére. A szarvasi kisbirtokosok az ő módszerükkel eddig több mint 12 ezer kat. hold terméketlen, kopár sziket tettek újra termővé. Az 1880-ban még vízállásos szikes hátakon, ahol csak a bíbic tudott megélni és kisszámú birka farkak küzdöttek az éhséggel, ma tanya tanya hátán áll, fás udvarokkal és termő gyümölcsfákkal megrakott kertekkel körülvéve. Az egykori szikes talaj a szarvasi kiszáradás módszerével termő talajjá alakul át, ma hullámzó búzavetések virítanak az egykor kopár szikeseken, megélhetést nyújtva számos gazdacsaládnak.¹⁰⁹⁾

Az állandó központi talajjavító bizottság munkája nyomán igen erős és nagyszabású munka indult meg a szikes javítás terén. Térképfelvételek készülnek, laboratóriumok dolgoznak és több száz gazdaság kísérletezik a szikesjavítás különböző módjainak meghonosítása terén, azért, hogy minél előbb meginduljon ezeken a szikeseken által sivatárrá, nyomorúságossá és szárnalmassá lett területeken az Alföld tanyavilágában egy nagy gazdasági megújulás, amely a tanyai gazdálkodás javítását hirtelen igen nagy lendülettel vinné előre.

Ezen a téren a központi állami intézetek mellett nagy eredménnyel dolgozik az Alföldi Mezőgazdasági Intézet talajtani osztálya, továbbá a Duna—Tisza közti Mezőgazdasági Kamara talajtani Intézete, amelyek különféle kísérletekkel igyekeznek a problémát előre vinni,

A Nagykunság *szikes talajú* tanyás birtokain is számos szikesjavítási kísérlet indult meg a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara kezdeményezésére a Kamara teljes erkölcsi és nagymérvű anyagi támogatása mellett. E kísérletek eredményeként sokan követik a példát és mind többen törekednek szikes területük meszezással megjavítására és termelésre alkalmassá tételére a vidéken. E célból a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara több helyen tartott szikesjavítási tanfolyamot, útmutató ismertetést osztott ki, tájékoztató könyvet adott ki és végül többeknek adott segítséget mézszappal javításra példanyújtás céljából.

¹⁰⁹⁾ A szikes és szikes területek elterjedése, javításoknak módjai stb. 9—10. lap. (A földmív. min. kiadványa.)

Az 1928. év a vetések életében is határkö, amennyiben a földmivvelésügyi miniszter 600,000 pengőt vett fel ez évre szikes talaj megjavítására, amivel már szép eredményt lehet elérni, A tanyai gazdasági viszonyok elsősorban a birtok eloszlással állanak összefüggésben, vagyis az első kérdés, hogy milyenek a birtokviszonyok az Alföld tanyavilágában. Erre vonatkozólag a legjobbakat lehet mondani. Nyíregyháza, Nagykovács, Cegléd. Szentes határában egyáltalán nincs még jó középbirtok sem, az egész föld kisemberek tulajdonában van. Ugyanez a helyzet Hódmezővásárhelyen, Mezőtúron, Karcagon, Békéscsabán stb. Némi- leg változik a helyzet Szeged, Kecskemét, Debrecen határában az ottani tanyák között, ahol a városok 50—60—70 ezer hold földje — amely jórésztben legelő, erdő, vagy egyébként nem művelhető terület — a határ többi része ott is kisgazdák kezében van, akik közül igen kevés éri el a 2—300 holdat, a legtöbb 25—60 hold terület ura. Itt a városok saját birtokain a bérlőrendszer fejlődött ki. Egész külön társadalmi réteg az, amely a várostól bérelt területeken hosszú lejáratú bérletet kapván, pl. Szegeden házat épít, szőlőt telepít, fásít, stb. Vannak egész évtizedekre visszamenő bérlődinasztiák, amelyek kezében fíról-fíra száll a bérlemény, de sajnos mindig kisebb és kisebb területen, egyrészt, mivel a rossz gazdasági viszonyok és magas földberek következtében kevés instrukciójával nem képes jól megművelni földjét, így kisebb után kapaszkodik, másrészt pedig az illető városok vezetősége igyekszik arra, hogy elapróztassanak a bérlemények, miután mindig több és több jelentkező van új bérletekre. Ha most nézzük magának az egyes tanyákkal rendelkező városok birtokpolitikáját, úgy nagyon érdekes adatokra fogunk bukkanni.

Így Szegeden a város területének kihagyásával az 1910-ik évi népszámlálás adatai szerint a tanyavilágban 8916 lakóház volt. E számból a város körül való fekete földekre 343, felsőtanyákra 2536, az alsótanyákra 5674 lakóház esik, ezenkívül Újszegedre 363, ezekből felső és alsótanyán átlag egy tanyaépületre 5 lélek esik.

A mezőgazdasági élet itt fejlődött ki a tanyák között. Itt él, dolgozik, hullámzik az a körülbelül negyvenezer gazdanép, a tanyai világának népessége. A tanyai gazdák élete adja meg Szeged mezőgazdasági jellegét. Ez a népelem sokat változott,

nem vetkőzött ki a maga őseredeti mivoltából; ott kinn vannak még nagyszámú családok, akik a honfoglalók egyenes leszármazol. Ezeket tartom én őseredeti magyaroknak. Az idők viharai között megmaradtak magyarnak és szegedieknek.

Ami most már a tanyák sűrűségi viszonyát illeti, nevezetesen, hogy egy-egy tanyaházra mennyi földbirtok jut, azt találjuk, hogy Felsőtanyán, úgy, mint az Alsótanyán, átlagosan 12.9 hold föld jut az esetben, ha a területekből a közlegelőket, erdőket stb. levonásba tesszük.

A szélsőségek meg a következőképen alakulnak. Legkisebb a tanyák mezőgazdasági területe Szatymazon, ellenben legnagyobb Balastyán; mert az előbbi kapitányságban 8.5 hold, az utóbbiban 27.4 hold. Balastyán azonban e számot alászállítja a nagy közlegelő, mely a kapitányságba belesik.

Alsótanyán az ingadozás 5.9 és 30 hold között van, Röske-Szentmihályteleken a terület 5.4 hold, míg Csórván 30 hold, mely utóbbi helyen ugyancsak a legelőterület befolyásolja a számot.

Egy tényt határozottan meg lehet állapítani, nevezetesen, hogy minél közelebb vagyunk a városhoz, a tanyai birtokok annál kisebbek s minél távolabb, annál nagyobbak, de kivételt képeznek ez alól a bérleti birtokosok, melyek határozott parcellákban adatnak bérbé. Másfelől azonban befolyásolja a szőlőbirtokok eloszlása is. Ahol sok a szőlőbirtok, mint Szatymazon és Domaszéken, ott a tanyaházak kisebb területre kerültek.

A művelési mód által föltételezett tanya-elaprózás, a kis itanyaterület legjobban jellemződik Röske-Szentmihály teleken, ahol a tanyahelyek átlagos nagysága csak 5.9 hold. Ez mutatja, hogy a tanyaházzal bíró család a kis területen boldogulást talál.¹¹⁰⁾

Érdekes és jellemző a Mezőtúr város határának tanyái között levő gazdálkodás, amelyről Szalay János¹¹¹⁾ a következőket mondja: Mint az ilyen nagyterjedésű határokból mindenütt, Mezőtúron is általánosan a tanyai gazdálkodás dívik. A mezőtúri tanyai gazdálkodás nem tartozik a belterjes gazdasági rendszerek közé, mert sok minden előfeltétele hiányzik annak, hogy belterjesen lehessen gazdálkodni, azonban mégis az itteni tanya-rendszer az átlagos alföldi tanyai gazdálkodásnál jobb azzal,

¹¹⁰⁾ Szücs Mihály: Szeged mezőgazdasága 120—121. lap.

¹¹¹⁾ Mezőtúr város gazdálkodási viszonyai. 11. lap.

hogy itt a gazdáknak nagyobb százaléka lakik állandóan a tanyán. Ahol a gazda nem lakik kint a tanyán, — és ilyen sajnos aránylag elég sok van, — ott a tanya mindössze annyi épületből áll, ahol a tanyás lakik. Ezenkívül nyári jászol, félszer és efféle ideiglenes felszerelések találhatók. Az ilyen tanyán a gazdálkodás nagyon primitív, trágyázni igen kis területet szoktak, a föld túlnyomó része búzával van bevetve, ezenkívül kukoricát, kevés árpát, vagy zabot, takarmányféléket termelnek. Ahol a gazda télenyáron kint lakik a tanyán, ott a tanya és gazda képe jobban fest, ámbar a termelésben helyes arányokat itt sem találunk.

Tekintve, hogy a 4000 birtokos közül csak kétezernek van tanyája, hozzávetőleg még kétezer, többnyire igen kis birtokos van, aki a városban lakik s földjét onnan kezeli. Ezeknek a kisbirtokoknak kezelése a legprimitívebb. Ezek közül a birtokosok közül igavonó állatja is kevésnek van, trágyázni meg még kevesebbet szokott.

Hódmezővásárhelyen kb. 5 és fél ezer a határban levő tanyák száma, Sajnos itt is dívik az a régi szokás, hogy a gazda csak a munkaidőre költözik ki a tanyára, míg a tanyák több mint felében tanyások gazdálkodnak. Van ugyan gazda, aki azért fogad tanyásokat, mert több tanyája lévén, több helyen egyszerre nem lakhatik, de éppen e vagyonosabbak közül kerülnek ki azok, akik télen át beköltöznek a városba.¹¹²⁾

Nagyon értékes újításokat vezetett be legutóbb Nyíregyháza városa a tanyai lakosságnál. Nyíregyháza város a tulajdonában levő földterületekből 30 holdas tanyásbérleteket alakít, hogy ezáltal megkönnyítse a földműveseknek a földhöz jutást, A bérlet bérdíjért hosszú időre szól. A tanyai lakásokat a városi mérnöki hivatal egységes terve alapján építik fel. A mintaszerűen épített tanyák mellé gyümölcsöskert és istálló is kerül s az épületek cserépfedelűek lesznek. A város egyelőre öt ilyen tanyás bérletet alakít s ha ez beválik, a bérletek számát évről-évre szarporítani fogja.

Láthatjuk a fentiekből, hogy a gazdálkodás terén főleg két főtípust lehet megkülönböztetnünk a tanyák világában, egyik az, ahol a gazda állandóan a tanyán lakik, szemmel tudja kísérni földjének minden munkáját, állatainak fejlődését stb; ott tartja állatját is, amelynek trágyáját könnyen tudja földjén hasznosí-

¹¹²⁾ L. dr. Jankó Miksa: Hódmezővásárhely gazdálkodási viszonyai. 31 l...

tani. A másik típus az, amikor a városban is van lakása ε télen át a városban lakik, amikor itt tart lovat, tehenet stb., amelyeknek trágyája már nagyon ritka esetben kerül vissza a tanyai földre. A harmadik típus azután az ú. n. „nyugdijas gazda”, aki földjét bérbeadja és bent politizál a városban, eljár a gazdakörbe, gazdasági egyesületbe, kaszinóba és elmegy a város vagy község közgyűlésére is, de nem harcol a tanyai lakosság előbbrevitele érdekében, mert ő az ottani bajokat, panaszokat nem ér/i, miután a városban minden kényelmet megtalál.

A tanyai gazda családjával és cselédjével kényszerülve van minden idejét mesterségének: a gazdálkodásnak szentelni, érthető tehát, hogy a tanyai élet alapját, gerincét a gazdálkodás teszi. A tanyavilág kérdése eszerint elsősorban gazdasági kérdés s helyesen csak akkor lesz megoldható, ha ezt szem előtt tartva, a fősúlyt a tanyai gazdálkodás fejlesztésére vetjük és ha mindazokat a bajokat, nehézségeket, amelyek jelenleg a tanyai gazdálkodás útjában állanak orvosoljuk, illetve kiküszöböljük.

De noha a tanyavilág kérdése elsősorban gazdasági kérdés, mégsem kizárólag az, mert tudnivaló, hogy a tanyai élet más kérdésekkel is össze van növe, amelyek szintén orvoslást igényelnek.

A tanyavilág általános gazdasági helyzete ezidőszert sok kívánnivalót hagy fenn. A tanyákon általában véve extensív gazdálkodás folyik; a növénytermesztés egyoldalú szentermesztésre van alapítva, az állattenyésztés főleg a szarvasmarha és sertés-tenyésztés el van hanyagolva, a takarmány termesztés minimális a trágyatermesztés nem elegendő, s így a talajból kivitt táplálóanyagok visszapótlása sem tökéletes. Ilyen egyoldalú és extensív gazdálkodás mellett a tanyai gazdaságok jövedelmezősége aránylag kevés és bizonytalan.

Már egymagában az a körülmény, hogy a tanya gazdaközönisége közigazgatási, közlekedési gócpontoktól (piacoktól) távol él, rá nézve különös gondot, terhet, költséget és fáradozást jelent. Mert a tanyai gazdának sokszor a legnagyobb dolog időben igen gyakran járhatatlan utakon, nagy távolságról egy-egy mezőgazdasági gépet, egy-egy eszközt a gazdálkodásnál nélkülözhetetlen anyagot kell beszereznie, avagy ilyeneket javítás végett messze földre el- és onnan visszaszállítania. Ilyen és más természetű fuvarozások miatt, a tanyai gazdának a normálisnál rendszerint több fogatot kell tartania, de ha nem is tart többet

ezek a kényszerű fuvarozások, a vele járó időpazarlás, anyagköltség stb. az üzemköltséget mindenestre növeli.

A nála eladásra kerülő terményeknek, állatoknak értékesítése szintén nagyobb nehézséget okoz, mint a nem tanyai gazdának, mert az eladásra kerülő terményeknek, cikkeknek kedvező áralakulásait — megfelelő hírszolgálat hiányában — kihasználni nem tudja. Egyes mezőgazdasági terményeket pedig (amilyen a tej, vaj, baromfi, tojás stb.) teljes bizonyossággal és rendszeresen nem értékesítheti. Míg ennek a jövedelemnek a bizonytalansága, esetről-esetre való elmaradása egyrészt érzékeny veszteséget jelent, addig másrészt kényszeríti a tanyai gazdát arra, hogy a forgótőke szükséglet biztosítására kölcsönt vegyen fel. Ezek a körülmények a tanyai gazdálkodás üzemköltségeit szintén fokozzák. A jelenleg fennálló közlekedési és szállítási nehézségek miatt, a tanyai gazda ipari növényeket (kendert, cukorrépat, lent stb.) nem termeszt és már azért is egyoldalú szemter-ír.esztésre van utalva.

Hátrányosabb helyzetben van a tanyai gazda a nem tanyai-val szemben a munkáskérdést illetően is. Napszámos és időszaki munkás nem igen vállalkozik tanyai munkára, de ha vállalkozik, az illetőnek rendszerint többet kell fizetni, de mindenestre a rendes napszámos felül élelemmel kell őt ellátni és a munkahe-lyére és onnan vissza, a lakóhelyére kell őt fuvarozni. A drágább-cseléd és munkás szintén hozzájárul az üzemköltségek szaporí-tásához.

Állati betegségek, vész fellépése esetén az állatorvosnak igénybevétele, a nagyobb napidíj és a távolságból eredő nagy fu-varköltség miatt, a tanyai gazdára nézve szintén több kiadással jár. Hátrányos gazdasági helyzete van a tanyai gazdának abból a szempontból is, hogy a közös apaállattartás előnyeiben nem részesül, mert vagy magának kell kevés számú állatai részére kü-lön apaállatot tartani, ami az apaállatnak nem teljes kihaszná-lása esetén szintén felesleges több kiadást okoz, avagy messze vi-dékre kell anyaállatait fedeztetés céljából hajtani, ami szintén időpazarlást és több költséget von maga után. Itt kell rámutat-nom, hogy a tanyákon van a legtöbb zugapaállat, ami a tanyai állattenyésztés fejlődését megnehezíti, akadályozza.

A tanyai gazda állatai nélkülözik legtöbb helyen a termé-szetes legelőt. A tanyai gazda legelő hiányában kényszerítve van

vagy az állatai részére szükséges takarmányt a többi szántóföldi növények rovására nagyobb mennyiségben természeteni, ami ritkaság számba megy, vagy állatait polyván, tengeriszáron tartani. Ez az utóbbi szokás — sajnos — általánosabb. Hogy ilyen tartás mellett az állatok teteményképességét fokozni nem lehet s hogy legelő nélkül, állandó istállózással edzett, egészséges állatokat nem állíthatunk elő, az mindenki előtt ismeretes. A legelő hiány tehát egyrészt a tanyai állattenyésztés fejlődését akadályozza, másrészt az állatok felnevelését, tartását, tenyésztését költségesebbé teszi.

Igen sok tanyai gazda úgy segít a legelő hiányon, hogy legeltetés céljaira a tarlókat használja ki. Ennek az eljárásnak a következménye, hogy ilyen helyeken a tarlóbuktatás teljesen elmarad, a többi szántás is későn, nem megfelelő időben történik meg, ami a következő évi kedvezőtlenebb terméseredményekben bosszulja meg magát, minélfogva a tarlólegeltetésből is több a kár, mint a haszon.

Nagyjában és általánosságban felsoroltam azokat a különleges gazdasági bajokat és nehézségeket, amelyekkel a tanyai gazda küzd, amelyek a tanyai gazdálkodás fejlesztésének és kívánatos fejlődésének útjában állanak. Ezek pontokba összefoglalva a következők:

a) közigazgatási és közlekedési gócpontokból, valamint piacoktól való nagy távolság; b) rendszeresen járható utak és közlekedési eszközök hiánya; c) mezőgazdálkodáshoz szükséges anyagok, eszközök beszerzésének nehézsége; d) mezőgazdasági terményeknek és cikkeknek kedvezőtlen értékesítési viszonyai; e) mezőgazdasági munkásbajok; f) rendszeres állategészségügyi szolgálat hiánya; g) közös apaállattartás nehézsége; h) legelőhiány.

Az általam felsorolt tennivalók között vannak olyanok 1. amelyek hamarosan és nagyobb pénzáldozatok nélkül megvalósíthatók; 2. vannak olyanok, amelyek több időt és több költséget igényelnek; 3. vannak olyanok, amelyek csak igen sok idő múltaival és nagy pénzáldozatokkal valósíthatók meg. Az eh~ kategóriába tartozik például a hiányzó apaállatok és a szükséges anyaállatok beszerzése, ami a felügyelésnek évenként rendelkezésre bocsájtani szokott hitel keretében történhetik meg. Ismeretterjesztő előadások tartása, amelyeknek keresztülvitelénél

a tanyai tanítói kar figyelemreméltó szerepet tölthetne be. A második kategóriába tartozik a legelők szerzése, egészségügyi szolgálat rendezése, gazdaköri házak építése, tisztviselői kirendeltségek, fásítások, valamint mintagazdaságok létesítése. (Bár ez utóbbi nagyobb költség nélkül is megvalósítható volna, ha vállalkoznának olyan értelmes és képzett gazdák, akik hajlandók volnának gazdaságaikat mintaszerűen kezelni s akik e célból némi anyagi támogatásban részesülnének.) Legnehezebb kérdés komplexum az, amely a harmadik kategóriába tartozik: a tanya világnak, jó utakkal, gazdasági vasúttal, telefonvonalakkal, esetleg autóbusz jártokkal való behálózása, azaz olyan intézmények létesítése, amelyekre a tanyavilágnak legnagyobb, legsürgősebb, legegésztőbb szüksége van. Ez utóbbiak közt vannak olyan feladatok is, amelyek máról-holnapra nem valósíthatók meg, mert megvalósításukhoz temérdek pénz kell, de megoldásuk elől nem zárkózhatunk el, ha alapvető munkát akarunk végezni és ha komolyan akarunk foglalkozni a tanyai gazdaközönség bajainak orvoslásával.¹¹³⁾

A mezőgazdasági termelés tulajdonképpeni irányítója az az értékesítési lehetőség, vagyis a piac. Különösen áll ez a tanyai gazdaközönségre, amelynek termelési rendjét az értékesítés szabja meg, amely pedig a piac nagy távolsága, sőt sokszor megközelíthetlensége, illetőleg a rossz utak miatt a legnagyobb külterjességre kárhoztatja a tanyai gazdát.

Tanyalátogató körutamban természetesen minden alkalommal kitértem arra a kérdésre is, hogy miért gazdálkodnak így, miért nem foglalkoznak olyan termelési ágakkal, amelyek nagyobb jövedelmet tudnának biztosítani. Minden alkalommal az volt rá a válasz, hogy nagyon szívesen s készséggel dolgoznának ilyen irányban, hiszen nekik is érdekük, hogy minél többet termeljenek, sajnos azonban útját állja ennek az értékesítés, mert ha tejtermelésre rendezkednek be, az év nagyrésztében nem tudják bevinni a tejet, vagy ha maguk dolgoznák fel és úgy vinnék be 25—30 kilométer távolságról, úgy megdrágulna az a tejtermék, hogy szinte nem lehetne eladni. Sertéshízalással azért nem foglalkozhatnak, mert könnyen megtörténik, hogy olyankor érik be a sertés, mikor az utak járhatatlanok, így lehetetlen a hízott

¹¹³⁾ Meiszner Ernő: A tanyavilág helyzetének megjavítása. Köztelek 1928 február 25. szám.

árút beszállítani. Ugyanez a helyzet a romlandó zöldség- és gyümölcsárúkkal is, mert ha a cseresznye megérett, sem a fán, sem leszedve nem tartható el napokon keresztül, éppen úgy a paradicsom, paprika stb. is.

Baja van a tanyai gazdának az értékesítéssel is és a beszerzéssel is. Igen nagyot segíthetnek a tanyai gazdák e téren helyzetükön, ha Hangya szövetkezetet létesítenek, amely jó vezetés mellett nagy áldás a tanyák világában.

Láthatjuk ezekből, hogy az úgynevezett többtermelés a mai viszonyok között sokszor még teher a tanyai gazdának. A Halas határában levő balotai gazda szomorúan mondta, hogy amikor 5 q terményt akar a városba beszállítani, 4 ökröt kell befognia s a hosszú, nehéz útban jószága, szekere tönkre megy és 2 napba kerül, míg a városba bemegy és visszajön. Azért 2 napba, mert egy napig az ökröket nem lehet munkára befogni egy ilyen út után,

A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara kerülete tanyás vidékeinek központjaiban rendezett állatkiállításain és díjazásain a felhajtott anyag jelentékeny része került ki a tanyai gazdaságokból. A kiosztott díjak jórésze is a tanyákra került. Ezáltal a Kamara nagyban hozzá járult e vidékeken az állattenyésztés fejlesztéséhez, ambíciót keltve a tanyai gazdáknak minél több értékes tenyészállat felnevelésére. Ilyen kiállítás volt az 1926. évben Kisújszálláson rendezett nagykunsági lókiállítás, majd 1927. évben Kunhegyesen rendezett szarvasmarha, ló, sertés és juh kiállítás.

Ma tulajdonképen a tanyai helyzet adottsága mellett mindössze a baromfitenyésztés az, mely jövedelmezően volna folytatható a tanyák világában. Ez folyik is ottan igen nagy mértékben, amelyre alkalmas a tanyavilág, mivel ott a fertőzés veszélye nem olyan nagy, mint a falvakban, ahol egyik portáról a másikra a vész könnyen átterjedhet. Itt könnyen, kevesebből lehet a baromfit felnevelni mint a városban vagy községben, ahol csak szemre van utalva. Itt a tanyai földeken szemet, bogarat stb. kap eleget, úgy, hogy nagyon kevésbe kerül egy-egy tanyán sok száz pulykának, csirkének a felnevelése, vizes helyeken pedig a vízi szárnyasoké. Ma valóban ez a tanyai gazdaközönség egyik legjelentősebb jövedelmi forrása, ahol csak az a baj, hogy az értékesítés egy pár hatalmas nagy családi cég kezében van, amelyek szinte

kartellszerű ármegeállapítással lenyomják az árakat, úgy, hogy sokszor még itt is kellemetlenségek érik a gazdát.

A tanyavilág állattenyésztéséről már tettünk említést. Ha a tanyák között járunk, láthatjuk a tanya körül a bekerített legelőt egy pár szarvasmarhával, lóval, sertéssel, míg a baromfiak tömege igen kellemes látványt nyújt. Sajnos, a tanyák világában az igavonó állat is kimondhatatlan gyötrelmeknek van kitéve. Képzeljük el a hosszú őszi, vagy tavaszi esőzések után a karcagi, vagy kabai sárt, vagy a hódmezővásárhelyi utat, csak négy ökrön lehet ott közlekedni s mint megy tönkre, pusztul el ott ló, ökör stb., szóval minden, ami teherhordásra, igavonásra van kárhozthatva. Ilyen körülmények között alig lehet nemesebb állatok tenyésztéséről beszélni.

Itt kell kitérnünk egy nagyfontosságú kérdésre, a tanyai állatorvosi szolgálat ellátására. Tulajdonképpen alig van az Alföldön város, vagy község, amelynek tanyavilágában rendszeresített állatorvosi szolgálat volna. Az utóbbi évek alatt már ezirányban is megindultak a tanyai lakosok részéről a munkák és ma már ott, ahol a gazdaközönség a maga erejével egységesen tud fellépni, mutatkoznak is az eredmények. Így legutóbb Hódmezővásárhelyen a Gazdasági Egyesület erélyes fellépésére 2 külterületi állatorvosi állás szerveztetett, akiknek részére megfelelő lakásról gondoskodnak, hogy így a tanyai gazdaközönség könnyen megkaphassa azokat a szakembereket, akik neki a legnagyobb értéke, állatállományának pusztulása által fenyegető bajában segítséget, támogatást tudnak nyújtani. Ugyancsak van pl. állatorvos Kecskemét város határában is Bugacon.

Sajnos Magyarországon az állategészségügy az utóbbi évek alatt igen aláhanyatlott. Hogy mik ennek az okai, nem kutatjuk, csak fájdalommal idézzük Pestvármegye legutóbbi állategészségügyi jelentésének magyarázó szavait:

„Az egyes állatbetegségek gyakran nagymérvű elterjedésének oka az intézkedéseknek meg nem tartása és a védekezésekre szolgáló eljárásoknak igénybe nem vétele. A vármegye állatállományát leginkább a sertésbetegségek, a juhbetegségek és az emberre is igen veszélyes veszettség veszélyeztetik. Sertésvész és sertésorbánc ezidőszert 96 községben uralkodik. A védekezés sikere mindig az idejében alkalmazott ojtásoktól függ. Igen nagy veszélyt jelent ezidőszert a juhhimlőnek szokatlanul

gyors fellépése és elterjedése. Fertőzve van 20 község. A betegség terjedőben van, mert annak be nem jelentése miatt a beteg és fertőzött juhok forgalomba kerültek. A védőoltások megbízhatatlan oltóanyag miatt sikerteleneknek bizonyultak. Ajánlatos az oltás mellőzésével az egészséges juhokat a betegekkel való érintkezéstől megóvni. Állandó veszedelemmel fenyegeti úgy az embereket, mint az állatállományt a veszettség. Jelenleg 55 község van fertőzve.”

Valóban ideje volna már az új állategészségügyi törvény-mielőbbi megalkotásának.

Meg kell még emlékeznünk a tiszántúli, főleg Szolnok- és Hajdú-megyei tanyai gazdák egy eléggé meg nem róható gazdálkodási hibájáról, a trágya feltüzeléséről. Egyik közgazdasági egyetemi tanár mondotta, hogy egy német professzorral utazott le Debrecenbe, végig az Alföld tiszántúli részén. A vonat mentén levő tanyák közelében boglyába rakott trágyatéglák (kunkoksz) emelkedtek. A német tudós tanár érdeklődött, hogy mi célt szolgálnak ezek a fekete vályograkások, amelyeket minden tanya közelében lehet látni. A magyar professzor zavarba jött és azzal mentette meg a magyar becsületet, hogy azt mondotta, hogy a háború alatt ezek a tanyai gazdák nem építkezhetek, tehát most: építenek, ahhoz készítették elő a fekete vályogot.

A Tiszántúlon oly károshatású trágyatüzelés elleni propaganda a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara egyik nevezetes akciója, amelynek eredményeként ma már sok helyen megszűnt, vagy jelentékenyen csökkent a trágya anyagok tüzelőszerré kiszáritásának évezredes rossz szokása nagy előnyére a tanyai gazdáknak és országunk közgazdaságának.

Sajnos, jelentékeny még ma is az a terület, hol a lakosság minden felvilágosító propaganda dacára makacsul ragaszkodik e káros eljáráshoz. Hosszú évek kitartó munkájára lesz itt szükség, amíg a teljes siker jelentkezik. Addig pedig évről-évre felbecsülhetetlen értékek vesznek el a feltüzelte tözegekben.

Bár mindinkább csökken e legdrágább tüzelőszert használó gazdák száma, de még mindig igen jelentős az a kár, amelyet az alföldi tanyai gazdálkodás szenved a trágyák felüzelése révén. A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara, amelynek területére esik ez a tanyarész, szakszerű irányítást nyújtó körlevelet nyomtatott’ a múlt évben és a csendőrzatok, mezőőrök, kézbesítők útján

juttatta el olyan tanyákra, amelyeken tüzelőnek szántott trágyakupacokat láttak. Bevonták e munkába a községi előjáróságokat: így közösen igyekeztek e rossz káros szokás megakadályozására. Az 1926-ik évben a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara a figyelemfelkeltés újszerű eszközét ragadta meg. Miután a trágyatüzelőnek szárítása és felhasználása leginkább Kisújszállás és Karcag vidékén van elterjedve, e városok határában a főútvonalak mentén e célra szerkesztett és megfestett táblát helyeztek el „Nem tüzelőszer a trágya!” című felírással, hogy így a figyelem felkeltessék. Ezzel kapcsolatban természetesen az illető kamara állandóan propagálja a fásítást, mint ennek a mozgalomnak egyik hathatós ellenszerét. 1926-ban kormányrendeletet sürgetett, hogy azok, akik meggyőzéssel meg nem nyerhetők kényszeríttessenek e káros szokás elhagyására, mert a Tiszántúlon súlyos, országos szempontból is jelentős károkat okoz e szokás, E roppant veszteségek e trágyatüzelést elfiltó rendelettel azonnal és végérvényesen elháríthatók lennének, de a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamarának a rendeletet kérő feljelentései mindezideig nem nyertek kedvező elintézt.

Hogy képet alkothassunk magunknak arról, hogy a tanyai gazda gazdálkodási rendszere milyen alapelvek szerint történik, az alábbiakban közöljük egy pár tanyai gazda üzemsztisztikai adatait, amelyek némi világot vetnek a tanyai gazda gazdálkodási és üzemi viszonyaira.

Üzemsztisztikai adatok Kiskunfélegyháza város határbeli kisgazdaságokról

Megnevezés	A kiskunfélegyházi gazda neve			
	Gaál János Gróf Tisza István-u. 39.	Retkes Ágoston Damjanich- utca 28.	Kis Márton Arany János- s-tca 30.	Kohajda József Ferencszállás tanyai kertlet
	m e n n y i s é g			
A birtok egész területe	97 k. h.	67 k. h.	40 k. h.	35 k. h.
Talajának minősége	barna homokos vályog talaj	fele barna hom.	Egészsében	Egészsében
Távolsága Félégyháza városától	9-5 km.	9 km.	sűrűke futóhom.	sűrűke futóhom
Az egész birtokból:				
szántóföld	70 k. h.	45 k. h.	20 k. h.	31 k. h.
rét	16 k. h.	14 k. h.	10 k. h.	2 k. h.
legelő	5 k. h.	8 k. h.	9 k. h.	1-5 k. h.
mocsár és nádas	0-5 k. h.	—	1 k. h.	0-5 k. h.
erdő	5-5 k. h.	—	—	—
A birtokon levő épületek:				
lakóház	1 db 2 szobás	1 db 1 szobás	1 db 1 szobás	1 db 1 szobás
istálló	1 db hosszú	2 db rövidebb	2 db rövidebb	2 db rövidebb.
sertés- és baromfiól	2 db	1 db	1 db	1 db

Egy bent beosztott legénycseléd évi bére 60 véka, vagyis 15 mázsa búza értéke továbbá egy rendbeli ruha, csizma és teljes ételmezés a gazdánál.

* jelent, a többi évi átlagos termést kat. holdanként.

Megnevezés	A kiskunfélegyházi gazda neve			
	Gaál János Gróf Tisza István-u. 30.	Rettkes Ágoston Damjanich-u. 28. sz.	Kis Márton Arany János- utca 30.	Kohajda József Ferencszállás tanyai kerület
	m e n n y i s é g			
A növénytermelés területén:				
búza — — —	17 k. h. 7 q*	7 k. h. 8 q*	2 k. h. 7 q*	— —
rozs — — —	17 k. h. 6 q	23 k. h. 7 q	8 k. h. 8 q	21 k. h. 5 q
árpa — — —	9 k. h. 9 q	5 k. h. 8 q	2 k. h. 8 q	3 k. h. 4 q
zab — — —	3 k. h. 7 q	— —	1 k. h. 6 q	1 k. h. 3 q
tengeri — — —	16 k. h. 8 q	7 k. h. 9 q	6 k. h. 8 q	2 k. h. 6 q
burgonya — —	3 k. h. 50 q	1 k. h. 45 q	— —	0,5 k. h. 30 q
dinnye — — —	0,5 k. h. 60 q	— —	0,5 k. h. 70 q	1 k. h. 60 q
takarmány-répa	2 k. h. 210 q	1,5 k. h. 210 q	0,5 k. h. 180 q	0,5 k. h. 150 q
lécerna — — —	1,5 k. h. 30 q	— —	— —	1 k. h. 25 q
zabosbúkköny —	— —	— —	— —	— —
mohar — — —	— —	— —	— —	— —
köles — — —	tarlóköles	— —	— —	— —
csalamádé — —	1 k. h. 5 q	— —	— —	— —
	1 k. h. 200 q	— —	— —	1 k. h. 120 q
A rét átlagos szénater- mése k. h. — —	— 12 q	— 10 q	— 9 q	— 11 q
Mennyi konvenciók áse- lédét tart? — —	—	—	—	—
Mennyi a bent beosztott legény (cseléd)? —	5 legény	5 legény	családjukkal dolgoznak	
Igásló á 500 kg. élősúly	4 db	2 db	3 db	2 db
Csikó á 300 kg. élősúly	2 db	—	—	1 db
Igásökör á 550 kg. élősúly	4 db	8 db	—	—
Tehén á 500 kg. élősúly	4 db	3 db	4 db	2 db
Növendékmарha á 230 kg. élősúly — —	14 db	6 db	4 db	2 db
Anyakoca á 90 kg. élős.	4 db	3 db	2 db	4 db
Süldő á 35 kg. élősúly	22 db	15 db	4 db	16 db
Malac á 12 kg. élősúly	—	—	—	—
Juh á 42 kp. élősúly	30 db	10 db	—	—
Bárány á 25 kg. élősúly	—	20 db	—	—
Tyúk (állandó)				
törzs — — —	80 db	50 db	50 db	60 db
Csirke — — —	460 db	250 db	480 db	420 db
Törzs liba — — —	6 db	10 db	7 db	6 db
Fiatalliba — — —	50 db	100 db	60 db	48 db
Törzs kacsa — — —	5 db	4 db	—	5 db
Fiatalliba — — —	40 db	20 db	—	60 db
Törzs pulyka — — —	12 db	7 db	—	10 db
Fiatalliba — — —	120 db	70 db	—	120 db
Kocsi — — —	2 db	1 db	2 db	1 db
Szekér — — —	1 db	— db	1 db	1 db
Éke — — —	3 db	2 db	1 db	1 db
Borona — — —	1 db	1 db	1 db	1 db
Henger — — —	—	—	—	—
Vetőgép — — —	1 db	1 db	1 db	—
Szelelő rosta — — —	1 db	—	—	—
Tengeri morzsoló — —	1 db	—	—	—
Trágyatermelő állatok összesülya — — —	12,910 kg.	9093 kg.	4740 kg.	3680 kg.
1 számos állatra esik szántó, rét, legelő —	3,6 k. h.	3,5 k. h.	4,4 k. h.	5 k. h.
1 számos állatra esik szántóföld — — —	2,8 k. h.	2,2 k. h.	2,2 k. h.	4,4 k. h.

Gaál János

birtokán a következő termelési sorrendet szokta használni:

1., tengeri, répa,	A 70 k. hold szántóból letrágyáz
burgonya, dinnye	átlag évente 11 -12 k. holdat, tehát 6
2., búza,	éven át betrágyázza az egész szántó-
3., árpa és zab	földet, ami üzemtani szempontból még
4. rozs	jónak mondható alföldi viszonyok
	között. A tengerit szokta betrágyázni.

Birtokának kat. holdja évi átlagban 52 q búza értéke, ami megfelel 5044 q búzaértéknek. A birtokon levő épületek értéke összesen 450 q búzaértéke. Természetesen nevezettnek van a városban rendes lakóháza is, de ez nem számítható be a gazdasági üzembe.

A birtoka után az összes adó és közteher 18 millió korona, az én utánjárásom szerint 14 millió.

A vetésforgót nem szokta pontosan betartani, inkább a termelési sorrendet jelzi az általam kipuhatolt négyes beosztás. Szabályszerű vetésforgó betartása azonban egyáltalán nem volt : megállpítható, inkább csak adott esetek szerint kezeli a fenti négyes sorrend alapján a növénytermelést.

Retkes Ágoston

1., tengeri, répa	} a kötöttebb	1., tengeri és burgonya	} a homo-		
2., árpa		részen		2., rozs	kos
3., búza				3., rozs	részen

birtokán a következő termelési sorrendet szokta használni:

A 45 k. hold szántóból betrágyáz évente 15 k. holdat, tehát a szántó $\frac{1}{3}$ részét, háromévenként átrágyázza az egész szántó c. Ezt lehetővé teszi a sok rétje és legelője. De viszont ezek nagyon elsoványodtak a szántóföld javára, mert a rét sohasem lett trágyázva.

Birtokának értéke kat. holdankint 40 q búza értéke, összesen 2880 q búza értéke. Az épületek összes értéke 380 q búza értéke. Ezenkívül lakóháza van Félegyházán, ami nem tartozik az üzembe. Adó és összes közteher, bemondása szerint 10 millió, amennyire nekem sikerült megállapítani, 8 millió.

Kiss Márton

a növénytermelésben a következő sorrendet szokta követni:

1. tengeri	Évente betrágyáz átlag 6 k. holdat,
2. rozs és búza	tehát csaknem a 20 k. hold szántó Va ré-
3. árpa és zab	szét. Ennek lehetősége a sok rét és gyp
. rozs	a birtok arányához képest. De ezzel szem-
	ben a rét teljesen trágyázatlan és gyenge.

Birtokának értéke kat. holdankint átlag 35 q búza értéke, megfelel összesen 1400 q búza értékének. A rajta levő épületek megfelelnek 420 q búza értékének.

Az összes adó és közteher 5 millió korona, ami meg is felel a helyzetnek.

Kohajda József

A növénytermelési sorrend nála nem állapítható meg, mert túlnyomó a rozs. Ahová trágya jut, oda tengerit, dinnyét szokott ültetni és ezenkívül takarmányt. A többi részen állandóan rozs-termelés folyik. Évente csak 3 kat. holdat tud be trágyázni, tehát csak minden 10. évben jutna trágya ugyanazon szántóföldre. Azonban ennek alkalmazása sem rendszeres, amely birtokrész — futóhomok — meg tudja termelni a tengerit és takarmányt, az kap istállótrágyát, a sivárabb rész ellenben nem, csak akkor, ha már 1 agyon kimerült. Így előfordul nála az, hogy a szántó egy része csaknem minden 5-ik évben kap trágyát, ezzel szemben a sivárabb csak rozsot termő rész, sokszor még 15-ik évben sem kap trágyát. Birtokának értéke kat. holdankint 30 q búza értéke, vagyis összesen 1050 q búza értéke.¹¹⁴⁾ Épületének összes értéke megfelel 280 q búza értékének. Összes adó és közteher 3 millió korona, ami meg is felel a valóságnak. (Ez adatokat Westsik Vilmos ny. gazd. felügyelőtől kaptam Kiskunfélegyházáról.)

A tanyai gazda gazdálkodása még eléggé híján van a több és jobb termelés eszközeinek. A két alföldi Mezőgazdasági Kamara és a Gazdasági Egyesületek és Gazdakörök munkája nyomán azonban már észlelhetni bizonyos haladást. A Kamaráknak több száz különböző kísérletei vannak a tanyák között különböző nemesített kalászos és kapás vetőmaggal részint száraz pácolással, részint szuperfoszfát, mésznitrogén és káli műtrágyákkal amelyek igen jó tanítópéldák.

A Kamarák igyekeznek a tanyai gazdaközöniséget megtanítani arra, hogy a gazdálkodás első kelléke a jó talaimunka, mely ma már gépekkel és traktorokkal is elvégezhető a tanyákon, ha többen önszeállva traktort vásárolnak a földművelésügyi miniszteri akcióból. De éppen annyira fontos a jó vetőmag kiválasztása, amelyet ma már a tanyai gazdák maguk is elvégezhetnek, hogy többen társulva a földművelésügyi miniszteri akció kapcsán

¹¹⁴⁾ Kiskunfélegyházán a birtokok és épületek forgalma csakis búza értékben használatos (így köttetnek az adás-vételi szerződések ezidőszerint is.)

Selekior magtisztító gépet vásárolnak, amellyel olcsón tiszta vetőmaghoz juthatnak.

Sajnos az Alföld tanyavilágában igen sok, a rossz föld amelyet a gazdák nem igen tudnak jó termőerőbe hozni, miután kevés az állatjuk, s így istállótrágyával alig rendelkeznek, műtrágyákat pedig nem igen használnak. Pedig ma már ott van a Duna—Tisza-közi Mezőgazdasági Kamara Talajtani Intézete, amely megvizsgálja a talajt és tanácsot ad, hogy milyen műtrágyafélet kell használni. Legáltalánosabban ismert műtrágya a szuperfoszfát, amely igenhasznos és termésfokozó, de emellett az alföldi talajok igen sokszor igényelnek épen mésznitrogént és kalit F. két utóbbira különösen a Duna—Tisza-közén van nagy szüksége a gazdáknak. Ma már a műtrágyák használata feltétlen kifizető, ha azt okszerűen használjuk.

Igen fontos a tanyák világában, hogy a háztartáshoz szükséges zöldség és főzelékfélék a házi kertben megteremjenek; ne kelljen azokért piacra menni s ezáltal is önállósítani tudja magát a tanyai gazda a piactól. Sok helyen azonban, hol a tanya út vagy vasút mentén van, vagy közel a városhoz, ahol tehát az értékesítés nehézségeibe nem ütközik, szükséges eladásra is termelni ezeket a cikkeket. Nagyon fontos azonban, hogy itt is jó vetőmagot szerezzünk be megbízható helyről (pl. Mauthner Bpest), mely esetben a károsodástól megmenekülünk. Sok tanyai gazda termelhet konyhakerti magvakat, vagy egyéb zöldség magvakat nagyban is, pl. borsót, babot, retket, salátát, uborkát, dinnyét szerződés mellett, amelyre a Selekta magtermelő rt. és a Mauthner rt. készséggel vállalkoznak.

Az értékesítés nehézségeiről itt nem akarok szólni; csak azt említem meg, hogy zöldség, főzelék és gyümölcsfélék értékesítése (burgonya, hagyma, paprika, gyümölcs, főzelékek stb.) érdekében szervezte meg a földművelésügyi kormány a mezőgazdasági érdekképviseleti szervekkel együtt a Mezőgazdasági Termelők Egyesült Szövetkezetét, amely a tanyai gazdáknak? téren rendelkezésükre áll.

Hogy az elemi csapások ne sújtsák a tanyai gazdákat, biztosítással kell azok ellen védekezni. Különösen fontos ez az állatállomány megvédése és a jégkárok kiküszöbölése terén.

Az Alföld tanyavilágának igen nagy része felette alkalmas gyümölcsstermelésre. Gyümölcsből azonban csak a jó mi-

nőségűt érdemes termelni, mert ennek a termelése sem kerül többre és sokkal jobban lehet értékesíteni. Ahhoz pedig, hogy jó gyümölcsöt termeljünk, jófajta csemetét kell vásárolni megbízható helyekről (pl. Unghváry L. Cegléd) és soha sem a piacról, amelyről sokszor nem tudjuk, hogy mi. De ezenkívül igen fontos a gyümölcsfák ápolása, gondozása, ami nélkül jó, féregmentes gyümölcsöt termelni nem tudunk. Ma már igen sok jó védekező szerünk van, mint pl. a Dendrin, Sulfarol, Arsola stb. amelyek a gyümölcsfák élőszeit elpusztítják és jó gyümölccsel ajándékozzák meg a tanyai gazdát. Ne sajnáljuk ezért erre a pénzt, mert ez busásan megtérül.

A tanyai gazdálkodás előbbrevitelét szolgálná, ha sikerülne az Alföld villamosítása vagy legalább is a szél erejének felhasználása. Ma már igen szépen halad a gazdaságok villamosítása, amely ha tovább folytatódik, igen nagy lépéssel viszi előre a tanyai gazdálkodást.

XIII.

Tanyafásítás.

E kérdés kapcsán kell röviden megemlékezni a tanya fásításáról, amelyet mi minden alkalommal, mint gazdasági fásítást, mint a gazdaság érdekében tett, vagy teendő intézkedést kívánunk sürgetni. A fásításra a tanyák világában igen nagy szükség van. Először mint tüzelő és szerszámfa nyeresre, 2., mint épületfára, 3., mint a szél gátjának szélfogóra, talajmegkötőre, 4., mint olyan tényezőre, amely a tanya képét vonzóbbá, kedvesebbé, szívet s lelket gyönyörködtetőbbé teszi. _

A fásításnak az Alföld tanyavilágában két nagy ellensége van. Egyik a sivár homok, a másik a vad szik. Láttam tanya járó körutamban Pestmegye déli részein olyan sivár homokterületeket, amelyen nemcsak az akácfa, de az ennél még igénytelenebb kanadai nyárfa sem boldogult, apró, törpe cserje maradt csak. Az pedig ami az ember szemébe ötlük, amint Szolnoktól Debrecenig az Alföld Tiszántúli részén végig utazik, valósággal keserűséggel, fájdalommal tölti el egy kultúrember lelkét, amikor látja, hogy azon a hatalmas nagy Alföldi térségen nincs egy kies oázis, nincs egy szélfogó, alig van olyan tanya, amelyiknek környékét fa szegélyezné.

Igaz, hogy a tiszántúli tanyavilágban a szikesek igen nagy

mindent erre visszavezetni, amit mutat az a körülmény, hogy a szikesek egyik-másik változatain nagyon szépen díszlenek egyes haszon fanemek, sőt gyümölcsfák is. Itt inkább azt lehet mondani, hogy érzék nincs a fásítás iránt, nem tudja, nem értékeli azt, nem nevelték rá, nem szeretették meg vele a fát. Ez állításon tapaszlatokra alapítom. Akad itt egy-egy olyan tanya e nagy sivárságban, amely körül van ültetve fákkal, sőt kisebb gyümölcsösöket is találni ott. Igaz, hogy a talaj szikes változatai nagyon hirtelen egymásutánban következnek, de mégis feltételezhető, hogyha egyik tanya körül szépen díszlenek bizonyos fák, úgy hozzá 100 vagy 2—300 méterre szintén lehetne kevésbé díszlő faültvényeket találni. Itt még azt is fájdalommal láttam, hogy kisebb tanyák körül még udvart sem hagynak, egész a házig vagy istállóig fel van szántva a föld s talán ez lehet az oka annak, hogy fával sem akarja elfoglalni a földet, vagyis nem fejlődött ki még benne az az érzés, hogy a fát szeresse, értékelje, el- lenben azt tudja, hogy a búza és a kukorica, az hasznos.

E téren a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara végez igen figyelemre méltó munkát.

Az egészen rossz, szikes területek befásítása ma még valóban bizonytalan. A földművelésügyi kormány minden irányban kísérletezik, hogy a kérdést meg tudja oldani. Püspökladányban épen e célból létesített erdőtelepítési kirendeltséget, amelynek feladata a szikes fásítás kérdésének tanulmányozása. S ma már vannak is olyan fanemek, amelyek az egész rossz szikesektől eltekintve, a többé-kevésbé szikes területeken díszlenek. Ezek igényességük sorrendjében tamariska, amerikai körös, olaj fűz, zöldjuhar, vadvörte, mezei szil, bálványfa, gledischia, kanadai nyár, fehér nyár, cser, kocsányos tölgy.

Ami már most a legújabb erdősítési és fásítási törvény idevonatkozó intézkedéseit illeti, amelynek hiányaira főleg a tanyai lakosság szempontjából már rámutattunk, a szakkörök is megállapították, hogy nem mindenben szolgálja a tanyafásítás céljait.¹¹⁵⁾

Nem is az a lényeg, hogy sorfásítással, vagy csoportos fásítással fásítsunk, hanem az, hogy egyáltalában fásítsunk. Ezt azonban nem lehet törvénnyel teljesen megoldani, mert a fát nemcsak elültetni, azt tovább gondozni és ápolni is kell, vagyis a fát sze-

¹¹⁵⁾ Erdészeti Lapok 1926. évi IV. füzet.

retni kell. Tehát az első és legfontosabb feladat, az Alföldi, különösen tanyai lakosság között a fa, illetőleg a fásítás megkedveltetése, amelyre nagyon alkalmasak volnának azok a bizonyos elemi iskolai ünnepek, amelyeket madarak és fák napja címen ír elő a miniszteri rendelet, amely azonban minden, csak épen nem a fásítás megkedveltetése érdekében végzett munka. A fásítást egyelőre csak azokon a talajnemeken kell a tanyák világában sürgetni, amelyeken már jólmenő fák vannak, míg a többi területeken lehetőleg magára kell hagyni a tanyai gazdaközöniséget, mert ellenkező hatást érnénk el azzal, ha nagyon sivár homokon és nagyon rossz sziken a fásítást erőszakolnánk, amelyen pedig még biztosan bevált fánemek nem igen vannak s amely így sikerelenség esetén a gazdaközöniségnek a kedvét venné el.

A Duna Tiszaköze és a Tizántúl déli és északi homokos területein az akácfa a fő fánem, amely mindenféle sok kiváló tulajdonságánál fogva megérdemli, hogy a tanyák világának, tipikus és szeretett fája legyen.

Meg kell állapítanunk, hogy e tekintetben is igen értékes, tudományos és társadalmi munka indult meg s ha az Erdészeti Lapok utolsó 3 évfolyamát áttanulmányozzuk, örömmel láthatjuk, hogy mennyi nemes terv, törekvés, jószándék és komoly, elszánt akarás indult meg e téren,

A fásítással kapcsolatban kell megemlékeznünk a gyümölcsfákkal való fásításról is, amely a törvény végrehajtási utasításába épen a Duna—Tizsaközi Mezőgazdasági Kamara javaslata alapján került bele. A gyümölcsfa fásítással a fent említett előnyökön kívül még elérjük azt is, hogy értéket termel a gyümölcsfa, amely így a fában rejlő egyéb előnyök felett évenként pénzre felváltható előnyt is nyújt. Itt a tanyai gazdálkodás keretében a gyümölcsfa telepítése a lehetetlen értékesítési viszonyok dacára is elsősorban azért volna nagyon fontos, mert a tanyán lakók, főleg gyermekek egészségére nézve felette fontos a minél több gyümölcs élvezete, amely szinte nélkülözhetetlen az ember szervezetében. Itt azután elsősorban az volna az irányadó — főleg nagybani termelésnél, — hogy a legjobban bevált és a legjobban értékesíthető gyümölcsfélések termelésére kellene fektetni a legfőbb súlyt. De fontos e kérdésnél az is, hogy gondozzuk, ápoljuk a gyümölcsfáinkat, mert bőtermést, jó gyümölcsöt, biztosan csak az esetben tudunk termelni. Ezért lesz nagyjelentőségű az a

munka, amelyet a Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara 57 holdas mintagyümölcsösével akar elérni Kecskemét és az Alföld tanyavilágában, amely azt a célt is szolgálja, hogy kiképeztetnek ott kertápoló munkások, akik a tanyákat járva a gyümölcsfák ápolására, gondozására fogják kioktatni a tanyai gazdaközön-ségst.

Feltétlen meg kell itt emlékeznünk egy hátrányos fásítás-ról, amely nem nevel és javít, hanem ront. Ez az állami utak mentén levő gyümölcsfásítás« Tanya járó utamban többször lát-tam, hogy ezek az állami utak mentén levő gyümölcsfák mily el-rettentő példáját nyújtják annak, hogy miként nem szabad gyü-mölcsfákat tartani. Az a borzasztó hernyótömeg, amely a tanyák között átvonuló állami utak mentén levő almafákat ellepte, borzalmas látványt nyújtott. Hiába akkor minden kormányren-delet, hogy hernyózni kell, mert azt mondja a tanyai gazda, az: állam sem hernyóz az utak mentén, vagy pedig azt mondja, hogy hiába hernyózom én, ha az állami utak mentén levő fák tele van-nak hernyóval és más betegségekkel, hozzám úgy is el fog az ke-rülni. Természetes minden ilyen alkalommal, amikor tanyájára körutamban ilyeneket tapasztalok, a legsürgősebb intézkedéseket szokta megtenni a Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara ille-tékes helyekre. Minden alkalommal történnek is e tekintetben in-tézkedések, épen azért legfontosabb volna, ha állami utak men-tén, úgy, mint azt Darányi Ignác megkezdette, eperfák ültettet-nének, amely nagyban emelné a selyemhernyó tenyésztést is.

Meg kell itt említenünk Szabolcs vármegye egy intézkedé-sét, mely szerint az új tanyai iskolák részére 188,752 darab fát rendelt, amely mellett a régi tanyai iskolát is befásították.

XIV.

Vadvizek a tanyák között.

A gazdálkodási viszonyok kapcsán kell a tanyai magyarság” egy másik nagy fájdmáról, a vadvizokról megemlékeznünk. Itt egész röviden csak egy pár szempontra óhajtunk kiterjeszkedni. Ne ringasson hiú ábrándokba senkit az a pár év óta igazán hatalmas léptekkel előrehaladó ármentesítési munka, amelyet a nép-szövetségi főbiztos és a magyar kormány támogatásával az egyes társulatok megkezdettek. 10 esztendő, sőt még ennél is több idő-nek a munkáját kell most hirtelen pótolni, de ezenkívül nagyon

sok új munkát kell kezdeni és lefolytatni. A meglévő csatornák mélyítése és tisztítása, ármentesítést és talajvíz levezetési berendezések az elmúlt 10 esztendő alatt majdnem teljesen tönkrementek s így elsősorban ezeket kell pótolni. Szerencsés a helyzete azoknak a tanyai résznek, amelyek valamelyik ármentesítő társulatba tartoznak, mert legalább remény van arra, hogy egy pár évtized alatt sorsukon segítve lesz. Sajnos igen jelentős olyan területek vannak még a talajvíz által veszélyeztetve, amelyek nem tartoznak egyetlen ármentesítő társulat kötelékébe sem, de a megvalósításuk is igen nagy nehézségekbe ütközik. Itt már sürgős teendő volna a kényszertársulás keresztülvitele, mert önkéntes társulás folytán — amint Duna völgyi Leccapoló Társulat majdnem félszázados alakulási törekvései mutatják — ez a kérdés nehezen oldható meg.

E kérdés ma már abban az állapotban van, hogy kényszerbeavatkozás nélkül eredmény nem igen érhető el. Így pl. Kiskunhalas határában a Rekettyei és Bogárczói tanyarészekben a talaj és csapadékvizek évről-évre állandóan nagy pusztításokat visznek véghez. A Gazdasági Egyesület és a jó belátásos gazdák hiába iparkodtak éveken keresztül arra, hogy a társulatot összehozzák, egyesek agitációja folytán ez nem vált lehetségessé. Miután azonban ez a kérdés igen nagy érdekeket veszélyeztet, Pestvármegye alispánja kényszer rendszabályokhoz nyúlt, amelyeknek eredménye, hogy a 40547/1926. kig. sz. alatt kelt határozatával a Rekettye és Bogárczó völgyi földbirtokok tulajdonosait kötelezte arra, hogy a bemutatott terveknek megfelelően a vízfolyásokat tisztogassák, azokat egymással összeköttetésbe hozzák, állandóan jókarban tartásuk, hogy onnét a kártokozó talaj- és csapadékvizek minden időben akadálytalanul lefolyást találjanak. Kötelezte még az érdekeltséget a hidak fenntartására és szükség szerinti átépítésére. Kötelezte az érdekeltséget az érdekeltségi kimutatásban feltüntetett területek arányában összesen 400 millió koronás kiadás viselésére is. A vízrendészeti munkálatok végrehajtásával és jövőbeni állandó jókarban tartásával Halas város mérnöki hivatalát bízta meg az alispán. A hozzájárulási összeg 3 hónapon belüli behajtását a polgármesteri hivatal kötelességévé tette.

Különösen az utóbbi évek alatt vált e kérdés igen nagy jelentőségűvé, amikor a megszorodott talajvizek mindenfelé

óriási károsodásokat eredményeztek. Bácsbodrogvármegyében, Csanádban, Pestmegyében, különösen Hódmezővásárhelyen, sok helyen Szabolcsban is, ahol pedig a legtekélyesebb a belvízlevezetés, igen nagy pusztításokat vittek véghez. Bácsbodrogvármegyében házak, tanyák omlottak össze, úgyszintén Hódmezővásárhely határában is, amelyre nézve idézünk egy lapközleményt:

„Tegnap szomorú küldöttség járt a polgármesteri hivatalban. A szikáncsi vadvízkárosult gazdák megbízottai jöttek be, hogy aláírják azt a megállapodást, amely a hatóság és a gazdák között létesült a szikáncsi tenger lecsapolása ügyében. Megrendítő és valódi nagy árvizekre emlékeztető képeket rajzolnak elénk az ottani gazdák. A víz állandóan nő, a tanyaépületek és mellék-helyiségek több helyen teljesen összeomlottak. Égés? sora van azoknak a tanyáknak, amelyek teljesen lakhatatlanná váltak, mert a víz fél méter magasságban áll a szobában. A jószágokat sok helyen az istállóból a kamrába, sőt néhol a lakásokba kellett áttelepíteni. A gazdák azokba a tanyákba, ahol még van valami élet, istálló ajtókból rögtönzött tutajokon közlekednek. A helyzetet teljesen elviselhetetlenné teszi az a körülmény, hogy a posványosodásnak indult vizek undorító büzt terjesztenek az egész vidéken és megfertőzik a levegőt, amely elől lehetetlenség menekülni. Nagy az ivóvízhiány is, mivel a kutak szintén víz alá kerültek s így ember és jószág kénytelen szomjúságát a posványoso Jó» vadvízzel csillapítani.¹¹⁶⁾

Hogy mennyire nagyjelentőségű Magyarországon, különösen az Alföldön, így a tanyák világában az ármentesítés kérdése, mutatja az a körülmény, hogy már annak idején maga a nemzetek szövetsége magyarországi főbiztosa több jelentésében tér ki e kérdésre és pedig úgy, hogy szükségét látta annak, hogy e célra nagyobb összegek legyenek folyósíthatók. Így a XXI, XXIV, XXV-ik jelentésében emlékezik meg e kérdéstről egy-egy nagyobb összeg engedélyezése kapcsán. Míg a XXVI-ik jelentésben 14 millió aranykoronát engedélyez kölcsönképen az ármentesítő társulatok részére, melyeknek szerinte „a célja egyrészt védelmet biztosítani az árvíz ellen, másrészt lecsapolás útján földterületeket a gazdasági művelésre alkalmassá tenni. A földművelés Magyarországon a gazdasági élet egyik alapvető tényezője s így világos, hogy minden olyan intézkedés, mely mezőgazdasági ter-

¹¹⁶⁾ Vászárhelyi Újság 1926, március 2.

mélés fejlesztését eredményezi, az országnak nagy érdeket képvisel.”

Természetesen nemcsak a meglevő ármentesítő társulatok munkájáról van itt e kérdésnél szó. Hiszen, amint mondtuk, az ármentesítésekkel a kárt okozó vizeknek csak egy része van elintézve, míg ehhez majdnem hasonló jelentőségű, különösen ma, a belvízlevezetés kérdése, amelyre vonatkozólag éppen az Alföld tanyavilágában, mint említettük, sok helyen még nincsen társulat, amely ezt a munkát elvégezhetné. S bár a kormány az utóbbi évek alatt igen nagy összegeket adott előleg és kölcsönként az ármentesítő társulatoknak és bár sok helyen (pl. Csongrádon, Hódmezővásárhelyen, Makón stb.) a gazdaközönség olyan óriási ártéri adót fizet, amely már-már fölülmúlja földadó terheit, úgy, hogy az összeroppanással fenyegeti a gazdaközöniséget, mégis állandó a panasz az ármentesítő társulatok működése ellen, amelyek egyáltalában nem tudják e nagy kérdést úgy, olyan gyorsan megragadni, amint arra szükség volna.

Föltétlen sürgős volna az alföldi tanyai gazdalakosság ezirányú terhen csökkenteni, mert lehetetlen, hogy össze ne roppanjon az alföldi gazda, akinek kétszer akkora terhet kell viselni, mint az ország más részén, ahol ármentesítési költségek nincsenek. De az sem lehet méltányos, hogy az ármentesítési költségeket, mint eddig, kizárólag a birtokos osztály viselje, holott a kereskedelemnek, iparnak épúgy érdeke az árvédelem, mint a mezőgazdaságnak. E téren mielőbb változásnak kell bekövetkezni.

Valami tervet kell itt kigondolni, amely állana esetleg abból, hogy a társulatok összeolvadnának és így csökkentenék a személyi kiadást, vagy pedig állami mérnökök végeznék a munkát, vagy pedig egyéb módon. Legcélszerűbb volna e kérdést országos vonatkozásánál fogva az Országos Mezőgazdasági Kamarának kézbe venni.

Ha nézzük a legutóbbi években az ármentesítő társulatok működését, akkor örömmel kell megállapítanunk, hogy igen jelentős fejlődés, munka, mozgalom, tevékenység indult meg mindenütt, amely arra jogosít, hogy e tekintetben mihamarabb előnyös változások fognak bekövetkezni. A belvízlevezetés, különösen a Duna-Tisza-közén, máris olyan nagy arányban épült ki az utóbbi évek alatt, hogy a földművelésügyi miniszternek ez a munkája igazán elismerést érdemel. Sajnos még mindig igen nagy területek várnak e tekintetben mentesítésre.

A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara kerületében a vízszabályozás kérdése különös fontossággal bír, minthogy nagyterjedésű és különben kiváló termőerővel bíró területek vannak árvizek és belvizek által veszélyeztetve.

A természettől egységesnek megteremtett országunk testéről a trianoni határvonal lehasította azon részeket, amelyeken Csonka-Hazánk folyóinak eredete és felső vízfolyása esik. A tiszántúl északon, keleten és délen is ki van téve az új szomszéd-államok kényekedvének. Ha azok elmulasztják a szükséges figyelő, örökös szolgálatot, ha elmulasztják a védelmet, mindjárt bekövetkezik az árvíz csapása. Nincs módunkban szomszédainkat ellenőrizni, nincs módunkban őket a kölcsönös becületbeli kötelességekre reászorítani. A csak egységesen kezelhető vízrendezésnek a trianoni határ által minden földrajzi, műszaki és gazdasági indokolásra tekintetnélküli szétदारabolása az 1925 karácsonyán is súlyos csapást hozott különösen Békés, Bihar vármegegyék egyes járásaira.

Örökké a „trianoni-árvíz” néven lesz emlékezetes az a szörnyű pusztulás, amelyet a Tiszántúl déli részeire zúdított, szomorú karácsonyra a kegyetlen trianoni békeparancs. Mert amikor tengerré vált gyönyörű határokat járva, több méter magas vízben csónakázva a szépen fejlett és gyorsan elpusztult vetések fölött, rombadólt tanyák és elpusztult falvak mellett búsan megállunk, amikor megdöbbenve halljuk, hogy mily határtalan érték — száz milliárd koronán felül! — veszett el és ami ennél is drágább; emberéletek veszttek el a vad vízforgatagban és fognak még sokan a jeges árral küzdés közben szerzett betegség miatt elpusztulni. — akkor lehetetlen mindezen pusztulás számadásakor elhallgatnunk, hogy mindezt a pusztulást meggátolhattuk volna, vagy legalább csekélyre szoríthattuk volna, ha Trianonban kegyetlen egyoldalú békeparanccsal fel nem hasogatták volna a természettől egységesnek megteremtett országunk testét.

Íme újabb kiáltó példa, hogy évszázadok kultúrmunkájával teremtett gazdasági kultúrákat miként rabolja el egy oly országhatár megállapítás, amely lehetetlenné teszi, hogy országunk nagy területeit árvízpusztulás elől megóvhassuk. Egy oly békeparancs, amely a vízrendezési munkaterületek felső szakaszait egy oly szomszéd országnak adta át, amely azt nem veszi komolyan és nem végzi oly lelkiismeretesen, sőt ha lehet, — mint ak-

kor is, — kárunkra fordítja. A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara az első szomorú hírek vétele után azonnal megette a legsürgősebb lépéseket e vidékek bajba került gazdáinak segítségére és a riasztóan mutatókozó nyomor enyhítésére.

Ily események igazolták be sajnosan a Kamarának a vízszabályozás kérdésében elfoglalt álláspontja helyességét, azt, hogy csak egységesen kezelhető vízrendezést szétdarabolni fejlődő kultúránk ellen elkövetett helyrehozhatatlan bűn volna és hogy Hazánkat a „trianoni árvizek” pusztításaitól csak a feltétlenül szükséges együttműködés és a Társulatok munkálatainak egységes irányítása mentheti meg.

Súlyos károkat okoznak a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara területében a belvizek is. Vannak helyek, ahol évről-évre ismétlődően oly mértékű károsodások állottak be, belvízpusztítások miatt, amelyek gazdaérdekeltségünknek minden fáradságos termelői munkáját eredményességükben megbénították, esetenként egyenesen lehetetlenné is tették. Különösen súlyos csapásként nehezednek a belvizek pusztításai csonka Szatmár és Bereg vármegyék, valamint Bihar vármegye Sárreți járása gazdaközönségére, E területeken legnagyobb volt a károsodás 1925 év őszén és telén, amikor is a fehérgyarmati és csengeri járások területéből mintegy 80—90 ezer hold került víz alá két ízben is a Turkiái adása következtében. Ugyanekkor a vásárosneményi járás területének mintegy $\frac{1}{3}$ része ugyancsak víz alá került részben a nagy esőzések, részben pedig a vízlevezető csatornahálózat elégtelen volna és gondozatlan állapota miatt.

Annak jellemzésére, hogy a belvizek szabálytalansága mily nehéz helyzetet idéz elő egyes vidékek gazdasági életében . közre adjuk dr. Paál István birtokosnak a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamarához a belvízkárok kérdésére beküldött jelentését.

„Ama kérdésre, hogy 1920 évtől kezdődőleg hol és milyen károsodások állottak elő a szabálytalan vagy nem kellően szabályozott belvizek miatt Szatmár és Bereg közigazgatásilag egyesített vármegyék területén, tisztelettel megjegyzem, hogy a Szamos és Tur folyók között fekvő vidékünk, melyek talaja nagyrészen vízáteresztő képességgel nem bíró nehéz kötött agyag, a Szamos folyó szabályozását megelőző időkben egy óriási arányú árterületet képezett, ahol a két folyó kiöntései a területet elmocсарasították és az így keletkezett belvíz lassú lefo-

lyást akként nyert, hogy fensikunk hajlásainak kihasználásával patakokat képezett, amelyekben a víz a folyók medrébe lassan leszivárgott. Természetesen az újból kiöntő folyók erre levezető csatornában visszafelé is utat találtak és azokat részben eliszaposították, részben tószzerű mélyedéseket vájtak bennük, amelyek azután állandóan vízzel lettek telve és a belvizek további lefolyását mindjobban és jobban megnehezítették. A mezőgazdaság térhódításával az ember igyekezett ezeket a területeket kihasználni: művelés alá vett földjeiről a vizeket árkokkal ide vezette. Sikerült is ily módon területeket hódítani, de ki volt annak téve, hogy a kiáradt folyó az általa létesített árkokon a vizet felnyomta és a belvizet még jobban visszatartotta. Ez az állapot állt fenn jelenleg is vidékünkön. A lassanként eliszaposodott és elsárosodott csatornák a különben is töltésekkel elzárt Szamos folyó medrébe a vizet levezetni nem tudják, minek folytán a termőföldek laposabb részein marad és csak lassú leszivárgása és elpárolgás útján hosszú idő alatt tűnik el. Ugyanígy áll a dolog a Tur folyónál is. Ez a szabályozatlan és könnyen áradó víz a belvizeket esőzések idején annyira visszaszorítja, hogy azok heteken át a termő talajt borítják. Így áll elő az a helyzet, hogy a talajunk legdombosabb részeitől eltekintve biztos termésre egyáltalában nem számíthatunk, — és legszebb reményeink 2—3 napi esőzés után teljesen megsemmisülnek. Állán: H vetésforgót nem rendszeresíthetünk, mert a fenti okokból le nem vezethető és az alsóbb rétegekben leszivárogni nem tudó felgyűlt belvíz földjeinket kilúgozza, a mezei munkának kellő időben való fogatásítását meggátolja és így kénytelenek vagyunk földjeinket alkalomszerűen felületesen művelni nagyon sok esetben őszi után őszi, tavaszi után tavaszit vetni. Tarlószántásra nem gondolhatunk, mert számítani kell arra, hogy a belvizek folytán állatainkat legeltetni nem tudjuk és kénytelenek vagyunk e célra tarlóinkat tartalékolni, hogy állataink éhen ne pusztuljanak. Őszi szántásról is csak a legdombosabb részeken lehet szó, mert a laposabb részeken sokszor ősztől-tavaszig elterülő belvíz, annak hatását tönkre teszi. De minek is használjon a gazda műtrágyát, mikor azt a víz kilúgozza, minek vegyen nemesített vetőmagot, amikor azt a túl nedves talaj elcsenevészíti és minek nemesítsen-állatot, amikor azt a fertőzött talaj megöli? Ezen a vidéken egy rettenetes katasztrófa veti elő az árnyékát, amelyet az illetékes

tényezők közül eddig senki sem vett részt. Valóban csodálkozni lehet azon, hogy a teljes gazdasági összeomlás ezideig nem következett be. Hisz évtizedekre visszamenőleg nem tudok visszaemlékezni arra, hogy őszi és tavaszi vetésekben csak közepes termési eredményt is elértek volna. Ha valamelyes őszi termésünk van, akkor tavaszi nincs semmi és megfordítva. Az 5 q-ás átlagos búza termés nálunk már kivételes nagy termés. Mind ennek pedig az állandó belvízkár az oka. Mert belvítől mentes csekély területeink bár nehéz munkával jól megművelhetők és azokon kiváló minőségű búza, lóhere, dohány stb. produkálható, ez a terület azonban a belvíz által tönkre tett területtel szemben oly csekély, hogy számba sem vehető.

A Tisza—Szamosközi Ármentesítő és Belvízszabályozó társulatba vidékünket ezelőtt mintegy 30 évvel sikerült bevonni, mert azt reméltük, hogy ezzel a fent részletezett bajaink megoldást nyernek. Fizettük is azóta a horribilis költségeket, de sajnos a belvízszabályozás tekintetében semmi sem történt. A helyzet ma sem jobb, mint ezelőtt 30 évvel volt, sőt az éghajlati viszonyok különös megváltozása folytán talán rosszabbodott.

Hálásak vagyunk a Nagytekinetű Kamarának, hogy figyelmét erre a szerencsétlen, egy elismert gazdasági szakférfi által találóan „belső Tibetnek” elnevezett vidékünkre fordította és kérem kegyeskedjék ezekre a szerencsétlen állapotokra az illetékes tényezők figyelmét felhívni és nyomatékosan odahatni, hogy a belvízszabályozás a legsürgősebben végrehajtsák, mert ez nemcsak ennek a vidéknek érdeke, hanem országos érdek is.”

A két alföldi mezőgazdasági kamara e tekintetben is igen sokat tesz a tanyalátogatások alkalmával előjövő panaszok elintézése kapcsán. Így pl. a kiskundorozsmai tanyai gazdák panaszára kapcsán a szegedvidéki belvizek rendezésével megbízott kormánybiztossághoz fordultunk, hogy a „csapadékvíz által elárasztott gyümölcsösöket, szőlőket és szántóföldeket, amelyeknek szabad levezetését és szétterülését a kiemelkedő között akadályozta” mentesítsük a víztől. E víz kapcsán maga a kormánybiztosság állapítja meg, hogy „50 tanyaépület vízben úszott, néhány istálló épület bedült s azonfelül mintegy ezer kat. hold föld volt vízzel borítva.” A belvíz, mintegy 1.5 méterrel volt magasabb az átszelő között északi oldalán, mint déli oldalán. A kormánybiztosság javaslata szerint „a bajok gyökeres orvoslásának egyedüli módja-

az lenne, hogyha a kormánybiztosság által kidolgozott és a földművelésügyi miniszter által jóváhagyott tervezetekben felőlelt lecsapolási munkálatok kivételre kerülnének, jelesen az érdekelt-ség társulattá alakulva, a munkák végrehajtását határozná el. A nagykiterjedésű és szerves összefüggésben levő semlyékek lo-kális lecsapolása idegen érdekek sérelme nélkül végre nem hajt-ható, hanem a vizibajok csakis az egyöntetű tervek végrehajtása esetén szüntethetők meg.”

Megállapítja még a kormánybiztosnak a kamarához intézett átírata azt is, hogy „a hatóság kísérletet tett az érdekeltségnek önkéntes úton társulattá alakítása érdekében, azonban a szavaz-tások elrendelésére a közhangulat biztató eredménnyel nem ke-segtetett stb.”

Érdekes lesz megemlíteni, hogy az 1925—26—27 év alatt milyen összegek folyósítottak az ármentesítő társulatok részére, melyből látható, hogy e régi fájó seb gyógyítása rohamosan ha-lad előre.

1., Az 1925. évi augusztus hó 14-én tartott minisztertanács az 1925., 1925/26. költségvetési évben a földművelésügyi tárca keretében hasznos beruházási kiadások között az ármentesítő társulatoknak az alábbi összegeket folyósította:

	Összeg papirkoronában	Összeg aranykoronában
Ármentesítő társulatoknak nyújtandó kölcsönök céljaira	203,000.000,000	14,000.000

2., Az 1926. évi január hó 22-én tartott minisztertanács az 1925/26. költségvetési év második felében a tárca keretében hasznos beruházási kiadásokra:

	Összeg papirkoronában	Összeg aranykoronában
Az ármentesítő társulatoknak nyújtott kölcsönök céljaira	116,000.000,000	8,000.000

3., Az 1926. évi július hó 14-én tartott minisztertanács az 1926/27. költségvetési évben a tárca keretében hasznos be-ruházásokra:

	Összeg papirkoronában	Összeg aranykoronában
Az nyújtandó kölcsönökre	145,000.000,000	10,000.000
4., II. Az	1925/26.	év bevé-
teli többletéből, továbbá hasznos		

beruházási kölcsönöknek és az állami üzemek beruházási kölcsöneinek tőketörlesztési és kamatjövedelemből a mezőgazdasági többtermelés előmozdítása céljából az ármentesítő telepek vilányüzemének kibővítésére

26,000.000,000 1,800.000

5., III. Az 1925. évi IX. t. c.

9. §-a alá tartozó összegek terhére:

A Pestmegyei Dunavölgy Le-csapoló és Öntöző Társulat kölcsönére

18,500,000.000 1,275.862

A földművelésügyi tárca keretében állandóan igen tekintélyes összeg van fölvéve hasznos beruházások címén e célra.

Itt is megállapíthatjuk tehát, hogy felette kívánatos és fontos, a tanyai gazdák érdekében álló, ha az érdekeltég önálló társulatba tömörül. De ha ez nem lehetséges, akkor a földművelésügyi kormánynak kell a kényszertársulást keresztülvinni, mert lehetetlenség, hogy egyesek „nem adózunk” jelszóval meg tudják akadályozni olyan tervek keresztülvitelét, amelyek százak, sokszor ezrek létérdekét érintik.

Tanya járó körutamban minden alkalommal nagy gondot szoktam fordítani a belvív, vadvív pusztításainak megismerésére, így került élömbé Kiskunhalas határának egyik tanyarészében levő gazdák ama panasza, hogy a környéken levő, hosszú évtizedek óta meglevő belvízlevezető csatornát egyik érintett birtokos betömte. Ez intézkedést, téves alapokon elindulva, a hatóságok is jóváhagyták. Tanya járó körutamban megvizsgálván az ügyet, a földművelésügyi kormánynál jártam el ebben a kérdésben, ahol annak nagy horderejét belátva, a kérdés kedvező elintézését rendelte el a földművelésügyi miniszter s így az évről-évre nagyobb károkat okozó belvív szabad utat nyerve, ismét a régi csatornában vezettetik le.

Ezeket, mint a tanyalátogatások eredményeit említtem meg és nem győzöm eléggé hangsúlyozni, hogyha a Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara által megkezdett eme tanyajárást a helyi hatóságok a belügyminiszteri rendelet intézkedései értelmében időnként megpróbálnák, igen nagy eredmények volnának a tanyai nép gazdasági előhaladása érdekében elérhetők, amely által egyúttal a tanyai nép hangulata, gondolkozása, a hatóságok iránti tisztelete, megbecsülése, a nemzethúsége állandóan erősítettnek.

¹¹⁷ (Köztelek 1926. november 7-iki számából.)

XV.

Tanyai értékesítés.

Meg kell itt emlékeznünk a tanyai gazdaközönség közgazdasági irányú tevékenységei között az értékesítésről, a kereskedelemről, az iparról, a szövetkezeti mozgalomról. Az eddigiekből nyilvánvaló hogy a termelés irányát az értékesítési lehetőségek szabják meg. Azt pedig tudjuk, hogy az értékesítés csak jó piacokon, közel fekvő piaci lehetőségeken épülhet fel. Ennek pedig a tanyák világában útját állja a közlekedés hiánya, az utak járhatatlan volta. Az egyes fejezeteknél már kifejtettük, hogy mi csoda akadályokkal kell küzdeni a tanyai gazdáknak terményeik értékesítésénél. Idevonatkozólag jellemző a csongrádi tanyákra vonatkozó alábbi kis közlemény:

Az Alföld homoki tanyai népe kétségbeesik, ha a szomszédjainál bő szőlő és gyümölcstermést lát. A bő termés clyan a mollyal, kukaccal, peronoszporával küzködő és a nagy kockázatot viselő termelőre, mint az eső, amelyikben nincs köszönet. Hogy miért? Megmondja egyik csongrádi borkereskedőnek a közel múlt bőtermő esztendőben tett nyilatkozata. „Köszöngettem már én a tanyai parasztnak, köszöngessen most az nekem.” T. i. csak így veszi meg a mustját. És nemcsak Csongrád, de az egész Alföld szőlő- és gyümölcstermelő törpebirtokosai mind hasonló helyzetben vannak. Rimánkodnak, hogy vegyék meg a termést, ahelyett, hogy diktálnák az árakat. A helyzet tehát így áll: Az a nép, mely 40—45 év leforgása alatt, az eddig értéktelen futóhomok telkesítésével a 80-as évek elején még elképzelhetetlen csodát teremtett, az értékesítésnél tehetetlen báb, mások játékszere, rabszolgája.¹¹⁸⁾

Tanyalátogatás kapcsán több ízben tapasztalta Kamaránk egész vezetősége a mezőgazdasági termények értékesítésének szervezetlenségét, aminek következménye, hogy a gazdaközönség a véres verejtékkel megtermelt terményét sokszor a lelketlen és félrevezetett ügynökök potom olcsón vásárolják össze. De ugyanilyen a helyzet a háztartáshoz szükséges cikkek beszerzését illetőleg is. 10—15—20—25 kilométerre eső tanyák lakóinak ropant nehéz a városba járni a nap-nap után szükséges cikkek beszerzése végett, amely nagy idővesztéssel, fáradtsággal és áldozattal jár.

¹¹⁸⁾ A tanyai gazdákról. Írta: Kiss János tanító.

Ezen a helyzeten csak úgy lehetne segíteni, ha a tanyák lakosai között mozgalom indulna meg fogyasztási és értékesítő szövetkezetek megszervezése érdekében, úgy hogy az iskola közelében, annak szomszédságában, a tanító vezetése mellett legalább is kisebb keretek között egy ilyen szövetkezet volna létesíthető, amely azután ellátná az ottani lakosságot a legszükségesebb árúkkal és amely gondoskodni tudna a kicsinyben eladásra kerülő mezőgazdasági cikkek megvásárlásáról is. Ennek nagyon szép példái vannak már Csongrád, Szentés, Szeged, Kiskundorozsma, Kecskemét stb. tanyái között. Igaz, hogy nagy nehézségekkel jár egy ilyen szövetkezetnek a fenntartása, azonban az iskola, a gazdaság kör mellett nagyon szép eredményt lehetne itt elérni. Például Halas határában, amelynek területe 112 ezer hold és lakosságának több mint fele tanyákon él, egyetlen ilyen szövetkezet sincs. A tanyai élet gazdasági és kulturális előbbrevitelének a mai formák között a tanyai központ kialakítása volna a legfontosabb része és egy ilyen szövetkezetnek a létesítése szintén hozzájárulna egy ilyen központ kialakításához. A Hangya szövetkezet, de Kamaránk is készséggel nyújt ilyen ügyekben felvilágosítást és támogatást.

A kereskedelem a tanyák világában két irányú kellene, hogy legyen. Egyik a termelt cikkek forgalomba hozatala, másik a tanyai lakosság mindennapi szükségletének az ellátása, úgy az egyik, mint a másik megoldható volna szövetkezeti úton. Ha a tanyák világában alkalmas gócpontokon szövetkezeti gabonarak-tárak építtetnének, amelyekbe a gazda bevinné terményeit, ott raktározhatná, esetleg arra hitelt is kapna az teljesen megfelelné a célnak. Így lehetne pl. a szemtermelés értékesítését fokozni a tanyák világában. Nagymértékben fokozná a tejtermelést és ezen keresztül az állattenyésztést, ha szövetkezeti tej gyűjtő állomásokat létesítenének a fő útvonalak mentén. A romlandó árúk értékesítései azonban másképen, min a közlekedési eszközök kiépítésével, így elsősorban az autó járatok rendszeresítésével, nem lehet megoldani. De ugyanígy lehetne a fejlettebb tanyarészek szövetkezeteket létesíteni a fogyasztási cikkek árusítására. Ennek színién útját állja jelenleg a közlekedési eszközök hiánya. Ha utak, autók, vagy kisvasutak állhatnának rendelkezésre, úgy az árúnak e szövetkezetekbe való széthordása semmi nehézségekbe nem ütköznék.

Külön kell itt megemlékeznünk a zöldség, gyümölcs és baromfi értékesítéséről, melyek a tanyák lakóinak jelenleg legfontosabb értékesítési cikkeit képezik. Különösen fontos e három cikk azért, mert legnagyobb mértékben a tanyai gazdák foglalkoznak ennek termelésével, s még inkább azért, mert a baromfi és baromfi termék igen jelentős tétele külkereskedelmi mérlegünknek is.

E cikkekben évről-évre nagy hullámváz tapasztalható. Míg pl. főzelékből 1927-ben 291.216 q volt a kivitel, addig 1926-ban 479.902 q. Ha pl. a barackot nézzük, ugyanez az eltolódás észlelhető, de ellenkező irányban. Itt 1927-ben volt nagyobb kivitel, egyedül Kecskemétről 646 vagon ment ki vámkülföldre, míg 1926-ban csak 140 vagon. Összesen zöldség és gyümölcs csak Kecskemétről 1926-ban 2222 vaggonnal ment el, míg 1927-ben 2496 vaggonnal. Természetesen ezt úgy kell értelmezni, hogy ebben a számban elsősorban a tanyai gazdaközönség gyümölcstermelése jelentkezik. Ugyanilyen nagy gyümölcs piac pl. Kelebía» Nagykörös, Halas.

Ha a baromfi tenyésztést nézzük számokban kifejezve, úgy meg kell állapítanunk, hogy 1927-ben 165.221 q volt baromfi (élő és leölt) kivitelünk, 42.5 millió pengő értékben, tojás kivitelünk 142.425 q volt 24 millió pengő értékben, míg toll kivitelünk 1927-ben szintén több mint 20 milliót tett ki, A baromfi kivitelben elsősorban Békéscsaba, Orosháza, Kiskunhalas, Kiskunfélegyháza, Nagykörös és Kecskemét vezetnek. Nagykörösön, Kecskeméten, Békéscsabán, Kiskunhalason nagy baromfi hizlaldák vannak,, amelyekből hizlalt baromfi leölve és élő formában is nagy mennyiségben megy külföldre.

Mindezeket azért soroltuk fel, hogy nagyjából tájékozást tudjunk nyújtani e cikkek termelése tekintetében s hogy rámutassunk arra az igen nagy jelentőségű kereskedelmi ágra, amely a tanyák világában kifejlődött és mindinkább fejlődőképes. Ezeknek a termelését, forgalmát, értékesítését szintén nagyban növelné a közlekedési eszközök javulása, mert ez esetben nem volnának az értékesítés tekintetében függővé téve az utak állapotától.

Pár szót kell még szólnunk a tanyai nép háziipari tevékenységéről is. E tekintetben igen értékes munka folyik a tanyák világában. Legtöbb helyen az összes fából készíthető gazdasági eszközöket maga a tanyás gazda készíti. Ezenkívül házat építe-

nek, azt befedik stb. Másutt ruházatukat készítik maguk kenderből, vagy gyapjúból. Tanyajáró körutamban nem egyszer láttam olyan értékes háziszóttos ruhadarabot kenderből és gyapjúból, ami igazán elismerést érdemel. Itt a tanyák világában igen nagy lehetőségek vannak e tekintetben. Vesszőfonás, háncsmunka, famunka, sokszor a legtökéletesebb művészi kivitelig található itt a tanyák között. Csak akkor tudunk ez értékekre bukkanni, amikor a tanyaházakban látogatást teszünk, vagy pedig sikerül egy kiállításra behozatni ezeket a készítményeket és értékeket.

XVI.

A tanyaiak adózása és a tanyai érdekek.

Vetnünk kell egy pillantást a tanyai gazdák adózására is. Meg kell állapítanunk, hogy e tekintetben az anyaközség, vagy város igen csekély kivételektől eltekintve, az egész Alföldön riedeg, önző politikát folytat. Pedig ha a tanyai gazdák adójának egyrésze állandóan a tanyai lakosság igényeinek és szükségleteinek fedezésére fordítatnék, akkor nem volna szó tanyaproblémáról nem kellene beszélni a tanyai nép kultúrátlanságáról, nyomorúságáról és nem volna szó az elégtelenségről amely ma, épen ezek miatt, a tanyák világában mindenütt feltalálható.

Be kell látni a kormánynak, hogy az államot fenntartó, adót fizető s vérevel is adózó tanyai gazdaközönségnek minden kulturális szükségletkielégítéshez épen olyan joga van, mint a községben, vagy városban lakóknak. S hogyha komolyan akarunk beszélni az ország újjáépítéséről, akkor elsősorban is olyan helyzetet kell teremtenünk a tanyák világában élő gazdaközönségnél, hogy azok megkaphassák mindazokat a tényezőket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy ők is 100%-os állampolgárai lehessenek ennek a hazának és hogy ők is minden tekintetben bekapcsolhatók legyenek a gazdasági élet vérkeringésébe.

E téren is nagy jelentőségű változást hoz be a belügyminiszter fennt közölt rendelete, amely egyenesen utasítja a tanyás városokat és községeket, hogy a tanyai szükségletek kielégítésére az adó egy részét költségvetésileg biztosítsák.

A tanyai adózás kérdése azért különösen fontos, mert anyagi erőforrások nélkül a szükségletek minimális mérvét sem lehet kielégíteni. Az egyes tanyarészeknek nincs külön költségvetésük s így önrendelkezési joguk sem a felett, hogy adófillé-

reikből az anyaközség mennyit fordítson a saját és mennyit a tanyai lakosság céljaira. Beható vizsgálat alapján a belügyi rendelet értelmében a törvényhatóságoknak kellene szabályrendeletet alkotni arról, hogy hány % az a minimum, amit a tanyai lakosság szükségleteire az ő érdekükben kell felhasználni a tanyai lakosság adófilléreiből. Természetesen ezt úgy kell megcsinálni, hogy az anyaközség, vagy város érdekei csorbát ne szenvedjenek.

Érdekesekek azok az adatok, amelyeket idevonatkozólag az Alföld tanyákkal rendelkező városaitól és községeitől szereztem be. Az volt a kérdés, hogy mennyi a község olyan adója, amely gazdától folyik be; körülbelül mennyi ebből a tanyai lakosság által befizetett adó és hogy körülbelül mit ad vissza az illető község vagy város ez adókból évről-évre a tanyai lakosoknak bizonyos irányú gazdasági, kulturális, közegészségügyi, közigazgatási stb. igények kielégítésére.

Hajdúszovát:

1924. év II. felére kiv. földadó	19,610.87 a. kor.
1925. évre kivetett földadó	39,221.73 a. kor.
1924. évi házadó	17.387,592,— p. kor.
1925. évi házadó	5,681.12 a. kor.
Általános kereseti adó a bérlők után:	
1. 1924. évben	940.80 a. kor.
2. 1925. évben	1,215,— a. kor.

A községi pótdadó mindkét évben 50% volt.

A község a tanyai lakosság kulturális és közegészségügyi szükségleteinek kielégítésére semmit sem fordított.

Kiskunfélegyháza 1924. évben 155.656,958 K, ebből a tanyai lakosokra 15.428,981 K esik. Az 1925. évben 62,456 a. K 41 f. amelyből a tanyaiakra 7441 K 67 f. esik. A pótdadó a fenti két évben 50% volt. Földadó az 1924. év II. félévi 72,699 K 04 f. (arany) és az 1925. egész évben 145,388 K 43 f. (arany) volt. Az 1924. évben földbérlet után a kereseti adó 29,648 K (arany) volt, amelyből a tanyaiakra 25,215 K (arany) esik és az 1925. évben 19,033 K (arany) volt, amelyből a tanyaiakra 17,179 K (arany) esett. A pótdadó az 1923. évben 1963%o, míg az 1924. és 1925. években 50% volt. Számvevőségünk megállapítása szerint a tanyai lakosok részére felmerült kulturális stb. kiadások külön nem részletezhetők, mivel az a költségvetésben nincs külön feltüntetve.

Tömörkény községben 1924. évben a földadó 12,670.20 aranykorona, házadó 3.835,600 papírkorona, földhaszonbérlok kereseti adója 2195.02 aranykorona, 1925. évben a földadó 12,670.27 aranykorona, házadó 1477.75 aranykorona, haszonbérlok kereseti adója 806 aranykorona. A fenti összegek mind a tanyai lakosságot terhelték, mivel tanyaközségről van szó. A pótdadó 1924. és 1925. évben 50% volt. A község határában levő tanyai lakosság kulturális, gazdasági stb. szükségleteire évenként a község az elmúlt 2 év alatt (iskolák, utak, közutak, közegészségügyi stb. célokra) kiadott 40.423,000 koronát.

Kunszentmiklós:

	1924. évben	1925. évben
Földadó	9,335.50 ak.	18,652.18 ak.
Házadó	14.589,686.— pk.	12,378.66 ak.
Általános kereseti adó	12.166.05 ak.	12,378.66 ak.
Tanyai földadó	9,335:50 ak.	18.652:18 ak.
Tanyai házadó	14.589,686:— pk.	12,378:66 ak.
Bérlok ált. kereseti adója	12,166:06 ak.	12,378:66 ak.
Pótdadó	50%	
Kiadások a tanyai lakosság kulturális, gazdasági stb. céljaira	9,415:10 ak.	12,121:21 ak.

Kiskunmajsa:

	1924. évben	1925. évben
Földadó	38,882:56 K	48,603:20 F
Házadó	27.544,590:— K	14,513:— F
Haszonbérlok ker. adója	15,875:— K	9,094:— F
Tanyai lakosság földadója	27,666:58 K	34,583:22 F
Házadója	3,252,165:— K	4,212:05 F
Haszonbérlok ker. adója	11,312:60 K	1,114:70 F
A község határában levő tanyai lakosság kulturális, gazdasági stb. céljaira	23:— K	31:05 F

Kiskundorozsma:

	1924. évben	1925. évben
Földadó	61,380:— ak.	61,388:— ak.
Házadó	10,820:— ak.	16,906:— ak.
Haszonbérlok adója	3,256:— ak.	4,186:— ak.
Tanyai lakosság földadója	42,803:— ak.	42,810:— ak.
Házadója	5,164:— ak.	8,311:— ak.

Jegyzet. Az 1924. évi házadó papírkoronában van megállapítva.

Haszonbérlok ált. ker. adója	2,141:— ak.	2,760:— ak.
Községi pótdadó	6%	50%
A község kiadott kulturális, de nem tanyai célokra	43,610:— ak.	59,800:— ak.

Jászapáti:

A község földadója:	1924. évben	30,901:71 ak.
	1925. évben	67,057:— ak.
Ebből a tanyai lakosságra esik:	1924. évben	10,286:42 ak.
	1925. évben	22,350:62 ak.
A község házadója:	1924. évben	29,909,236:—pk.
	1925. évben	14,584:28 ak.
Ebből a tanyai lakosságra esik:	1924. évben	5,980,840:— pk.
	1925. évben	2,917:16 ak.
Községünk haszonbérloóinek kereseti adója:	1924. évben	3,659:96 ak.
	1925. évben	3,865:70 ak.
Ebből a tanyai lakosságra esik:	1924. évben	1,220:44 ak.
	1925. évben	1,316:62 ak.
Községi pótdadó százaléka	1924. évben	50
	1925. évben	50

Az iskolák fenntartására és a lakosság kulturális szükségletének fedezésére külön pótdadó van kivetve és így ezekhez a községi pénztár nem járul hozzá.

Tájékoztató közöljük, hogy Kunhegyes község minden évben gondoskodik a községi közdüllő utak jókarbantartásáról, a községi orvosnak tanyákra való kiküldéséről, a postán érkező leveleknek a mezőőrök által való kézbesítéséről és még több olyan dolgokról, melyeknek a pénzbeli értékét feltüntetni jóformán nem is lehet.

Nádudvar

községben a következő adók voltak az elmúlt 1924—25. évben:		
az 1924. évben	földadó	146,562.75 kg. búza
	együttes adók	106,703.22 a. kor.
	házadó és járuléka	104,178.590.—p. ko.r
az 1925. évben	együttes adók	203,194.15 a. kor.

Azt, hogy a befizetésekből mennyi esik külön a föld-, ház- és ált. kereseti adóra, kimutatni nem tudjuk, mivel a befizetések az összes adónemekre együtt, egy összegben történtek.

A fent kimutatott adóösszegeből a tanyai lakosságot terhelik:

az 1924. évben	földadó (búzában)	57,226.48 kg.
	földadó (aranyban)	16,926.89 a. kor.
	házaadó	1.037,670.— p. kor.
	ált. kereseti adó	1,420.48 a. kor.
az 1925. évben	földadó	34,088.03 a. kor.
	házaadó	370.80 a. kor.
	ált. kereseti adó	4,174.01 a. kor.

A községi pótdadó az 1924. és 1925. évben pedig mindkét adónem után 50% volt.

E beszerzett adatok élénk világot vetnek azokra az állapotokra, amelyek e téren uralkodnak. A tanyai nép jóformán csak morzsákat kap vissza, dacára annak, hogy a község, vagy város bevételét képező adókból évről-évre igen jelentős összeget vállal. Ez a megkülönböztetés azt a látszatot kelti, mintha a tanyai lakosság valóban nem volna 100%-os állampolgár, mintha annak nem volna más kötelessége csak fizetni, de joga és igénye nincs arra, hogy a véres verejtékkel befizetett adókból valamit vissza is kapjon. Ezen okvetlen változtatni kell. A tanyai lakosság, a tanyai gazdakörök megszervezésével kezd ébredezni és kezd beszólni a község és a város gazdálkodásába, kezd öntudatra ébredni és követeli a maga jogait egyelőre; még csak szépszerével. Nem szabad megvárunk, míg ez a követelés hangosabbá válik, hanem a kormánynak kötelessége gondoskodni arról, hogy olyan intézkedések tétessenek, amelyek lehetővé teszik a tanyai lakosság gazdasági, kulturális, közegészségügyi, közigazgatási, stb. igényeinek legalább is részbeni kielégítését.

XVII.

A tanyai gazda élete.

Ha a tanyai gazda életét a napok, hetek, hónapok és évek egymásutánjában figyeljük, meglehetősen egyhangúságot fogunk abban találni. A tanyai gazda élete igen sok külső tényezőtől függ. Ezek között legdöntőbb az, hogy állandóan kint lakik-e, vagy csak a mezőgazdasági munka idejére költözik ki? Az első esetben egész másként, teljes állandósággal kell berendezkednie, míg az utóbbi esetben csak egy szezonszerű kirándulásról van szó, amikor gyakrabban bemegy városi lakásába és ott mindazt megtalálja, ami polgári életmódjához szükséges. Az állandó ta-

nyai lakos bejön a községbe, vagy városba minden vasárnap valási szükségletének a kielégítése végett, de feltétlen bejön minden nagyvásárra, sőt a hetipiacra is; ezenkívül ha adót kell fizetnie, vagy ha más ügyben idézést kap. Sok tanyai gazda hiába akar kultúrát, nincs arra neki lehetősége. Nem járathat újságot., mert a posta kéthetenként közlekedik. Nem jöhet össze gazdatársaival beszélgetésre, eszmecserére, mert nincs gazdakör, vagy népház, az iskolába pedig sok helyen a tanfelügyelőség nem engedélyezi az összejövetelt. Itt, a messze tanyák világában nagyobb az összetartás érzete, mert jobban egymásra, vannak utalva az emberek. Csak téli hónapokban akad nekik lehetőség az Összejövetelre, amikor lakodalmak, névnap, disznótor, vagy egyéb közös alkalmak hozzák össze vacsorákra a szétszórt tanyai gazdaközöniséget.

Hogy a tanyai gazdaközöniségnek milyen a kulturális, közegészségügyi és közigazgatási stb. élete, azt már fentebb elmondtuk. Olvasókönyve igen sok helyen csak a kalendárium, reformátusaknál esetleg még a zsoltár és a biblia.

Csudálatos azért, hogy ennek dacára is milyen értékek nőnek itt a tanyák világában. A halasi tanyai gazdákból zenekar alakult; napszámosok és kisgazdák ezek, akik nappal kapálnak, vagy szántanak, este pedig zenekarban muzsikálnak. Találkoztam olyan tanyai gazdával is, aki megvett egy egészen tóssz, ócska zongorát, azt maga kijavította s megtanult rajta zongorázni úgy, hogy képes volt a városi moziban is zongorázni.

Ezekből láthatjuk, hogy micsoda kincseket szül, nevel és táplál az alföldi homok; hogy micsoda kincs van a tanyai magyarban, amely eddig kiaknázatlanul hevert, mert nem volt mód, nem volt lehetőség, hogy bekapcsoljuk a kultúra áldásába, a lehetőséget nem tudtuk neki nyújtani a tanuláshoz, a művelődéshez. Ezt meg kell adnunk a jövőben, előadásokkal, tanfolyamokkal, a közlekedési, közigazgatási, kulturális szükségletek kielégítésével, úgy, hogy a tanyai magyarság legalább azt a helyzetet élvezhesse, amelyet egy legkisebb falu, vagy pl, amelyet Erdélyben egy szétszórtan levő kicsiny hegyi oláh falu oláh lakója élvezett.

Nagyon érdekes lesz megemlíteni a szentetornyai községi jegyző¹¹⁹⁾ adatait, amely élénken mutatja, hogy egy tanyaközség

¹¹⁸⁾ Kamaránkhöz intézett leveléből.

milyen előnyös helyzetben van a legfejlettebb tanyaközponttal szemben is és hogy mennyire a tanyai lakosság előnyét szolgálná a közigazgatási kirendeltség vagy a községesítés, ahol ez nagyobb sérelem nélkül megvalósítható. Milyen más itt a tanyai lakos élete és mennyivel fejlettebb életet élhet itt a tanyai gazda, mint a tanyaközpontban.

Az itteni tanyai lakosság közigazgatásilag jó helyzetben van, mert a községháza a tanyák között és nem a községben van. A községben csak jegyzői kirendeltség működik. A tanyákon összesen 4 községi elemi iskola és 1 gazd. irányú továbbképző iskola működik, az utóbbi azonban csak az elemi iskola mellé szervezett és nem önálló gazd. iskola. A tanyai lakosság egy részének közegészségügyi szükségleteit a községi orvos látja el azon tanyarészekben, amelyek az orvos lakása felé gravitálnak, a tanyavilág nagy része azonban Orosháza, Nagyszénás és Gádoros községekből kap orvost, kihez melyik esik közelebb. A tanyákon egy köves út visz keresztül, az egész úthálózat egyébként föld út és télen nehezen járható. A levélkézbesítés a községi mezőőrök útján történik, a tanyákon 2 vasúti vonal — 5 megállóval — visz keresztül s így a tanyavilág a világforgalomba meglehetősen be van kapcsolva. Az uradalmi és iskolai kutakon kívül egy községi artézi kút van a tanyák területén.

A tanyavilág nagyrésze — cca 95%-a — orosházi házbirtokos akik a legszorosabb kapcsolatot Orosházával tartják fenn, ott élnek társadalmi életet, ott halnak, születnek és házasodnak, úgy,, hogy a tanyán leginkább csak nyáron a munka végeztéig tartózkodnak. A tanya területén van egy gazdatársadalmi olvasóköri, van egy modern tűzifecskendő, most szervezzük az önkéntes tanyai tűzoltóságot.

Az 1924. évben a községi pótdadó 25.000 korona, 1925-ben 36.000 korona, 1926-ban 46.000 korona, az ált. kereseti adó 6700 és 8900 korona, melynek cca 80%-a esik a bérlőkre. A községi pótdából a tanyai lakosságra szintén 30% esik. A tanyai lakosság érdekében tett kiadás a községi bevételeknek cca 70%-a.

XVIII.

A tanyai asszonyok. ^{119a)}

Az ország boldogulása és a nemzet fennmaradása nagy mértékben függ a nőktől. A nemzet alapja ugyanis a boldog, ele-

^{119a)} Ezt a fejezetet dr. Kovács Józsefné Tüdős Ilona írta.

gedett, dolgozó család. A családi *életet* pedig boldoggá a nő teheti. S vajjon melyik asszony nem akarná hazájának és nemzetének hasznos és munkás tagja lenni? A nőt a természet a családi életre teremtette s ennek a feladatnak sehol annyira nem élhet, mint éppen a tanyán, ahol a munkaköre olyan sok irányú és olyan szép, hogy annak a teljesítése már a boldogságot jelenti. A nőt azonban elő kell ahhoz készíteni, hogy ennek a nemes és számukra a legszebb feladatnak az életben eleget is tudjanak tenni. A tanyákon élő nők nagy számot képviselnek s fontos az, hogy ezt a nagy tömeget valóban a nemzet hasznos tagjaivá nevelhesük, ezért mai helyzetükkel foglalkoznunk kell. Ismerjük meg, hogyan él a tanyai asszony s vizsgáljuk meg, hogy jelenlegi viszonyai között vajjon tud-e hasznos munkát kifejtteni? Van-e ehhez elég tudása, érdeklődése, szeretete? S vajjon meg van-e munkája eredményével elégedve?

Annál is inkább foglalkoznunk kell ezzel a kérdéssel, mert már a tanyai asszony lelki világába is sok helyen beékelte magát a városi élet után való vágyakozás. Az ott sejtett vagy tapasztalt szórakozások, remélhető élvezetek foglalkoztatják nem egyszer s álmódosásai közben a tanyai életet unalmasnak, egyhangúnak, a tanyai munkát piszkosnak, alacsonynak találja.

A leány nem igen kívánczik tanyai emberhez feleségül menni; inkább vágyik városi férj után. Ilyen úton indul meg a vidék elnéptelenedése, aminek csak azzal vethetünk gátat, ha a tanyai nőt megtartjuk a tanyának; megismertetjük és megszerettetjük velük a tanyai élet szépségeit, előnyeit s ha lehetővé tesszük számunkra, hogy a tanyán is alkothassanak maguknak barátságos otthont s ott is kaphassanak egy kis szórakozást és művelődést. Nagyon gyakran előfordul az is, hogy a tanyákról a nők azért vándorolnak a falvakba, városokba, mert nem értenek a tanyai gazdálkodáshoz, holott igen szívesen maradnának a tanyákon. A legfontosabb feladat tehát a tanyai asszony számára is lehetővé tenni azt, hogy a tanyai élet és gazdálkodás minden nekik való ágát jól megtanulhassák s így megszeressék a tanyát. Különösen nagy fontossága van annak, hogy a fiatal lányok megtalálják és megszeressék a tanyai munkát. Általuk ugyanis egész sereg fiatal legény megmarad a tanyákon, mert lesznek asszonyok, akik szívesen megosztják velük a tanyai élet munkáját és örömet; akik szívesen dolgoznak férjeikkel; látják el a háztartást

és nevelik a kis tanyai gyerekeket. Megtartani az asszonyt a tanyának jelenti tehát, hogy egyúttal visszatartjuk ott az új nemzedéket is. Mert a tanyákról való gyakori elvándorlást sok esetben az okozza, hogy nincsenek jó tanyai gazdasszonyok.

Milyen ma a tanyai család lakóháza vagyis otthona? A sáros udvarról lépcső nélküli pitvaron át, alapincézetlen, legtöbbször földes, alacsony, egy kis ablakkal megvilágított szoba a nagyszámú család otthona. A szoba előtti pitvart télen nem használják, mert az hideg. Ott van a szabad kémény, mégha nyílt tűzhely nincs is. A szobának gyakran nedves a fala; az ablakát ritkán, télen egyáltalában nem nyitják ki, napfényt, levegőt nem kap, tőt a legyek ellen be is sötétítik. A szobából a levegőt és napfényt nem szabad kizárni, mert ezekre az embernek nagy szüksége van. Még gyakrabban kell szellőztetni ajtó, ablak kinyitásával az olyan lakóhelyet, ahol mint a tanyai szobában, az egész család együtt tölti a napot és abban is hál, sőt munkáját is ott végzi. Az anya ott főz, mosogat, súrol, mos stb.; a gyermek ott játszik, az apa, főként este, ott fűr, farag s mind ezekhez még hozzájárul az is, hogy az aprójószág is ki be járhat, kutya, macska naphosszat a szobában tanyázik s a hideg téli hónapokban a gazdasszony még a kotlókat is az egyetlen szobában ülteti meg s ott tartja azokat a kikelt kis csirkékkel mindaddig, míg az enyhébb idő beálltával kiengedheti az udvarra. Az egyetlen szobában, ahol a család él, dolgozik és alszik s ahol még állatok is tartózkodnak s nem szellőztetnek, nagyon elromlik, elhasználódik a levegő. Pedig a levegő hiányát nagyon megérzi egészségünk különösen a gyermekeké, akik a romlott, dohos levegőjű, napfény nélküli, szellőztetlen szobában csenevésznek lesznek s könnyebben megbetegednek. Ez az oka annak, hogy a tanyán, ahol az Isten szabad ege alatt pompás levegőn élhetne a gyermek, a rossz lakások folytán sápadt, beteg kinézésű, egészségtelen gyermekeket találunk. Az egyetlen tanyai szobában, az egészségesnek kívánatos tisztaságot sem lehet biztosítani. Ilyen helyet naponta legalább kétszer alaposan ki kellene seperni s természetesen szellőztetni is.

Télen a boglya kemence ontja a meleget az egyetlen, levegőtlen szobában. Rendesen túl nagy meleg fejlődik ott, a család túl meleg helyen dolgozik. Ebből az következik, hogyha kimegy a levegőre, könnyen meghűl. Különösen a gyermekek válnak így

érzékeny és betegesekké. Legártalmasabb a túlságos meleg szoba a csecsemőkre, akik túl melegen tartva, könnyebben kapnak emésztési zavarokat, bélhurutot, görcsöt stb. A szellőztetés azért is fontos, mert így a romlott, meleg levegőt friss, tiszta, egészséges levegő váltja fel. A szellőztetéssel még nem hűl ki a szoba.

Ma a tanyai család rideg, dísztelen, szűk, barátságatlan, szomorú házakban él. Ezt nem lehet otthonnak nevezni. Kevés, hiányos a bútorzata is. Legnagyobb baj, hogy a parányi szoba még kevés bútorral és boglyakemencével is túl tömött, alig lehet mozogni benne. Ezért több családtag is alszik egy fekvő helyen. Ez igen egészségtelen, mert nem fekhetik senki kényelmesen s nem tud jól pihenni. De azért is veszedelmes, mert a hálóársak beszívják egymás kilehelt, megromlott levegőjét s az is megtörténhetik, hogy egyik beteg családtag a másikra átviszi a betegséget. A legsúlyosabb következményei vannak ezeknek a viszonyoknak a fejlődő gyermekek erkölcsi és lelkivilágára is.

A kietlen tanyai lakóházban igen sokszor a legszomorúbb képet maga a családanya adja. A sokféle, rendszertelenül végzett munkában kimerült és túlfáradt asszony idő előtt megöregszik s fásulttá válik. Elhanyagolja magát, nem tisztálkodik eleget, nem gondozza egészségét s kedvtelen. Pedig a boldog családi életnek éppen az asszony vidámsága, munkakedve adja meg a biztos alapot.

A helyes és célszerű, egészséges, kielégítő, de amellet takarékos táplálkozást a tanyai asszonyok kevésbé ismerik. A tanyai gazda foglalkozik a tehene és egyéb állata táplálásával, mert tudja, hogy csak a jól tartott állat képes jó tejet és húst termelni és jó munkát végezni. De a tanyai anyák közül kevesen törődnek azzal, hogy gyermekeik nekik való ételeket egyenek, s így szervezetük a megfelelő tápláló anyagokat naponta elég mennyiségben megkapja. A helytelen, célszerűtlen és egyoldalú táplálkozás következménye az, hogy a tanyákon annyi sápadt, sovány satnya gyermeket látunk, holott ott volna előttük a tej, tojás, zöldség, amelyek a testi erő képzéséhez nélkülözhetlenül szükségesek. De nem fogyasztatja velük anyjuk bőven, mert maga sem tudja, hogy azokra milyen nagy szüksége van az emberi testnek.

A helyes táplálkozásnak egyik főfeltétel a az élelmiszerek ismerete és a főzni tudás. Tanyai gazdasszonyaink nem ismerik jól az élelmiszerek jelentékeny részét. Igen kevés féle ételt tud-

nak főzni. A tanyai gazdasszonyok főzési tapasztalatlansága folytán a tanyai táplálkozásnak egy másik igen nagy hibája lép előtérbe s ez a változatosság hiánya. Pedig a változatosságot az étkezésben is figyelembe kell venni, mert gyomrunk alkotása különféle ételeket kíván; a gyomor emésztési képességét az ételek változatosságával kell felfrissíteni, különben az egészség szenved az egyoldalú táplálkozás következtében Sajnos, ma a tanyákon az egyoldalú táplálkozás dívik. Sok kenyér, szalonna, főtt tészta, ritkábban főzelékfélék. Ezekből is leginkább a téli babot használják. A gazdasszony megfőz egy jó nagy csomó babot egyszerre s ezt addig eszi a család apraja, nagyja, délben, este, amíg csak el nem fogy. Vagy megtölt a gazdasszony 100 káposztalevelet s néhány napon át ez az egész táplálék. A tanyákon termelt tejet, vajjat, tojást, baromfit, zöldséget csak igen kis mértékben fogyasztja a tanyai nép; nem igen tartják ezeket valódi ételeknek, inkább csak csemegéknek. Nem ismerik azoknak nagy tápértékét s nem tudják, hogy milyen fontos a vegyes élelmek fogyasztása a szervezetre s különösen, hogy egyik-másik tápanyag milyen nagy hatással bír a test erejének megtartására, fokozására s a gyermeki szervezet növekedésére. A változatosság hiányának egyik oka még az is, hogy a nyáron át termelt zöldség és gyümölcsfélék nem dolgozza fel és nem teszi el télire, mert nem ismeri a téli elrakás egyszerű módját. A burgonyát meleg, szellőzeten vermekben telettik át, ahol egymáson fekszik háborítatlanul. Egész télen át meg nem forgatják, a vermet nem szellőztetik. Természetesen tavasz felé, amikor az idő melegedni kezd, a burgonya kicsírázik, hosszú, fehér, fényes szárat hajt s ezekben képződik az ártalmas méreg. Nem szabad hagyni, hogy nagyon kicsírásodjék a burgonya, mert ezáltal sok tápértéket is veszít a gumó. A burgonyát szétterítve kell tartani; -időnkint megnézni s amint apró csírákat vesz rajta észre a gazdasszony, azonnal tisztogassa meg.

Ha nyers káposzta fejeket tesz el télire a tanyai asszony, sokszor megtörténik hogy azok megfagynak, mert nem fedi be őket idejében szalmával. Más zöldségfélék nem szokott eltenni, inkább hagyja azt megvénülni, ha már nem tudta idejében eladni. Az esetleg termelt gyümölcsből a felesleget nem igen főzi be télire. Pedig, ha egyébért nem is, de azért, hogy a betegnek tudjon egy kis hűsítőt adni, főzhetne be legalább meggyet.

Vájjon megtudja-e különböztetni a tanyai asszony a friss húst a régítől vagy a romlottól? De talán nem is igen törődik vele, mert nem tudja, hogy a romlott hús fogyasztása milyen veszélyes az egészségre. Sőt a szükségből levágott beteg állat húsát is megveszik és fogyasztják, mert az legalább olcsó. Hogyan óvják meg pl. nyáron a húst a romlástól? Le teszik-e letakarva a legyek ellen védve a hideg pincébe vagy leeresztik-e a kútba?

Mit látunk a másik legfontosabb élelmiszernél a tejnél? Nem fogyasztják eléggé a tejet, mert azt főként csak gyerekeknek való itálnak tekintik; holott a teljes tej a legjobb és legtáplálóbb élelem felnőttek és gyermeknek egyaránt. De hogy nyeri és kezeli a gazdasszony ezt az értékes élelmi szert? Az istálló piszkos, szellőzetlen, a tehén sáros, a tomporán talán egy hónap óta odaszáradt trágya, a tőgye maszatos, s a gazdasszony hozzáfog a fejéshez, anélkül, hogy a tehenet letisztítaná s a tőgyét langyos vízzel lemosná. Ezt ha meg teszi is, a rocskából eszközlí, melybe azután egy kis felületes öblítés után feji a tejet. De ő maga is szennyes ruhájában megy a fejéshez; kezeit nem mossa meg előre, fejét nem köti be. Egy fedetlen vederbe feji ki a tejet; a frissen kifejt tejet nem viszi ki, hanem állani hagyja az istállóban, ahol abba mindenféle szemét és piszok kerül. Le sem viszi a pincébe vagy kamarába, mert nem tudja, hogy a tejnek árt, ha a kifejés után azonnal jól le nem hűl. E helyett gyakran a szoba ablakába teszi, hol a szoba dohos szagát magába veszi a tej.

A főlöszleges tejből vajat, sajtot, túrót készít néha a gazdasszony. De ezt is olyan kezdetleges módon csinálja, hogy az gyorsan romlik, nem fogyasztható, sem el nem adható s így nincs haszon a tehentartásból, csak az a tej, amit a család elfogyaszt. Legtöbbször a malac hizlalására használják el a maradék tejet.

A tojást sem használja a tanyai asszony olyan mennyiségben, amint azt tápértéke, könnyű elkészítése és olcsósága megkívánná. A tojás termelésre nem igen helyeznek súlyt; nyáron nem gyűjtik össze a tojást s nem rakják polyvéba, hogy legyen elég tojás a téli szűkebb időben is.

A növényi élelmiszerek közül a tanyai táplálkozásban lisztet fogyasztanak legtöbbet. A búzát, gabonát sokszor gondatlanul kezelik, nedves helyen tartják. Nem forgatják s így gyakran tavasszal már állott szagú, dohos gabonát öröltetnek s ennek lisztjéből kénytelenek kenyeret sütni.

Zöldséget igen keveset fogyasztanak, mert miután nem olyan nagy a jóllakottság érzése, mint a bab, szalonna s kenyér fogyasztása után, azt gondolják, hogy nem is olyan jó táplálék. Gyümölcsféléket keveset termelnek s csak csemegének tekintik. Volt-e valaha egy egyszerű, jó magyar szakácskönyv csak egy tanyai asszony kezében is? Ha nem, miből és honnan tanuljon meg tápláló, ízletes ételeket készíteni? Honnan tudjon a betegnek egy pohár limonádét, hársfa-kukorica teát, borlevest, egy falat könnyű pecsenyét, tojásételt, tejes ételt, egy kis kétszersültet adni? Ma a tanyai asszony teljesen tanácstalanul áll a beteg gyermeke vagy más családtagja ágyánál, mert nem tudja, hogy mit adjon nekik enni? A helytelen és célszerűtlen táplálkozás által gyakran keletkezik megbetegedés; s betegnek az állapotát igen sokszor súlyosabbá teszi a meg nem felelő táplálás.

Mit kap pl. a gyermekágyas asszony? Egyik családban alig mernek neki enni adni, csak levessel tartják. Ennek az a következménye, hogy kevés lesz a teje, csecsemőjét nem tudja kielégítően táplálni s ereje lassan vagy éppen nem tér vissza. Másutt ismét mindennel jól tartják, hússal, nehéz ételekkel és csodálkoznak, hogy a jó táplálás mellett is beteg, sőt lázas lesz az asszony és fájdalmáról, rosszulértről panaszkodik stb.

Mit adjon enni a gazdasszony a hidegleléses betegnek? Hogyan táplálja az anya görvélyes, angolkóros gyermekét? Mindezekben az esetekben a tanyai asszony nem tudja, mit tegyen.

Hogyan táplálja az anya csecsemőjét, amikor választani kezdi? Itt is sok szomorú tudatlanságot látunk. Minden átmenet nélkül adnak a kis gyermeknek mindenféle ételeket, kenyeret, húst stb. Nagyon kevés anya tudja, hogy miként válassza el csecsemőjét s hogyan adja neki a tehén tejet s milyen sorrendben adhat neki lassanként más egyéb táplálékot is. A csecsemők és kis gyermekek helytelen táplálásának eredménye azután a sok görbelábú, fejletlen tanyai gyerek, akik már kicsi koruktól kezdve ilyen rosszul vannak az életre előkészítve.

A gyermekek egészséges fejlődésének egyik legfontosabb feltétele a szülők egészséges volta. És mégis a házasságok megkötésénél azt látjuk, hogy nem ez a fontos, hanem sokkal inkább a Jó mód. A tanyai családok gyakran házasítják össze lányukat vagyonosabb, de beteges, gyengülő vagy idősebb legénnyel s fiaikat nem ritkán sápadt, vérszegény, beesett mellű, görbehátú,

esetleg öregebb leánnyal, csak azért, mert annak van egy kis földecskéje. Gyakran összeházasodnak egészen közeli rokonok, első unokatestvérek. Ezeknek a házasságából született gyermekek gyengébbek, nem ritkán már magukkal hoznak valami betegség csirát is. Tehát a házasság kötésénél azt kell nézni, hogy erős, egészséges fiatalok kerüljenek össze. Nem baj, ha szegények is, mert tudnak dolgozni, keresni és boldogulni; míg a beteges pár még azt is elveszíti, amije volt.

A csecsemő egyetlen tápláléka az anyatej. Tanyai asszonyaink becsületesen maguk táplálják csecsemőiket. Azonban hibát követnek el akkor, amikor rendetlen időben adnak enni. Ha egy kicsit sír a gyermek, azonnal szoptatni kezdi az anya. Pedig az nem lehet mindig éhes. Lehet annak egyéb baja is. Ha örökösen enni kap a csecsemő, attól megbetegszik s még inkább nyugtalan és sírós lesz. Csak három óránként szabad a csecsemőt megszoptatni. Egyéb ferdeségekkel is találkozunk a csecsemő és gyermek gondozásánál. Az apróságot könnyű, meleg tiszta holmi helyett nehéz, vastag dunyhába, kendőbe szorosan bekötözik; a fejére is vastag, meleg sapkát húznak s a különben is meleg, szelőlötlen, rossz levegőjű szobában csodálkoznak ha a csecsemő nyugtalan és sír stb. Pedig ez érthető, mert a túlmelegen tartott gyermek teste kipállik, kivörösödik s ez fáj neki s azért sír. A síró gyermek pólyáját nem bontják ki, hogy száraz, tisztái ruhát tegyenek alája, hanem hurcolják, rázzák s ettől egy idő múlva a kicsike elbágyad, elkábul s végre elalszik. A csecsemőt ritkán fürdetik, holott annak a napi langyos, tiszta vízben való lemosásra nagy szüksége van. Nagy hiba, hogy a síró gyermeknek a szájába rongyból készült, cukorba mártott cuclit nyomnak; s ha kiejti, akkor újra úgy teszik a szájába. Ez igen veszedelmes, mert így szennyet, fertőzést, betegséget adunk a gyermeknek. S ezek után az anya még csodálkozik, hogy gyermeke megbetegszik, meghal s hogy honnan kaphatta a bajt? Legjobb semmit sem tenni a szájba, hanem ha sír, szárazba kell tenni; gondoskodni kell a napi székeléséről s ha ez elmarad, kaphat cukrozott teát, adhatunk 2 naponként beöntést. Nem egy anya megteszi azt, hogy megfőzi a mákfejet s annak a levével itatja meg síró gyermekét, hogy aludjék. Ez nagy baj, mert a mákfej mérges anyagokat, ópiumot és morfiúmot tartalmaz s így a lével mérgező anyag is jut a gyermek testébe. A gyenge szervezet bizony sokszor áldozatul esik az anya tudatlanságának.

Nagyobb gyermekek gondozásánál gyakran látjuk, hogy ezek későn fekszenek le s reggel már korán hajnalban felkeltik őket, holott a fejlődő gyermeknek 10—11 órai alváásra van szüksége. Megengedi az anya nekik, hogy rendetlen időben kenyérrel jól lakjanak. Nem törődik vele, ha növeő fia titokban dohányzik, mert talán nem is tudja, hogy a nikotin a gyermek szervezetére milyen káros hatással van; megállítja vagy legalább is késlelteti annak fejlődését, gyarapodását stb. Ugyanilyen hatása van az alkohol élvezetének is. Pedig nem ritkán látjuk, hogy maga a szülő szoktatja rá gyermekét a pálinkaivásra. Némelyik virtuskodásból, másik meg abból a téves felfogásból indulva ki, hogy az *alkohol*, pálinka orvosság, holott mérge.

A felügyelet nélkül hagyott kisebb-nagyobb gyermekek sokszor tesznek magukban végzetes kimenetelű károkat. Az anyák gondatlanságából kifolyólag hányszor látunk lúgkövel mérgezett gyermekeket, akik bizony abba sokszor belepusztulnak. Mennyi bajt okoznak a mérges növények, amelyeket a magára hagyott gyermek a kertben vagy a réten megkóstol. Pl. a maszlagos nadragulya (farkas cseresznye) bogyóit megeszi a gyermek s utána rövid idővel meghal; vagy játszik a beléndek magvával, ennek nedvével beszennyezi a kezét s azután a mérges, nedves kézzel eszik valamit s utána megbetegszik. Ilyen mérges, veszedelmes növények a bürök és az ebpetrezselyem is, melyek igen hasonlítanak a zöld petrezselyemhez, azonban kellemetlen szagukról felismerhetők. A galambbegy fiatalon igen jó salátának, de ha megvénuül keserű nedvétől fájdalmakat kap az el fogyasztója.

Ha a gyermek, vagy a család más tagja megbetegszik, a tanyai asszony nem tudja, mit kezdjen vele. Általában a beteget nem szeretik lefektetni, mert azt tartják, hogy az ágyban való fekvéstől betegebb lesz s így nem egyszer megtörténik, hogy a lázas gyermek lábön állja ki a betegséget. Komoly a veszedelem akkor, ha valamely fertőző betegség lép fel a tanyán. A tanyai asszony megismeri-e, hogy a gyermeke ragályos beteg? A legtöbbször nem s beteg gyermekét nem különbíti el, de nem is igen volna hova külön tenni a beteget az egy tanyai szobán kívül. S így, ha valamely kiütéses, vagy más fertőző betegség bekerült a tanyára, akkor végig megy a család összes tagjain s orvos és gyógyszer nélkül nagy pusztítást is végez köztük.

A betegen nem tud segíteni a tanyai asszony s épen úgy nem segít, ha baleset adja elő magát. De honnan is tudná, hogy mit kell tennie, hiszen a tanyákon nagyon ritkán fordul meg az orvos, s így nincs kitől kérjen tanácsot. Nagyon sokszor inkább iont a segítségével, mint használ. Pl. nem egyszer látjuk, hogy a megégetett, leforrázott testrésze sót hintenek, holott az rettenelesen csípi és marja, ahelyett, hogy olajjal vagy zsírral megkenve, tiszta ruhával bekötnék. Ha a gyermek véletlenül lúgkövet iszik, vájjon ad-e az anya neki rögtön tejet inni? A vágott, ütött, mart sebet kimossa-e bő tiszta vízben s beköti-e tiszta ruhával?

Az ártalmatlan háziszerek és egyszerű gyógyszerek közül ugyan találunk-e vájjon egyet is a tanyai gazdasszony szekrényében? Timsó, keserűső, szóda-bikarbóna, hársfa-tea, alkohol, vatia, géz, jód, sebkötő pólyák, vaselin, glicerin stb. mind olyan szerek, amelyekkel sokat segíthetünk a betegen. Ezek közül legfejlebb keserűsót tartanak otthon, de ezt is főleg azért, hogy a malacoknak adják szükség esetén.

Sivár, kietlen igen sok helyen a mai tanyai ház környéke; fátlan, naptól felégett barátságatlan, rendezetlen és piszkos a tanyai udvar. Pedig a tanyai udvart fel lehet használni egy kis zöldség és gyümölcs termelésre. Próbálkoznak is itt-ott ezzel tanyai gazdasszonyaink, de miután kevés hozzá az ismeretük, nem sok szerencsével dolgoznak. Kiszakítanak zöldség és gyümölcs termelés céljából egy darab földet; vetnek bele valamiféle magot, anélkül azonban, hogy a talajt előkészítették jól megmunkálták, megtrágyázták volna. Nem gondozzák, kapálják, gyomlálják kellő gonddal a veteményt, mert azt hiábavaló, időtöltő munkának tartják; nem pusztítják a kártékony rovarokat, cserebogarat pajort, földi bolhát stb. nem hernyózzák, nem permetezik a gyümölcsfákat. A tanyai gazdasszony nem gyűjti össze azudvar vagy a kert egy félreeső zugában a napi konyhai hulladékot, az udvaron összesepert szemetet, baromfitrágyát stl. holott ezekből érne kertje számára a legjobb keverékrágya.

A baromfitartásra és nevelésre is igen kevés gondot fordít a tanyai asszony; néhol egészen hiányzik is ez a tanyai udvarról. Pedig a tanyán a gazdasszony sok szép baromfit nevelhetne, mert az a közeli legelőkön, réteken, az udvaron, kertben, a baromfi a táplálékának nagyobb részét maga megtalálja és csak kevés szemes eleségről kell nyáron számára gondoskodni, s így olcsó hús-

hoz, tojáshoz és tollhoz jut a gazdasszony. E téren igen sok hibát követnek el, aminek nagy része babonából és tudatlanságból származik. Utóbbi időben azonban e téren már igen jelentős javulás észlelhető.

A tanyai gazdasszony feladata, hogy a férje által keresett pénzt gazdaságosan felhasználja. De ezt csak beosztással lehetséges. Vigyázni kell azonban itt, hogy egyik felé se fajuljon a pénzkezelés el; se ne legyen tékozló, könnyelmű és költekező, se ne legyen indokolatlanul fukar, mindkettő megbosszulja magát.

A tanyai asszonyok mai helyzetének rövid vizsgálatát befejeztük, de ezekből is elég világosan látszik, hogy a tanyai nők életének a javításával, tudásuk emelésével, helyzetük más alapokra való helyezésével, sajnos, mindezeideig komolyan senki sem foglalkozott. Az a nagyszámú nő, aki a tanyákon ma elhanyagoltan, gondozatlanul él, a nemzet legerősebb alapját képezi s ennek a tömeg nőnek a felkarolása nemzeti, de emberi szempontból is a legfontosabb államérdek s most amidőn először nyúlunk bele óvatos kézzel a tanyai nők életének a felszínre hozásába, reméljük, hogy ezzel közelebb vittük egy lépéssel őket ahhoz, hogy velük is, mint más társadalmi osztályok nőivel, behatóan fognak az illetékes körök foglalkozni s megadják nekik is azt a tudást, kultúrát és munkálkodási lehetőséget, melyre nekik emberi és női szempontból igényük és joguk is van s amelyeknek birtokában dolgozhatnak csakugyan úgy, hogy valóban hasznos, munkás tagjai lehetnek a magyar nemzetnek.

Talán kissé sötétben festettük a tanyai nők helyzetét. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy a nagy átlagról beszéltünk itt, nem a kivételes nagyobb s így járatosabb és intelligensebb gazdákról. Főleg az vezetett bennünket e sötét kép megrajzolásánál, hogy így talán jobban ráterelődik e kérdésre a közfigyelem. Egyébként könnyen megérthető e leírás akkor, ha e részt beállítjuk a fentebb elmondottakba, amelyek a tanyai lakosság helyzetere és egész életére tájékoztatást nyújtanak. Célunk itt is, mint mindehütt e munkában, a helyzet igaz feltárása és a segítés,

XIX.

Tanyai települések.

Nem lesz érdektelen annak a megemlítése, hogy az alföldi tanyai lakosság, mint expansiv erővel rendelkező népelem. miként tolja a maga érvényesülésének határait kijebb és kijebb miként

igyekszik terjeszkedni és vándorlásával miként foglal el újabb és újabb területeket azok előtt, akik az Alföld tanyai magyarságával szemben nem elég élelmesek, nem elég törekvők és szorgalmasak.

Legérdekesebbek a Szeged tanyavilágából való kirajzások, amelyek a szegedi tanyai magyarság hódító erejéről tesznek bizonyosságot. Mert való igaz, hogy a délvidékre rengeteg idegen telepest telepített le időnként a kormányhatóság, míg Szegedről a magyar telepések önként elindulva foglalták el az elhagyott délvidék alkalmas területeit. Kétségtől e településeknek igen nagy jelentőségük van magára a tanyavárosra is. Érdekes megemlíteni, hogy a szegedi telepések, csekély kivételtől eltekintve, dohánytermelés céljából foglalták el a környező területeket és hódították meg maguk számára a környező pusztákat és kevésbé elfoglalt földterületeket. Ma már úgy áll a helyzet, hogy ha a szegedi településeket akarjuk megrajzolni, akkor ki lehet mutatni, hogy Szeged tanyai lakossága 55 délvidéki községet, illetőleg annak tanyavilágát segített benépesítem. Szeged Jakosságfeleslege nem vándorolt az ország határain túlra, hanem itthoni vándorlásával a magyarság érdekeit erősítette és a magyarság energiaforrását szaporította.¹²⁰⁾

Hasonló irányú településekkel találkozhatunk Szabolcs-, Békés-, Csanád- és Csongrád-megye egyes területein. Nagyon jól tudjuk, hogy Békésmegye tanyavilágát, továbbá Nyíregyháza tanyáit, az ottani tipikus bokortanyákat, északi evangélikus tót felvidéki települők népesítették be, akik a múlt század elején, sőt már a XVIII. század végén jöttek ide, hogy ezeket az akkor elhagyott területeket munkaerejükkel, szorgalmukkal értéke-sebbé tegyék. A békési települések Haruckern és utódjai nevéhez fűződnek, míg a nyíregyházai tót települések megindítója Károlyi Ferenc gróf, aki nagy rajokban hozta oda a felvidéki tótokat, sőt külföldről cseheket, lengyeleket stb. A békési szapora tót települők azután hamarosan, kirajzottak a szomszédos Csanád- és Arad-megyei területekre, ahol szorgalmukkal és munkájukkal szintén jelentős tényezőivé váltak a gazdasági előhaladásnak.

Ha Hódmezővásárhely tanyavilágának lakosait nézzük, ott

¹²⁰⁾ L. ezt bővebben Földrajzi Közlemények 1925. IV—V. füzet Banner János dr.: Szegedi telepítések Délmagyarországon.

szintén hasonló népcsoportosulást találunk. Szeremlei Samu³⁴⁾ kitűnő akadémiai értekezésében ezeket szinte családonként és számszerint felsorolja, amelyekből látható, hogy a tanyai lakosság állandó hullámvásában, változásban van itt is. Különösen meg lehet ezt figyelni a legújabb időben, amikor Hódmezővásárhely, Orosháza felé eső határrészen az orosháziak igen nagy erővel vetették rá magukat az ottani földterületek megszerzésére, aminek eredménye az, hogy az a határrész már az élelmesebb orosháziak birtokába került.

Ha a legújabbkori tanyai településeket és vándorlásokat nézzük, akkor itt különösen Kiskunhalas pirtói határrésze ragadja meg figyelmünket, amely határrészen majdnem kizárólag idegenek (nem halasiak) laknak, akik az ország különböző vidékeiről telepedtek oda. Ez talán az Alföld legkietlenebb és legsivárabb területe, amelyből 10 holdat lehet venni egy hold jó Csanádi vagy békési föld árát. Ez az a körülmény, mely tömegével vonzza oda az idegeneket, igen ritka azonban, aki itt állandóan meg tud maradni. Ezt a határrészt, illetőleg ennek legrosszabb darabját, éppen ezért nevezik Illancsnak, mert onnan rövid idő alatt már sok ember elillant, miután tönkre ment.

Igen nagyjelentőségű a ceglédi tanyai nép terjeszkedési ereje. Olyan hatalmas rajokban bocsájtja ki magából Cegléd fiait az ország különböző részeibe, hogy ma már a ceglédi lakjs által Cegléd határán kívül az ország különböző részein örök tulajdon, vagy bérlet formájában birt földek összege a 60,000 kai. holdat meghaladja. Ott vannak már a ceglédiek Fegyvernek, Debrecen, Nádudvar, Törökszentmiklós, Kába határában, nem szólva Abonyról, ahol a határ egyrésze az övék. Sőt ott vannak a Dunántúlon is mindenütt, becsületet szerezve Cegléd városának. E nagyarányú terjeszkedésre ez adta meg az indítékot, hogy a Cegléd határához közeleső berceli svábok minden eladó birtokot megvásároltak s kezdték kiszorítani a ceglédieket a ceglédi határból. Így azután kénytelenek voltak tovább menni. De ahova elmentek, ott mindenütt megtanították a lakosságot dolgozni, földet művelni és szeretni.

Láthatjuk ezekből, hogy micsoda nagy, hódító erő lakozik a tanyai magyarságban, amelyet tovább fejleszteni, illetőleg érvenyesülni engedni kötelességünk.

¹²¹⁾ Hódmezővásárhely mostani lakossága eredetéről és szaporodásáról.

XX.

Az alföldi mezőgazdasági kamarák munkája.

Meg kell még röviden emlékeznünk azokról a munkakezdeésekről s eredményekről, amelyeket a két alföldi mezőgazdasági kamara a tanyai lakosság gazdasági és kulturális előbbrevitele érdekében kifejtett, illetőleg megindított. A fentiekben már nagyjából körvonalaztuk a kamarák ezirányú tevékenységét, itt csak még egész röviden akarunk rámutatni nagy általánosságban arra, hogy minden tevékenységünk, amely a növénytermelés, az állattenyésztés stb. fellendítését célozza, az mind egyúttal a tanyai gazdaközönség érdekeit is szolgálja. Hogy mennyire fontos tényező az Alföld, közelebbről a tanya gazdasági és kulturális előbbrevitelében a mezőgazdasági kamara, erre vonatkozólag legyen szabad idéznem Cserháti Sándor,¹²²⁾ e nagyhírű tudós szavait, aki idevonatkozólag a következőket mondja: „A Közép-Alföld részére legalább egy mezőgazdasági kamarát oly annyira feltétlenül szükségesnek tartok, hogy nélküle nem is tudom elképzelni el nem tagadható és egyre nagyobbodó bajaink orvoslását. Mert ha még olyan alaposan is megvitatjuk az Alföld bajait, az orvoslás módját, ha mégannyi és még oly szép határozatokat hozunk is, ezzel az Alföldön segítve nem lesz, szükséges. hogy valaki a határozatokat végrehajtsa, szükséges egy olyan intézmény, mely mindaddig, míg az Alföldön a bajok meg nem szűnnek, küzdjön, fáradjon, cselekedjék, hogy a viszonyok jobbraforduljanak. Ez az intézmény nem lehet más, mint a mezőgazdasági kamara, mert a gazdasági egyesületek — már amelyek működést fejtenek ki — csak sokatérő munkatársai lehetnek a kamarának, de a baj orvoslására jelenlegi szervezetükkel képelenek.” (Sic. 1914-ben!)

A mezőgazdasági kamarák megalakulásuk után nyomban a legnagyobb igyekezettel láttak hozzá e fontos kérdés megismeréséhez és megoldásához. Tisztában vannak azzal, hogy a tanyai gazdaközönséget nem lehet továbbra is abban az állapotban hagyni, amelyben eddig volt. A tanyai gazda is adófizető, katonáskodó, szavazó és kamarai illetéket fizető állampolgár, tehát feltétlenül kötelességünk éppen úgy gondozásunk alá venni, mint a falusi és városi lakosságot. Ezt a mezőgazdasági kamarák meg is teszik.

¹²²⁾ Az alföld mezőgazdasági viszonyainak reformja. 1914. 43. lap.

A már fentebb említett tevékenységükön kívül még egy pár adatot fogunk idevonatkozólag előadni. Így többek között törekszünk arra, hogy a közúti és vasúti összeköttetéseket a tanyai lakosság számára is lehetővé tegyük, illetőleg a mai állapotokat megjavítsuk. Különösen fontos a két alföldi mezőgazdasági kamara ezirányú tevékenysége azokon a vidékeken, amelyek ma a trianoni határvonal következtében közúti és vasúti kapcsolataiktól megfosztottak (Szatmár, Bereg, Ugocsa Bácsbodrog, részben Csanád).-A cél itt az, hogy e vidékek tan/ai lakossága számára újabb közúti és vasúti relációkat biztosítsunk

Az általános mezőgazdasági szakismeretterjesztés terén is hatalmas arányú munkásságot fejt ki a két alföldi kamara. Így a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara az 1927—28 év telén kerülete *37 városában és községében* szervezett meg és tart fenn különböző időtartamú *téli gazdasági szaktanfolyamot*, amelyeken a legújabb kor színvonalának megfelelően terjeszti a kisgazda-társadalom körében a szaktudást a mezőgazdaság minden ágát felölelően. E szaktanfolyamok mindig a téli hónapokban tartanak, amikor a tanyák nagyrészenek gazdái is jórészt a városokban és falvakban telelnek, tehát alkalmuk és idejük is van e tanfolyamokon való részvételekre.

Ezekon felül a Tiszántúl 200 helyen rendem évente a községek és tanyakörnyékük gazdaközönsége számára a legfontosabb és helyileg legszükségesebb mezőgazdasági témákról több, mint 400 szakelőadást. Különösen törekszik ily előadásokat a *tanyai iskoláknál* összegyűjtött gazdáknak tartani.

Mezőgazdasági szakismeretterjesztő tevékenységét közvetlenül is kiterjesztette a Kamara a tanyákig. Számos tanyai iskolában rendez szakelőadásokat, továbbá eljuttatja hivatalos lapját a *Tiszántúli Gazdákat* a tanyák népéhez is. Buzgó lelkeseknek és tanyai tanítóknak, akiknél vidékük gazdasági életének fejlesztésére törekvést látott, népies stílusban tartott, de legújabb kor színvonalán álló szakkönyveket is adományozott ki e munkásságuk elősegítésére. Azon lelkesek és tanítók részére, akik a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara tanyá és községfejlesztő törekvéseiben tevékenyen résztvenni készek, tájékoztatásul és irányítóul a Kamara havonta megjelenő *közleményeket* ad ki, ezekben híván fel figyelmüket azon időszerű feladatokra, amelyek propagálását kívánatosnak tartja.

Az Alföld tengeri termését csapásszerűen veszélyeztető kukorica moly pusztításaira és a kártevő irtására számtalan esetben felhívta a két alföldi Kamara kerülete gazdaközönységét. Erőről a témáról is előadássorozatot tartanak a Kamarák a veszélyeztetett vidékek gazdaközönsege számára és előadóit a tanyai iskolákba is sokfelé kiküldik, hogy az egybegyűlt tanyai gazdakkal is megismertessék a tengeri moly veszedelem leküzdésének módjait.

Az előadások növénytermelési, műtrágyázási, növényvédelmi stb. kérdésekről szólottak és nagyon sok helyen ezekéi a nyár folyamán gyakorlati bemutatások, kísérletek támogatják, amennyiben többszáz növénytermelési (műtrágyázási és különféle nemesített vetőmag-termelési) kísérletet állítottak be a szétosztott tanyák világában is — okulásul.

A két alföldi mezőgazdasági kamara, tudatában annak, hogy a gazdasági és kulturális előhaladás csak a tanyai központok révén juthat el a tanyai lakossághoz, arra törekszik, hogy ilyen tanyai központok, tanyaszállások létesítését igyekezzen előmozdítani, amint az több helyen meg is indult. (Jásznagykunszolnok vármegye területén levő Dévaványa község határában fekvő Ecseg-pusztá tanyai lakosságának folyamatban levő tanyaszállás megszervezése stb.)

Nagymértékben szolgálják a tanyai lakosság kulturális ismereteinek fejlesztését a két alföldi kamara által a tanyai gazdakörök számára adományozott könyvtárak, amelyek a tanyai lakosság által a legkönnyebben megérthető és hasznosítható könyveket tartalmazzák. De ugyanezt a célt szolgálják a két alföldi kamara téli gazdasági iskolái, amelyek vezetői nemcsak azzal szolgálják az ügyet, hogy a tél folyamán a tanyákról is bejött gazdaiifjak számára előadásokat tartanak, hanem főleg az által, hogy a nyár folyamán a mezőgazdasági munka idején ezeket a hallgatókat kint a tanyák között látogatják, ott nekik útmutatást, tájékoztatást igyekeznek nyújtani a gazdálkodás minden fontosabb kérdésére vonatkozólag. Ezek a gyakorlati tanyaszemlék igen jelentős mértékben viszik előbbre a tanyai gazdaközönség gazdasági kultúráját.

Nagyon messze vezetne, ha a legapróbb részletekig felsorolni óhajtanám azokat a momentumokat, amelyeket a két alföldi mezőgazdasági kamara minden tekintetben végez az alföldi

tanyai gazdaközönség érdekében, csak egész röviden óhajtottunk rámutatni azokra a jelentős szempontokra, munkakezdésekre, amelyeket a mezőgazdasági kamarák a tanyai gazdatársadalom érdekében megindítottak, végrehajtottak, vagy végrehajtani kívánnak.

Mi, a két alföldi mezőgazdasági kamara, nem elégszünk meg ezekkel az eredményekkel; mi arra fogunk törekedni, hogy a tanyakérdés soha le ne kerüljön az illetékesek asztaláról, hogy az, mint nagy nemzeti probléma, állandóan kísértse mindazokat, akik e téren tenni hívatottak; érezni kell a felelősséget az illetékeseknek a tanyai magyarság sorsa és jövője iránt. Mi állandóan dolgozni fogunk azon, hogy minden fájdalom, minden panasz, minden jogos igény és érdek meghallgattatásra találjon, hogy a tanyai magyarság élete is nyugodt, megelégedett és magyar állampolgárhoz illő legyen.

III. FEJEZET.

A magyar tanyavilág jövője.

I.

A jövő fejlődés útjai.

A tanyavilág múltjának és jelenének ismertetése után szükséges még szólnunk azokról az eszmékről, tervekről, gondolatokról, amelyek foglalkoztatnak bennünket a tanyavilág jövőjével kapcsolatban, illetőleg amelyeknek megvalósítása, a fentiekben lefektetett tapasztalataink alapján, a tanyai lakosság javára és érdekében eszközölhető volna. A magyar tanyakérdés jelenének tárgyalása kapcsán már itt-ott kicsillantak azok a gondolatok, tervek és javaslatok, amelyek felé kell törekednünk a tanyai lakosság érdekében teendő intézkedéseinkkel. A tanyavilág tanulmányozása közben gyűjtött adatok az ott felmerült panaszok, kívánságok már megjelölik azokat az utakat, amelyeken a fejlődés vonatát el kell indítanunk. Természetesen mi úgy az eddigiekben, mint az alábbi tervek tárgyalásánál is állandóan szemünk előtt tartjuk az ország nehéz gazdasági helyzetét, állandóan a mai nehéz viszonyok keretein belül járunk, amikor terveket, eszméket, javaslatokat adunk elő, mert tudjuk azt, hogy ma sokkal inkább mint valaha, csak azok a tervek, eszmék és javaslatok bírnak realitással és igazi értékkel, amelyek a mai helyzet adottsága mellett megvalósíthatók. Hiába festünk mi ideális képeket, hiába törekszünk a tanyavilág érdekében valami túlvilági boldogságot elővarázsolni, annak nem lehet semmi értéke, mert az mindjárt kivihetetlen, mihelyt azt reális valósággá akarjuk önteni.

Azok az eszmék és tervek, amelyeket itt a tanyavilág jövő fejlődését illetően előadni szándékozom, nem egy-két évnek a munkája, hanem hosszabb éveknek fontos kormányzati és társadalmi programja kell legyen. Azért, mert ma esetleg még egyik másik kérdés nem érett meg a megvalósulásra, az egészet el nem hagyhatjuk, miután meg kell kezdenünk a munkát, hogy egyszer tényleg észrevehető legyen a tanyavilág fejlődése. Be kell látni minden illetékes tényezőnek, hogy a legégetőbb szükségletek kielégítése nélkül a tanyai nép élete a pusztulásnak van kitéve,

hiszen nem egyszer mutattunk rá adatok kapcsán arra, hogy a tanyai nép kívánságainak, szükségleteinek, igényeinek nagyrésze jóakarattal, megértéssel, belátással nagyrészen elintézhető volna. Ezt a jóakaratot, ezt a megértést és belátást akarom én szolgálni azzal, hogy az elmondottak alapján következtetek a jövőendő fejlődésére, amelynek érdekében most már valóban tennünk kell valamit.

Már említettem volt, hogy a tanyavilág érdekében olyan tervszerű és részletes adatgyűjtéssel támogatott munka, mint amelyet az alföldi mezőgazdasági kamarák, közelebbről a Duni-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara s ennek keretében e sorok írója végez, egy volt csak, a Magyar Gazdaszövetség, *illetőleg* a Czettler Jenő munkája, amely azonban a fentebb említett viszonyok következtében eredményeket nem szülhetett. A Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara a Tiszántúli Társ kamarával, az alföldi gazdasági egyesületekkel, gazdakörökkel, vármegyék és városok vezetésével a jövőben is még fokozottabb mérvben kíván a tanyavilág népének állandóan felszínre levő kérdéseivel foglalkozni. Mi csak azt kérjük, hogy a hatóságok megértéssel, jóindulattal legyenek e munkánk iránt, támogassanak bennünket és igyekezzenek ők is a lehetőséghez képest mindent megtenni, hogy az eredmény biztosítható legyen, Soha sem szabad elfelejteni, hogy sokkal áldásosabb e munka, ha mi indítjuk azt meg a tanyák világában s a mi segítségünkkel valósul ottan meg sok ezer régóta hangoztatott terv és kívánság, mert könnyen előfordulhat, hogy velünk szemben idegen, nemzetietlen agitátorok veszik kezükbe a tanyai nép megszervezését s a ma még csak kérés formájában jelentkező törekvések hangos követelésekké, nemzetellenes megmozdulásokká válhatnak. Nagyon, de nagyon meg kell azért minden illetékes tényezőnek gondolni ezeket a kérdéseket és bennünket, akik *akarunk* dolgozni a tanyai Magyarország jövője érdekében, minden rendelkezésre álló eszközzel támogatniok kell.

Több ízben hangsúlyoztuk már, hogy e tekintetben a hatóságoktól jóakaratot, megértést és támogatást kérünk és várunk. Van azonban sok olyan kérdés, amely ezen az úton, vagyis társadalmi úton meg nem oldható, ahhoz kormányhatósági intézkedés, *illetőleg* törvény kell. Nem arról van szó, hogy magukat a közvetlenül érdekelt tanyai gazdákat sújtsuk külön kultúradóval,

amelyből talán megépíthetők volnának mindazok, — az úttól a kórházig, — amikre a tanyai népnek szüksége van, hanem arról, hogy az állam külön az alföldi tanyai magyarság viszonyainak szemellett tartásával igyekezzék az egész ország összlakosságának a vállára elosztottan törvényes formák között tenni meg a szükséges intézkedéseket. Vagyis miután állami és nemzeti érdek az, hogy a tanyai magyarság ebből az elmaradottságából kiemeltesse, törvényhozási úton az állami költségvetésben kell gondoskodni — természetesen az illető községek és városok hozzájárulásával — arról, hogy a tanyai gazdaközönség igényei, szükségletei, jogos kívánságai a lehetőséghez képest mielőbb teljesüljenek.

Ezzel kapcsolatban vetődik fel egy gondolat s ez az, hogy ennek a nagy kérdésnek, az alföldi tanyai magyarság gazdasági, kulturális, közegészségügyi és közigazgatási stb. előbbrevitelének központi irányítására esetleg külön hatósági szervről kellene gondoskodni, amely az érdekelt törvényhatóságokkal, mezőgazdasági kamarákkal, gazdasági egyesületekkel, az ezirányban dolgozó összes hatósági és társadalmi szervekkel karöltve a napi politikától függetlenül egy nagy, egészséges, hosszabb időre elkészített terv alapján végeznék az itteni szükséges munkálatokat.

E kis kitérés után nézzük most már, mik volnának azok a teendők, amelyek alkalmasak volnának a tanyai lakosság életének előbbrevitelére.

Itt elsősorban a jövő fejlődés egyik legfontosabb kérdését, a közigazgatási szervezet kiépítését kívánom megemlíteni. Ez irányban ma már rendelkezésünkre áll a belügyminiszter fent idézett rendelete, amely minden idevonatkozó kérdésben megmutatja az irányt. A tanyai lakosság közigazgatási szükséglet-kielégítésének legfontosabb formái volnának a tanyaközségek létesítése, vagy pedig tanyai központok alakulásának előmozdítása, úgy azonban, hogy azok megkapják a szükséges és megfelelő közigazgatási szervezeteket is.

E kérdéssel legelőször és legkomolyabb formában a Magyar Gazdaszövetség foglalkozott, amely az 1909-ben tartott palicsi nagy gazdagylésen a Kiskundorozsmai Gazdakör indítványára elhatározta, hogy az alföldi kisgazdák érdekében a tanyai központok szervezésének kérdését beható vizsgálat tárgyává teszi.

A vizsgálat eredményét azután olyan gyakorlati javaslatokba foglalja össze, amelynek alapján úgy az állam, mint a legközelebről érdekelt törvényhatóságok és községek, továbbá a szervezett gazdatársadalom, elsősorban a tanyai gazdák egyesült erővel hozzáfoghatnának ennek az igazán messzemenő fontosságú kérdésnek a megoldásához.¹⁾

A magyar tanyarendszer kialakulásánál, amint azt már fentebb említettük, a közigazgatási hatóságok nem nyúltak be irányítólag a tanyák fejlődésébe, alakulásába, azért azok teljesen rendszertelenül fejlődtek ki. Nem lett volna pedig akkor nagy nehézség abban, ha bizonyos központosítás alapján indult volna meg e helyeken a település, amely azután később egy rendes közigazgatási szervezettel ellátott tanyai központnak vetette volna meê az alapjait.

Legreálisabb megindulása volna a tanyai központok létesítésének az iskolaközpontintézmény felkarolása. Ez azt jelentené, hogy az iskola közvetlen közelében épülne az a bizonyos népház, amely nélkül el sem tudjuk képzelni a magyar tanyavilág jövő fejlődését. Természetesen minden ilyen körzetben szükséges volna egy kis kísérleti gazdaság, amely a pár hónapos gazdasági tanfolyamot végzett tanítók felügyelete alatt állana, amelyeket egy nagy város, vagy egy kerület határában az illető mezőgazdasági kamara kísérleti körzetekké alakítana át egy gazdasági szakember felügyelete mellett. Itt, az iskola közelében, a népházban lehetne azután a közigazgatási kirendeltség, postaügynökség, adóügyi stb. kirendeltség, sőt, mint egy messze jövő ábránd, ottan volna a napközi-otthon, amelyben a messze tanyákról sárban, vízben gyalogló kicsiny gyermekek egy tányér meleg levest kapnának és száraz lábbelít válthatnának. Ahol a lakosság lélekszámának csekélysége miatt a tanyai központon külön templom vagy kápolna nem volna építhető, ott az iskola termei szolgálnának az Istentisztelet helyéül is.

Az anyaközség vagy város vezetősége mindig féltékenyen nézte a tanyai lakosság eme központosító törekvéseit. Állandóan érveket hangoztattak amellett, hogy a tanyai lakosság helyzete úgy van jól, ahogy van. Helyes, ha a gazda kint lakik a földjén, mert akkor szorosabb érzelmi kapcsolatokkal fűződik hozzája. Aki a saját tanyáján lakik, annak nem kell időt pazarolni arra, hogy

¹⁾ L. Czettler Jenő: Tanyai település és tanyai központok. 3. oldal.

eljusson a munka helyére, A városba betelepülő tanyai lakosból kivész a röghöztartozásnak az érzése, sőt a fiatalabbja talán belép még a szakszervezetbe is. A tanyai rendszer védelmében a városok érdemként fel szokták hozni még azt is, hogy a tanyavilágban a városok az állam támogatásával iskolákat állítottak fel, tanyai orvosi és szülésznői állásokat rendszeresítettek, sőt még ügynevezett közigazgatási központokat is létesítettek, ahol van templom, rendőrség, állatorvos, szövetkezeti bolt és malom. Némi változással így volt ez a legutolsó esztendőig valamennyi alföldi város határában,²⁾

Ezek az érvek százszorosan megszorodva elhangzottak a belügyminiszter által 1927. május hó 3-án a parlament egyik tanácskozó termében tartott országos tanyai közigazgatási értekezleten, legtöbb esetben félve a tanyák fejlődésétől.

Hogy micsoda előnyökkel, illetőleg hátrányokkal jár a tanyán lakás, azokra itt nem térünk ki, mivel a fentiekben már ezzel bővebben foglalkoztunk.

A valóság az, hogy ilyen alföldi városok csak a közigazgatási kényszerűség elemi követelményeit elégtették ki, mikor tanyai központokat létesítettek, ugyanakkor azonban mesterségesen megakadályozták, hogy a tanyák falvakká sűrűsödjének, vagy a tanyavilág közepén falvak képződjenek. Paragrafusok szögesdrótját fektették a tömörülés útjába, vagy pedig, mint Szeged cselekedte, a tanyai központokat a város saját birtokán építették és nem adtak el semmi pénzen házhelyeknek való telkeket. A városok minden módon biztosítani akarják a saját földesúri mivoltukat. Az a rettegő aggodalom nehezedett lidércnyomás gyanánt a városok tanácsaira és közgyűléseire, hogy a faluvá sűrűsödő tanyákon idővel önállósági törekvések ébrednek fel, le akarnak válni az anyaváros testéről és önálló közigazgatási egységgé akarnak alakulni. Szeged pl. ezért nem engedélyezett évtizedeken át még hetipiacokat sem olyan helyeken, amelyek alkalmasak lettek volna arra, hogy 15 ezer embernek gazdasági centrumává alakuljanak.

Hosszú éveken át követett önző és rövidlátó politikájukban a nagy határral bíró alföldi magyar városok nem ismertek fel, hogy új falvak teremése kulturális és nemzeti érdek és egybevág maguknak a városoknak az érdekeivel is. Egy ötezer la-

²⁾ L, Tonelli: Szeged ismertető. 55—56, lap.

kosú falunak több a kulturális és gazdasági szükséglete, mint tízezer szétszórtan, teljes elszigeteltségben élő tanyai lakosnak. Ötezer lakos együtt elbír egy rendes, osztályokra tagolt iskolát, amelynek növendékei télen nem maradnak el a hó, nyáron pedig a libalegeltetés miatt; elbír egy olvasóegyletet, népkört, téli gazdasági szaktanfolyamot, elbír egy gyógyszertárt, elbír egynél több boltot, egész sereg mesterembert és új elhelyezkedési lehetőségeket biztosít még az intelligenciának is. De előny a faluképződés még a város szempontjából is, mert az új falvak, ha nem talán közigazgatásilag önállósulna is, gazdaságilag nem vonhatják ki magukat a város centripetális ereje alól, hanem táplálják annak iparát és kereskedelmét.³⁾

Arra természetesen gondolni sem lehet, hogy a tanyai központoknak teljes közigazgatása legyen. Ellene van ennek úgy az anyaközség, mint maguknak a tanyai központoknak az érdeke, mert előbbieknél közigazgatásához a tanyai lakosság is hozzájárul, utóbbiak pedig a maguk erejéből nem bírnak rendes községi személyzetet fizetni. Legfeljebb tehát arra lehet gondolni, hogy a legsürgősebb és mindennap előforduló közigazgatási teendőknek ellátásáról gondoskodjunk, amelyek miatt a tanyai lakosságnak ma legtöbb kiadása és dologmulasztása van. Ezek között első helyen áll az állami anyakönyvezés, mert hiszen a törvény büntető szankcióval kötelezi a feleket a személyi változások bejelentésére. Az anyakönyvvezetést olyformán lehetne leegyszerűbben szervezni, hogy a nagyobb tanyai központokon a városi anyakönyvvezetőnek helyettese lenne, aki egyszersmind mint községi írnok a járlatlevelek kiállításával, adóbehajtással stb. foglalkoznék. Az iskolaközpontokon a tanító látná el, természetesen némi tiszteletdíjért, ezeket a teendőket. Valamivel nehezebb, de nem teljesen megoldhatatlan az adózás ügye. Az adókimutatást természetesen a tanyai központ anyaközségében végeznék. Ott, ahol nagyobb tanyai központokon a közigazgatásnak külön fizetett embere van, ez esetben az adóügyi jegyző teendőit elláthatná. Kisebb tanyai központoknál pedig az adó esedékességét megelőző hetekben kiszállhatna egy ambuláns bizottság, amely feljogosítva lenne a 200 aranykoronán aluli, úgynevezett közvetett adófizetők befizetéseinek összegyűjtését eszközölni. Esetleg a csekkbefizetés rendszerét is meg lehetne honosítani. Az adó-

³⁾ L. Tonelli: Szeged ismertető, 57—58. lap.

kivetés a községben történék, a lajstromokat a tanyai központoknál tennék ki közszemlére s a tanyai adófizető, akit a különböző rovatok adótételei úgy sem igen érdekelnek, hanem csupán a fizetendő végösszeg, utóbbiról kapna minden év elején pontos értesítést befizetési lapok kíséretében, amelyek útján a postaügynökségnél évi adóját a neki alkalmas időben és részletekben befizetné. Az eszközölt befizetésről azután év végével nem adókönyvet, hanem adólapot kapna, amelyen előírt és lerovott tartozása tételenként felsorolva arra az esztendőre nyugtázva volna.

A közigazgatás másik nagy funkciója, tudniillik a rendőri és mezőrendőri bíraskodás, társadalmi intézmény keretében volna megoldható. A gazdakör vagy szövetkezet békebíróóságában látom eme primitív közigazgatási teendők tanyai szervét, amelynek határozatai ellen természetesen fellebbezni lehetne az anyaközség előljáróságához. Ott, ahol a tanyák számára külön közigazgatás, úgynevezett kapitányság létesített, a rendőri és mezőrendőri bíraskodás is ennek kezébe hagyható továbbra is. A község egészség-rendőri funkcióját épp úgy, mint a közegészségügyről való gondoskodást szintén társadalmi úton vélem megoldhatónak.^{4—5)}

Ma a tanyai központi tömörülések fejlődésének két iránya észlelhető. Az egyik, amint azt a szegedi határban látjuk, az, amikor a város épít tanyai központot s ellátja azt minden szükséges intézménnyel; a másik pedig, amint ezt Kiskundorozsmán és Nyíregyházán észlelhetjük, az, amelyet a szükségszerűség hoz létre. Ez esetben a központ kialakulása, az ottani intézmények felépítése, annak megfelelő berendezése — olvasóköri, templom, lelkészlak, orvosok, szövetkezet, malom stb. — mint a tanyai lakosság áldozatkészségének az eredménye. Nem önálló községítő törekvések ezek, hanem azt célozzák, hogy a tanyai lakosság közszükségletének alkalmas és gyors kielégítése a szellemi, lelki és anyagi téren minél, jobban biztosítható legyen. Ezek az önként létrejött tanyai központok rendelkeznek a fejlődés minden attribútumával, míg a hatóság által létrejött tanyai központok alig haladnak előre. A kiskundorozsmai tanyai nép büszkén tekint az áldozatkészségével létrehozott központra, míg a Szeged-alsótanyai ember majdnem közömbösen halad el a

⁴⁾ L. Czettler: Tanyai település és tanyai központok. 9. 1.

⁵⁾ Nagyon kielégítő megoldását láttam ennek a Pta kerekgyházi pusztabírói intézményben és annak személyében.

megkérdése és bevonása nélkül létesített tanyai központ mellett. Lehet, hogy e közönyt az is fejleszti, hogy a város nem ad telket a nyugalombavonuló gazdának a központ közelében, kik, hogy naponként a templomba járhassanak, vagy a belterületre, vagy Dorozsmára húzódnak. A tanyai központok helye, kerete, csírája a tanyai nép képzetében már meg van alkotva. Csak az állam, törvényhatóság, anyaközségek segítése, gyámolítása szükséges. Az alapköveket lerakták a tanyai iskolák, a szomszédságukban levő imaházak és gazdakörök. E gazdakörökkel lehet a továbbfejlődést jól, olcsón és a közszükségletnek megfelelően megoldani. Éppen ezért a gazdaköri kezdeményezések támogatására kell biztos fórumot találni. Oly fórumot, melyhez a gazdakör kívánságait a siker biztos reményével benyújthatják, ki a kívánságokat felülbírálja, a községgel, törvényhatósággal és az illetékes minisztériumokkal tárgyal és végrehajtat. Az érdekelt anyaközségek legtöbbje ellenszenvvel, vagy a legjobb esetben könnyen fogadja a tanyai központ mozgalmát, a központi tömörülést. A központi alakulásokban oly törekvést lát az anyaközség vezetősége, mely vagy újabb kiadásokra, vagy különválásra vezet.⁶⁾

Érdekes és megemlítsre méltó, hogy a fejlődő élet a tanyavilágban is bizonyos típusokat alakított ki, amelyek ismereténél — közigazgatási szempontból — ha továbbfejleszteni akarjuk, más és más fejlődési folyamatot kell megindítanunk.

Ilyen felismerhető típus az olyan tanyakörzet, melynek sem iskolája, sem temploma, sem tanyai jegyzője, esküdtje vagy pusztabírója nincsen.

Második típus a szentesi népházkörzet mintája, amelynek a népház mellett van iskolája, ebben tanítója, tehát egy intelligens embere is, aki által további intézményeket lehet a tanyai éleibe bekapcsolni.

Harmadik és fejlődöttebb típus a kiskundorozsmai — dudás-kápolnai — tanyai központ, ahol a templom mellett van plébánia, iskola, fogyasztási és hitelszövetkezet, postaügynökség, több kereskedő, bognár, kovács, olvasókör, csendőrör, a polgáriassultság mindmeggannyi munkálója.

A negyedik típus a szegedi alsótanyai központ, ahol van plébánia, több iskola, posta-távírda, telefonközpont, csendőri,

⁶⁾ A tanyai gazdák és a Magyar Gazdaszövetség. 3—4. lap.

rendőri kirendeltség, anyakönyvi hivatal, marhalevelkezelő, röviden, ahol az állami és községi feladatkörökbe utalt csaknem minden közintézmény kikülönítve van, amellet ott az ipar és kereskedelem minden ágazatának a képviselője is megtalálható.

Ötödik típus a nyíregyházi típus, az úgynevezett „bokor” ami a tömörtelepülésnek egyik speciális alakja, megállapítható külön határrésszel, ezen belül telkek szerinti osztódással s amely „bokor”-ban van iskola, tanító, megfelelő számú iparos, kereskedő, a közigazgatási részről egy vagy két tanyaesküdt. A „bokor” a közösségbe tömörülésnek fejlettebb formája. Több „bokor”-ból alakult körzet saját erejéből megbírná már nemcsak az iskolát, hanem a templomot is.⁷⁾

A Falu Országos Földműves Szövetség a falusi és tanyai lakosság érdekében folytatott sokoldalú munkássága közben a mintafalu tervét is felszínre dobta, kidolgozva egy tökéletes, rendszeresen épített falu terveit, számítva arra, hogy most, a földreform kapcsán meginduló falusi alakulások és építkezések során a józanul gondolkozó gazdaközönség e tervet irányadónak fogja fogadni. Valóban akadt egy békésmegyei község, Csabacsüd, amelyik a Faluszövetség mintatervei szerint akar újraéledni régi évszázados romjaiból. Valóban a mai tanyarendszer nehézségein ezúton lehetne okosan segíteni, de szükséges, hogy megértéssel, belátással viseltessék eziránt minden jelentős tényező. Arra az állapotra, amelyről már fentebb több ízben volt szó, jellemző egy tanyai papnak a .kijelentése, aki azt mondta: „a mi életünk mártíromság. Túrjuk a földet itt kint a pusztán, mint a barom; számkivettségben élünk s vigasztaljuk a kemény munkát végző lépet, hogy el ne ernyedjen akkor, amikor sokszor magunk is megvigasztalásra szorulunk, Mi ki vagyunk közösítve az élet minden örömeiből s jogunk és kötelességünk csak egyre szorítkozik: az adó pontos megfizetésére.”

Ez a pap mondta, hogy valahogy össze kellene sűríteni a tanyák népét és falvakban telepíteni, hogy megindulhasson az egészséges életfejlődés folyama. A mai nomád, őseredeti állapotból, ahol a kultúrát és az írást csak egy jó öreg biblia, vagy egy kalendárium képviseli, akkor téríthetjük meg a délábos nagy óriást, ha új községek törnek meg azt a végtelen egyenességet,

⁷⁾ A Magyar Gazdák Szemléje tanyai számának 480. lapján dr. Szabó Sándor csongrádi főispán előterjesztése.

amely most megüli az egykor virágzó és népies területeket.⁸⁾

Csabacsüd község indul el elsőnek ezen az úton, talán a Tessedik Sámuel szellemétől vezéreltetve, hogy megmutassa az alföldi tanyai település egyedül egészséges és helyes voltát. A földbirtokrendező bíróság, amely a csabacsüdiek kívánságát megismerte, a 200 telket egy helyen adta ki a lakosságnak, így lehetővé vált új virágzó község felépítése. Ez a 200 házhelyet számoló új honfoglaló sereg az új magyar telepítési politika előőrse s hisszük, hogy utána még többen indulnak el bizakodó lélekkel a nagy magyar Alföld meghódítására, a termelés és a kultúra igájába való befogására.

Amikor az Alföld betelepítését hirdetjük, az a nagy szociális gondolat vezet bennünket, hogy a nemzet, a falu egészséges emberfeleslegét mentjük e sokat szenvedett Haza részére, amelynek talán éppen most van legnagyobb szüksége új erőforrásokra. Az élet igazolja, hogy a csabacsüdiek elhatározását már korábban kellett volna tettere váltani, mert szerte az országban legtöbb helyen az új házacskák széjjelszórva és tervszerűtlenül vannak építve, évszázadokra valósággal elcsúfítva azt a területet, ahol felépültek.⁹⁾

Ezeket kell szemünk előtt tartani. A tanya eddigi rendszertelen települését fel kell váltani rendszeres tanyai központi településnek. Természetesen a mai tanyarendszert máról-holnapra megszüntetni nem lehet. A tanyai lakosságot épületeivel együtt parancsszóra összecsoportosítani nem lehet. Nem szabad elfelejtenünk az ezirányú két lehetőséget: egyik új falvak telepítése, a másik tanyai központok létesítése. Nem akarjuk mi ezáltal az anyaközséget, vagy várost gyöngíteni, erejében csökkenteni s gazdasági értékében kisebbiteni. Épen azért elsősorban a tanyai központok szervezését tartjuk szükségesnek. Az új iskola a megyének kiindulási pontja a tanyai központi alakulásnak, Az iskolát követni fogja a beigért népház, templom, jegyzői iroda, csendőrség, orvosi rendelő, szülőhely, védőnői lakás, gazdakör, szövetkezet, posta, telefon stb., amelyek így lassan kell, kövckezzenek egymásután. Gondoskodni kell a hatóságnak arról, hogy ilyen tanyai központban megfelelő ivóvíz álljon rendelkezésre. Amikor a tanyai lakosság így tömörül, a szükség és a helyzet

⁸⁾ A Falu című lap 1926, októberi száma. Szekeres László: Csabacsüd romjai felett új honfoglalók járnak.

⁹⁾ Lásd a Falu című lap i, helyen.

odahozza a mesterembereket, kovácsot, csizmadiát, szabót, kőművest, majd a kereskedőt stb., végül jön a tanyai orvos, majd az országút, vasúti megállóhely stb.¹⁰⁾ Sajnos, sok kedvező alkalmat szalasztottunk el most a felosztás alá kerülő nagybirtokok betelepítése alkalmával. Nem sokat törődünk ezekkel a gyakorlati szempontokkal s ha ma szétnézünk az Alföldön az új telepések körül, az építkezéseknek száralmas képei tárulnak eléink. Amit még lehet, igyekezzünk megmenteni, legalább példával tudunk a jövő fejlődésének szolgálni.

Az új tanyai központokkal több száz új magyar falunk rakjuk le az alapját, olyan falvaknak, amelyek még Hollós Mátyás királyunk igazságos kormányzata alatt éltek és virágoztak s török-tatár dúlás törölte le őket a magyar föld arculatáról. Lakói, vagy földönfutókká lettek, vagy az alföldi városok vendégszerető falai közé menekültek. Ezek a városok a régi, lerombolt falvaknak visszaadták már a lakosságot, most az adósságból anynyi maradt fenn, hogy visszaadják nekik az anyaváros védőszárnyai alatt működő közigazgatást, közművelődést, közegészségügyet is, hogy így a színmagyar tanyásnép a civilizáció áldásából legalább azt élvezhesse, amit a legutolsó nemzetiségi fajú lakója is ingyen kap az államtól és a községtől. Ez a második honalapítás fogja befejezni azt a dicsőséges hadjáratot, amelyet még a XVIII. században kezdtünk meg Buda visszafoglalásával, ez fogja ismét helyreállítani az Árpádkori Magyarország legnagyobb erősségét, a Duna—Tisza közén lakó magyarság nemzetvédő, erős szervezetét.^{11) 12)}

II.

A tanyavilág jövő közigazgatása.

Ha a tanyavilág közigazgatását szemléljük s ha a már elmondottak alapján a jövőt tovább akarjuk építeni, nem lehet tapogatózunk, mert meg vannak szabva azok az irányok, amely felé a jövő fejlődésnek haladnia kell.

Több ízben hangsúlyoztuk már az eddigiekben is és ezúttal is ki akarjuk emelni, hogy különösen itt a közigazgatás terén

¹⁰⁾ Lásd a Magyarország 1922 június 11-iki számában Marj alaki cikkét a tanyákról.

¹¹⁾ Czétényi: Tanyai központok. Gazdaszövetség naptára 1916.

¹²⁾ Lásd még ezekre vonatkozólag Forster Géza: Javaslatok az alföldi gazdálkodás javítására című művében a megfelelő részt.

van szükség a megértésre és szeretetre. Nagyon szépen fejezte ki e gondolatot Scitovszky Béla belügyminiszter 1928 januárjában 50 éves jubileuma alkalmából egyik üdvözlő küldöttségnek mondott válaszában: „Ha jóságot és szeretetet viszünk a közigazgatásba, megoldottuk a kérdést; de aki nem ebben keresi a kérdés megoldását, a közigazgatás problémáját soha sem fogja tudni megoldani!”

A Magyar Gazdaszövetség 1921. évi kecskeméti tanyai kongresszusán Zsitvay Tibor halvány vonásokkal már jelölte azokat a teendőket, amelyek szükségesek a tanyavilág közigazgatásának a fejlesztéséhez.

„Az 500—1000 lakosú tanyai körzetben Czettler Jenő u. n. iskolaközpont felállítását tervezi, ahol a primitív közigazgatási teendőket a tanító végzi. A gondolat rendkívüli praktikus, de kiegészítésre szorul, mert nem tehetjük a központ felállítását az iskolák szaporodásától teljesen függővé. Én a kisebb tanyai közigazgatási központot „tanyai esküdti hivatal” alakjában tartom megvalósítandónak, melynek vezetését, ahol ez lehetséges, a tanítóra, vagy postamesterre kell bízni. Ahol meg nincs tanító, sem postamester, ott a községi bírói képesítéssel bíró tanyai lakosok közül az anyaközség képviselőtestülete által választott esküdt vezetheti a központot. Minthogy az esküdt képessége rendkívül különböző lehet és melléje pénzügyi okokból községi tisztviselőt sem állíthatunk, a kisebb központ ügykörét úgy kell megszabnunk, hogy az a mindenkori viszonyokhoz simulhasson. A tanyai esküdti hivatalnak tehát elsősorban nem intézkedő, hanem közvetítő hatáskört kell adnia az anyaközség hatósága és a tanyai lakosság között. Vagyis az anyaközség iktató és kézbesítő hivatala kirendeltségének szerepét töltsse be. Kellő intelligenciával bíró esküdtet a felek kérelmének, panaszának jegyzőkönyvbe foglalására is fel kell jogosítani. Ugyan ő a tudakozódások sok esetében, különösen, ha a telefont igénybe veszi, megadhatja a kellő felvilágosítást, vagy útbaigazítást. E közvetítő hatáskörben azonban nem állhatunk meg a község ügykörénél, hanem szükségesnek mutatkozik, hogy a tanyai lakosságot a távoli anyakönyvi és adóhivatalokhoz való vándorlástól is lehetőleg megkíméljük. Az adófizetésen kívül, ami megnyugtatóan csak tanyai postahivatal felállítása esetén bonyolíthat le, az adóhivatallal és az anyakönyvvezetőséggel való érintkezést írásban és telefonon az es-

küdt teljesen kielégítően közvetítheti. Ki kell tehát mondani, hogy a tanyai esküdti hivatalnál teljes joghatállyal megtehető (jegyzőkönyvbe mondás vagy írásbeli beadvány benyújtása útján) minden nyilatkozat és bejelentés, valamint előterjeszhető minden kérelem és jogorvoslat, melyet a tanyai lakos az anyaközség előljáráságához, valamint az illetékes állami anyakönyvi vagy adóhivatalhoz köteles, vagy kíván intézni.

A közvetítő hatáskörön kívül elláthatja a tanyai esküdt az anyaközség esetenként adott megbízásait, melyek mértéke ismét az illető képességétől függ. Kívánatos azonban, hogy a járlatlevelek kiállítására, valamint a községi békebírói és hagyatéki eljárási teendők ellátására állandó megbízást kapjon.

A tanyai központ közigazgatásához tartozik a rendőr- vagy csendőrszoba felállítása és az egyéb, speciális közigazgatási szervek tanyai inspekciós szolgálatának rendszeres szabályozása. Így szükséges, hogy rendszeresen visszatérő időközökben minden tanyai központban napos szolgálatot tartson az orvos, állatorvos, az erdei és mezőrendőri, valamint cselédbíraskodást ellátó hatósági kiküldött, adófizetés idején pedig ott, ahol tanyai posta nincs, az adóbeszedő küldöttség.¹³⁾

Azok az erőfeszítések, amelyeket a tanyavilág érdekében hosszú idő óta kifejtünk, úgy látszik nem maradnak hatás nélkül. Az 1926 október utolsó hetében lezajlott országos közegészségügyi és társadalmpolitikai értekezleten elhangzott tanyai kívánások utat találtak illetékes helyeken. Az országos értekezlet javaslatai az illetékes miniszterekhez terjesztettek fel s a belügyminiszter máris jelentkezett a tennivalókkal és a tárcája körébe vágó kérdéseket országos szaktanácskozmányon kívánja meg tárgyaltaim. Sürgősen valóra akarja váltani a belügyminiszter a közigazgatási természetű teendőket és máris tárgyalásokat indított meg az illetékes tényezőkkel, hogy hol és milyen gyakorlati intézkedésekkel lehet e téren segíteni. Ilyenek lehetnek: egyes közigazgatási tennivalók elvégzése a helyszínen akként, hogy a községi előljáráság bizonyos előre meghirdetett napon kimegy a tanyai vagy iskolai központba, ott átveszi a panaszokat, sérelmeket, megtartja a községi bíraskodás keretébe tartozó tárgyalásokat, végez anyakönyvezési ügyleteket, elintézi a járlatok kezelé-

¹³⁾ M, Gazdák Szemléje 1921 július—augusztusi szám. Zsitvay: A tanyai közigazgatás.

sét az egész területen, az állatok összeírását és hasonló dolgokat. Ilyen lehetne a mezőrendőri és csendőrszolgálat átszervezése, tűzoltóság felállítása, a tanyaközpontokban a távbeszélő bevezetése, hogy a lakosság innen kapjon összeköttetést a közigazgatással, orvossal, állatorvossal. A belügyminiszter az érdekelt főispánokkal, alispánokkal, polgármesterekkel és vezető jegyzőkkel, akiknek hatáskörébe a tanyai ügyek intézése tartozik, közvetlen szóbeli megbeszélés alapján állapítja meg, hogy a lehetőségek hol és milyen intézkedéseket engednek meg és ennek a nyomán a legrövidebb idő alatt életbelépteti azokat, amelyek a tanyai közigazgatás megjavítására alkalmasnak mutatkoznak. Íme a belügyi kormányzat látja, tudja, érzi, hogy milyen módon lehetne a magyar életbe bekapcsolni azt a hatmillió hold területet több milliónyi lakossal; hogyan lehetne Maradék-Magyarországot megnövelni; felfrissíteni és egyszersmind az egészséges őseréjű tanyavilág számára a haladás lehetőségét megteremteni.

A jövődőt illetőleg mi egészen röviden, tapasztalataink alapján csak azt mondhatjuk, hogy ha valóra válik, hogy a község vagy város *közigazgatási hatóságai községük, vagy városuk tanyavilágában legalább évenként egyszer a tanyalátogatást megejtik*, ahol saját maguk tapasztalhatják a tanyai lakosság bajait és panaszait, már ez igen nagy mértékben szüntetné meg a ma fennálló közigazgatási mizériákat.

A legnagyobb örömmel kell feljegyeznünk, hogy Scitovszky Béla belügyminiszter megértette a tanyavilág fájdalmas sóhajtását és igyekszik segíteni az ottani állapotokon. Ezt igazolja az a körülmény, hogy országos tanyai közigazgatási értekezletet hívott össze az itt megoldandó kérdések megbeszélésére, amelyet aztán követett az ő nagyszabású rendelete. Hogy a belügyminiszter gondolatmenetét megérthessük az 1926. nov. 23-án hozzám intézett levelet szösz szerint közöljük:

„A magyar tanyavilág állapotáról a Társadalompolitikai Országos Értekezleten elhangzottak, a Mezőgazdasági Kamarák mozgalmi és Nagyságodnak idevágó munkái nyomán, gyakorlati eszközökkel óhajtók a kérdés közigazgatási vonatkozású részeinek megoldásával foglalkozni, mert jóllehet tisztán áll előttem, hogy a gyökeres megoldás a tanyavilág közlekedési viszonyainak megjavításán fordul meg, mégis kötelességemnek tartom, hogy addig is közigazgatási téren megtegyek minden lehető intézkedést a helyzet javítására.

Kétségtelennek látom, hogy az ez irányban is felmerült javaslatok egyikét-másikat már a legközelebbi jövőben is meg lehet valósítani az arra alkalmasnak mutatkozó helyeken, azt azonban csak a helyi viszonyok közvetlen ismerői tudják megállapítani, hogy a lehetőségek hol és milyen intézkedésnek engednek helyet. Ez okokból elhatároztam, hogy ezeknek — a helyi viszonyokhoz és lehetőségekhez szigorúan alkalmazkodó — tisztán közigazgatási és tisztán gyakorlati intézkedéseknek a megbeszélésére, valamennyi érdekelt tényező bevonásával tárgyalást tartok.

A tárgyalás alapjául előadói javaslat szolgálna, amelyet megküldenek mindazoknak, akiket a tárgyalásra meghívni szándékozom, hogy azt előzetesen tanulmányozzák. Magán a tárgyaláson pedig, valóságos topográfiai rendszerrel, sorba vennők mindazokat a vármegyéket, városokat és, községeket, amelyek érdekeltvé vannak és egyenként állapítanék meg, hogy hol és milyen irányú intézkedést kell megtenni.

Ennek a munkatervnek a végrehajtására a következő kérdésekkel fordulok Nagyságodhoz, mint a tanyakérdés egyik leg-
alaposabb, legképzettebb és leglelkesebb szakismerőjéhez:

Tisztelettel felkérem, hogy az előadói javaslat elkészítését és a tárgyaláson az előadói tisztet elvállalni méltóztassék, — továbbá az előadói javaslatot hozzám írásban eljuttatni, — közölni velem azoknak a vármegyéknek, törvényhatósági és rendezett tanácsú városoknak, valamint nagyközségeknek, jobban mondva: óriásfalvaknak a szabatos névjegyzékét, amelyek ebben a kérdésben érdekeltek, — javaslatba hozni, hogy az alább felsorolandókon kívül kikkel kívánna kiegészíteni a tárgyalásra meghívandókat.

Meghívni szándékozom ugyanis a tárgyalásra a közlendő vármegyék, városok és nagyközségek főispánjait, alispánjait, polgármestereit, vezető jegyzőit, a vezetésem alatt álló minisztérium (államtitkárait és az ügykörökben érdekelt osztályok vezetőit, — a népjóléti és munkaügyi, a kereskedelem és földművelésügyi minisztériumok szakképviselőit, a Duna—Tiszaközi és a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara elnökeit és igazgatóit, Bernát István urat, a Magyar Gazdaszövetség elnökét, Czettler Jenő nemzetgyűlési képviselő urat és egyéb, az illetékes tényezők által javaslatba hozandókat.

Meg vagyok győződve róla, hogy Nagyságod méltányolni

fogja szándékaim gyakorlati értékét és kéréseim teljesítését azzal a lelkesedéssel, buzgalommal és ügyszeretettel lesz szíves elvállalni, amelyet a tanyavilág érdekeinek előmozdítására szentelni mindig szíves volt.”

A belügyminiszter 1927. május hó 3-ára az Országház delegációs termébe valóban össze is hívta ezt a tanácskozást. Meghívást kaptak az érdekelt minisztériumok képviselőin kívül a tanyás vármegyék főispánjai, alispánjai s a tanyákkal rendelkező városok polgármesterei és a nagy tanyás községek vezetői. Ezeken kívül e kérdéssel foglalkozó társadalmi szervek, továbbá a tanya-kérdésnek gyakorlati szakférffiai. Közel 100 tag részvételével indult meg a tanácskozás, amelyen Scitovszky Béla belügyminiszteren kívül, résztvettek az ő közvetlen munkatársai, Ladik Gusztáv államtitkár, Vadnay Tibor h. államtitkár az egész kérdésnek lelkes mozgatói. A belügyminiszter már a szétküldött meghívóban hangsúlyozta: „tisztán áll előttem, úgymond, hogy mind eme bajoknak gyökeres meggyógyítása a tanyavilág közlekedési viszonyainak megjavításán sarkallik, mégis elsőrendű kötelességemnek tekintem, hogy addig is, míg ez bekövetkezhetik, a gondozásomra bízott érdekek terén igyekezzem mindent elkövetni, ami a tanya közigazgatási bajain segíthet. A tárgyalás anyaga kizárólag a belügyi igazgatás keretébe tartozók és csakis gyakorlati intézkedések és tennivalók körére szorítkozik, tehát teljes kapcsolatával az elméleti, általános, vagy egyéb kormányzati ágak körébe tartozó kérdéseknek. A tárgyalás módja arra fog irányulni, hogy a helyi viszonyok lehetőségéhez képest minő intézkedéseket melyik vármegyéhez, városhoz, vagy községhez tartozó tanyákon lehet a legsürgősebben megvalósítani? A tanácskozást megnyitó beszédében pedig azt jelölte meg annak céljául „hogy a kérdés gyakorlati munkásai mondják el nézeteiket, úgy, hogy a tanácskozás igazodjék az előadói javaslatához.”

E sorok írója, mint az értekezlet előadója, köszönetet mond a tanyai nép nevében az értekezlet összehívásáért s kifejezi azt a reményét, hogy az értekezlet a többi kormányzati ágaknál is követésre fog találni. Előadó nem kívánja a javaslatokat védeni hiszen az a cél, hogy valami történjék s nem okvetlen szükséges az, hogy az előadói javaslat valósíttassék meg, a cél csak az, hogy minél előbb elhatározó lépések tétessenek.

Nem akarjuk itt a tanácskozás lefolyását ismertetni, csak

a felszólalók neveit említjük meg, akik a következők voltak: Pokoly Lajos belügyi h. államtitkár, Kovacsics Dezső Békés vm. főispánja, Csergő Károly Csongrád vm. alispánja, Turóczy Szegeď város főügyése, Dezső Kázmér Nagykőrös város polgármestere, dr. Benisch Artúr a kultuszminisztérium képviselője, Szabovlyevits Dusan Bácsbodrog vm. alispánja, Kállay Miklós Szabolcs vm. főispánja, Négyessy László Szentés város polgármestere, Kálmán Lajos Szabadszállás község főjegyzője, dr. Vásáry István Debrecen város h. polgármestere, dr. Bodor Antal a Faluszövetség igazgatója, dr. Dömötör Lajos Kecskemét város gazdasági tanácsnoka, Czékus Frigyes tanító Kiskundorozsma, Kiss József igazg.-tanító Csongrád, Borbás Imre földbirtokos Kiskunhalas,

A felszólalások egy része a belügyminiszter által szétkülödtött javaslat ellen foglalt állást, egyáltalában nem tudván felemelkedni e kérdés országos jelentőségére, egészen kis körből figyelve azt. Ezért tartotta a belügyminiszter szükségesnek, hogy már itt kifejtse nézetét az eddig elhangzottakra vonatkozólag: Nem megmáshíthatatlan szabályokat akarunk itt alkotni, mondja a belügyminiszter, hanem olyan intézkedéseket tenni, amelyek alkalmazkodnak az élethez. Mindenütt azt akarjuk, ami kereszťülvíhető és célszerű, E tanácskozást is gyakorlati szempontokból hívtam össze. Ez nemcsak pénzkérdés és nemcsak útkérdés és nem is városi kérdés: ez hat millió ka. holdon lakó mintegy másfél millió magyar testvérünk érdeke. Az út még nem minden. Évszázadok múltak el anélkül, hogy azok, akiknek kötelességük lett volna erre gondolni, nem gondoltak ezzel a kérdéssel. Mulasztás van itt mindenütt. Azzal elütni e fontos kérdést hegy más kérdéseket állítunk előtérbe s ezzel gyengíteni ennek a kérdésnek a fontosságát, nem lehet. A mai tanácskozás is figyelmeztető szó. Nem elméleteket akarunk, hiszen ajtónkon másfél millió magyar testvérünk dönget. Ott, ahol község van, nemcsak belügyi igazgatás van, ott már minden helyet kér, Ha most mi kissé ugrás-szerűleg akarunk a célhoz közelebb jutni, ennek oka az, hogy igen sok mulasztást kell pótolni. Az eddigi felszólalóknál nem tapasztaltam azt, hogy szeretettel fogják fel a kérdést. Nem szabad féltékenykedni a fejlődésre, hiszen ez nemcsak anyagi kérdés, hanem elsősorban szellemi és erkölcsi kérdés. Megértő szóval akarjuk e kérdést elintézni és a közigazgatás embereinek

akarunk segédkezet nyújtani. Ahol törvény kell, ott törvénnyel, ahol anyagi áldozat kell, ott azzal. Mi szeretetet, megértést és anyagi boldogulást akarunk belevinni a tanyavilágba, mert ezt a kérdést csak szeretettel, belátással és megértéssel lehet megoldani. A felszólalók nagy tévedésben vannak afelől, hogy az előadói javaslatba felhozottakat mind egyszerre óhajtom megvalósítani. Ez tévedés, mert szándékom az, hogy mindenütt csak azt valósítjuk meg, amit a helyi viszonyok figyelembe vételével lehet. Épen azért kérem mindenkitől azt, nyújtsanak ehhez erkölcsi támogatást. Az a célunk, hogy megadjuk azt a minimumot a másfél millió tanyai lakosnak, amelyre szüksége és joga is van.

A tanácskozások további során az előbbieken kívül, akik közül többen ismételten felszólaltak, még felszólalt Tarnay Ivor Csanádvarmegye alispánja, dr. Csáky Lajos Hódmezővásárhely h. polgármestere, Gorcsa Péter Makó város főjegyzője és Nagy Pál Ferenc Kiskunhalasi Gazdasági Egyesület társelnöke.

Bár a felszólalóknak csak egy része — a tanyakérdéssel teljesen ismerősek — állt a belügyminiszter nagyszabású akciója mellé, mégis meg kell állapítanunk, hogy az értekezlet igen nagyjelentőségű volt a kérdés előbbrevitele terén. A belügyminiszter a tanácskozások befejezte után annak a reményének adott kifejezést, hogy ezek után eredményesebbé tudja tenni a kérdés megoldását. Hangsúlyozza, hogy ha szeretettel fogunk e kérdéshez, akkor sokat érhetünk el. Nem az ellentétek keresése és szítása, hanem megoldás kell ide. Nagyobb élettapasztalat megkönnyíti a nehéz kérdés megoldását. Csak az lehet igazi közigazgatási ember, akinek szíve van, mert az bátor és erős. Nekünk nagy tudományt kell ismerni, az élet tudományát, nekünk az életet kell élni és az életet kell adni.

Ez az országos értekezlet, ez az 1927. május 3.-iki dátum, jelentős határkö a tanyakérdés történetében. Az egész ország közvéleményének figyelme ráirányult e kérdésre és megindultak a további tárgyalások és munkálatok, amelyeket oly régóta vár és sóvárog a tanyavilág népe.

Az értekezletnek azonban meg lett a maga nagyon komoly eredménye is a belügyminiszter 33.307/1927. III. B. M. számú körrendeletérik a megjelenésével, amelyet a belügyminiszter annak megjelenése után az alábbi levéllel küldött meg nekem:

„A Nagyságod szíves és hasznos közreműködésével keresz-

tülvitt előkészítés után a magyar tanyavilág közigazgatásának megjavítására a mellékelt rendeletet intéztem a tanyás törvényhatóságok közönségéhez, — a főispánokat hathatós közvetlen ellenőrzésre fölkértem és rendeletemet tudomás és a kapcsolatos intézkedések megtehetése végett az érdekelt miniszter urakkal is közöltem.

Nagyságodat, mint az ügy egyik leglelkesebb és legodaadóbb hívét, ezúttal tisztelettel arra kérem, szíveskedjék a rendeletben foglaltak helyi keresztülvitelét szíves figyelmével kíséрни és az esetleg szükséges további konkrét intézkedésekre figyelmemet felhívni.

A rendeletben foglaltak gyakorlati érvényesülése érdekében rendkívül kívánatos volna, ha maga a tanyai lakosság lehető széles körökben tudomást szerezne a rendeletben foglaltakról. Hiszen épen szétszórtsága, szervezetlensége és elmaradottsága miatt gyakran fel sem tudja ismerni a saját érdekeit, annál kevésbé meglegelni azokat az utakat, amelyek érvényesülésük felé vezetnek, — különösen, ha az anyaváros vagy anyaközség a maga önző, anyagi szempontjaiból azok háttérbe szorítására törekszik.

A főispánok útján intézkedtem ugyan, hogy a közönség a rendeletet lehetőségig megismerje, sajnos azonban ennek akadálya épen a tanyai közigazgatás kiépitetlenségében van. Azért arra kérem Nagyságodat, hogy a mezőgazdasági szervek útján szíveskedjék megkíséرنi rendeletem tartalmának eljuttatását és a legközvetlenebbül érdekeltekhez, vagy esetleg hozzám javaslatot tenni, hogy a gyakorlatban Nagyságod ezt miként tartaná a legcélszerűbben keresztülvihetőnek.”

Szükségét látjuk annak, hogy a nagyközönség teljes képet alkothasson e rendelet tartalmáról, arról az emelkedett hangról, amely annak minden során előmlik. Épen azért az egész rendeletet csekély kihagyással teljes terjedelmében közöljük:

A magyar tanyavilág életszínvonalának emelése évtizedek óta megoldásra váró különleges magyar kérdés

A megoldás azonban különös sürgősséggel és fontossággal lép előtérbe hazánk megcsonkítása óta, mert több mint hat millió hold területen kerek számban 1.5 millió színmagyar embernek, az ország lakossága 19%-ának legelemibb életérdekeit érinti, amely lakosság szétszórotsága és az érintkezés nehézsége miatt nélkülözi a legkedvetlenebb igények kielégítését is.

Szaktanácskozások, szakkönyvek és hírlapi közlemények immár

eléggé széles körökbe megismertették a tanyavilágnak ezt a szomorú állapotát és részletesen reá mutattak a javítás célravezető eszközeire is. Elérkezett tehát az ideje annak, hogy ez elméleti előkészítések után a tanyavilág bajainak meggyógyítására megtegyük a szükséges gyakorlati konkrét intézkedéseket.

A sokféle tennivalók úgyszólván a kormánynak valamennyi ágára sokféle feladatot rónak, A kezdésnek azonban a belügyi igazgatásból kell kiindulnia, mert egyedül a belügyi igazgatás az, melynek szerve van minden egyes községben és csak ezek a szervek alkotják meg ezt a keretet, amelyben a többi, a szakigazgatási ágak a maguk hatáskörébe tartozó tennivalókat megvalósíthatják. Így a legfőbb bajon, a közlekedés nehézségein is egyedül a közigazgatás helyi szerveinek közreműködésével lehet segíteni, amint, hogy egyáltalában nincs a kérdésnek egyetlen árnyalata sem, amely a közigazgatásnak bele ne kellene kapcsolódnia,

A kellő közigazgatási keretek kialakításában célul azt kell magunk elé tűznünk, hogy *a hatóságokat és a hatósági intézkedéseket közelebb hozzuk a tanyai lakossághoz.*

A belügyi kormányhatóság feladata ezirányban csak arra szorítkozhatik, hogy a kérdést állandóan napirenden tartsa, az általános irányítást, felügyeletet, ellenőrzést gyakorolja és hogy a helyi olykor önző érdekekkel szemben a magasabb egyetemesebb szempontokat érvényesítse.

A gyakorlati, a helyi viszonyoknak és lehetőségeknek megfelelő eszközöket, módokat és utakat azonban az önkormányzati testületeknek és szervezeteknek kell megkeresniök, megállapítaniuk és életbe léptetniük. Minden törvényhatóságnak, városnak, községnek, a helyi viszonyok ismeretében külön-külön magának kell megítélnie, milyen intézkedéseik vezetnek leghelyesebben a kívánt célhoz, irányadóul azt tekintvén, *hogy mindenütt azt kell megvalósítani, amelynél jobbat a helyi körülmények nem engednek meg.*

Kétségtelen, hogy ezek az elhatározások az önkormányzati testületektől olykor áldozatokat fognak követelni nemcsak több munkában, hanem anyagiakban is: lemondást olyan jövedelmekről, amelyeket eddig az anyaváros vagy anyaközség a maga belterülete számára használt fel. Ezekről az áldozatoktól azonban visszariadniok *nem szabad.* Nemcsak azért mert az igazság követelményeivel ellenkezik az, hogy a tanyákról befolyó közszolgáltatásokért semmi ellenértéket ne nyújtsunk azoknak, akiktől ezek a közszolgáltatások származnak, hanem azért sem, mert magasabb erkölcsi és hazafias szempont követeli meg, hogy a tanyavilágban élő magyar véreinket épen azok ne engedjék tovább sínylődni mai siralmas helyzetükben, akik az ő jólétük előmozdítására vannak hivatva.

Éppen ezért nyomatékosan felhívom a törvényhatóság közönségének figyelmét arra, hogy a tanyavilág kérdése nem a helyi érdekeltiség, nem az egyes vármegyék, városok, községek különálló belső ügye, hanem egyetemes nemzeti közérdek; jobb, kedvezőbb és a közösségre

is hasznosabb, élet megteremtése a magyarság egy ötödét tevő honfitársaink számára.

Ennek a gondolatnak tényleges megvalósítása céljából ezúttal arra hívom fel a törvényhatóság közönségét, hogy előzetes kellő adatgyűjtés és előkészítés után azonban lehető sürgősséggel vegye tárgyalás alá a következőket s hozzon bennük részletes konkrét határozatokat.

A közigazgatásnak közelebb hozása a tanyai lakossághoz leggyökeresebben *szervezeti változtatásokkal* történhet. Még pedig a következő módok szerint:

1.) *Önálló községgé alakítása* az olyan tanyáknak, tanyacsoportoknak, amelyeknek meg van az *ehhez* szükséges számú lakosságuk, értelmiségük, vagyoni erejük, amelyekben ma is már önálló élet van, templom, iskola, gazdakör, szövetkezet, iparosság és az önálló községi élet egyéb feltételei.

Gyakran megtörténik, hogy az önállósításra már teljesen megérett ilyen tanyának községgé alakulását az anyaváros, anyaközség szűkkeblősége akadályozza meg abból az önző anyagi szempontból, hogy elesnék jövedelmeik egy részétől. E tekintetben gyökeres irányváltoztatásnak kell bekövetkeznie, a megokolt önállósítás! törekvéseket az anyaközségnek nemcsak nem szabad megakadályoznia, de magának kell kezdeményezően fellépnie ott, ahol azt látja, hogy a tanyai lakosság elszigeteltsége és szervezetlensége miatt a maga javát nem tudja kellően felismerni, vagy nem ismeri az ahhoz vezető utakat. Az önállósítási törekvéseknek egyéb gátja nem lehet, mint az, hogy az önállósulni akaró tanyának nincs meg az erre szükséges anyagi és értelmi ereje. Ezt a kérdést pedig mindenkor tárgyilagos adatok alapján lehet elbírálni.

Felhívom ennél fogva a törvényhatóság közönségét, állapítsa meg ilyen tárgyilagos adatok alapján, melyek azok a tanyák, vagy tanyacsoportok, amelyekben az önálló községgé alakulásnak most ismertett anyagi és szellemi feltételei megvannak és ezekben az 1886. XXII. t.-c.-ben és 1924. évi 177.300 B. M. számú rendeletben megszabott eljárást hivatalból indítsa meg; értve ez alatt, hogy ne várja meg a tanyai lakosság kezdeményezését, hanem világosítsa fel az önállósítás lehetőségeiről és következményeiről és intézzen hozzám kérdést erie irányuló óhajára nézve. Állapítsa meg ugyanez alkalommal, vannak-e a törvényhatóság területén ilyen önállósítási ügyek folyamatban, azok az eljárás mozzanatában vannak és az érdemi elintézését mi akadályozza?

2.) Olyan tanyákon, amelyek önálló községgé fejlesztésre még nem értek meg, de sűrűbb és nagyobb számú lakosságuk megokolttá teszi, hogy a közigazgatási szükségleteik hagy részét állandóan helyben lakó, hivatásos, szakképzett tisztviselő lássa el, a közigazgatás közelebb hozását *tisztviselői kirendeltség* szervezésével kell elérni.

A kirendelt tisztviselő hatásköre kiterjedhet közszolgáltatások kivetésére, kezelésére, "behajtására, anyakönyv vezetésére, marhalevél

kezelésre, kézbesítésre, összeírásra, haláleset felvételére és hagyatéki leltározásra, bíraskodásra kisebb polgári peres ügyekben, mezőrendőri és rendőri kihágási ügyekben, esetleg egyéb teendőkre, amelyeket törvények és rendeletek a községi hatóság kötelességévé tesznek.

Az ilyen kirendeltségek szervezésére vonatkozó rendelkezéseket külön városi, illetve községi szabályrendeletbe kell foglalni. Eddig is: arra hívom fel a törvényhatóság közönségét, állapítsa meg egyenkint,, mely tanyákon volna megokolt ilyen kirendeltség szervezése.

3.) Az utóbb tárgyalt tanyáknál kisebbekben, a csekélyebb jelentőségű közigazgatási tennivalók helyi elvégzésére nem hivatásos képzett tisztviselők, hanem „tanyai esküd”, „puszta bíró” vagy egyéb elnevezéssel, *olyan helyben lakó megbízható alkalmas egyént kell alkalmazni*, akinek a tennivalója összeírásokra, bejelentések végzésére, kézbesítésre és általában olyan kisebb közigazgatási ügyek intézésére szorítkozik, amelyek a lakosságot mégis megkímélnék attól, hogy ilyen apró-cseprő ügyekben is a messze eső hatóságot kelljen felkeresnie.

Felhívom a törvényhatóság közönségét, jelölje meg az ilyen szerv létesítésére alkalmas tanyákat és a kellő intézkedéseket ez irányban is tegye meg. Különösen előtérbe lép a kérdés megoldásának' az a módzata, hogyan lehetne ezekben a közigazgatási tennivalókba a tanyai tanítókat bekapcsolni. Azért erre a kérdésre a törvényhatóság figyelmét külön felhívom.

A felsorolt szervezeti újításokon kívül, vagy velük párhuzamosan a közigazgatás közelebb hozását a tanyai lakossághoz *a közigazgatási beosztás területi megváltoztatásával lehet elérni*.

Azokat a tanyákat, amelyek lakossága mai közigazgatási beosztás szerint a távolság vagy rossz utak miatt nehezen tud eljutni közigazgatási hatóságához, át kell csatolni a hozzá közelebb eső vagy jobb úton megközelíthető közigazgatási központhoz, városi hatósághoz, főszolgabíróhoz, jegyzői székhelyhez.

A tanyai lakosságnak ezt a rendkívül fontos érdekét félretételével minden önző anyagi szempontnak, ki kell elégiteni még abban az esetben is, ha az átcsatolás csak más törvényhatóságban való átkebelezés útján történhetnék.

Ennek az intézkedésnek a szüksége különösen olyan tanyákra nézve lép előtérbe, amelyek úgyszólván sziget gyanánt földrajzilag bele van ékelve más közigazgatási hatóság alá tartozó területbe, úgy, . hogy saját hatóságaikhoz csak más hatóság területén tudnak eljutni.

Felhívom a törvényhatóságot, hogy teljes önzetlenséggel és egyedül a tanyai lakosság javát nézve” állapítsa meg, egyenkint, hogy hatósági területén vannak-e ilyen saját hatóságuktól messze, más közigazgatási központhoz pedig egészen közel fekvő esetleg elszigetelt tanyák és intézkedjék megfelelőbb közigazgatási beosztások iránt. Ha pedig ez csak más törvényhatósághoz való csatolás útján történhet meg, eziránt tegyen hozzáam előterjesztést.

III. Szétszórtabb és ritkább lakosságú tanyákon a kérdést sem

szervezeti, sem beosztási új intézkedésekkel nem lehet megoldani. Ilyen helyeken a külszolgálat hathatósabb, intézményesen gyakorolt megvalósításával kell a közigazgatást a tanyai lakosság körébe belevinni.

1.) E colból a vármegyék közönsége kötelezze a főszolgabírákat, hogy járásuk tanyái előre meghatározott és a tanyai lakosságnak tudomására hozott rendes időközökben, de negyed évenként legalább egyszer, látogassák meg, ezekhez a kiszállásokhoz lehetőleg vigyék magukkal a gazdasági felügyelőt és a többi szakigazgatási ágak képviselőit, a lakosság panaszairól, kívánságairól szerezzenek tudomást a helyszínen és igyekezzenek a szükséges intézkedéseket lehetőleg ugyanott megtenni,

A tanyák beutazási programját évenként előre készítsék el, közöljék a szakigazgatási ágakkal, mutassák be az alispánnak és kereszttulviteléről számoljanak be a számonkérő széknek.

2.) A tanyás községek előljárósága hasonlóképen negyed évenként legalább egyszer járja be a községei tanyáit, készítsen előre úti programot, hozza ezt a tanyai lakosság tudomására és jelentse be a főszolgabírónak, aki a saját másnapokra eső beutazása alkalmával győződjék meg a beutazások teljesítéséről.

3.) Rendezett tanácsú tanyás városok járjanak el ugyanígy, azzal a különbséggel, hogy a szakigazgatási szerveket is értesítsék az úti programról és, hogy utóbbi ellenőrzés végett a polgármesternek mutassák be, aki erről szintén a számonkérőszéknek számol be.

4.) Törvényhatósági városokban a polgármester, illetve a városi tanács intézkedjék ugyanilyen módon a rendszeres külszolgálat intézményes meghonosítása iránt.

5.) Az első fokú közigazgatási hatóságok mozdítsák elő a tanyai lakossággal való sűrűbb érintkezést azzal is, hogy tömegesebb lendőri bíráskodási vagy egyéb közigazgatási ügyekben a tárgyalást a tanyák helyszínén tartsák meg.

IV. *A tanyai közbiztonság szolgálatának* a csendőri és rendőrségi közegek útján leendő hathatósabbá tételére az érdemi intézkedések itteni hatáskörbe tartoznak.

E tekintetben tehát a törvényhatóság közönségére csak az a feladat vár, hogy az erre vonatkozó konkrét kívánságait és javaslatait elem terjessze.

V. A tanyai közigazgatásnak már az eddig felsorolt módokon lehető hathatósabbá tétele, különösen pedig a kirendeltségek szervezése, kétségtelenül új terheket fog róni a városok és községek háztartására. Azért fel is merült az a gondolat, hogy ezekre a célokra a tanyákról befolyt jövedelmet, vagy annak egy részét, esetleg törvényhozási úton intézményesen le kell kötni a tanyák javára.

A kérdésnek törvényhozási szabályozását egyelőre nem tartom szükségesnek, mert a mai eljárás keretében is mód nyílik arra, hogy a tanyákból befolyó községi jövedelmeket vagy az ezekkel arányos összegeket költségvetésileg a tanyákra fordítsák.

1.) E célból a vármegyék közönsége hívja fel a rendezett tanácsú városok és a községek képviselőtestületeit, hogy költségvetéseik megállapításakor gondoskodjanak azokról a kiadásokról, melyet a tanyák igazgatásának megjavítása maga után von. Az alispánok kísérik figyelemmel a költségvetéseket ebből a szempontból is és ha azt látják, hogy a képviselőtestületek nem voltak hajlandók az igazságosság és méltányosság követelményeinek eleget tenni, saját hatáskörükben állítsák be a szükséges kiadási tételeket, esetleg az anyaközségre előirányzott kiadási tételek leszállításával. A törvényhatósági városok járjanak el hasonlóképen költségvetéseik megállapításánál. Megtörténtét saját hatáskörömben a költségvetések jóváhagyásának keretében éber ellenőrzésben fogom részesíteni,

2.) Ebbe a gondolatkörbe vág, jóllehet nem a belügyi kormányzat hatáskörébe tartozik annak a kívánságnak a teljesítése, hogy a tanyai lakosság szolgáltatta közmunkaváltságot, hogy annak legalább egy részét használják fel a tanyai utakra — valamint az is, hogy a természetbeni közmunkát a tanyai lakosok tanyáik közelében dolgozzák le,

VI. Mind a közigazgatás megjavításának szempontjából, mind a tanyai lakosság egyéb irányú érdekeire, rendkívül fontos kérdés *a hivatalos és egyéb iratok kézbesítésének és hatósági hirdetések eljuttatásának helyes irányú rendezése.*

E tekintetben a megoldás módozataira még általánosságban sem lehet olyan irányítóan rámutatnom, mint az eddig tárgyalt kérdésekben, mert a gyakorlatban leginkább keresztülvihető megoldást a helyi viszonyok nemcsak törvényhatóságokint, hanem úgyszólván tanyáinkint különbözővé teszik. Ilyenek lehetnek lovas vagy taligás küldöncjáratok rendszeresítése, leventék felhasználása, a tanyai tanítók közreműködésének megnyerése és egyéb, helyenként változó módszerek,

VII. *A tanyai építkezések* ügye az önkormányzati építkezési szabályrendeletekben rendszerint külön nem szerepel, hanem a tanyai építkezések egyéb külterületi építkezésekkel kerülnek egyforma elbírálás alá, holott ezeket a kérdéseket is a különleges tanyai szempontok figyelembe tartásával kell kezelni.

Eddig a rendezésnek akadálya nemcsak a lakosság szétszórtsága és kisebb anyagi teljesítőképessége volt, hanem méginkább az, hogy az engedélyezésre és ellenőrzésre hivatott közigazgatási hatóság távol esik a tanyáktól. Ez utóbbi akadálnak az új szervezeti és beosztási változásokkal, valamint a külszolgálat hathatósabbá tételével, meg kell szüntetnie, azért most már sor kerülhet a tanyai építkezések külön szabályozására is.

E tekintetben a törvényhatóság közönségének két főszempontot keli szem előtt tartania. Az egyik, hogy a tanyai építkezésekhez nem lehet olyan szigorú követelményeket fűzni, mint egyéb építkezésekhez. A másik viszont az, hogy az egészségügyi és a tűzrendészet! szempontokat itt is érvényesíteni kell. Különösen az egészségügyi

alapkövetelmények szempontjából az egészségre ártalmas lakóhelyek építését nem szabad megengedni, az építést nedves talajon el kell tiltani és ablakok kellő méretét itt is meg kell követelni. Ennek az elemi egészségügyi szabályoknak különösen nagy fontosságuk van a magyar tanyavilágban annál a szoros okozati összefüggésnél fogva, amely a lakásügy és az Alföldön olyan vészesen pusztító tüdővész között van.

Tömegesebb tanyai építkezéseknél, különösen pedig a földreform keretében kiosztott házhelyeknek küszöbön álló beépítésénél, mindezek felül szabályozási vonalak és egyéb kikötések is megokoltak lehetnek.

Új tanyák keletkezésénél pedig különös gondot kell fordítani, hogy ilyen új építkezéseket lehetőleg csak útvonalon engedélyezzenek.

Felhívom ezeknél fogva a törvényhatóság közönségét, hogy a tanyai építkezések eme különleges szempontjaival vegye figyelembe az 1924. évi 116.370. számú rendeletemet, amely rendeletben rámutattam az építkezési szabályrendeletek hiányosságaira és a jobb, egészségesebb építkezési módok tekintetében az irányelveket a szabályrendeletek módosítására megadtam.

Legyen továbbá figyelemmel a törvényhatóság közönsége a tanyai viszonylatokban is az 1927. évi 153.783. számú rendeletben az építkezések, különösen pedig a Falusi Kislakás építő Szövetkezettel kapcsolatban történő építkezések fokozottabb ellenőrzésére adott Rendelkezéseimre.

VIII. Egyes helyekről hallatott panaszokra és kívánságokra nézve felhívom a törvényhatóság közönségét, vegye tárgyalás alá a következő kérdéseket:

1.) Mind közigazgatási, mind egyéb érdekek kívánatossá teszik, hogy a *tanyaközpontok, különösen pedig a szervezendő tisztviselői kirendeltségek telefonnal legyenek ellátva.*

A törvényhatóság előtt ismeretesek azok az intézkedések, amelyeket annak biztosítására tettem, hogy minden jegyzőségnek és csendőrsnek telefonja legyen, Ennek a tervnek a tovább fejlesztését jelenti a tanyai telefonállomások létesítése.

Felhívom a törvényhatóság közönségét, állapítsa meg, mely tanyaközpontokhoz, esetleg szervezendő kirendeltségekhez tartaná szükségesnek a telefon bevezetését és az annak megfelelő előintézkedéseket tegye meg,

2.) Sűrűbben lakott tanyákon szükséges lehet a *tanyai tűzoltóság* megszervezése, esetleg kapcsolatban a levante intézménnyel.

Felhívom a törvényhatóság közönségét, állapítsa meg, hol és milyen módon lehet ezt a kérdést helyes megoldásra vinni.

3.) A községi *temetőtől* távol eső tanyákon csak tetemes költséggel, idővesztéssel és nem ritkán a kegyeletes érzések sérelmével lehet a halottat a távoli temetőben nyugvóhelyére tenni.

Felhívom a törvényhatóság közönségét, állapítsa meg, hogy ilyen körülmények mely tanyáin fordulnak elő és hol miként lehetne, esetleg kisajátítás útján is, közeli temetőhelyekről gondoskodni.

IX. A tanyai lakosság szervezetlensége közepette különös fontossággal lépnek előtérbe a tanyai *gazdakörök*.

A helyes irányban működő tanyai gazdaköröknek nemcsak az a hivatásuk, hogy tagjaik gazdasági érdekeit előmozdítsák, hanem az a magasabb közérdek szolgálata is, hogy a tanyai lakosság kulturális haladásának magvával szolgáljon, valamint az is, hogy szervezetébe belevonja s a nemzeti irányú gondolkodásnak és cselekvésnek megtartja, vagy megnyerje azokat, akiket — éppen szervezetlenségük kihasználásával — nemzetbontó elemek igyekeznek a maguk kárhözvontos eszméinek szolgálatába tömöríteni.

Ennek a magasabb nemzeti és szociálpolitikai tevékenységüknek az előmozdítására a helyi önkormányzatnak a tanyai gazdakörök alakulását és működését, még anyagi áldozatok árán is, támogatni kell.

1.) Ez irányban a közigazgatási hatóságok hatásköre elsősorban az alapszabályok láttamozásának gyorsításában áll.

Utasítsa ezért a törvényhatóság közönsége az ez ügyekben eljáró közegeit, hogy tanyai gazdakörök alapszabályainak látíamozását soronkívül és mindenkor a legteljesebb jóakarattal intézzék. Ugyanerre utasítottam minisztériumomnak ezzel foglalkozó tiszviselőit is.

2.) A másik módja a tanyai gazdakörök támogatásának az, hogy az általuk rendezett multságokat, amelyek túlnyomó részben kulturális célokat szolgálnak, mentesítsük a beléptídjias multságai alkalmával szedett adók, illetékek, díjak alól, hogy ezzel is előmozdítsuk a tanyai gazdakörök anyagi boldogulását.

Felhívom a törvényhatóság közönségét, hogy az ilyen önkormányzati szolgáltatásokat mérséklő vagy egészen elengedő intézkedéseket tegye meg. Az állami természetűek tekintetében hasonló intézkedést szintén megteszem.

X. Mind az önkormányzati, mind a kormányhatósági hatáskörökben felsorolt, mind a még következő egyéb intézkedéseknek nélkülözhetetlen segédeszköze a *szabatos és részletes térkép a törvényhatóság területén lévő tanyákról*, amely szemléltetően feltünteti az egyes tanyák határait, lakosságuk, lakóházaik számát, az oda vezető utakat és jellegüket, közigazgatási központjaikat, sőt azt is, mely tanyán van gazdakör, szövetkezet, csendőrőrs, posta, táviró, telefon.

Felhívom a törvényhatóság közönségét, hogy tanyáiról készítsen ilyen szemléltető és kellő magyarázó jelekkel ellátott térképet és azt a saját használatára szükséges felül három példányban hozzám terjessze fel.

Végül arra hívom fel a törvényhatóság közönségét, hogy az a *rendeletben nem érintett, de a saját helyi viszonyai között külön ismert bajokkal, panaszokkal, kérdésekkel maga foglalkozzék* és a szükséges intézkedéseket saját hatáskörében tegye meg és azokra hozzám tegyen előterjesztést.

XI. A tanyavilág közigazgatásának és általában egész helyzeté-

nek megjavítására irányuló intézkedések olyan sokfélék, annyira fontosak és annyira megkívánják e kérdések külön ismeretét és szeretetét, hogy megokoltnak látnám, ha a tanyákat érdeklő kérdések előkészítésére a törvényhatósági bizottság szabályrendelettel külön albizottságot, *tanyabizottságot* alakítanak. Ez álljon a főispán, illetve akadályoztatása esetén az alispán elnöklete alatt, a tanyai kérdések iránt érdeklődéssel viseltető törvényhatósági bizottsági tagokból, lehetőén tanyákon lakókból is, a szakigazgatási ágak képviselőiből és a törvényhatóságnak berendelt tisztviselőiből.

Ennek a tanyabizottságnak lenne feladata, hogy a közgyűlés, valamint az illetékes hatóságok elé tartozó tanyai kérdésekben javaslatokat tegyen.

Végül a következőket jegyzem meg: A tanyakérdés nagy fontosságánál fogva és annak a gyakori elzárkózásnak a láttára, amellyel olykor az önkormányzat a tanyák külön ügyeit — különösen anyagi okokból — kezelni szokta, felmerült a megoldásnak az a módja, hogy a tanyai közigazgatást, szervezetet, képviselést, szolgáltatásokat és ellenértéküket külön új törvénnyel kellene szabályozni.

Ennek a gondolatnak a megvalósításával egyelőre nem foglalkozom, mert érvényben álló törvényeink és az önkormányzati szabályrendelet alkotási jog megadja a kellő kereteket a helyzet megjavítására, Ezeket a kereteket új törvény alkotása nélkül is meg lehet a kellő tartalommal tölteni, ha az önkormányzati testületek és szervek az e rendeletem gyakorlati végrehajtásában a tanyai lakosság ügyeiben olyan megértést, szeretetet és áldozatkészséget tanúsítanak, amelyet e kérdés helyes megoldásának messzevágó fontossága megérdemel. Csak abban az esetben lennék kénytelen azzal foglalkozni, hogy kényszerítő törvényhozási új intézkedésekkel rendezzük a tanyakérdést, ha a rendeletem gyakorlati keresztülvitelének ellenőrzése során azt tapasztaltam, hogy a tanyás törvényhatóságok, városok, községek vezetőségei és önkormányzati szervei a kérdésnek ilyen megvilágítása után is, szűkkeblűséget tanúsítanak a tanyai igazgatásnak egyelőre még rájuk bízott megjavításával szemben.

Meg vagyok azonban győződve róla, hogy enélkül is, hazafias és szociális feladatkörük magaslatára helyezkedve, az önző anyagi, a szűkkörű helyi szempontokat háttérbe tolvá, mai hatáskörükben is igyekezni fognak minden intézkedést megtenni tanyai véreinek boldogulásának előmozdítására.

Kamaránk e rendeletet Magyar Róna című lapunkban eFész terjedelmében közölte, megküldte azt a tanyai lakosság vezetőinek, tanyai tanítóknak, tanyai gazdaköröknek, hogy minél jobban tudjon az elterjedni.

E rendelet megjelenésével kapcsolatban kamaránk üdvözölte a belügyminisztert, Ladik és Vadnay államtitkárt, de az ország tanyarészből rengeteg üdvözlés ment a belügyminiszter-

hez a gazdasági egyesületek és gazdaköröktől, tanyás vármegyei és városi törvényhatóságoktól, tanyás városoktól, stb. Kecskemét th. város törvényhatósági ülésén éppen e sorok írója tett indítványt a belügyminiszter üdvözlése tárgyában, amelyre a belügyminiszter igen szép levélben válaszolt. De üdvözlést kapott kamaránk, sőt e sorok írója is a másfélmillió tanyai lakos érdekében megindított munkáért.

A belügyminiszteri rendelet intézkedéseinek megfelelőleg az egyes tanyás törvényhatóságok — sajnos nem mind; — hozzáláttak a kérdés megoldásához. Megszervezték a tanyai bizottságot, hol több, hol kevesebb létszámmal, s megindították a munkát. Különösen ki kell itt emelnünk — a tudomásunkra jutott intézkedések közül — Csanád-Arad-Torontál Egyesített vármegyei törvényhatóságot, amely 3 tagból álló tanyai bizottságával az egész vármegye tanyavilágát bejáratta és 45 gépelt oldalra terjedő javaslatot terjesztett egy szélesebb körű értekezlet elé, amely azután a törvényhatóság közgyűlése elé került. Nem célnünk, hogy e terjedelmes javaslattal foglalkozunk, csak megállapítani kívánjuk, hogy ez értékes munkát kiterjed a törvényhatóság minden járására, különösen bőven foglalkozik Makó város tanyai viszonyaival.

Ez alkalommal itt is hangsúlyozni kívánjuk, hogy a tanyaleérdés megoldása csakis ilyen módon lehetséges. E munkát másként megindítani nem lehet, mint úgy, hogy először a kérdést magát alaposan megismerjük, mert csak személyes tapasztalat, hely és tárgyismeret és a tanyai lakosokkal való közvetlen a helyszínen való érintkezés adhatja kezünkbe azokat az eszközöket, amelyek birtokában, a belügyminiszteri rendelet értelmében, a javítás felé elindulhatunk. Éppen azért a belügyminiszteri rendelet végrehajtásának első feltétele, hogy ismerjük magát a kérdést, amely pedig másképpen nem lehetséges, mint úgy, ha személyesen megyünk a tanyakérdés tanulmányozására.

A rendelet megjelenésével kapcsolatban megmozdult a tanyakérdésben érdekelt gazdaközönség is. Nemcsak tanyabizottságot létesítettek egyes városokban, hanem pl. a Hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület 9 tanyalátogató bizottságot szervezett, amelyek maguk között felosztva a város 132 ezer kat. hold tanyás határát, elindultak a kérdés feltárására, megismerésére, a bajok, a panaszok összegyűjtésére, hogy így minél értékesebb javaslattal tudjanak szolgálni.

S bár Hódmezővásárhely város vezetősége a gazdasági egyesülettel karöltve több közigazgatási központ létesítését mondogta ki a távoli pusztákon, Orosháza szomszédos község a miniszteri rendelet kapcsán a belügyminiszterhez olyan javaslatot tett, hogy a hódmezővásárhelyi határnak egy része Orosháza-hoz csatoltassék. Indokolja ezt azzal, hogy „az Orosháza mellett fekvő vásárhelyi határrészen orosházai kispasztorok gazdálkodnak, akiknek házuk Orosházán van. Ezek a kispasztorok most hivatalos dolgaikat nem a 4—5 kilométernyire fekvő Orosházán, hanem a 35—40 km.-nyire levő Vásárhelyen kénytelenek elintézni. Indokolt tehát, hogy ez a helyzet mielőbb megváltozzék.”

Több törvényhatóságtól kaptunk már értesítést arra vonatkozólag, hogy valamilyen vonatkozásban megindult a munka, sajnos vannak olyan törvényhatóságok, városok és községek, amelyek a legmirevebb ellenállást fejtik ki a belügyminiszter rendelete s a tanyai lakosság érdeke ellen. Éppen azért kell örömmel megemlékeznünk Csongrád vármegye közönségének munkájáról, amely értékes szabályrendeletet alkotott a tanya-világ közigazgatásának megjavítása érdekében. Meg kell állapítanunk, hogy Csörgő Károly Csongrád vármegye alispánja nemcsak ismeri e kérdést a maga egész terjedelmében, nemcsak személyesen járta be a vármegye egész tanya-világát, hanem melegen érző magyar szíve is van hozzá s e szabályrendelet meghozatala is az Ő munkájának és buzgóságának az eredménye.

Bár a vármegye alispánja e szabályrendeletet valamennyi tanya törvényhatóságnak megküldötte, mégis szükségét látjuk, annak, hogy ez értékes szabályrendelet egész terjedelmében közöljük.

Csongrád vármegye szabályrendelete

a tanya rendszerű külterületek intézményeiről.

1. §.

A vármegye törvényhatóságának területén levő azon r.-t. városok és községek, melyek legalább 20.000 kat. hold, vagy ennél nagyobb kiterjedésű külterülettel bírnak, kötelesek lehetőleg 20.000 kat. holdankint egy-egy külterületi közigazgatási kirendeltséget felállítani. Körjegyzőség hatásköre alá tartozó kisközségekben azon esetben, ha a körjegyzőség a kis községek területén kívül székel, együttessen legalább 10.000 kat. holdanként egy-egy közigazgatási kirendeltség; állítandó fel. Ha a körjegyzőség területe a 20.000 kat. holdat megha-

ladja, 10.000 kat, holdankint akkor is lehetőleg külön kirendeltség létesítendő, lia a körjegyzőség a körzet területén székel,

2. §.

Azon kérdésben, hogy az 1. §-ban jelzett közigazgatási kirendeltség mily számban és hol állítandó fel, elsőfokon a vármegye alispánja határoz, A határozat meghozatala előtt az alispán tárgyalást tart, melyre meghallgatásuk végett meghívandók az illető város, vagy község hatósága, a vármegyei tiszti főügyész, a várm. tiszti főorvos, a th. és városi, járási állatorvos, a vm. és járási gazdasági felügyelőség, az államépítészeti hivatal vezetője, — amennyiben a szóbanforgó terület az államrendőrség hatáskörébe tartozik — az illetékes államrendőrségi kapitányság vezetője és az illetékes csendőrpáncsnokság. Ezeken kívül a tárgyaláson részt vesz a szóbanforgó területen érdekelt birtokosok közül 4 tag, lehetőleg fele részben a nagyobb birtokosok közül és fele részben a kisbirtokosok közül. Ezen 4 tagot az illető város, vagy község képviselőtestülete küldi ki, vagy saját tagjai sorából, vagy — amennyiben ezek között érdekelt birtokosok a kellő számban nincsenek — azonkívüli birtokosok közül.

3. §.

A 2. §. alapján hozandó határozatban a kirendeltség létesítésének határideje is megállapítandó. Amennyiben a jogerős határozat alapján az illető város, vagy község az elrendelt kirendeltség létesítésére irányuló kötelezettséget nem teljesítené, az alispán köteles saiat hatáskörében intézkedni az illető város, vagy község terhére a határozat végrehajtása és a kirendeltség szervezése és tényleges felállítása iránt. Az ekkép felmerülő költségek az illető város, vagy község költségvetésébe hivatalból beállítandók. Amennyiben a határozat végrehajtásánál az illető előljárók (polgármester, községi jegyző stb.) részéről nyilvánvaló mulasztás, vagy ellenszegülés esete forog fenn, az illetők ellen a fegyelmi szabályok is alkalmazásba veendő,

4. §.

Azon esetben, ha a közigazgatási kirendeltség felállítása es a kirendeltség egyes szerveinek elhelyezése céljából szükséges terület békés úton és közös megegyezéssel nem lenne megszerezhető, az 1881, évi LX. t.-c, alapján kisajátítási eljárásnak van helye,

5. §.

A közigazgatási kirendeltség olyképen szervezendő, hogy az a reá háruló közigazgatási teendőket elláthassa. Minden esetben szervezendő egy kirendeltségi vezetői állás, lehetőleg egy kezelői állás és egy szolgálai, vagy kézbesítői állás, Az utóbbi szolgálai állás teendőinek ellátására az illető külterületi kézbesítő, vagy mezőőr is berendelhető. Abban a kérdésben, hogy a felállítandó kirendeltség mily személyzetrel és létszámmal szerveztessék, az illető város, vagy község képviselőtestülete határoz. Elvként állapittatik meg, hogy a kirendeltség

fokozatosan építendő ki és fokozatosan fejlesztendő, nehogy az összes: számba jövő intézmények egyszerre való létesítése túl nagy és a teherbíró képességgel arányban nem álló teherrel járjon a város, vagy a község közönségére.

A fokozatos kiépítés azonban nem jelentheti a kirendeltség felállításának elodázását, hanem csak egy időbeli és több évre terjedő sorrend megállapítását a különféle szervek és intézmények szervezését tekintetében.

A szervezés kérdésével kapcsolatban intézkedni kell a közegészségügyi szolgálat ellátása iránt is és pedig vagy egy külterületi orvosi állás szervezése, vagy a belterületi orvos által teljesítendő hetenkinti egyszeri, vagy kétszeri kiszállás rendszeresítése iránt. Intézkedni kell továbbá egy külterületi bába alkalmazása iránt, ha a meglévő külterületi bábái állások útján a bábái szolgálat a kellően el nem látható.

A külterületi orvosi és külterületi bábái szolgálat ellátása kérdésében a helyi viszonyokhoz képest a jelen §. 1. bekezdése értelmében hozandó határozat útján kell intézkedni.

A külterületi kirendeltség telefonnal látandó el.

A külterületi kirendeltség mellett egy csendőrőrs felállítása és egy postai ügynökség, vagy más alkalmas szerv felállítása végett az illetékes hivatalok megkeresendők és ez irányban a tárgyalás megindítandó.

6. §.

A külterületi kirendeltség hatáskörének és teendőinek megállapítása kérdésében külön városi, illetőleg községi szabályrendelet intézkedik. E szabályrendeletet az illető város vagy község képviselőtestülete köteles az alispán felhívásától számított 60 napon belül megalkotni és jóváhagyás végett a vármegyei törvényhatósági bizottsághoz felterjeszteni, Amennyiben a képviselőtestület e kötelezettségének nem tenne eleget, a törvényhatósági bizottság saját hatáskörében intézkedik a kirendeltség hatáskörének és teendőinek megállapítása iránt.

A kirendeltség vezetője közvetlenül a polgármesternek, illetőleg a községi vezető jegyzőnek van alárendelve, a kirendeltség kezelője és szolgaszemélyzete pedig a kirendeltség vezetőjének közvetlen felügyelete és ellenőrzése alatt áll. A kirendeltség személyzete egyébként természetesen a felettes hatóságok minden utasítását követni tartozik. A szakhivatalokkal való érintkezés tekintetében a város,, illetőleg község hatóságára nézve fennálló szabályok az irányadók.

7. §.

A r.-t. városokban a polgármester, a községekben a járási főszolgabíró, vagy helyetteseik kötelesek időnként a közigazgatási kirendeltség székhelyére kiszállni, ott a kirendeltség ügykezelését megvizsgálni, a kirendeltség vezetőjét kellő utasításokkal ellátni és a kirendeltség körzetében panasznapot tartani. A kiszállás ideje előre

közhírré teendő, hogy arról a körzet lakossága előre tudomást szerez-hessen. A kiszállás ideje olyképpen állapítandó meg, hogy havonként legalább egy-egy kiszállás legyen valamelyik kirendeltség székhelyére.

8.§.

Azon határozatok és hirdetések, melyek csupán egy-egy közigazgatási kirendeltség területére vonatkoznak, a kirendeltség székhelyén és hivatalánál teendők közhírré. A közhírré tétel joghatálya tekintetében a hatósági hirdetések szabályai a kirendeltségnél eszközölt hirdetésekre is érvényesek. A kirendeltség területén lakó polgárok részére a hivatalos kiadmányok a kirendeltség útján kézbesítendők. A kirendeltség köteles a kézbesítéseket haladék nélkül teljesíteni és a vonatkozó vétívet a megkereső hatósághoz juttatni.

9. §.

A vármegyei építkezési szabályrendelet hatálya kiterjesztetik a külterületeken a földbirtokreform végrehajtása során keletkezett telepeken végrehajtott építkezésekre azzal, hogy azon könnyítések, melyek a 116.370/1924. sz. B. M. rendeletben foglaltatnak, a telepeken folyamatba tett építkezésekre is alkalmazandók, E § alapján a telepeken' folyamatba tett építkezések csak az illetékes építkezési rendészeti hatóság engedélyével fogantatosíthatók. E tekintetben a közigazgatási kirendeltség a saját körzetében ellenőrizni tartozik e szabályok betartását s amennyiben engedély nélküli építkezést, illetőleg szabályellenes eljárást észlel, erről az illetékes hatósághoz azonnal jelentést tenni tartozik. Az építkezési szabályok betartásának elmulasztása a szóban forgó telepekre nézve is az érvényben levő vármegyei szabályrendelet értelmében büntetendő.

A szóban forgó telepeken kívül a külterület egyéb részein folyó építkezések külön engedélyezés alá nem esnek. Azon esetben azonban, ha a kirendeltség vezetője azt tapasztalja, hogy egyes helyeken oly építkezések vannak, melyek feltűnően ellentétben állanak a közegészségügyi és közbiztonsági érdekek legegyszerűbb követelményeivel is, köteles e követelmények betartására az illető építkezőt figyelmeztetni. Ha pedig azt látja, hogy figyelmeztetéseinek kellő fogamatja nincs, erről köteles az illetékes építkezési rendészeti hatósághoz azonnal jelentést tenni, mely esetben a hatóság ezen eseteket jogában áll hatáskörébe vonni és külön határozattal kötelezni az építkezőt, vagy a feltűnően közegészségellenes, vagy közveszélyes épület lebontására, vagy pedig annak megfelelő átalakítására kötelezni.

10. §.

Mindegyik közigazgatási kirendeltség székhelye közelében temető céljaira is kijelölendő megfelelő terület és a külterületen elhal-takat, ha a hozzátartozók azokat nem a belterületi temetőben kívánják eltemetni, a külterületi temetőhelyekre kell eltemetni. A temetkezési és közegészségügyi szabályok a külterületi temetőkre is érvényesek és betartandók. A kirendeltség vezetője ügyelni tartozik arra, hogy a

külterületi temetések a halottak iránti kegyeletnek és az egyházak szabályainak megfelelően történjék s lehetőleg minden esetben vétesék igénybe az illető egyház lelkészének közreműködése- Huilaszállítások esetén a kirendeltség köteles a további lépéseket azonnal megtenni. Szükség esetén a temetők céljaira szükséges területeknél is igénybeveendő a jelen szabályrendelet 4. §-ában előirt kisajátítási eljárás.

11. §.

A külterületi kirendeltségek székhelyén való hozzájárulás céljából a legfontosabb külterületi utak mielőbb műúttá kiépítendőek, E célból a kirendeltség felállításától számított egy éven belül az alispán köteles egy-egy körzetre nézve az útépitések körébe vonandó útszakaszokat tekintet nélkül azok jellegére és a kiépítés sorrendjét megállapítani.

Az ekként megállapított útépitések, ha a költségek más módon nem biztosíthatók, érdekeltégi alapon foganatosítandók olyképen, hogy az útépités költsége, vagy annak fedezettel nem bíró része a szóbanforgó út közelében levő érdekeltség, esetleg a közigazgatási kirendeltség egész körzetét érintő utaknál az egész körzet által hordak száma arányában és a földek minősége arányában viselendő.

12. §.

A közigazgatási kirendeltség köteles gondoskodni arról, hogy a körzetébe tartozó birtokosok pontos névjegyzéke a kirendeltségnél rendelkezésre álljon- A tulajdonos — változások nyilvántartandók. E végből a város, vagy község birtoknyilvántartói hivatala köteles az időközbeni tulajdonos változásokat az illető közigazgatási kirendeltséggel közölni és a kirendeltség köteles e változásokat a nyilvántartásában keresztülvezetni.

A kirendeltség helyiségében az oda tartozó körzet pontos térképe az úthálózat feltüntetése mellett kifüggesztendő. A kirendeltség gondoskodik arról is, hogy a körzet úthálózati kimutatását is megszerze és megőrizze.

13. §.

A vármegye törvényhatósági bizottsága által egy tanyai bizottság alakítandó, melynek elnöke a vármegye főispánja, akadályoztatása esetén a vármegye alispánja, hivatalból tagjai az alispán, a kirendeltséggel bíró város polgármestere, a kirendeltséggel bíró község vezető jegyzője, a vm. számvevőség főnöke, az államépítészeti hivatal főnöke, a vm. tiszti főorvos, a kirendeltséggel bíró járásek főszolgabírái, továbbá tagjai a törvényhatósági bizottság által saját kebeléből kiküldendő 10 tag.

A tanyai bizottság csupán véleményező hatáskörrel bír. Feladatát képezi a jelen szabályrendelet végrehajtását, továbbá egyes községek határterületének rendezését, változását, esetleges átcsatolását, illetőleg e változások szükségességét figyelemmel kísérni, az esetleges intézkedésekre nézve illetékes helyekre javaslatot tenni és a fontosabb kérdéseken véleményét nyilvánítani.

A tanyai bizottság évenként legalább egyszer egybehívandó. Az elnök azonban ezt szükség esetén bármikor egybehívhatja.

A tanyai bizottság határozatképesség számhoz kötve nincs, jegyzői teendőit a törvényhatóság jegyzői karából az alispán által kirendelt jegyző látja el.

14. §.

A tanyai gazdakörök, olvasókörök és más egyletek, amelyek láttamozott alapszabályokkal rendelkeznek és amelyek a tanyai lakosság hazafias, nemzeti irányú tömörítését és művelődését szolgálják, a helyi hatóság főként a külterületi kirendeltségek részéről a legmesszebbmenő támogatásban részesítendőek. Ugyanily támogatásban részesítendőek az egyházak azon kezdeményezései és akciói, melyek a külterületeken a hitélet emelését célozzák és egyes központokkal kapcsolatban templomépítés, vagy más egyházi intézmény létesítése érdekében indíthatnak,

A fent jelzett társadalmi egyletek jótékonycélt szolgáló össze-
jövetelei minden közigazgatási engedély díj, helyi illeték, vagy adók alól mentesek. Vita esetén I. fokon a r.-t. városokban a polgármester, a községekben a járási főszolgabíró dönt, melynek határozata ellen egyfokú felebbezésnek van helye az alispánhoz.

A belügyminiszteri rendelet, de a gyakorlati élet is, az úgynevezett közigazgatási kirendeltség mellett foglal elsősorban állást, amennyiben ez az alapja a további munkának. Sajnos azonban eddig nem volt lehetősége annak, hogy az ilyen kitelepített jegyző valamilyen irányú képzést kapjon a tanyavilág különleges viszonyairól, annak életéről, az ottani teendőkről. Nagyon gyakran megesett, hogy tanyával nem ismerős egyén került oda ki, akinek nem volt érzéke a kérdés iránt. De előfordult az is, hogy az egyes tanyával bíró kisebb-nagyobb községek jegyzői — akik között ma igen sok megszállt területről való van — nem ismerik a tanyavilág különleges életét és nem vette magának azt a fáradságot sem, hogy azt megismerni igyekezzék, így egészen nehezen megy az itteni munkája.

A belügyminiszter úr az utóbbi időben több ízben bejelentette a jegyzőképzés refo'mját. Ez igen kívánatos volna, hiszen nagyon sok olyan kérdés van ma már a közigazgatási és gazdasági életben, amelyet az eddigi jegyzői tanfolyamon a jegyzőknek nem állt módjukban elsajátítani, de másfél éves tanfolyam alatt nem is volt ideje azt elsajátítani. Elég itt csak a mezőrendőri igazgatásra, a jogi alapismeretekre, a falupolitikára, az adóügyi és pénzügyi igazgatásra, a szociálpolitikára, főleg a közigazgatási jogra és a pénzügyi jogra utalnunk, amelyek nélkül ma

már a modern közigazgatás alsó szerveinek a munkáját sem tudjuk elképzelni. Ha sikerül a közigazgatási tisztviselők képzését az egyetemi közgazdaságtudományi kar közigazgatási szakján, ezenkívül a vidéki 3 jogakadémiának közigazgatási főiskolává leendő átszervezésével úgy megoldani, hogy jelenleg levő hiányok mind kiküszöbölhető legyenek, úgy a tanyai közigazgatás rövid időn belül olyan kezekbe fog kerülni, amelyek mindenképen alkalmasak a tanyakérdés megoldására.

A Duna—Tisza-közi Mezőgazdasági Kamara elnöksége és tanyai szakosztálya minden módot igyekszik megragadni arra vonatkozólag, hogy a kérdés megoldását előbbre vigye. Ilyen alkalmat használt fel a mezőgazdasági kamara 1927. október 3-án, amikor Szentesen 3 napon keresztül az egész Alföldre kiterjedő mezőgazdasági ipari és kulturális kiállítás, továbbá tanyakongresszus és gazdanagygyűlés, tanító gyűlés, levante ünnepségek stb. voltak. A kamara által rendezett eme tanyakongresszuson Mayer János földművelésügyi miniszteren és két államtitkárán (Mayer Károly és Schandl Károly) kívül a belügyi (Vadnay Tibor h. államtitkár), népjóléti (dr. Pollermann Artúr min. tan.), kereskedelemügyi (Bene László MÁV. főfelügyelő) miniszterek képviselői, továbbá mintegy 30 országgyűlési képviselő, a vármegye főispánja, alispánja, az országos Mezőgazdasági Kamara elnöke, igazgatója, az OMGE, Magyar Gazdaszövetség, társ kamarák, stb. képviselői és az alföldi tanyavilág nagyszámú kiváló vezető tényezője vett részt. Örömről telt e díszes gyülekezet láttán, hogy kamaránk 4 esztendő óta agítációjára, fáradságot nem ismerő munkája nyomán odajutott a tanyakérdés, hogy annak tanácskozásán az ország politikai és társadalmi vezetési részvesznek és határozott kijelentéseket tesznek arra vonatkozólag, hogy a tanyavilág jövője érdekében folyó munkát tőlük telhetőleg támogatni fogják.

A tanyakongresszust Farkas Béla Csongrád vármegye főispánja üdvözölte a kérdés egész történelmét, múltját s jelenlegi állását átfogó, meleg magyar érzéstől hevített beszéddel. Staub' Elemér kamarai elnök, a kongresszus elnöke rövid áttekintést nyújtó megnyitója után Vadnay Tibor a belügyminiszter üdvözlését jelenti be, mely után Gesztelyi Nagy László sorolja el azt a munkát, amit a kamara s annak keretében ő négy éven át a kérdés előbbrevitele érdekében tett. Majd azután elfogadásra ajánlja^ az alábbi határozati javaslatot:

1. A Szentesen 1927. október hó 3-án összegyűlt érdekelt gazdaközönség, midőn örömmel állapítja meg, hogy a tanyakérdés, mint a mai Magyarország egyik legégetőbb problémája, ma már a közérdeklődés előterébe került, hogy nemcsak a társadalmi szervek, gazdatársadalmi alakulatok, de kormányférfiak is foglalkoznak vele: egyúttal a másfélmillió tanyai lakosság nevében őszinte köszönetet mond mindazoknak, akik a tanyaprobléma előterébe helyezésével a tanyai lakosság fájó sebeinek tettekben nyilatkozó gyógyításával a tanyai lakosság helyzetén segíteni igyekeznek.

2. Minthogy a tanyai bajok és panaszok közül a legtöbbnek a megoldása kormányzati feladat s minthogy több miniszteri tárcát érintenek az itt megoldásra váró problémák, a szentesi tanyakongresszuson megjelentek átérezve a kérdésnek nagy nemzeti jelentőségét, azt, hogy a tanyai lakosság érdekében az elkövetett évtizedes mulasztásokat most már jövőnk szempontjából is mielőbb jóvá kell tenni, ki mondja, hogy tisztelettel felkéri a tanyakérdésben közelről érdekelt földművelésügyi, kultusz, kereskedelemügyi, népjóléti és pénzügyminiszter urakat, hogy mielőbb hívjanak össze a belügyminiszter úr által összehívott országos tanyai közigazgatási értekezlethez hasonló országos értekezletet, amelyen az illető miniszteri tárca keretébe tartozó kérdések tárgyalatnának meg s a legsürgősebben megoldandó kérdések érdekében nyomban intézkedések tétetnének, amint azt a belügyminiszter úr a közigazgatási kérdéseket illetőleg megtette,

3. Addig is felkérjük a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara, amely a tanyakérdésnek évek óta propagálója és felszínentartója, hogy a siker érdekében a jövőben is tartsa kezében a mozgalmat és álljon rendelkezésére az egyes érdekelt miniszteri tárcák vezetőinek.

Dr. Csergő Károly Csongrád vármegye alispánja az útkérdésről, Méretey Sándor Kecskemét th. városi kórházi főorvos a tanyai egészségügyről, Hübner József népművelési titkár a tanyai kultúra kérdéséről, Koós Mihály az Országos Mezőgazdasági Kamara igazgatója a tanyai gazdaközönség termény értékesítéséről tartott előadást, majd több felszólaló után Mayer János földművelésügyi miniszter a következőket mondotta: „Hálás vagyok a Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamarának, hogy kezébe vette a tanyakérdést, mely nem egy ágazatnak, hanem az egész koimányszatnak a problémája. Annyi sok szép gondolat vetődött íel itt ma, hogy ezekhez hozzáfűzni nem akarok semmit. Különösen figyelemreméltó volt azonban az alispán úr kiváló előadása, mely alapját képezheti a tanyakérdés megoldásának. Én minden közérdekű mozgalomnak szívesen sietek támogatására. A tanyai problémák és az ezekkel összefüggő kérdések megoldására tanyai kirendeltség felállítását vettem tervbe központi irányítás

és vezetés mellett. A szükséges anyagi eszközöket a pénzügyminiszter úr készséggel bocsájta rendelkezésemre.”

E tanyakongresszus lezajlása után a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara a kongresszus határozatából kifolyólag felterjesztést tett az egyes érdekelt tárcák vezetőihez, így elsősorban a földművelésügyi miniszterhez a tanyai lakosok termelési és értékesítési viszonyainak megjavítása érdekében. A kultuszminiszterhez 1.) a tanyai tanító fizetésének pótlékformájában való növelése, a tanyai tanító gyermekeinek iskoláztatása; fuvarügy megoldása, a tanyai tanító betegének gyógyíttatása, a bürokrációtól mentes járási tanfelügyelők szervezése, 2.) új tanterv a gazdasági továbbképző iskolák számára; megfelelő gyakorlótér és felszerelés biztosítása s a tanyavilág iskoláinak gazdasági jellegűvé való átalakítása. 3.) A leventaköteles korban levő ifjúságnak gazdasági irányú oktatása; őket gazdasági kérdések véghezvitelére propaganda célra felhasználni (Alföld fásítása, gyomok irtása, gyümölcsfák gondozása, stb.) s a tanyai leányifjúság testi és lelki műveléséről való gondoskodás. 4.) Tanyak világában minél nagyobb számú kultúrház létesítése, 5.) Népművelési törvény megalkotása. 6.) A tanyai iskolákhoz különös hajlamú tanítók kinevezése stb.

A kereskedelemügyi miniszterhez egész terjedelmében terjesztette fel a kamara Csergő Károly alispán értékes előadását. A népjóléti miniszterhez intézett felterjesztésben a következő kérdések megoldását kérte a tanyakongresszus: 1.) A tanyai lakásviszonyok javítása, 2.) tanyai orvosi állások szervezése, illetőleg szaporítása, 3.) tanyai szülésznő és szülés kérdés rendezése, 4.) a csecsemő halálozás elleni küzdelem 5.) tuberkulózis elleni küzdelem, 6.) a sok tanyai beteg, dégénérait, hülye, nyomorék gyermek számára állami intézmény létesítése, A pénzügyminisztertől különösen azt kérte a tanyakongresszus, hogy az adóvallozási iverk népszerűbb, könnyebben megértbe tő és kitölthető formában szerkesztessenek, továbbá valami könnyítés eszközöltessek a tanyai nép adófizetésén, amely sokszor napokat von el a tanyai lakosságtól.

Nem akarunk itt disszonáns hangot belevinni a kérdés tárgyalásába, azonban meg kell említenünk, hogy az illetékes szervekben ma sincsen meg a kellő megértés, jóindulat és szeretet e kérdéssel szemben, főleg pedig sincsen meg a tárgy ismerete és

a kérdés nemzeti jelentőségének a tudata, amely nélkül pedig azt megoldani nem lehet.

Miután azonban a Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara által rendezett eme szentesi tanyakongresszus ismételtlen egy nagy hitvallás volt a tanyakérdés megoldása mellett s miután az érdekelt tárcák vezetői belátták e kérdés nagy nemzeti jelentőségét, hisszük, hogy ezzel is előbbre tudtuk vinni azt a megoldás felé.

Meg kell itt még említenünk azt is, hogy egyes tanyás városok és községek már a folyó 1928. évre bizonyos összeget vettek fel tanyai kirendeltség szervezésére, vagy más, a tanyakérdés megjavítását célzó intézmények, létesítmények, vagy kérdések megoldására.

A tanyai közigazgatás előbbrevitelére a belügyminiszter már megadja az alapot fentebb említett rendeletében, Nagyon fontos azonban ezzel kapcsolatban a mezőgazdasági igazgatás kézbevétele és irányítása is, amely a kizárólag gazda tanyai lakosoknak elsősorban szolgálná az érdekeit.

Ezt a szükségyszerűséget érezte meg és látta meg Mayer János földművelésügyi miniszter, midőn a Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara által 1927 október hó 4-én Szentesen rendezett tanyakongresszuson két ízben is kijelentette, hogy a tárcáját érintő tanyai gazdasági kérdések feltárására, rendezésére, kéz-bentartására és irányítására tanyai kirendeltségeket kíván létesíteni. Egy későbbi nyilatkozatában pedig már azt is olvassuk, hogy a pénzügyminiszter meg is adta a fedezetet a tanyai kirendeltségek megszervezésére. Ezek a tanyai kirendeltségek a Darányi Ignác féle elgondolásból indultak ki, amikor ő Erdélyben, a rutén földön, a felvidéken ilyen földművelésügyi kirendeltségeket létesített, hogy ezek által decentralizálva a mezőgazdasági közigazgatást, az érdekelt és reászorult gazdaközönségnek közelebről tudjon segítségére lenni. Az első ilyen tanyai kirendeltség 33000. P költségfedezet mellett Hódmezővásárhelyen fog felállíttatni.

Amint a földművelésügyi miniszter eddigi nyilatkozataiból megállapítható, ez a tanyai kirendeltség venné kezébe a tanyavilág sajátos termelési és értékesítési ügyeit, feltárná a még ismeretlen gazdasági lehetőségeket, javaslatokat tenne a gazdálkodás megjavításának módozatairól, propagandát csinálna egyes termelési módok és a jobbtermelés bevezetése érdekében, a közigazga-

tással karöltve decentralizálná földművelésügyi igazgatást, közvetlenül befolyásolná a tanyai gazdaközönség termelő munkáját, szóval a földművelésügyi miniszter programjának a tanyák világában előkészítője, végrehajtója lenne.

A két alföldi mezőgazdasági kamara — amelyeknek területeihez tartoznak az Alföld tanyarészei — örömmel értesült a földművelésügyi miniszter e nagyszabású tervéről, mert úgy nekik, mint a tanyakérdéssel foglalkozóknak meggyőződésük, hogy a tanyai kirendeltség létesítésével a tanyavilág gazdasági és szellemi élete rövid idő alatt fellendül.

III.

A tanya kulturális jövője.

A tanyavilág kulturális jövőjét illetően a további lépések a már eddigi elmondottakból önként folynak. A kultuszminiszter megkezdte a munkát a tanyák világában s tovább kell azt folytatnia nemcsak az iskolák számának a szaporításával, hanem egyéb, a tanyai nép iskolánkívüli oktatása ezerféle igényének a kielégítésével.

A fentiekből látszik, hogy csudálatos világ az a tanyavilág. Azt csak a falusi ember tudja félig-meddig, de igazában csak a tanyai lakos, hogy ki és miféle az a tanyai ember? És hogy milyen élet az a tanyai élet? A fővárosi, aki hat lépést sem tud tenni villamos, vagy autótaxi nélkül, akinek ajtaján napjában háromszor kopogtat a postás, akinek minden lépése üzlet; minden harmadik házban orvos, ugyan hogyan is bírná elképzelni: mi az a kerékagyig érő sár, amelyikbe beleragad még a bivaly is, mi az a behavazott út, befagyott világ, amikor három-négy-hat hétig nincs posta, nincs újság, nincs orvos, bába, patika.... A gyermekeket a javasasszony hozza és el is temeti oly sokszor a szép fiatal asszonyéleteket is; a nyerserő a bíró; apró-cseprő dologért napi járőföldet kell begyalogolni. Ha leszakad a baj, nincs csendőrség, ha tanácsadó kell, nincs hatóság ... A tanyavilág védtelen messzeségében van beleveszve a ködbe és homályba —lávól a közjó és közművelődés minden áldásától.

A közoktatásügyi miniszter, mielőtt a tanyai iskolák építéséhez fogott, bizottságot küldött ki a tanyai állapotok megvizsgálására. Egyik ilyen bizottságnak a vezetője kérdezte a nyolcesztendő tanyai gyerektől: „Tudod-e fiam, ki az a jó Isten?” — a

gyerek levágta a fejét és hallgatott. Nem tudta a vármegye szék-városának a nevét, nem tudott se írni, se olvasni, nem volt még soha templomban; nem tudta, hogy ki az ország feje, nem tudott sem életről, sem halálról ... Ugyan kitől tanulta volna meg? És ilyen és ehhez hasonló kép vonul végig az egész vonalon?

Mínthogy a tanyai nép kulturális szükségleteinek kielégítése elsősorban mégis az elemi iskolák útján történik, a tanyai nép kulturális előhaladásának kiinduló pontjául a jövőben is az elemi iskolák további szaporítását s annak a tanyai nép lelkivilágához, igényeihez és körülményeihez jobban simuló átszervezését kell tartanunk. Legyen szabad ezzel kapcsolatban Hübner Józsefnek a szegedi népművelési bizottság tanyai viszonyokkal is teljesen ismerős titkárnak tervezetét idéznünk, aki a tanyai iskolát, mint kultúrsejtet állítja oda a központba és akkőré csoportosítja az egész népművelési tevékenységet, E tervezet bár nem tökéletes, igen nagy mértékben közel áll a gyakorlati élet szükségességéhez és mindenképen alkalmas arra, hogy a tanyák világában a tanyai nép kulturális előrehaladásának fontos kiinduló pontja legyen.

A. 1.) *Az iskolahálózat tökéletes kiépítése.* (3 km.-es sugarú iskolakörzetek.) 2.) *Megfelelő iskolaépületek emelése* (és a meg nem felelők átépítése a politikai község terhére.) Az iskolaépület legyen egészséges, praktikus (szolgáljon mintául a népnek) es olyan berendezésű, hogy az iskolán kívüli népművelés céljaira alkalmas legyen. Tehát: tanterem, előszoba, szertár, tanítói lakás (konyha, kamra, előszoba, 2, de inkább 3 szoba), könyvtárszoba s egy terem a gazdakör számára. 3.) *Az iskolák megfelelő felszerelése,* a) szemléltető eszközök, b) játékuvar, (gazdasági fákkal) testnevelési gyakorlótér, c) gazdasági udvar (gyümölcsfákkal), mint a tanító udvara, d) gazdasági gyakorló terület, 10—20 holdas mintagazdaság ($\frac{1}{4}$ hold tanítókert). A mintagazdaság jövedelméből ez iskola önmagát tartaná fenn! e) megfelelő gazdasági épületek, cselédház (együttal iskolaszolga). 4.) *A beiskolázás reformja,* a) a szorgalmi idő helyi megállapítása, b) fokozatos beiskolázás: II. o. szept. 15-én, III—IV. o. okt. 1-én jönne iskolába (lásd N. L. 48—43. 1924.) c) egyhuzamos tanítás (de délben meleg leves!) d) a továbbképzősök 4 téli hónapban naponta járjanak iskolába, azonkívül hetenként. 5.) *Az iskolai*

¹⁴⁾ K. U. című napilap 1926. november 25-iki számából.

adminisztráció. a) a tanyai tanítónak nagyobb jogkör adandó, b) igazgató (tanyai körzetben) csak tanyai szolgálattal bíró lehessen, c) gondnokság (iskolaszék) megszüntetendő, teendőit a tantestület veszi át, d) a tanfelügyelet szakszerűsítése (a tanítók előmenetele) járási tanfelügyelőség, e) a tanfelügyelet demokratizálása, f) képzői tanárok a tanyavilágban, g) hospitálások a tanyavilágban. B. *Iskolánkívüli népművelés.* a) anya és csecsemő védelem megteremtése a „Szülők iskolája” által. Ennek látogatása kötelező legyen (8—10 előadás a téli szezon kezdetén). Szülői értekezletek megszüntetendők, b) *Az iskolánkívüli ifjúság (15—21) nevelése.* 1. Levente Egyesületek, 2. Leány Egyesületek, c) *A felnőttek szellemi és gazdasági irányítása.* 1. *Gazdakörök szervezése* (legsürgösebb.) 2. *Szövetkezetek* létesítése a gazdakörök keretében (értékesítő, fogyasztási, hitel stb.) 3. *Népkönyvtár* létesítése, laptár, napilap. 4. *Istentiszteletek* az iskolában. 5. Inspekciós orvosi szolgálat a tanyán (hetenként egyszer.) 6. Postaügy a tanyán. 7. *Tanfolyamok*, előadások, tanulmányi kirándulások rendezése (iskolánkívüli népművelés.) 8. *Városi gyermekek* nyaralítása (az iskolában a tanító felügyeletével s esetleg a tanyákon.) C. *A tanító kulturális megélhetése,* a) a tisztességes lakás, körülkerített udvar, kert, b) a tanító érintkezése a belterületekkel (tantestületi üléskor fuvar és napidíj, a fizetés kézhez fizetése l-én.) c) ha a tanító családjában beteg van (az orvosi fuvarok visszatérítése a politikai község által vagy a belterületeken egy (tanyai tanítók részére berendezendő) szállóhely (betegszoba) berendezése, d) tanyai szolgálat után áthelyezéseknél elsőbbség, e) a tanyai tanítók gyermekeinek neveltetése (internátusokban előny, kedvezmény.) D. *Az osztatlan iskolák fokozatos megszüntetése,* miután az előadásokat egy tanító végezni és ellátni fizikailag képtelen. E. Mindezen kérdések rendezése után!) a tanító főiskolai képzése.

Itt sem hagyhatom megemlítés nélkül a tanyai népházakat mint a tanyai nép iskolánkívüli kulturális előbbrevitelének talán legfontosabb tényezőit. Idevonatkozólag idézem Gallér Kristófnak, a szegedi tanítóképzőintézet néhai igazgatójának, a szegedi tanyai nép évtizedeken át lelkes barátjának és támogatójának a kecskeméti tanyai kongresszuson elmondott szavait:¹⁵⁾ Nagyon

¹⁵⁾ Magyar Gazdak Szemléje 1921. július—augusztusi szám Gallér Kristóf felszólalása.

szükségesnek tartom a népház minél előbbi felállítását. Itt nyerne elhelyezést a patronázs is. Itt lehetne a szabadoktatást megtartani, továbbá a háziipari tanfolyamokat, az iskolából kikerült lányok háztartási tanfolyamát és a táncmultságokat. Ezidő szerint dugott bálák járják rendőri engedély nélkül, valamelyik tanyaházban jön össze a fiatalság, mely persze italozás nélkül nem mehet, a végén összevesznek és egymást megbicskássák. Menynyivel jobb volna, ha a népházban volna egy nagy táncterem és a felnőttek szemeláltára szórakozhatnának. A népházban nyerne elhelyezést a szövetkezeti bolt, az italmérés, magtár és gépraktár is. Ez volna a helye a tej szövetkezetnek is, a szövetkezet ügynöksége is itt volna elhelyezve és mellette egy szövetkezeti népiroda és egy malom. Most azonban nem igen gondolhatunk népházak elhelyezésére, s míg a viszonyok javulnak, az iskolában találnának helyet. Én nem kívánom ezt a dolgot elodázni, sürgősnek tartom a népházak felállítását, mert míg ezek felállítva nincsenek, ezen intézmények sem találhatnak hajlékot.

A tanyai nép kulturális előbbrevitelénél egészen röviden még a népkönyvtárakról fogunk megemlékezni. Népkönyvtárakat a múltban a földművelésügyi és a kultuszminiszter létesített, A földművelésügyi minisztériuméi gyakorlati könyveket tartalmaztak, mié a kultuszminiszteré leginkább szépirodalmi könyveket foglaltak magukba. Nagy baj volt mind a két típusnál az, hogy e könyveket kiváló tudós emberek írták ugyan, de olyanok, akik a néplélekkel kevésbé voltak ismerősek, még kevésbé tudták írásaikat a tanyai nép lelkületéhez, életigényeihez, kultúrfokához szabni. Ma már e könyvtáraknak csak romjai vannak meg s épen azért határozta el úgy a földművelésügyi, mint a kultuszminiszter, hogy új összeállítású népkönyvtárakat fog kiadni a falusi és tanyai nép művelésére. A kultuszminiszter könyvtársorozata különböző. Három-négyféle kistípusú népkönyvtárat állít össze, amelyekből egyik a tanyai nép különös életviszonyaira való tekintettel állítottatott össze *tanyai könyvtár* formájában. Külön bizottság dolgozik azon, hogy a legértékesebb könyvek válogatassanak ki a tanyai nép számára. Jelenleg úgy a földművelésügyi mint a kultuszminiszterek jelentős áldozatokkal nagyon értékes könyv társorozatokot állítanak egybe a falusi és tanyai népkönyvtárak számára.

A Duna—Tisza-közi Mezőgazdasági Kamara a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamarával olyan területen is igyekszik megfogni a tanyai lakosságot, amely eddig teljesen el volt hanyagolva: Tanyai naptárt szerkesztettek és a tanyai nép különleges viszonyaihoz alkalmazott anyaggal kitöltve juttatták azt el a legtávolabbi tanyákra is s különösen azokat a rétegeket igyekeznek irányítani e naptárral, amelyeknek egyetlen szellemi tápláléka a naptár.

Mint a jövő fejlődés hatalmas nagy kulturális tényezőjéről kell megemlékeznünk a rádióról is. Ma már a tanyák világában igen nagy számmal lehet találni rádiót, amelyen keresztül a tanyai lakosság bele tud kapcsolódni a mindennapi élet kulturális és gazdasági eseményeibe. Előadásokat hall, hangversenyeket, felolvasásokat, prédikációkat, szóval részesévé tud válni a nagy nemzeti kultúrának, amelyből eddig majdnem teljesen ki volt zárva.

Ezirányban további fejlődés várható. Ma már az Országos Mezőgazdasági Kamara gazdasági rádió előadásai olyan közkedveltségnek örvendenek, hogy ezeknek a tanítói hatása elmaradhatatlan, De ezenkívül nagy eredmények várhatók a termények árjelentésétől, amely esetben a legtávolabbi tanyai gazda is iájékozva lesz a termények áráról és becsapások, érzékeny veszteségek nem érhetik.

Csak rövid vonásokkal jelöltük meg azokat az irányokat, amelyek felé kell a tanyai nép kulturális haladásának indulnia. A tanyavilág *jelen* állapotának rajzolásánál jóformán minden kívánatos szempontra kiterjeszkedtünk, úgy, hogy itt már csak a messzejövő fejlődésének egyes határpontjait kellett megjelölnünk.

IV.

A tanyai gazdálkodás fejlesztése.

Az alföldi tanyavilág gazdasági előbbrevitele érdekében igen sok terv és javaslat hangzott már el az OMGE és a Magyar Gazdaszövetség tanácskozó termeiben, ezek lapjaiban, folyóirataiban, de nagyobb vidéki gazdakongresszusokon, vándorgyűléseken is. Önálló könyvekben is számos gondolat, terv, eszme látott már napvilágot a tanyai gazdálkodás javítását illetőleg. Épen azért mi itt ezekre nem fogunk kiterjeszkedni, csak egészen rövi-

den vetünk fel egy pár gondolatot azok kiegészítéséül, amelyeket már a fentiekben említettünk.

Így elsősorban kívánatos volna a tanyavilág tagosítása^hogy egy gazdának a 100 hold birtoka ne 3—4, esetleg 10—15 helyen legyen szétszórva a határ különböző részein, hanem egy darabban legyen az, hogy oda érdemes legyen tanyát építeni s azon gazdálkodni. Valahogy csökkenteni kellene a tanyai gazdaközönségben azt a tévhitet, hogy földjének minél jelentősebb szaporításával tudja csak gazdálkodását jövedelmezően folytatni. Ehelyett arra kellene törekednünk, hogy minél több állat, minél intenzívebb művelés által azon a kis területen érjen el nagy eredményeket. Ha a tanyai gazdaközönség belátja azt, hogy az őszi mély szántással, a tarlóhántással, a helyes trágyakezeléssel, műtrágyák és gépek alkalmazásával, nemesített vetőmaggal, jobb és értékesebb állatállománnyal, jobb instrukcióval a kis területen is tud elérni nagy eredményeket, akkor nem fog előfordulhatni az, hogy az Alröld tanyavilágában, különösen a Duna—Tisza közén igen sok olyan gazda van, aki birtokában levő földterületéből 30—50—60 %-ot művel csak, mert a többihez nincsen megfelelő felszerelése és anyagi ereje.

Itt kell megemlékeznünk a kisbérlok helyzetéről, akik a nagy földterülettel rendelkező városok (Kecskemét, Szeged, Debrecen, Nagykőrös stb.) határában vannak főleg, de igen sok természetbeni járandóság és a rövid idő tönkre teszi a földet is, a bérlet is. Ezen változtatni kell és pedig földbérlo törvénnyel. Ez nagy mértékben javítana a tanyai gazdálkodás mai helyzetén.

Hogy a gazdaközönség a könyvek és az előadások révén elsajátított ismereteken kívül szemmel is láthassa azokat az eredményeket, amelyek a mezőgazdaság terén elérhetők bizonyos körülmények között, arra kell törekednünk, hogy kísérletek útján sajátíthassák el azokat a gyakorlati ismereteket, amelyeknek befogadására — könyvből, vagy előadásból — a tanyai gazda kevésbé hajlandó. Ezért csinálnak az alföld mezőgazdasági kamarák úgynevezett termelési kísérleteket a tanyák világában, amelyekhez a földművelésügyi kormány műtrágyát ad a 100 holdon aluli kisgazdának ingyen vagy kedvezményes áron, a nemesített vetőmagvakat pedig a nemesítől felár és a fuvar költség elvállalá-

sával szintén igen nagy kedvezménnyel. E kísérleteket a gazdák a kamarák előírása és felügyelete mellett tartoznak beállítani, s arról minden vonatkozásban megfelelő jelentést tenni. Csodálatos hatása van ezeknek a kísérleteknek és eredményeknek, úgy, hogy ezek hatásaként mind többen és többen jönnek azután önként is gazdák gazdaságukba megfelelő gyakorlati újításokkal. A két alföldi mezőgazdasági kamarának ilyen kísérlete 1926. évben a tanyák világában több mint 500 helyen volt beállítva. 1927-ben és 1928-ban pedig felül ezerén. E kísérleteket nemcsak kalászosokkal, hanem burgonyával, kukoricával és takarmány mag vakkal is végzik az alföldi kamarák, úgy, hogy ezekből a mezőgazdasági termelés általános gyors fellendítése várható.

A továbbiakban e kísérletekkel az a mezőgazdasági kamarák célja, hogy az egymáshoz közelebb fekvő területeken beállított kísérleteket egy kísérleti körzetbe foglalják össze — úgynevezett Versuchsring, — amelynek a vezetésére azután már szakember volna állítandó, aki ezeknek a beállítását, irányítását, az eredmények értékelését szakszerűen végezhetné.

Épen ilyen eredményeket érnek el a kamarák a szikes és homokos területeken beállított kísérletekkel is. A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara támogatásával a karcagi földműves iskolánál beállított szikes kísérletek ma már országos vonatkozásban is jelentősek, hasonlóképen a Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara által támogatott szegedkörnyéki ezirányú kísérletek is. De nagy eredmények várhatók a tiszántúli kamara által a nyíregyházi tanyák közötti homokos területen, továbbá a Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara Bugacon beállított 30 holdas homokkísérleti telepe által is, amelyeknek sok minden mellett célja a homoki takarmánynövények termesztésének bemutatása és meghonosítása. Ezeket a kísérleteket nagymértékben támogatják a mezőgazdasági kamarák talajtani laboratóriumai, amely téren különösen a Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara talajtani laboratóriuma tűnik ki, amely rövid kétévi fennállása alatt (1926. július 1-én kezdte meg működését) közel 10 ezer hold földet vizsgált meg és dolgozott fel, adott gyakorlati szaktanácsokat és útmutatásokat termelési kísérletek beállításához.

A Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara, mint igen nagy mértékben gyümölcstermeléssel foglalkozó gazdák kamarája, e téren is igen jelentős lépéseket tett a termelés fejlesztése felé.

A fentiekben hangsúlyoztuk, hogy a tanyai lakosságnak a mezőgazdasági termelés mellett főleg a gyümölcsstermelésre kell fektetni a főszűlyt, miután arra alkalmasak a tanyai gazdaságok. Sajnos e tekintetben még igen sok a tennivaló, sok a hiba; hiány jk és mulasztások. Ezen akar segítem a Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara, mint főleg áyümlrstermeléssel foglalkozó fanyns kamara, amikor Kecskemét tanyavilágában a város által bérbeadott 57 holdas területen mintagyümölcsöst és gyümölcstermelési kísérleti telepet létesített, amelynek a céljai között szerepel elsősorban 1.) bemutatása annak, hogy az alföldi homokos területeken mely gyümölcsfélések díszlenek a legtökéletesebb formában s melyek azok, amelyek tehát az adott viszonyok között meghonosításra és elterjesztésre érdemesek. 2.) bemutatása annak, hogy gondos ápolással, kezeléssel, megfelelő védekezéssel miként lehet a gyümölcsfákat megóvni és szinte termésre kényyszeríteni. 3.) A gyümölcsstermelése kísérleti telep célja pedig az, hogy az ország más vidékein, vagy külföldön bevált bőtermő, jóminőségű és keresett gyümölcsfajtákat miként lehetne az Alföldön meghonosítani, hogy azok akklimatizálódván, itt otthonosak lehessenek. Továbbá az Alföldön honos fajták keresztezéssel, ojtási kombinációkkal, stb. miként tökéletesíthetők. 4.) Célja még az, hogy gyümölcsösökkel rendelkező gazdáknak a fiait a kertészkedésre, gyümölcsfák ápolására megtanítsuk, ezenkívül, hogy vállaljuk magunk szakközegeivel bizonyos csekély díjért gyümölcsösöknek karbantartását, ápolását, védekezési munkálatait stb. A mezőgazdasági kamarák tudatában annak, hogy a tanyai lakosságnak egyik legfőbb jövedelmi forrása a baromfityezés. . mindent elkövetnek annak a fejlesztése érdekében is. Tudvalevő, hogy a háború előtt a földművelésügyi kormány időnként egyes vidékeknek vérfelfrissítés céljából faj baromfiakat osztott ki. Ez az akció a háború óta szűnetel. Most ezt az alföldi mezőgazdasági kamarák vették át s a Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara 1925-ben és 1926-ban több száz fajbaromfi kakast osztott szét a tanyák között lakó gazdáknak, hogy ezáltal azt nemesítse, tojását és húsát jobbá, értékesebbé tegye. Emellett mintagyümölcsösében fajbaromfitelepet létesített. A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara pedig Kisújszálláson nagyszabású fajbaromfi telepet létesített. Ezt á munkát következetesen tovább szándékoznak folytatni a mezőgazdasági kamarák, amely által a tanyai gazdaközöniséget egyik legértékesebb gazdasági ágában támogatjuk.

A tanyai gazdálkodásnak, amint azt az előbbi fejezetben igen bőven kifejtettük, az útkérdés az alfája. Itt erről nem akarok bővebben megemlékezni, mindössze csak rámutatok arra, hogy az illetékesek körében is mindinkább tért hódít az a gondolat, hogy az Alföld tanyavilágában az úthálózat megfelelő kiépítése nélkül a gazdálkodás eredményesen nemcsak nem fejleszhető, de nem is folytatható. A kereskedelemügyi miniszter főprogrampontjának éppen az útépitést vallja, reméljük, hogy a legközelebbi kormány programjából az alföldi tanyai úthálózat folytatólagos kiépítése nem fog elmaradni.

Egész röviden akarjuk még érinteni azt a perspektívát, amely a tanyai gazdálkodás fejlődése előtt áll a villamosítás megvalósítása esetén. Ma ez is a levegőben való kérdés. Állandóan foglalkoznak vele illetékesek és illetéktelenek. Mi csak azt említjük meg, hogy ha a Duna—Tisza csatorna megépítése esetén rendelkezésre álló energiát használnánk fel az Alföld gazdasági kultúrájának az emelésére, vagy más valamilyen módon indulna meg nagyobb mértékben — jelenleg is már igen szép eredményeket értek el a villamossági törekvések — a községek villamosítása, amely esetben egyik község vagy városból a másikba menő távvezetékekből legalább a szomszédos tanyák tudnák azt bevezetni, amely már igen jelentős haladás volna. De ma már vannak egészen kicsiny dinamók is, amelyekkel ez a kérdés megoldható. Ez esetben a világítás kérdése tökéletesebb lenne, a cséplőgép hajtása, szecs kavágók, darálók, víz húzó, fafűrészelő gépek, mind olcsóbban, könnyebben és biztosabban végezhetnék működésüket. Több helyen láttam már a tanyák világában villanyáramot, vagy szélmotort, amely már a gazdasági kultúrának a fejlődését jelenti.

Az Alföld tanyavilágának egyik-másik részében (Hódmezővásárhely, Halas, Szentés stb.) örömmel szemléltem, hogy a gazda halastavat létesít az artézi kút vízből, amely nagyon kellemes halszemegével látja el a tanyai gazdát s amelyből sokszor még jövedelemre is tesz szert. Ennek a fejlesztése is eredményes lehetne a tanyák világában.

Hogy nagyjában áttekinthető képet alkothassunk azokról a kívánalmakról, amelyek a tanyai gazdálkodás fejlesztését szolgálhatják és előbbre vihetik, az alábbiakban közöljük Károly Resiőnek, az Országos Mezőgazdasági Üzemi Intézet vezetőjének gondolatait, amelyeket ő a kecskeméti tanyai kongresszuson,

mint határozati javaslatot terjesztett elő. Ezekben a pontozatokban bennefoglaltatik mindaz, amely az alföldi tanyavilág gazdálkodásának fejlesztését, előbbrevitelét előmozdítani hivatott.

Az alföldi gazdálkodás újjászervezésének az a követelménye, hogy a) a kedvezőtlen éghajlati és talajviszonyok hátrányos hatása ellensúlyoztassék; b) a jövedelmezőbb növénytermelés és állattenyésztés felkaroltassék; c) a megfelelő közgazdasági előfeltételek megteremtessenek; d) a gazda személyes tulajdonságai, általános és szakismeretei fejlesztessenek. A tanya népét érintő egyéb javaslatok mellett a gazdálkodás újjászervezése érdekében még az alföldi gazdálkodást érintő következő részletek kiemelése és kiegészítése szükséges, nevezetesen:

1.) A szárazság hatásának csökkentése és egyoldalú (homok és szik) talajok megjavítása érdekében a mezőgazdasági fásítás előmozdítandó, ami jövedelmezőbb marhafajták sikeres tenyésztésének is föltétele.

2.) A csapadék raktározását és az elpárolgás csökkentését szolgáló szárazságellenes talajművelés, sekély tarlószántás, őszi mély szántás alkalmazásával és tavaszi szántás lehető mellőzéseivel felkarolandó.

3.) Az alföldi növénytermelés eredményesebbé tétele végett a műtrágyázásnál is fontosabb istállótrágya-termelés és zöldtrágyázás fokozottabb felkarolása, valamint jobb és nemesített vetőmag alkalmazása előmozdítandó.

4.) Az alföldi termelés legfontosabbikának, a gabonafélék termelésének elhanyagolása nélkül az esélyeket jobban elosztó olyan ipari, kereskedelmi és takarmánynövények fokozottabb termelése szükséges, amelyek a fontos javítandó közlekedési viszonyoknak megfelelnek.

5.) A példaadás útján való megismertetés végett növénytermelési mintatermeknek járási és tanyai központokban való létesítése kívánatos, kísérleti és szakoktatási intézetek szervező munkájának bevonásával.

6.) Az alföldi gazdasági viszonyokba nagy arányokban beilleszkedő gyümölcs-termelés fejlesztése érdekében gyümölcsfakísérleti telep létesítendő az érdekelt városok és az állam bevonásával.

7.) A baromfi- és aprómarha-tenyésztés fejlesztése mellett a szarvasmarha-tenyésztés, tej termelési és tejfeldolgozási irány-

ban fejlesztendő a fokozottabb szántóföldi takarmány termelésre való áttéréssel.

8.) A változatosabb termeléshez szükséges bővebb termelési eszközök (anyagok, magvak, gépek) beszerzésénél és a termékek értékesítésénél az uzorahitel és uzoraközvetítés kizárása a szövetkezeti szervezetek kiépítése szorgalmazandó.

9.) A különböző termelési ágak sikeres egyesítésén való okulás végett kisgazda- és tanyaversenyek rendezése, a kiválóbbak csoportos megtekintése és méltatása kezdeményezendő.

10.) A gazdálkodás okszerűségének próbáját és iránytűjét jelentő egyszerű gazdasági számvetés, mely kevés írásbeli munkával jár, a kisgazdaságokban és tanyákon való meghonosítása az országos mezőgazdasági üzemi intézet útján szorgalmazandó.

11.) Az alföldi gazda személyes tulajdonságának fejlesztése a lelki boldogság és ehhez szükséges általános és szakismeretük iránt való fogékonyság kielégítése céljából tanyai központok, templomok, elemi iskolák szaporítása, megfelelő számú és képzettségű tanerőkkel való ellátása.

12.) A gazdasági szakismeretek megszervezésének minden fokozatosan szükséges alkalom, különösen a gazdasági ismétlő és önálló gazdasági népiskolák fejlesztése, hiányzó kísérleti és tanítási szervekkel kiegészítése.

13.) A tanyai köz- és mezőgazdasági viszonyok beható megismertetése és számontartása végett tanyai közigazgatási és üzemstatisztika főlvételek, tanulmányok (monográfiák) készítése és kiadása ajánlatos.¹⁶⁾

V.

Egészségügyi fejlődés.

Ha a tanyavilág közegészségügyének jövő fejlődését nézzük, úgy szinte természetesnek fogjuk találni a már előadottak alapján, hogy e tekintetben minél előbb javulásnak kell beállni. Igazán nem tudjuk elképzelni, hogy soká maradhat még a mai állapot, amikor a városok területén kórházak és orvosok tömegei állnak a betegségben szenvedő lakosságnak rendelkezésére, míg az ugyanúgy adózó tanyai lakosság még azt a kedvezést sem kapja meg, hogy évenként, vagy félévenként kimenjen az ő általa

¹⁶⁾ Az alföldi gazdálkodás reformja: Károly Rezső. Magyar Gazdák Szemléje 1921. júl.—aug. szám.

is fizetett orvos a tanyák közé az ő iskolába járó gyermekeinek, vagy beteg családtagjának a megvizsgálására.

Itt azért reméljük a mielőbbi sürgős javulást, miután a népjóléti miniszter volt az, aki az országos társadalompolitikai és közegészségügyi értekezletet összehívta, amelyen a tanyai közegészségügy kérdése is több oldalú megvilágítást nyer. Ezzel együtt a népjóléti miniszter kezébe futnak össze azok a statisztikai adatok, amelyek a tanyavilág csecsemőhalandóságának szomorú eredményeit hozzák napvilágra, így a népjóléti miniszternek módja van figyelemmel kíséreni azt a nemzeti öngyilkosságot, amelyet Magyarország folytat a tanyavilág közegészségügyének elhanyagolása révén.

A tanyai élet előnye a független és nyugodt komoly világszemlélet kialakulása. De amint ma ezt megállapítjuk, meg kell állapítanunk a szomorú valóságot is a tanyai lakosság közegészségügye tekintetében.

Pedig ott a tanyákon magyar véreink laknak, dolgos, erős kezek, akikért áldozatot kell hoznunk, akikkel törődnünk kell, akiknek az egészség szintén drága kincs, mely ha elvész, az erős magyar kézben nem peng oly dallamosan a kasza s a kar nem tudja kapáját oly mélyen a televényföldbe vágni Pusztul, elvész a magyar faj — amit senki sem akar, amit senki sem engedhet... Egyszer már ott is segíteni kell, ahol legnagyobb a veszedelem, ahol legsürgősebben segíteni kell, nem csak ott, ahol könnyen és mutatósán lehet segíteni. Hogy a tanyákon nagy a veszedelem és hogy ott sürgősen kell segíteni, azt felesleges tárgyalni. Reávilágítok erre a tényre egy statisztikai sorozattal, mely a csecsemőhalálózásra vonatkozik, de mértékül szolgálhat a többi közegészségügyi viszonyoknak is. Kecskemét th, város közel 80 ezer lakosának körülbelül fele állandóan, tanyákon — védőnők által nem látogatható területen lakik. A csecsemőhalálózás a védőintézet állandó felügyelete alatt álló csecsemők között 9%, azok között, akikre a védőintézet oltalma csak időlegesen és részlegesen (védőnői látogatások, ritkább tanácsadás stb.) terjed ki 13.2% Az egész város belterületére 16.2%. A közelebb eső tanyai körzetek, belterület, ahová még a munka valamilyen mértékben elér 18.5%. Bugacon és a csecsemővédelem szempontjából teljesen megközelíthetetlen területeken 21.3%. Még élénkebb az ellentét az év június, július és augusztus haváról — a bélhurutok idejéről

készített statisztika szerint, — mikor is a belterületen 18% — a külterületen 25.5% volt a csecsemőhalálozás. Ezek a számok beszédes bizonyítékai annak, mennyivel nagyobb veszedelem fenyegeti a tanyai, mint belterületi csecsemőket, de bizonyítéka annak, hogy mit tehet egy rendszeres, jól kiépített védelmi munka, szerencsésebb szociális, jobb kulturális és kedvezőbb közlekedési viszonyok mellett. Mennyi élet, mennyi vér, munkaerő, pénz pazarlódik így el, a sok szüléssel s a hiába életre hozott, halálnak ajándékozott áldozatokkal. Faji és nemzetgazdasági érdekünk, hogy a magas szülési szám megtartása mellett a halálozást. — különösen a csecsemőhalálozást a lehető minimumra szállítsuk le ... Induljunk el a tanyák világában is erre a munkára.

Előre kell bocsátanom, mint a legtöbb tanyai probléma megoldásának a közegészségügyinek is nélkülözhetetlen előfeltételei vannak.

1. *Gazdasági előfeltétel:* a jólét előmozdítása, az anyagi helyzet javítása.

2. *kulturális:* az általános művelődés terjesztése, intenzív művelése.

3. Legfontosabb — amit talán elsőnek lehetett volna venni — a közlekedési viszonyok javítása, az útkérdés radikális megoldása. Nem beszélék ezek jelenlegi állapotáról, de míg e pontokon lényeges javulás nem lesz, nagyon kevés, amit a közegészségügy terén elérhetünk. Ezek megoldása nélkül százszoros erővel tudunk csak elérni olyan eredményeket, melyeket egyébként könnyen, nehézség nélkül elérhetnénk.

Vegyük sorra a közegészségügy teréről a legfontosabb teendőket.

1. *A lakásviszonyok javítása.* Míg az emberek sötét, szűk, egészségtelen, zsúfolt lakásokban laknak, naiv óhaj az egészségi állapot javulása. Az ember életének nagyobb részét a tanyán is lakásban tölti el, mely ha az egészség követelményeinek még kis mértékben sem felel meg, hiába minden szép szó, orvosság, jó szándék. Az egészséges lakás megszeretésére segíteni, nevelni s ha kell törvényes úton kényszeríteni is kell az embereket.

2. *Tanyai orvosi állások szaporítása, szervezése.* Népesebb, minden oldalról könnyen megközelíthető központokon tanyai orvosi állásokat kell, még nagy áldozatok árán is létesíteni. Míg ezek száma szaporodik, pótlásukra megszervezendők, szélesebb

körre kiterjesztendők az u, n, tanyai kiszállási ambulanciák. Ehhez szoktatni kell a tanyai lakosságot, mert talán eleinte idegenkedik tőle, mint minden újítástól, de ha komolyan, rendszeresen és eredményesen végrehajtjuk, feltétlen megszeretik, megszerezük bizalmukat. Így remélhetjük, hogy nem az utolsó pillanatban hozzák a betegeket, hol minden orvosi segítség hiábavaló s megkíméljük a szegény anyákat attól, hogy kilométeres gyaloglásokkal (sokszor 20—25 kilométerről is) gyalog hozzák lázas, súlyos betegségben szenvedő gyermekeiket,

3, *Szülésznő és szülés kérdés.* Az anyák és jövőendő nemzedék érdekében feltétlen kívánatos a jól képzett, megbízható szülésznők számának szaporítása, megfelelő fizetéssel. A tanyán sem szabadna egyetlen szülésnek, szülésznő nélkül lefolynia, mert a köldökfertőzések, gyermekágyi lázak súlyos, halálosan végződő esetei majdnem minden esetben olyan szülésből származnak, melynél szülésznő nem volt. Természetesen az anyákat nevelni kell arra, hogy a szüléshez azután el is hívja a szülésznőt. Kívánatos a tanyai anyákat reászoktatni arra, hogy a szüléshez szülőintézetekbe, kórházi szülészeti osztályokra menjenek, melyeknek száma már örvendetesen szaporodik s ahol ottléjük idejére fizetni semmit sem kell. Ugyancsak neveljük arra is őket, mint minden terhes anyát, hogy a terhesség utolsó idejében orvosi vizsgálatnak vesse alá magát (kórházba vagy védőintézetbe) s így a nehezebb, komplikáltnak ígérkező szülést fokozottabb ellenőrzésnek vethetnők alá. Még az ily irányú kötelező orvosi vizsgálat behozatalát is napirenden kellene tartani. Sok áldás származna belőle. A tanyai orvos székhelyén a sürgős, sokszor életmentő beavatkozások gyors, hygienikus végrehajtására szülőházat kell berendezni.

4, *Csecsemőhalálozás elleni küzdelem.* A nagymértékű tanyai csecsemőhalálozásnak talán legfontosabb oka a műveletlenség, tudatlanság, babonákra való hajlam. Ezek ellen kell különösen a harcot felvenni, melyből különösen a tanítók, tanítónők, tanítónék, szülésznők vegyék ki a részüket. Természetesen az olyan kiválóan bevált védőnői rendszert sürgősen, minél szélesebb körre ki kell itt is építeni, ha másként nem, vándor »védőnők személyében. Az anyatejjel való rendszeres, pontos táplálás, a tisztaság, a rendes időben való gondos elválasztás, a beteg cse-

csemőnek gyors orvosi kezelésre való vitelének propagálása sok csecsemő életének megmentője lesz.

Kívánatos volna, különös tekintettel a tanyai csecsemőkre, az egy éven aluli gyermekek időnkénti kötelező bemutatása. És pedig a szülés után, fél éves és egy éves korban. Nagyobb nehézségekbe ezek a bemutatások nem ütköznek, mert az első egybeesnek a keresztteléssel, a második az oltással. Legalább ve Ina 2—3 alkalom, mikor orvosi szemek ellenőriznék a csecsemő állapotát s elláthatnák az anyákat a nevelésre, táplálásra vonatkozó tanácsokkal. Enélkül hány angolkóros, fejlődésben visszamaradt, csenevész, különféle betegségre hajlamos csecsemő, kisgyermek van, akiket a szülők közönyösségből, vagy tudatlanságból nem mutatott orvosnak, vagy csak olyan állapotban már, mikor keveset segíthetünk. Pedig mindenkinek tudni kell a bajt, meglehet, sőt sokkal könnyebb megelőzni, — mint gyógyítani.

5, *Tuberkolózis kérdése.* A tuberkulózis nagy pusztítását, mely különösen az alföldi viszonyok mellett szokatlanul nagy — az említett közegészségügyi feltételek nélkül nehezen csökkenthetjük. Jobb gazdasági helyzet, több műveltség, egészséges lakás; minden orvosságnál többet jelent a tuberkolózis leküzdésében. De míg ezeket elérhetjük, feltétlen kívánatos, a súlyos gyógyíthatatlan, fertőző tuberkolózis beteg kiemelése a családból, amelyet az ilyen beteg ottléte pusztulásra ítél. Az ilyen betegeket külön intézetekben, kórházakban kell elhelyezni, ily intézetek üdülőtelepek, szanatóriumok építése sürgős állami és társadalmi feladat.

6. *Fertőző betegségek.* Különböző fertőző betegségek (typhus, vérhas, vörheny stb.) leküzdése a tanyák világában rendkívül nehéz feladat. A veszély elsősorban talán nem is annyira a köz szempontjából, de az egyén és család közvetlen környezet szempontjából áll fenn. Mire orvos kézhez jut egy-egy ilyen beteg az egész családot fertőzi s a betegség annyira elhatalmasodik, hogy a járványkórház halottainak nagyrésze az ilyen tanyai fertőző betegek közül kerül ki. A fertőtlenítés kivitele is roppant nehéz és körülményes. A fertőzőbeteg gyors kórházba szállításáról s az azonnali fertőtlenítésről minden esetben gondoskodni kell. Ehhez betegszállító autó és jó út kell.¹⁷⁾

¹⁷⁾ Dr. Merétey Sándor kecskeméti kórházi főorvos előadása a szentesi tanyakongresszuson,

VI.

A tanyavilág vezetői.

A tanyavilág életében nagyon fontos tényező az a tanító, szövetkezeti boltos, vagy gazda, aki egy tanyakörzet tanyalakóit jó irányban vezetni, tanítani, nevelni tudja s akiknek ilyen irányú tervszerű neveléséről, mint a tanyavilág jövőjének egyik igen fontos kérdéséről, meg kell röviden emlékeznünk.

Nagyon gyakran megtörténik, hogy a fiatal tanító kikerülvén egy vasúttól, várostól, úttól, sőt tanyaházaktól messze fekvő iskolához tanítónak, ahol szomszédokat sem talál, fêlelem, bátoratlanság vesz rajta erőt s az első hideg verejtékkel átvirrasztott éjszaka után megszökik, ott hagyja az állását, Erre konkrét példákat tudunk. Ilyen életre kényszeríteni egy embert, ha a idegei nem bírják, lehetetlen és célszerűtlen is. Éppen azért volna kívánatos, amint már több ízben hangsúlyoztuk, hogy a tanyai tanítók számára külön képző állíttatnék fel, amelyben tanyai, falusi ifjak képeztenének ki tanyai tanítókká s akiket a tanítóképző vezetősége gyakran elvinne a tanyák világába próbatanításra, hogy így némileg hozzászoknának a tanyai élethez, megismernék annak viszonyait és készülnének arra.

Nagyon bölcsen tudjuk mi, akik gyakran járunk a tanyák világában, hogy micsoda áldás a tanyavilág népére, ha annak jó vezetője van, aki nemcsak helyes irányba tudja azok gondolkodását, munkálkodását vezetni, hanem a körzetbe tartozó gazdaközönség gazdasági, társadalmi és kulturális életét is irányítani tudja, akihez panaszukkal, bajukkal nyugodtan fordulhatnak s aki nem sajnálja a fáradságot, esetleg a költséget a tanyai lakosság gazdasági előbbrevitele érdekében.

Sajnos ma, amikor a rút anyagi önzés lett úrrá az embereken az egész vonalon, nehezen lehet találni olyan ideális lelkű tanyai embereket, akik e szerepnek nemzeti jelentőségét felismerve, hajlandók legyenek a tanyai nép vezetésére, tűrve sokszor gyanúsítást, megrágalmazást, bántalmat, meg nem értést, közönyt stb. Éppen azért vetődött fel bennem tapasztalataim alapján az a gondolat, hogy valami módot kellene találni arra, hogy a tanyák világának vezetőiül tudatosan olyanok állíttassanak oda, akik képesek és képesek e nagy feladatnak megfelelni. Milyen öröm szemlélni az olyan tanyai gazdakörök munkáját, amelynek elnöke

egy értelmes, tekintélyes gazda, tényleges vezetője pedig a népet szerető, vele foglalkozni tudó tanító, akiknek kezében a tanyai lakosság haladása biztosítva van s akik össze tudják tartani az ifjúságot és a felnőtteket, akik a tanyai körzet gazdaközönségének igen jelentős gazdasági és kulturális tényezői,

Nagyon kívánatos volna ha a tanítóképzőkben a jelöltek ilyen irányú képzésben is részesülnének. Sok helyen ugyanis a tanító kénytelen vállalni a tanyai közigazgatás adminisztrációjának is jó részét, amihez igen jó volna egy kis előképzettség.

Igaz, hogy erre a szerepre, erre a munkára születni kell. Azonban célravezető az, hogy azok, akik ilyen munkát vállalnak, ilyen irányú előképzettségben részesüljenek; hogy pl. a tanítók, akik tanyákon működnek, időnként pár napos kis tanfolyamszerű megbeszélésre a község vagy város belterületére összehívandók volnának, ahol az itt szóbajöhető kérdések beszéltetnének meg. De összehívandók volnának a tanyai gazdakörök vezetői is, elnök, alelnök stb., ahol arról volna szó, miként lehet egy gazdakört vezetni, annak életét munkával betölteni, a tagokkal foglalkozni s mik azok a források, amelyek révén a tagok gazdasági szükségletei előnyösen kielégíthetők stb., stb. Ezt a munkát el lehetne végezni a népművelési bizottságok, a gazdasági egyesületek, mezőgazdasági kamarák, ifjúsági egyesületek, levanteoktatók stb. együttes összejövetelevel.

Éppen ezek miatt tartjuk mi felettel szükségesnek a levante oktatás és az ifjúsági egyesületek minél intenzívebb felkarolását. Ha t. i. az ifjúságot már a fogékonyabb korban ilyen kérdésekké! ragadjuk meg, akkor bizonyára könnyebben fogunk akadni a jövőben a tanyai lakosság vezetésére lelkes és kész emberekre.

Igen nagy értéket képvisel e tekintetben a Magyar Gazdaszövetség külföldi gazdacseréi akciója, amelyben részt vett gazdáinak megismerkednek a német gazdaszervezkedési lehetőségekkel, az egyesületek, kamarák, körök stb. munkájával, a szervezkedés fontosságával, szélesebb látókört nyernek s akik így egész bizonyára jelentős tényezői lesznek vissza jövetelük után a tanyákon is az ifjúsági és gazdaköri szervezkedési mozgalmaknak.

VII.

A sajtó.

A magyar tanyavilág jövő fejlődésének szerintem jelentős

tényezője kell, hogy legyen a fővárosi és vidéki sajtó is. Két irányban fejthet ki hasznos tevékenységet a magyar sajtó a tanyavilág jövője érdekében. Ma ugyanis a: a helyzet, hogy a fővárosi lapok majdnem kizárólagosan a fővárosi és az odatömörült országos viszonylatokat szolgálják, míg a vidék kérdéseivel, fájdalmaival, bajaival nem igen törődnek. Vájjon látunk-e a budapesti lapokban csak említést is arról, hogy egy nagy vidéket előntött a víz, elvert a jég, vagy másutt a bérlők nyomorult helyzetét tüntetik a viszonyok a szemükbe; ismét másutt az utak járhatatlanságát, a közegészségügyi elmaradottságot tették-e valaha szóvá jó akaratúlag, szeretettel úgy, hogy arra felhívták volna az illetékes körök figyelmét? Szóval a fővárosi sajtó nem igen állt a vidék életének fejlesztő tényezői közé, nem foglalkozott a tanyavilág bajaival sem, mint országos jelentőségű kérdéssel stb. Pedig ha a magyar sajtó nemzeti irányú része összefogott volna a tanyavilág bajainak megismerése, feltárása, a javítás módozatai érdekében, a kérdés állandó felszínen tartásával felhívta volna az illetékes körök figyelmét, akkor ma már a tanyavilág bajainak és fájdalmainak nagyrészeről, csak mint múltból beszélhetnénk. Ez volna a magyar sajtó egyik feladata a tanyavilág érdekében.

A másik feladata volna a sajtónak — a vidéki sajtót is beleértve, — hogy bővebben látnák el lapjaikat olyan közleményekkel, amelyek a tanyavilág lakosságát, gazdasági, nemzeti, politikai, társadalmi irányban helyesen tudnák vezetni, tanítani, nevelni. Nem a gyilkosságok, csalások tömegeivel raknák teli az újságokat, hanem igyekeznének a sajtónak nevelő tartalmat adni, amely így a tanyavilág fejlesztése érdekében hivatást töltene be.

Ma a magyar sajtó —tisztelet a csekély kivételnek — liberális mentalitásából kifolyólag, a magyar vidéket, a magyar ialut a magyar tanyát, a magyar parasztot, a magyar gazdát, csak mint gúnytárgyat említi, akinek önzését, jó dolgát, esetleg hibáit és félszegségét igyekszik gúnyosan nyilvánosságra hozni, de nem azért, hogy nevelni és tanítani igyekezzenek, hanem azért, hogy nevetségessé tegye.

Örömmel kell megállapítanunk, hogy a magyar sajtó egyrésze, amelynek némi köze van a magyar földhöz, más hurokat penget. Megemlékezik a vidéki gazdatársadalom áldozatairól, szolgálatairól, értékes nemzeti irányú munkájáról és több ízben

foglalkozik a tanyai lakosságot érintő gazdasági, kulturális és szociális kérdésekkel is.

A magyar sajtó a tanyavilág fejlődése érdekében akkor végez valóban nemzeti feladatot, ha átérzi a magyar tanyai lakosság helyzetét és fel fogja a magyar tanyakérdés nemzeti hivatását és ebből a szemszögből igyekszik tárgyalni a tanyakérdést, felhíva az illetékesek figyelmét az ottani hibákra, bajokra, de egyúttal tanítva, nevelve a tanyai lakosságot, hogy a saját maga sorsának jobbrafordulásában miként lehet önmaga is értékes tényező.

Ez volna a magyar sajtó hivatása a magyar tanyavilág jövője érdekében. A magyar tanyakérdést megoldani csak úgy tudjuk, ha azt nemzeti, országos ügyé tesszük és ha annak megadásában, előbbrevitelében minden illetékes tényező összefog és közreműködik.

VIII.

Befejezés.

Mielőtt e szerény kis dolgozatot befejezném. Örömmel állapítom meg, hogy az 1926. és 1927. évek alatt a tanyakérdés meglehetősen a közérdeklődés központjában volt. A vidéki és fővárosi sajtó foglalkozott vele, folyóiratok, havi és heti lapok közöltek e kérdéssel kisebb-nagyobb tanulmányokat; országos tanácskozásokon vita tárgya volt az; a kultuszminisztérium gyakorlatilag is igen értékes és messze kiható programot valósított meg, a belügyminiszter összehívta a tanyai közigazgatás megjavítása érdekében az országos értekezletet, a földművelésügyi miniszter tanyai kirendeltségeket létesít, ezenkívül a városok, községek, vármegyék is kezdenek foglalkozni vele, egyik-másik politikai nyilatkozatban is olvashattunk a tanyakérdésekről úgy, hogy kamaránk és e sorok írójának agitációja következtében már egyik legfontosabb kívánalmat elértük, azt, hogy a tanyakérdés a közérdeklődés asztalára került, reméljük, hogy az megoldatlanul nem fog onnan lekerülni.

*

A Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara s én, mint e Kamara jelenlegi igazgatója, élethivatásként tűztem magam elé, hogy a tanyai magyarság s ezzel együtt az egész Alföld-probléma felkutatásának, az ottani kérdések megoldásának szenteltem csekély erőmet.

TARTALOM

Előszó	Oldal
	5
ELSŐ FEJEZET	
A magyar tanyavilág kialakulása.	
MÁSODIK FEJEZET	
A magyar tanyakérdés mai állása.	
I. A tanyakérdés jelentősége	49
II. Nyomok a tanyakérdés megoldása felé	55
III. Tanyák leírása	65
IV. Amerikai viszonyok	74
V. A tanyák nemzetisége	73
VI. A tanyavilág vallása	79
VII. A tanyavilág útügye	87
VIII. A tanyavilág kultúrája	111
IX. A tanyai közigazgatás	154
X. Közegészségügy	164
XI. Tanyai építkezések	174
XII. Tanyai gazdálkodás	176
XIII. Tanyafásítás	193
XIV. Vadvizek a tanyák között	196
XV. Tanyai értékesítés	206
XVI. A tanyaiak adózása és a tanyai érdekek	209
XVIII. A tanyai asszonyok	215
XIX. Tanyai települések	225
XX. Az alföldi mezőgazdasági kamarák munkája	228
HARMADIK FEJEZET	
A magyar tanyavilág jövője.	
I. A jövő fejlődés útjai	252
II. A tanyavilág jövő közigazgatása	242
III. A tanya kulturális jövője	271
IV. A tanyai gazdálkodás fejlesztése	275
V. Egészségügyi fejlődés	287
VI. A tanyavilág vezetői	285
VII. A sajtó	287
Befejezés.	288